V. Cl.

D. Joannis Rainoldi,

OLIM GRÆCÆ LINGVÆ
PRÆLECTORIS IN COLLEGIO
CORPORIS CHRISTI
apud Oxonienses,

Orationes Duodecim; cum alijs
quibusdam opusculis.

ADIECTA EST ORATIO
Funebris, in obitu eiusdem, habita
à M. ISAACO WAKE,
Oratore Publicó.

LONDINI
Impensis Guilielmus Stansbeius *pro*
Henrico Fetherstone.

M. DC. XIX.

pettrent

IOHANNES RAI-NOLDVS ACADEMICIS *OXONIENSIBVS* *S. P. D.*

VIctus amore tui, cognato sanguine victus; *Nam etsi non possum affirmare, fratres, me vestrâ causâ facere, quod* [a] Latinus *ait se fecisse* Turni, vincla omnia rupi, Promissam eripui genero, arma impia sumpsi: *tamen quæ ratio mouit* Latinum *vt* Lauiniam *suam*, Æneæ *promissam*, Turno *destinaret, contra fas & æquum; ea me commonuit, vt has Orationes, destinatas tenebris, in lucem emitterem, præter officij rationem forsitan, profectò præter instituti. Eodem enim animosum, quo tum eram, quum in præfatione Thesium mea-*

[a] Virg. Æneid. lib. 12.

mearum causam vobis reddidi, cur amicis rogantibus vt eas excudiatq; in publicum evulgari paterer non obsecundassem. Verùm cùm frequens consulendi fontes ipsos scriptorum, & diuinorum, & humanorum, in Controuersijs fidei tractandis, necessitas occasionem excitandi vestri ad studia linguarum Hebraea, & Graeca, nuper mihi dederit; idq; non aures præterfluxisse vestras, sed animis insedisse & infixum penitus esse pervellem: faciendum putaui, vt, licet ijsdem monitis iterandis sæpiùs inter prælegendum molestus esse nollem, tamen aliquà renouarem desiderij mei significationem, & cohortationis eius memoriam vobis refricarem. Hoc autem nullâ viâ poteram facilius, quàm si, quales [b] Cicero *admonitores misit ad* Varronem, *Academicarum quæstionum libros: tales (talesne? vtinam quidem; veruntamen & tale esse potest, quod non est simile, & simile ex parte quod in multis dissimile; tales igitur, vt parua cum magnis conferam) ad vos mitterem. Itaque has duas Orationes, quæ cæteris minùs*

b Ep. ad fa. lib. 9. ep. 8.

minùs inuitè lucem conspectumq; hominum latura mihi videbantur, ex illis eximendas, & in vestro nomine divulgandas censui. Neque in eo magis extimui ne quisquam nostratium vitio mihi verteret quòd duas emittam solas è viginti: quàm Paulus Minutius *suorum popularium censuram est veritus, quòd è decem Libris Antiquitatum Romanarum,* [c] *vnum tantummodo prelo commisit. Etenim, nec illi* Hippolytus *Cardinalis, cuius id in gratiam fecit, fuit charior, quàm vos estis mihi: nec* Angli *minus candidè studia suorum interpretari & accipere solent, quàm* Itali. *Genus fortasse dictionis meæ incurret in maiorem reprehensionem; qui è poëtis alijsque scriptoribus tam multa decerpserim, è quibus tam pauca orationibus suis intexuerint oratores Græci Romanique, principes eloquentiæ. Sed animaduertatur velim, auditores, quorum pro discrimine variari debet ratio dicendi, & quidem in hoc ipso opportunè potest, alius illis generis ac mihi contigisse. Namque*

c Librum de legibus Romanis.

in schola ad doctos & literatos, ea ex historijs, fabulis, carminibus, autorum dictis, apophthegmatis, similibusq; adhibenda, quæ ad Senatum aut populum non decerent, [d] Vives, peritissimus earum quas tractauit artium Magister, prudenter obseruauit. Idque Ciceronis adeò exemplo manifestum fiet, si, quæ in foro dixit aut Curia, cum disputationibus quas in Tusculano habuit, comparemus. Quanquam si plusculum aut affectui meo, aut nostrorum studijs adolescentulorum in eo indulserim, quàm aut Viues præcepto de dicendi ratione, aut exemplo Ciceronis in Tusculanis probari possit: excusabitis, scio, qui vester est in me amor; & illi, quæ se efferat in adolescente optat [e] Antonius, vt aliquid sit quod amputet sicut in vitibus sarmenta quæ luxuriant, fæcunditati adscribetis. Equidem, eo ipso amore vestro fretus, feci, etiam audaciùs quàm ille, cuius exemplum in admonitoribus mittendis sum sequutus. Nam [f] Cicero suis libris se mandasse dicit, vt Varronem rogarent munus quod ostenderat, non vt

d De rat. dicend. l. ca. de decere.

e Cicero orat. lib.

f Epist. ad fam. lib. 9. epist. 8.

vt flagitarent. Ego verò meis orationibus præcepi, vt vos non flagitent solùm, quod interpretatum cupio, sed etiam per omnes sanctitates obsecrent, instent, vrgeant, ne denegetis. In quo si voluntas propensioq; vestra, quos Deus facultatibus omnibus instruxit, importunitati meæ manus dederit: audeo polliceri futurum vt maiorem è Græcis literis voluptatem ac vtilitatem percipiatis, quàm [g] Cato, *qui senex eas didicit; & cum* [h] Hieronymo, *post multo leuiorem laborem in Hebræis quàm ei exantlare necesse fuit, dicatis.* Gratias ago Domino, quòd de amaro semine literarum dulces fructus carpo.

g Cicero de senect.
h Epist. 4. ad Rust. mon.

Valete, è Colleg. Corp. Christ. Feb. 2.

Oratio de virtute et doctrina amplectanda, 1 exemplo. 2 consilio impedita

cavendum est ab impetu vitiorum et satius est solus sapere quam cum multis insanire. Phosion. Epaminondas.

simus virtuosi tum dicendi periti 3

cavendum a consilijs malorum ut Hippolitus, et non vincamur ut Dido a sorore

excludendum aures ut monet. Seneca Lucilium 23

Diem agere comessationibus.
ab illa i ebriet libidinem sibi temperare.
contagio nequitia infici.
officio perfungi
homo ingeniosissime nequam.
ab animo nequitia exterminare.
in curriculo virtutis et industria sudare.
sententia cunctorum improbare
scelerum maculis notatissimus.
altius ab initio rem repetere.
disputatio frigore magis prestat quam fervore.
oleum ad augendas flammas affundere.
columnis aditum patefacere
promovere alicuius conatus studijs promovere
ingeniosus interprobe esse
suspitari nimis exitum infeminis vitiorum alio
per pravam arripere.
maculis aspergi
sententiam sinistra accipere manu quam dextra possis
ingenij prosimitate ferri a labore.
frangi adversariorum factis prementium
optatam cursu contingere metam
virtutes et doctrinae compotes evadere.
mala exempla citius movent, quod in currut nobilis in vulgus terminatim et multitudine pugnant
luctam contra cupiditatum aestum violentia,
turba sententiis mixere aufferri
retardare alicuius studia.
reipsa quod profitentur exequi.
oculis eue magis curiose quam mentem.

vitia in aliquem transfundere.
malorum commercio vitiorum labem contrahere
concinnare ingenium
effeminari deliciarum mollitie ut Alex.
opibus Asiae corrumpere Sparta ut Lysandro
insinuare se opinionibus homi[num]
enervare et labefacere optime cogitata
consilia et causam ... casu.
uno verbo labascere.
aliquam castimoniae labem inferre.
dimovere aliquem a proposita firmitate
subministrare fomitem amori.
excitare incendium e scintilla cupidinis.
sermonibus artificio aliquem instillare
et infima subtilitate aliquid depromere
tradidit industriam invidiae nominis.
plurimis maculis attentari
ex incommodis alicuius capere commodum.
aucupari alicuius favorem.
sua causa servire et alienae pro [illegible] libe-
ratate favere. antidoto sapientiae premunire
pectus documentis ac vetitis libidi: flabella
secare sceleratorum fibras.
lolio nequitiae nostri virtutibus tritico luxuriae
instat eum eruere
supplantare aliquem. { laterem lavare
corrumpi consiliis
in ignem a nomine nomen alieno aliunde transferre.
haurire aliquid a faecibus vitiorum
vitiis facem praeferre.
patrimonio frui simplici vitiorum lue.
obstruere alicuius aures adversus membra
importare perniciem.
non tam cuniculos agere sed omnium apertum
adhibere ad subruendum studiorum arcem.
strictim aliquid tangere.

sibi adblandiri
literarum detrahi
literas apud illum
sanctiores mutae
esse videntur
secundis literariis
pedibus triumphator
teneris lacrimas
fundere

in tenuis suspirare precordiis
spem vitae in longinquum
extendere
splendidis ornamentis animum
excolere. exhalare spiritum gloriosum
destituere
aliquem in luctum
prorogare vitam in eternum

ac undare praeceptis institu
tisq: philosophiae
in studijs progredi et progressus
optimos facere
accedere ad inimicitias verbis
omnis exacerbare
profiteri aliquid non so-
lum fidei publicae sed et fidei
populi nostri et aerium nomen
et libere non asserere proba
bilius in verterere aliquid
delinire animos illecebris
radere auriculas mordaci
veritate respondere aliquid
fastidiose indignari ali-
quid conculcare plumea et
mollia verba probare volu-
loqui dolorum facere ad-
monere odi angorum
aculeis a virtutis stu-
dio desistere virtuti vitium
reorum imputare radere
contumeliis lingua
esse petulantis animi esse
insolentis aequalitatis ter-
mentis non succumbere ho-
mines pia natura sunt ul
ultra atis malis esse et obsti-
natis maledicentia fulmi-
ne ferri violentia fulmi
nis ferire stationem de
serere vellicare
alicuius famam perstri-
ngere aliquem verbis ca-
lumniis vexari maledico-
rum petulantia frangi
nondum sed etiam licentius
probare in Antonium
amarulentissime aliqui
libelli maledicti
carpi nec fermentari con-
vitijs lacerari ne re-
sponso aliquem dignari leni-
ter et tarde agitur leni
aliquid ferre animo pati
ferre aliquid sed molliter
convitijs excandescere
petere aliquem con
vitijs prostituere aliq-
uem probris

in torquere contumelias
procax licentia debaccha
ri minima convitia convi-
tijs respondere columniab
re ... illudere inurere notam
in famiam detrahere virtutis
opinionem improbitatis
sedem sibi imputare
liberaliter educari motus
animi rationem comprimere
vehementius ac par est per
moveri extorquere ab a-
liquo quod non deceat ...
... in dicto et pungere gla
dio ... mittere iam ..
frequentari ... aliquid
sapientia sale ... a fon
tibus ad rivulos defunditur
... mores castigare
... contumeliarum in
dignitatem contumelijs esse
innoxius sanguinis in mora
ri ... animam alieni ...
indignis modis aliquem tras
...ed sanguine cum dignitate
malo quam cum periculo libe
rare ... cum tempore
quam cum ... vincere
...e exculpere aliquid
merenti ad heroicam am
mi celsitatem facibus inflam
mari ... vita profer-
re non flores linguae ...
te aliquid perferre op-
timis moribus imbui e-
normiter et excors esse
mulieribus more iniquissimo
maledictis figi animum
virtute excolere

requirere iam ex fine te
eruditionis lumen
gratulari potius felicitati
vitatem quam praesentem
...bilitatem lugere
scientiarum perfecta
panoplia positus super hu
mani fastigium in armis
natus in quo omnes mu-
sae omnes vires experti
sunt imprimi ... ...
... ... gravitate
exornare

ORATIO POST VACATIONEM NATALITIAM. 1576.

PAMINONDAM *Thebanum*, qui Leuctricâ victoriâ nobilitauit patriam & *Græciam* dominatu *Lacedæmoniorum* liberâuit, tristem sollicitumq; circumiuisse vrbem refert [a] *Plutarchus*; quum ciuitas festum diem agens comessationibus & voluptatibus indulgeret. Præclarum verò factum, & prudente viro ac temperante dignum! quod declarat illum adeò constanti & confirmato animo virtutis viam ingressum esse, vt adduci non posset quin eâdem pergeret, quamuis sine comite: immò tanto magis ab illecebris libidinum sibi temperaret, quanto & impuniùs. Ita res duæ, quæ studium continentiæ restinguunt in alijs, in illo accendebant; multitudo peccantium, & licentia pec-

[a] *In Apophthegm. Reg. & Imperat.*

peccandi. Vellem hoc nobis, auditores ornatissimi, in rerum non dissimili statu eueniret: vt, quo plurium animos contagio nequitiæ & optimarum artium neglectus infecit, eò vehementiùs ipsi virtutis atque doctrinæ tùm simus studiosi, tùm semper esse contendamus. Nec verò nos officio persunctos arbitremur, si earum alteram sequamur sine altera, ne si assequamur quidem: cùm virtus sine doctrina, etsi lætos ferat fructus vberesque, minùs tamen amplos quàm arbores in hoc horto satæ ferre debent; doctrina sine virtute similis sit[b] cantharidum quibus ademtæ alæ, corporum aspectu non inelegantium, sed letalium perceptu, & succi venenati. In [c] historiæ Romanæ monimentis proditur, *Caium Curionem*, qui tribunus plebis flammas ciuilis belli inter *Cæsarem* & *Pompeium* excitauit, fuisse *hominem ingeniosissimè nequam, & facundum malo publico. Ingeniosissimum*, sed *nequam*; *facundum*, sed *malo publico*. Quanto meliorem

b Plin. hist. Nat. l. 11. c. 35. & l. 29. cap. 4.

c Velleius Paterc. l. 2.

liorem ciuem *Curionem* habuiſſet patria, tardiſſimum, quàm ingenioſiſsimum, modò minùs nequam; indiſertum quàm facundum, modò bono publico. Quare non ſolùm inſcitiam & ignorantiam, ſed etiam malitiam & improbitatem è noſtris animis exterminemus: vt tales euadamus, qualis à [d] *Catone* definitus eſt *Orator*, *vir bonus*, *dicendi peritus*, & quidem ante *bonus*, quam *dicendi peritus*, quia maior cura virtutis quàm doctrinæ ſuſcipienda eſt. Sed *Epaminondas* rogatus ab amico quid ita ſolus triſtis circumiret vrbem: *Vt vobis*, inquit, *omnibus inebriari & otiari liceat*. Noſter autem labor & ſolicitudo id agat & contendat, vt cunctis potiùs ſobrijs induſtrijſq; eſſe libeat. Suas enim quiſq; Thebas, ſuam vrbem, quam ab inimicis tueri debeat, habet intùs: ne exiſtimemus eam alienis cuiuſquam excubijs ab inſidijs hoſtium ſecuram eſſe poſſe. Quare nõ eſt ſatis paucos eſſe probos atq; ſtudioſos, vt multis prauitatem

d *Fab inſtit. Orat. l.12. cap.1.*

tatem, & desidiam sectari vacet. Optandum, innitendum, vt omnes in eodem curriculo virtutis industriæq; sudent, ne multorum languor, cęterorum studia debilitet, ac infringat. Quanquam si multis inertiam & nequitiam colere libido est: eò magis probos atq, studiosos esse paucos opus est. Nihil difficile amori & diligentiæ: magnum tamen opus omninò & arduum ad quod vos hortor, auditores. Quotus enim quisq; similis esse potest *Epaminondæ*, qui malit solus sapere, quàm cum multis insanire; militiam sub dio meditari asperam, quàm delicijs Veneris domi oblectari? Atq; vtinam hoc contingeret inter solos *Thebanos*: quorum stupiditas *ingenij Bæotici* prouerbio celebrata est. Sed apud *Athenienses*, homines acutissimos, in artium officina, quæ leges, humanitatem, eloquentiam excoluit, idem contigisse, magis admirandum an dolendum sit nescio, sed contigisse [c] legimus. Nam cùm oraculo editum

c *Plut. Apophtheg. Reg. & Imp.*

ac-

accepissent, vnum esse virum in ciuitate qui cunctorum sententias improbaret, populusq; stomachans quæreret quisnam esset, *Phocion se illum esse* est professus; *soli enim sibi nihil placere eorum quæ vulgus faceret aut diceret.* Erat ille vulgus, quà rerum licentia, quà lasciuia morum, consilia quærens blanda, respuens salutaria, variorum scelerum maculis notatissimus: quo minus mirum videri debet, si *Phocioni*, viro bono, neq; dicta eius placerent, neq; facta. Veruntamen quàm crebri fuêre semper *Athenienses*? quàm rari *Phociones*? Vbiq; sunt *Thebani*: sed estnè vsquam *Epaminondas*? *Omne tempus feret* Clodios, Catones *non omne feret*, ait [f] *Seneca.* Atq; vt censorius Philosophus, sic [g] Poëta, castigans facinora flagitiaq; sui temporis,

f *Epist.* 98.
g *Iuuenal. Satyr.* 14.

——*Catilinam*, inquit,
Quocunq; in populo videas, quocunq; sub axe,
Sed nec Brut' *erit,* Bruti *nec auunculus vsquã.*

Cuius quasi morbi dum causas exquiro, quò ad medicinam ei facien-

dam accedam exploratiùs, date quæso veniam, vobis non inutilem, mihi non ingratam, insistendi paululùm, remquè ipsam altiùs ab initijs repetendi. Quam enim inchoaui dissertationem de forma disputandi, tribus illis verbis, *Peritè*, *Modestè*, *Sincerè*, proposita, eam, etiamsi liceret alioqui, tamen nunc pertexere parùm esset commodum: præsertim cùm vestrę disputationes frigore magis quàm feruore peccent, neq; tam frænis quàm stimulis & calcaribus egere videantur. *Seneca* ad *Neronem* scripsit de Clementia: verùm ad *Neronem*, Principem crudelem. *Cicero* ad fratrem de moderatione, ad fratrem scilicet, hominem iracundum. Apud hunc si *Cicero* vituperasset lentitudinem, apud illum *Seneca* seueritatem laudasset: non aquam ad mitigandas, sed oleum ad augendas flammas, affudissent. Quocirca vt idem [h] *Cicero* prouinciam, quam Proconsul administrauit, enectam propemodum fame, & exhaustam, recreauit, ac

h *Epist. ad Att. lib. 6. Ep. 1.*

ac restituit: ita petam potius à nostris Proconsulibus, quibus disputandi Prouincia procuranda est, vt languescentem eam foueant, quàm ipse mittam sanguinem corporis semiviui; *Ephorumq;* tractem tanquam *Theopempum*; & adhorter ne nimium, quum offendatur quia parum; id est, à pertinacia eos deterream, in quibus acrimoniam industriamq; desidero. Neq; tamen negârim esse posse præfractos, qui sint indiligentes: vti peruersissimi ferè solent esse qui non sunt peritissimi. Cæterùm in præsenti, si quid ego iudico, ea est corporis nostri valetudo, vt humores, qui restinguunt virtutis studium ac doctrinę, quàm qui disputãdi ardorem refrigerât, expurgare pręstet. Hoc igitur quod differri potest cõmodiùs, opportuniori tempori reseruemus. Illud, quod maturiùs curationem postulat, quib⁹ causis emergat quibus egeat remedijs, modò videamus. De quo antequam dicere exordiar, facit, meáne dicam infelicitas, an

iniquitas aliorum; vt quia nonnullorum animos intelligo exulceratos esse quibusdam à me priùs ex hoc loco dictis, quamuis & aliorsum & aliter acceptis ac ego voluerim. rogandi mihi sitis, ne deinceps talibus suspicionibus & calumnijs aditum patefieri apud vos sinatis. *Nihil esse quin malè narrando possit deprauari*, vetus est verbum: & quanquam apud [h] Comicum in facto minus recto, tamen de rectè factis verè vsurpatum. Illud de rectè dictis minus forsan vetus est, sed non minus verum, *nihil esse, quin malè interpretando possit deprauari*. Nam quid tandem aliud commouit [i] *Aristonem*, vt diceret, *nocere audientibus philosophos ijs, qui benè dicta malè interpretarentur*? Quamobrem quo maiore cupiditate flagro vestros conatus in optimarum artium studijs promouendi: eò vehementiùs etiam atque etiam à vobis peto ac quæso, ne meorum dictorum sitis ingeniosi nimiùm interpretes: & in res erectam, in homines emitti orationem

h *Terent. in Phorm.*

i *Cicero de nat. Deor. lib. 3.*

tionem suspicemini. Peracerbum enim mihi sanè accidit, quod video nocere, dum perperam accipiuntur, vtinam ea sola quæ hoc dicuntur loco: vsque adeò, vt consilia pro conuitijs habeantur, & pharmaca metuantur instar venenorum, manusq; medicorum vt hostium reformidentur, maiore dolore nostro, vestro incommodo non minore. Profectò, non id meâ culpâ contingit, quòd, quæ ad omnium vtilitatem loquor, accipiuntur ad certorum contumeliam: quasi non exhorter, sed insecter, non vt beneuolus, sed inimicus; non auditores, sed aduersarios; atque adeò accusem, vt *Verrem Marcus Cicero*, non admoneam, vt k *Quintum* fratrem. In quo tametsi reprehendit iracundiam, & acerbitatem, tamen, nec vt offenderet reprehendit, sed vt sanaret, nec frater id attribuit odio, sed amori. Et ego, si quid, fratres, in vobis requiro, id, vt corrigamini, non vt vexemini, facio: nec obijci cuiquam à quoquam odiosè, sed à cunctis accipi fraternè

k *Ep ad Q. Fratrem Lib. 1. Ep. 1.*

oportuit monitiones meas.

Quare ne tales maculæ & labes posthac aspergantur ei candori, quem debetis quidem præstare cunctis, sed illis maximè, à quibus informamini: iterum atque iterum, si patiamini, rogo, vt æquis & animis & auribus adsitis: nec quod *Theodorus* olim querebatur, sententias sinistrâ accipiatis manu, quas ego dextrâ porrigo. Nihil tradetur, quod non ad persequenda virtutis & doctrinæ studia pertineat: quod non & mihi dictu, & vobis auditu, & omnibus obseruatu commodissimum sit futurum. Tria sunt ergo, quibus, ne constanter pergamus in officio, mihi potissimùm videmur distineri. Nam, quâ ingenij procliuitate ferimur à labore ad libidinem, cõmouemur facilè hominum exemplis; si non exemplis, at consilijs; si non consilijs, at iniurijs, contumelijs, vexationibus, quibus quasi vepribus [1] angusta via est obsepta; sed his omnibus commouemur, vt multorum similes malimus esse

[1] *Litera Pythagoræ.*

esse quàm bonorum, & viam spaciosam quàm angustam ingredi. Mouent igitur exempla, consilia, maleficia. Exempla flectunt; consilia ducunt; maleficia pænè trahunt. Exempla, consuetudine; consilia, rationibus; maleficia sensu dolorum, adoriuntur. Exempla, multorum autoritas & vsus; consilia, blanditiæ familiarium & amor; maleficia, terror acerbitasq; ærumnarum, ad ea expugnanda quæ oppugnant, armat. Quibus vniuersis si fortiter restiterimus, vt nec imitemur peccata multitudinis; nec familiarium sermonibus auscultem', nec aduersariorum prementium, vexantium, illudentium frangamur factis, consequemur, iuuante Deo, vt optatam cursu contingamus metam, virtutisq; & doctrinæ compotes euadamus. Ac exempla quidem vt à primo ordiar, eò magis studijs impedimentum afferunt, quòd incurrant nobis in sensus turmatim, & multitudine pugnent. Vsq; eo, vt quemadmodum qui cymbam aduersæ

uerso flumine difficulter remis propellunt, si remittant brachia, rapiuntur statim in præceps prono amne: ita, nisi magno conatu & nisi contra violentum cupiditatum æstum luctemur assiduè, turbæ ceu torrentis impetu auferamur. Nam quod prouerbio Græcis est iactatū, [m] *vnus vir, nullus vir*, id ad paucos etiam propinquitatis iure extendere solemus, eosque vt *Megarenses* nullo numero ducere: contra, de multis honorificentiùs sentire, reuereri, præeuntes sequi. Multos autem malos esse, paucos bonos adeò manifestum semper iudicatum est, vt ipsa vocabula *multorum* pro malis, *paucorum* pro bonis, apud [n] antiquos vsitata fuerint. Itá cum multis multum tribuamus, ijq; sint mali, & mali mala faciant, nec solùm mala, sed & malè, fit vt eorum exemplis retardentur non paucorum studia, & impediantur. Quapropter si quis illud à me sciscitetur, quod [o] *M. Tullius à Caleno. Quis est iste sensus tuus, quæ cogitatio, Brutos vt*

m Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ.

n *Accium, Lucilium, Ciceronem, Afranium, Non. Marc. de propr. serm.*

o Phil. 10.

non

non probes, Antonios probes? non dicam id propterea facere *Calenos*, quòd *Antonij* obsideant, obsideantur *Bruti*, quanquam id quoq; magnum est: sed quòd plurimi sint *Antonij*, *Bruti* paucissimi, *Antonij* verò voluptatem colant, *Bruti* virtutem. Iam, vt illud *Platonis* in mentem reuocemus, *Nunquid ego tale?* ne in republica *Romana* curiosi, in nostra negligentes fuisse videamur: non permittit spero vester *Brutorum* amor & approbatio, vt illam *M. Tullij* querimoniam renouem: *Quis est iste sensus vester, quæ cogitatio, Brutos vt non probetis, Antonios probetis?* Tamen vt p Latinæ princeps eloquentiæ narrat mirabundus, quàm multi munus essent professi Oratorum, quàm pauci dignitati monitoris respondissent: ita mihi videor iure posse conqueri, multos profiteri disciplinarum studia, paucos reipsa quod profitentur exequi. Omnino ad Academiam, tanquam ad mercatũ literarum confluimus. Vt autem ex illis, qui ad

p *Cicer. de clar. orat.*

ad mercatus nundinasque veniunt, quidam emunt, quidam vendunt, quidam spectant otiosi, quidam in cauponis sedent potantes, quidam occupantur in foro aleatorio, gladiatorio, saltatorio; non omnes reuertuntur domum ditiores, tenuiores multi: similiter nostrûm, qui huc aggregamur, quidam discunt, quidam docent, quidam desides obambulant, quidam ventrem magis curant quàm mentem, quidam inhonestis ludis sua prodigunt, immò & aliena; non omnes virtutum & doctrinarum opibus ornatiores abeunt. Magna fuit olim autoritas *Athenarum*, magnæ & indolis & spei, *Ciceronis* filius, quum illuc mitteretur. At dum iucundis ibi conuictoribus delectatur nimiùm, & immoderatos in epulis sumptus facit, vtiturque consuetudine *Gorgiæ* cuiusdam, hominis, non tam vtilis in declamatione, quod obtendit [q] ipse, quàm inutilis luxu & compotationibus, vt [r] pater indicauit: nec erudiunt *Ciceronem Athenæ*, sed corrumpunt;

q *Cic. Epist. ad fam. lib. 16 Ep. 21.*
r *Plut. in vita Cic.*

rumpunt; nec *Cicero Athenas* exornat, sed dedecorat. Frustrà ad vrbem *Athenarum* itur: frustrà *Cratippus* præceptor adhibetur. Plus obest *Gorgias*, quàm *Cratippus* prodest: nec tam *Athenæ* iuuant, quàm nocent voluptates. Quanquàm beata existimari potest conditio *Ciceronis*: cui etiamsi adfuit corruptor, at ne corrector quidem defuit. Nam & præceptoris, & patris opem sensit. Quòd vtinam nostri *Cicerones*, adolescentuli insignis indolis & spei, quum accedunt ad Academiam, à *Gorgijs* solùm, non item *Tullijs*, & *Cratippis*, id est, à sodalibus, non parentibus, & magistris, corrumperentur. Verùm enimuero, vt [f] ille in *Catilinam*: *Non deest reipublicæ consilium, non autoritas huius ordinis, nos, nos, dico apertè, Consules desumus*: ita, (si liceat, quod res est, loqui) non deest Academiæ flos ingenuæ iuuentutis, non facultates necessariæ; nos, nos, dico apertè, qui præsumus, desumus. Nos, qui parentes debuimus esse animorum, qui

[f] Cic. in Cat. Orat. 1.

qui morum censores, qui magistri vitæ; nos, qui prælucere ceteris exemplo, pietatis in moribus, in literis industriæ; nos, quorum munus est culturâ corrigere plantas tenellas, non deprauatiores facere licentiâ: nos, nos, dico apertè, Consules desumus. Neque tantùm desumus omittendo curam, quam adhibere decuit; sed etiam, quæ facere non decuit, committendo: quippe quorum illi sint imitatores, vt populus solet esse principum: vnde fit vt vitia in eos transfundamus quæ ipsi concipimus & corrumpamus corrupti, nec minus exemplo quàm peccato noceamus. Verissimè enim dictum est illud, quòd [t] is, quem censorium poetam nominaui, in opere, laudando cum exceptione, laudando tamen cecinit.

[t] *Iuuenal. Satyr. 14.*

Corrumpunt vitiorum exempla domestica.

Et verò corrumpunt, cuicuimodi hominum eius in qua degimus domus sint exempla. Quid enim vnquam fuit *C. Verre* nequius? Quid despectius esse debuit? Et tamen eius

eius filius in patris disciplina ita educatus, vt [u] *nihil ipsum vnquam agere videret, quod* laudabiliter *imitari* posset, euasit *alter Verres: Verris, naturâ filius, consuetudine discipulus, voluntate similis.* Corrumpunt igitur exempla domestica quorumcunque, qualiumcunque, etsi improbitate pares sint *Verri:* quanto magis eorum, qui principem locum obtinent? Vt ibidem obseruatur, *Velociùs & citiùs nos corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis Quum subeunt animos authoribus.* Satis habet [x] *Thraso, si Pyrrhus stetit post principia, si Hercules seruiuit Omphale.* Rectè, an secus, non laborat. Fecerunt *Hercules, Pyrrhus.* Satis ad flagitium *Philolachetis* excusandum esse putat [y] *Tranio,* si possit percontari,

u Cic. in Ver. lib. 3.

x Terent. Eunucho.

y Plaut. Mostellar.

Nunquid aliud fecit, nisi quod faciunt summis nati generibus? E fabulis ista sumis, inquies. Sanè; sed quibus similitudo veritatis effingitur. An verò non in historijs? *Antonius Cleopatræ* fugientis authoritatem,

tatem, quàm militum pugnantium fortitudinem ſequi maluit? Non *Pompeius Syllaturiens*, vt loquitur z orator, illud in ore frequenter habuit: *Sylla potuit: ego non potero?* Non indies circumſonant aures noſtræ eorum vocibus, qui cupiditate ſimilis licentię ſimilia exempla laudent? *Seius* auſus eſt: ego non audebo? Cleopatra fugit: ego perſiſtam? Seruiuit *Hercules:* ego dedignabor? A nobiliſſimis factum eſt: nobis non licebit? Neque tamen hæc eò dico, tanquam omnes arbitrer magnis exemplis ad ſcelera moueri: (quod & abeſt, & abſit oro.) Sed reſiſtunt pauciſſimi.

z Cic. ad Att. lib. 9. Ep. 12.

--Vnus, & alter,
Forſitan hæc ſpernant iuuenes:
Qui tandem?
-- Quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan.

Ad meliorem frugem è peſſimis exemplis emerſit *Themiſtocles*, emerſit *Scipio.* Sed non omnes eſſe poſſunt *Scipiones*, & *Themiſtocles.* Certè quales ſummi viri ciuitatis plerumque

rumque extiterunt, talem ciuitatem esse consueuisse, notatum est à [a] prudentibus, & experientia comprobauit. Licet igitur vnus, & alter, hæc spernant.

a *Xen. lib.8.* Κυρ. παιδ. *Plat. de Rep. lib.4. Cic. de Leg. lib.3.*

At reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.

Sit *Phocion*, integerrimus apud *Athenienses*: at, *Phocionis* ciues, quanquam quid ciues dico? *Phocionis* liberi erunt nequissimi. Quinimò habent *Phociones* quoque ipsi quod sibi caueant: ne crebro malorum quibuscum versantur commercio labem contrahant, & coinquinentur. Nam vt addit ille,

-- dociles imitandis
Turpibus ac prauis omnes sumus.

Si doctores nanciscamur, sumus omnes dociles. Etiam qui bene affecti, qui sobrij, qui diligentes & modesti, *-- dociles imitandis*
Turpibus ac prauis sunt omnes.

Nemo suæ nimium virtuti confidat; labuntur optimi: nemo ingenio;

nio; falluntur ſagaciſſimi. Credatur [b] *Seneca* potiùs, qui grauiter, vti ſolet, diſſerens de fugiendo *Romanæ* turbæ conſortio, *Socrati*, inquit, *Catoni & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeò nemo noſtrûm qui maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum, aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum malifacit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatem irritat. Malignus comes quamuis candido, & ſimplici rubiginem ſuam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publicè factus eſt impetus? neceſſe eſt aut imitêris aut oderis. Vtrumq; autem diuitandum eſt, ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt; vel inimicus multis, quia diſſimiles ſunt.* Sed ego vos hortabor, paulò ſecus ac *Seneca*, iuvenes politiſſimi, vt, ſi vitare non poſſitis alterum, quin inimici vobis ſint multi, quia diſſimiles: tamen vitare ſtudeatis alterum, ne malis efficiamini

[b] Epiſt. 7.

mini

mini similes: quia multi sunt. Quod enim *M.* c *Tullius* dixit de *Asia*, id de *Asiaticis* aptè dici potest: *non malos nunquam vidisse, sed inter malos continenter vixisse laudandum est.* Proinde, vt concludam quod de exemplis censeo, si aureum est illud d iuris ciuilis axiôma, *non tam spectandum esse quid Romæ factum sit, quàm quid fieri debeat*; & *Pythagorico* symbolo monemur, *ne per viam populo tritam incedamus*, immò *nullâ magis viâ irrepere vitia, quàm publicâ*, rectè scripsit e *Plinius*, si expendendæ potiùs quàm numerandæ sunt sententiæ, consuetudinisque *regula* est *Lesbia*, & legibus viuendum denique non exemplis: sequamur leges, non exempla, nisi legibus exempla consonent; neque id quod plurimi probant, sed quod optimi, atque adeò quod probandum est, amplectamur; ne effœminemur *Persarum* mollitiâ, vt *Alexander* magnus; opibusque *Asiæ* corrumpamus *Spartam*, instar *Lysandri*; & orientis vitia in Græciam cum *Macedonibus*, cum

c *Pro. Mur.*

d *L. sed licet D. de offic. Praes.*

Διὰ τῆς λεωφόρου μὴ βαδίζειν.

e *Hist. nat. lib. 36. c. 2.*

cum *Romanus* in *Italiam* & occidentem importemus.

Nocent igitur exempla, ſed exempla non ſola nocent. Cauendum eſt nobis etiam à conſilijs: & quidem multò fortaſſe magis. Nam exempla mala benè animatis adhibere poſſunt calcar ad virtutem; quemadmodum juxta flores fragrantiſſimos, ſi quid acrius ſeratur, vt cæpe aut allium, ad creandam in illis odoris ſuauitatem conferre perhibetur. Verùm conſilia, quoniam ab amicis dari conſueuêre, itaque ſe inſinuant opinione boni, difficile factu eſt vt non eneruent, labefaciantque optimè cogitata, & induſtrios homines ab inſtituto depellant. Præſertim cum amicos, & familiares, qui ſuadent, conſuluntque, non modò bonos eſſe perſuaſum habeamus, quippe noſtri ſimiles, qui tales nos præſumimus, vt quiſque ſibi eſt *Suffenus*: ſed etiam, propter amorem quo nos complectuntur, nihil niſi bonum, cum dignitate noſtra aut commodo coniunctum,

iunctum, vel exoptaturos, vel conaturos persuadere. Vt hîc eâ sæpe sit opus cautione, quam *Lucilio* suo dat in præceptis [f] *Seneca*: *Surdum te amantissimis præsta, bono animo malè precantur*. Non omnes sunt eâ constantiâ quâ *Socrates*, vt *Critonem* audiant malè consulentem, & ei refragentur: complures *Alcibiadis* sunt similiores, qui malum consilium cupidè accipiant, &, vbi acceperint, cupidiùs exequantur. Quin & sunt nonnulli firmiores *Alcibiade*, peruicaces in bono, vbi soli secum ipsi deliberant: qui tamen, suasoribus ad malum instigantibus, labascant vno verbo, victi quàm citò, & consilijs vt cantibus Sirenum capiantur. Regina *Dido*, apud [g] *Virgilium*, quum primum vulnus Venus aleret, & cæco caperetur igne: admirandâ ac plusquam muliebri constantiâ obfirmauit animum in eo quod susceperat castitatis studio. Sensit quidem æstum amoris, vt fœmina,

Agnosco veteris vestigia flammæ;

At

[f] *Epist.* 31.

[g] *Æneid.* *lib.* 4.

At eum continuò repreſſit, vt pudica.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras:
Pallentes vmbras Erebi, noctemque profundam:

Quantâ fortitudine (nam in his quoque virtuti ei locus eſt) quàm certo animo perſeuerandi? Quorſum enim pertinet tam ardens execratio? *Tellus prius ima dehiſcat: adigat me fulmine ad vmbras.* Non vt flagrantiſſimum tuendæ pudicitiæ ſtudium oſtendat? Nam exitio ſeipſam deuouet,

Ante pudor quàm te violem, aut tua iura reſoluam.

Quid potuit caſtius *Lucretia*? Mavult ſe mortuam, & quidem mortis genere longè teterrimo, vel abſorptam terra, vel conſumptam fulmine, quàm aliqua caſtimoniæ labes inferatur. Sed iſta ſunt quæ *Dido* ſecum conſtituit. Accedit *Anna*, ſoror germana, quæ ſubminiſtrando

niſtrando fomite amori ipſam de propoſiti dimoueat firmitate, vt incendium è ſcintilla Cupidinis excitetur. Ac operæpretium eſt notare, quo ſermonis artificio ſuum virus inſtillans tanquam in ſenſus influat ſororis. Quid igitur *Anna* refert?

Anna refert. O luce magis dilecta ſorori: O blanditias peſtilentes! *Luce magis dilectam* appellat, cui lucem pudicitiæ conatur eripere. *Philiſtæ*, latrones *Ægyptij*, dicuntur amplecti vt ſtrangulent. Ergo non immeritò comparauit [a] quidam *orationem blandam laqueo mellito*: delectanti, vt *mellito*, ſed, vt *laqueo*, ſuffocanti. O peſte magis fugienda ſorori: non tam amabilia ſunt verba quibus ſuades, quàm id abominandum quod perſuadere ſtudes.

a Diog. Laert. in vita Diog.

Soláne perpetuâ mœrens carpêre iuuentâ?

Videtíſne quàm peritæ ſint artifices improbæ conſultrices? Singulæ voces, ſingulæ rationes. *Sola*,

mœrens, carpêre, iuuentâ, perpetuâ? Quid? *Sola?* Quasi nulla esse posset beata solitudo, vt loquebatur [b] *Hortensius.* Quum *Dido* tamen contra, quamdiu sola, tantisper optima: esse mala cœpit, quum desijt esse sola. Non vis eam solam esse, modò bonam? Mauis malam, minùs solam? Solam, pudicam viuere, quæ putas miserum, lugebis serò misera, quum solam impudicam, extinctam conspexeris. Si *Clodius* solus in operto Bonæ Deæ, vt admittat flagitium; cur non *Metellus*, vt colat iustitiam, solus, in exilium; *Cato* solus in carcerem? Vsque adeóne solum esse, dirum est? Illa verò ex intima subtilitate deprompta, quòd adijcit, *Didonem*, primùm, non pudicam, sed *mœrentem*; quasi casti mœsti sint, libidinosi tantùm læti; funesta lætitia, rident & ringuntur: deinde, non viuere sed *carpi*; quasi boni, qui soli vigent, soli contabescant, carpantur cùm semper vireant; mali sibi scelerum conscij carpuntur: porrò, non

[b] *Cic. in Hortensio.*

non vita, ſed *iuuenta*, quæ pars ætatis ſuâ naturâ propenſior ad vitium, ſi præceps impellatur flagitiorum æſtum cum faciliùs capit, tùm, ætatis ſperans veniam, fouet liberius: poſtremò, non breui ſed *perpetuâ*, quaſi complecteretur æternitatem propè temporis, cùm nihil eâ ſit fugacius, vt ſcita ſimilitudine dicatur *flos ætatis*, quòd exiguo temporis momento effloreſcat, confeſtimq; marceat, concidat, exareat. Et tamen audet *Anna* ſoror, ſoror *Anna*, quaſi firmiſſimis rationibus rem confeciſſet, vrgere percontando:

Soláne perpetuâ mœrens carpêre iuuentâ?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?

Etenim, vt *Dido* poſteà ſuum crimen coniugij nomine prætexit: ita hoc loco id ipſum à ſorore ei liberorum nomine commendatur. Iique *dulces* appellantur: ac iure; ſunt enim. Sed amara dulcitudo, quæ per ſcelus acquiritur, *Plus aloes*

quàm mellis habet. Pollicetur *Anna* dulces, experietur amaros *Dido*: dulces sensu, amaros exitu. Omnes quadrupedes odore pantherarum, ferarum immanium, [c] feruntur admodum delectari, sed absterreri toruitate capitis. Ideò pantheræ, caput occultantes, quum prædam venari volunt, allectas odoris suauitate bestias, vbi propiùs accesserint, corripiunt, & mactant. Patroni voluptatum, vt prædentur homines, pantheras imitantur. Abscondunt quod toruum est, quod terret omnes, in voluptatum in lenocinijs: turpitudinem; comitem, carnificem, conscientiam; pœnitentiam, quandoq; seram, atque pœnam vindicem. Ostendunt, quod suáue est, quod delectat, dulcedinem gaudij, speciem lætitiæ, præmia Veneris; quibus allectos, instar bestiarum, imperitos homines inuadunt & dilaniant.

c *Plin. hist. nat. l.8.c.17.*

Vocent, si velint, præmia, dum adiungant *Veneris*, id est præmia, pernicies; præmia, pestes *Didonis*:

nam

nam eiuſmodi ſunt Veneris impudicæ præmia. Sed quorſum hæc tam multa de *Didone* & *Anna*? Quò nempe videatis quàm acutis rationibus, impuriſq; conſilijs, vt olim, ita ſemper, flexibiles & teneri infirmorum animi ad mala ſollicitentur. Quid enim? An putatis deeſſe noſtris temporibus, qui induſtriam mœſtitiæ nomine traducant, pietatem moroſitatis? qui, vt *Anna Didonem*, ſic ipſi quem habent carum, ſi ſtudioſum viderint, aggrediantur eodem modo:

O luce magis dilecte ſodali,
Solus perpetuâ mœrens carpêre iuuentâ?
Nec dulcem luxum, Veneris nec præmia nôris.

Verùm *Anna*, quod ſuaſit, perſuaſit *Didoni*. Quid enim eſt negotij impellere præcipitantem, & ruentem poſternere?

His dictis incenſum animum inflammauit amore,
Spemq; dedit dubiæ menti, ſoluitq; pudorem.

Atqui ſi quis noſtrûm itidem inſtigetur à ſorore, à fratre, à cuiuſmodicunq; ſeu pellicatore, ſeu pellice, qualis *Anna*, ſequatur, non eam *Didonem* quæ nunc eſt, ſed quæ fuit priùs; & animo conſtanti ſecum ipſe ſtatuat,

Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam,
Ante Deus quàm te ſpernam, aut tua iura relinquam.

Quam ad fortitudinem ne deſtituti exemplo videamini, etſi difficilius eſt reperire qui reſiſtant, quàm qui cedant: ſed tamen opponatis *Didoni*, quæ ceſſit; *Hippolytum*, qui reſtitit impuris conſilijs. Cuius conſtantia nobis tantò magis videtur imitanda, quantò acrioribus pluribuſq; machinis, ætate adoleſcens, genere nobilis, conditione regis filius, attentatus eſt. Nam quum [d] *Phædra* nutrix, eum alumnæ

d Senec. in Hippolyt.

næ ſuæ conciliare cupiens, à qua perditè amabatur, rogaſſet vt faueret, ac *beatis mitior rebus veniret.*

Namq; anxiam me (inquit) *cura ſollicitat tui,*
Quòd te ipſe pœnis grauibus infeſtus grauas.

Parúmne ſuauiter exorſa eſt, ſuam in ipſum beneuolentiam commemorans? Quanquam id quidem ſine culpa potuit, niſi aliud egiſſet, aliud ſimulaſſet. Sed ipſius curâ ſe moueri fingit, quum moueatur *Phædra:* cuius, ex *Hippolyti* incommodo, captat commodum; ſi tamen commodum dicendum eſt, quod ei fuit exitio. Verùm, ad aucupandum *Hippolyti* fauorem, hac arte ſe inſinuat: more hominum, qui, ſuæ cauſæ quum ſeruiunt, tum maximè alienæ ſtudium præ ſe ferunt. Quam autem eſt ſemper nequitia ſui ſimilis? Vt *Anna*, ita nutrix, & exorditur, & exequitur: illa, *mœrentem carpi Didonem*; iſta, *pœnis grauibus Hippolytum granari.* Virtutis militaris exercitationes,

appellat *pœnas!* Erras nutrix. Labores virtutis, voluptates sunt, non pœnæ, *Hippolytis.* Vt Vitiositati *Herculem* [c] *Xenophontium* ab ingredienda via virtutis hoc argumento dehortanti, à virtute responsum est & demonstratum, opera præclara laboriosa quidem esse, verùm multis magnísq; voluptatibus condîta. Sed animaduertamus, quid hortetur nutrix, & quibus ratiunculis.

c De dict. & fact. Socr. l. 2.

Mentem relaxa; motibus festis facem
Attolle; curas Bacchus exoneret graues.
Ætate fruere: mobili cursu fugit.

Matronam sobriam pio iuueni præcipientem, an impuram lenam scortatori, audimus? *Annorum memor, mentem relaxa.* Quasi conueniret libido teneris annis, labor nõ conueniret. Potiùs, annorum memor, contende mentem. Nec verò *ætate* propterea *fruendum* puta, quia *fugit*, imò tanto minus puta *fruendum. Fruantur* opibus diuites, quibus est satis superq; vel ad luxum: in-

inopes, quibus ad victum & vestitum vix satis est, vtantur. Omnes *ætatis*, temporis, sumus inopes; vtamur, non *fruamur*. Nutricis *frui*, est abuti. Sed intellexit poëta prudens, *ætatem* ipsam adolescentium, ni præmuniatur antidoto sapientiæ, non exiguam esse peccandi illecebram. Idcirco voluit eos hoc documento præcoli, aduersus istiusmodi flabella libidinum, quæ, ipsorum *curam* præ se ferentia, consultura essent, *Ætate fruere, mobili cursu fugit*. Illud verò quod sequitur, perquàm impudens & impudicum.

Tristem iuuentam solue, nunc luxus rape:
Effunde habenas, optimos vitæ dies effluere prohibe.

O præclaram magistram morum! *Nunc luxus rape: effunde habenas*. Quid est quò non progrediantur istæ furiæ, quæ palàm audent suadere *luxum*? vt *Hippolyto* sit respondendum, *Regios luxus procul est impetus fugisse*. Quid autem periculo-

ſius, quàm quòd *luxum* extenuat nomine *lætitiæ*? *Lætitia iuuenem,*

frons decet triſtis ſenem.

Lætitia iuuenem? Non ſemper. At aliquando. Verùm eſto. Sed quæ *lætitia*? An ea, quam ipſa probare vult *Hippolyto*: animi libidine deliqueſcentis? Quanto præclariùs
f Ep. 23. [f] *Seneca* Philoſophus, quàm iſta *Seneca* poetæ nutrix? *Diſce, mi Lucili, gaudere veris bonis, non vanis voluptatibus. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſilijs, ex rectis actionibus, verum bonum petitur. Cæteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt. Leues ſunt, leues: niſi tu fortè iudicas eum gaudere qui ridet. Animus debet eſſe alacer, & fidens & ſuper omnia erectus. Mihi crede: res ſe vera eſt verum gaudium.* Sed alia eſt *lætitia* quam nutrix ſignificat. Nam hanc, perpetuam comitem habet *Hippolytus*: quem illa nihilominus vt *triſtem* reprehendit; atque adeò, quod maius eſt, *necantem rectam indolem.* Nam eò pertinet quod ſequitur.

Frons

Frons decet triſtis ſenem.

Quid te coerces, & necas rectam indolem?

Quid hoc eſt? Qui ſe coercet & ſecat fibras ſcelerum, is ſe *coercet & necat rectam indolem?* At laudat *Hippolytum*, vt qui habeat *rectam indolem.* O quàm difficile eſt inſidias cauere, quæ ſub amoris ſpecie, dum laudant, lædunt! *Rectam* eſſe *indolem* eam affirmat, quam ſolicitat ne ſit recta: atque cui ipſa machinatur necem, eam ne *Hippolytus necet*, contendit. Et quidem quàm feſtiuâ id agit ſuadelâ!

Seges illa magnum fœnus agricolæ dabit.

Quæcunq; lætis tenera luxuriat ſatis.

Arguta ſimilitudo. *Fructuoſa erit ſeges, quæ tenera luxuriat.* Verum. Sed quæ frugibus *luxuriat*, ſpero, non quæ herbis noxijs; quæ tritico, non quæ lolio. At *Hippolyto* ſuadet iſta diſputatrix, vt lolium nequitiæ in eo *luxuriet*, non triticum virtutis. Quanto acumine aliud probat, aliud colligit? *Quæcunq; lætis*

latis tenera luxuriat ſatis. Sata læta, ſata virtutum: ſata vitiorum, ſata triſtifica. Seges illa nullum fœnus agricolæ dabit, quæcunq; prauis tenera luxuriat ſatis. Magna culpa *Minôis*, qui talem hortatricem nutricem flagitiorum, laudatricem luxuriæ, ſuæ filiæ, præfecit. Et eſtnè mirandum, ſi qualis hera, talis famula; qualis nutrix, talis alumna? Sed pergit porrò.

Ingenia melius recta ſe in laudes ferunt,
Si nobilem animum vegeta libertas alit.

Dulce nomen *libertatis*, ſed inſidioſum. Cuius in herba deliteſcens anguis quàm periculoſus ſit adoleſcentulis, docent ſodales illi *Tarquiniorum* adoleſcentium *Romæ*: g qui, *Tarquinio* eiecto, veram æquato iure omnium libertatem in ſuam vertiſſe ſeruitutem rati, priſtinam licentiam, libertatis ſpecie fucatam, affectabant. Ac nutrix *Hippolytum*, horum fortaſſis ex ingenio æſtimans, ad licentiam ſimilem,

g *Liu. lib. 2.*

mentione

mentione *vegetæ libertatis*, pellicit. Sed quia non incidit in rerum imperitum (quales eos esse quos hic inescat error [h] animaduersum est) neq; hac fraude magis quàm cæteris adolescentem capit: ad postremam confugit machinam, conuicia, & in contumelias verborum erumpit.

h *Plutarch. opusc. de audit.*

Truculentus, & siluester, & vitæ inscius
Tristem iuuentam Venere desertâ colis.

Truculentus & siluester, & vitæ inscius Hippolytus, qui *iuuentam colit tristem*, atq; castam. Mansueta; & vrbana, & perita vitæ *Phædra*, quæ dissolutiorem amat iuuentam, ac minus seueram. Quid igitur? An ad solum *Hippolytum* supplantandum hæc à nutrice *Phædræ* dicta sunt? Vtinam fuissent! Verùm à similibus *Veneris* nutricijs ad irretiendos *Palladis* alumnos quotidiè dictitantur. Reprehendat *Herennius* ineffrænatam petulantiam: [i] *pertristis quidem patruus censor, magister*,

i *Cic. pro Cælio.*

magiſter, audiet. Virtuti Vitioſitas exprobrat *viam aſperam* apud [k] *Xenophontem*: ſuam vt ſuauiſſimam *Herculi* commendat. Vitæ eſt inſcius, qui vitiorum inſcius neſcit ſeruire ſcenæ. Sapiens eſt qui didicit *Epicuri* ſapientiam: *inſanientem ſapientiam*, quo modo nuncupat [l] *Horatius*. Iuuenta ſtatuitur eſſe tempus hilaritatis, labores vocantur pœnæ; luxuria lætitiæ inſignitur nomine; pudicitia, mœroris; temperantia, triſtitiæ; auſteritatis, ſobrietas; licentia, libertatis; modeſti, ſinceri, abhorrentes à vitijs, truculenti & ſilueſtres & vitæ inſcij appellantur. Quibus vniuerſis cùm tentaſſet nutrix animum *Hippolyti*, & laterem lauiſſet: re ad extremum quaſi deſperatâ, coacta eſt concludere;

Vt dura cautes vndiq; intractabilis,
Reſiſtit vndis, & laceſſentes aquas
Longè remittit: verba ſic ſpernit mea.

Certè *Hippolytus* hic quidem eſt, aſſuefactus virtuti: nullis mouetur vel blanditijs, vel argumentis, vel ca-

k De dict. & fact. Socrat. lib. 2.

l Carm. lib. 1. Ode. 34.

calumnijs orationis. Ab ipsa *Phædra* si rogetur, vel potiùs obsecretur, aut pertrahatur veriùs; clamabit animo forti,

Procul impudicos corpore à casto amoue
Tactus.

Quàm inexpugnabilem eius constantiam, vt contra cuiusquemodi hominum consilia, quibus nos ad mala seducent, imitemur: meminerimus *Didones* esse, quæ cedant, molles mulierculas; *Hippolytos*, qui resistant, adolescentes masculos; *Annas*, & nutrices, fœminas quæ pellicant; etsi viros fortasse sexu, voluntate tamen & sensu effœminatos. Virorum est potiùs in eam partem declinare, quam [m] *Plautinus* ille senex adolescenti, pater filio præcipit, quum mandat, *ne sermonem vllum cum viris improbis exequatur, neq; in via, neq; in foro.* Metuit ne consilijs ipsorum corrumpatur sibi adolescens. Expertus loquitur. m *In Trinum.*

Non

Non ego, hoc seculum moribus quibus sit. Malus, bonum, malum,
Esse vult, vt sit sui similis. Turbant, miscent mores mali.

Et potest dubitari, quin seriò cauere nobis debeamus à consilijs eorum, si contagionis immunes esse studeamus? *Malus, bonum, malum, esse vult, vt sit sui similis.* Ita sobrium temulentus, liberalem auarus, studiosum dissolutus, luxuriosus moderatum, mali bonos, malos esse volunt, vt sint sui similes. Nam etsi non audent hanc improbitatem verbis præ se ferre, tamen declarant voluntatem factis. Quod idem senex vidit, & significat filio:

Mores maiorum laudant;
Eosdem lutilant, quos collaudant.

n Phil. 2. Quamobrem, si rectè à [n] *Cicerone* dictum est, *Te miror, Antoni, quorum facta imiteris, eorum exitum non perhorrescere*: vobis curandum est, adolescentes, vt quorum studia non probatis, eorum consilia aspernemini. Finem faciam consulendi de

o Epist. 124. cauendis consilijs, consilio [o] *Senecæ*: plu-

pluribus quidem verbis explicato, ſed eorum multitudinem vtilitas compenſabit. Is igitur hoc ipſum tractans, quo de agitur: *Sunt quidam*, inquit, *qui vitia tradunt, & aliò aliunde transferunt: horum ſermo multum nocet. Nam etiamſi non ſtatim officit, ſemina in animo relinquit: ſequiturq́ nos, etiam quum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum & praua laudantium ſermo diutiùs hæret, quàm auditur; nec facile eſt animo dulcem ſonum excutere; proſequitur, & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus: & quidem primis. Nam quum initium fecerunt, admiſſæq́ ſunt, plus audent.* Quibus verbis ſubtexit voces malorum: *vnam felicitatem eſſe bonæ vitæ, facere omnia liberè, frui patrimonio; hoc eſſe viuere, ſeq́ mortalem eſſe meminiſſe,*

fluere

fluere dies, & irreparabilem vitam decurrere; cæteraque id genus de fæcibus hausta vitiorum, cuiusmodi, sub *Annæ* & nutricis *Phædræ* personis, sunt exposita. Sed vnum addit *Seneca*, quod nec *Anna Didoni*, nec *Hippolyto* nutrix potuit obijcere: idque ex omnibus tamen improborum consilijs pestilentissimum, facinoribus & flagitijs quasi facem præferens. Nam quum prope sola, certè præcipua, quæ ijs, quos infecit vitiorum lues, relinquitur medicina, sit pharmacum salubris admonitionis: ait ab ipsis instillatum esse monitorum odium, ne vllus sanitati relinqueretur locus. Hanc enim è vocibus illis improborum, vnam fuisse: *Istos tristes & superciliosos, alienæ vitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris*. Itaque fuerunt, etiam apud *Ethnicos*, homines profani, qui aduersus monita studerent adolescentium aures obstruere: & morum censores, reprehensores libidinum, publicos pædagôgos, contemnendos

dos esse, vt superciliosos, & tristes, affirmarent. De quibus obseruate quæso quid dicat *Seneca*: vt qui morbum indicauit, subministret remedium. *Hæ voces non aliter fugiendæ sunt, quàm illæ quas* Vlysses *nisi alligatus præteruehi noluit. Idem possunt, abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus: & in turpem vitam, ac miseram, turpius illidunt.* Non ignoratis quam perniciem *Sirenum* p *Homericarum* voces fingantur illis importare, quos cantilenis suis delinierint. Quibus cum hominum improborum voces à *Seneca* videamus, ac meritissimè, conferri, restat, vt eas, sapientiæ monitu, cum *Vlysse* præteruehamur; si pestem, *Sirenum* arte intentatam, effugere velimus. Hæc habui quæ breuiter, pro ratione temporis, de cauendis & exemplis hominum, & consilijs, vos admonendos putarem. Consequens erat, vt de maleficijs, & vexationibus, quibus aduersarij, non tam cuniculos agunt ad subruendam studiorum arcem, quàm

p *Odyss. μ.*

quàm vim apertam adhibent, itidem vos monerem. Sed de ijs seorsum verba malo facere, quum dabitur occasio: quàm aut strictim attingere quæ vberiùs tractanda censeo, aut vobis diutiùs iam molestus esse. Intereà, immò potiùs & interea & postea, iuuenes ornatissimi, enitamur quæso, *Epaminondæ* esse potiùs, quàm *Thebani*; *Phociônes*, quàm *Athenienses*: non *Syllaturientes Pompeij*, sed *Catones*; non *Didonis* æmuli, qui audiamus *Annas*; sed *Hippolyti*, qui nutrices, qui *Phædras* ipsas repellamus. Quamuis exosi futuri simus, quamuis profugi, quamuis discerpendi, & mortem inusitata ac inaudita crudelitate per tormenta oppetituri: tamen *Hippolyti* beatam calamitatem, infelici *Didonis* ac *Phædræ* mollitiei, & prauitati, anteponamus. Plus valeat virtus, quàm voluptas; officium, quàm cupiditas; ratio quàm libido. Et verò, si malus bonum, malum esse vult, vt sit sui similis: nónne contrà, bonus, malum, bo-

num

num esse volet, vt sit sui similis? Si iuuenes dissoluti conantur *Alcibiadem* corrumpere & perdere, vt sit sui similis: nónne *Socrates* philosophus conabitur eum corrigere, vt sit sui similis? Quare, si boni tam esse cupimus, quàm haberi; malos nostri similes studeamus facere: præluceamus exemplo, vt sequantur benè viuentes; adiuuemus consilio, vt benè monentibus obsequantur; etiam beneficio (nam iuuat id, quod superest, hac in parte præuertere) alliciamus quos possumus; vt ipsi quàm optimi & quàm doctissimi, cunctos virtutibus disciplinisq; excolamus. *Dixi.*

{ Cavendum a maleficiis hominum quae virtutem oppugnant et progredientem impediunt nam illud tenerum et molle quod a natura insitum habemus pertinet et prope modum restinguit.

propemodum restinguit, Exemp: { Demosthenes et Drusus pa: 60 virtus magna sed maior est vis dolorum

1 Nos ergo similes ipsorum esse debemus? non, nec priorem nobis Demosthenem proponamus, illum Demosthenem qui redit exuvias indutus Achillis id est Aeschinis secundum virgilianum: pag: 62.

2 fortuna superanda ferendo est: Hor: hic murus aheneus esto nil conscire sibi: et orator nullum theatrum virtuti maius quam conscientia 1 Socrates ideo patienter Aristophanem eum contumeliis perstringentem in comedia sustulit et Anytum et Melitum apud iudices accusantem 2 Democritus Abderitas respondit Hippocrati: p: 65. | 3 Aristides: 66: | 4 Alexander et Agamemnon, 6 Ulisses: 68. |

Homini libere educato peracerba videntur tolerare Exemp: Menander 70.

non existimandum omnes condemnandos qui moventur contumeliis sed tamen ut motus animi comprimendi ut sic reddamus et faciamus ut Antigonus Theocrito pa: 71. et Dionysius discipulus.

Tamen generosi est quod Demosthenes fecit et Rosius 72 at ut videamus nostrae conditionis miseriam ut integritas vexetur et improbitas insolescat, sed orandum est ne pestis haec in alium propagetur et calamitatis fuit ipsa aetas ultra Solios et Adonios assurgat ideo armemus nos animo

magna est virtutis amplitudo ut Piso 74. si contingat irridere ferendum est multa sunt maleficia in bonos: Athenienses Solonem Miltiadem Themistoclem Cimonem Phocionem Socratem indigne tractabant, 79. Lacedemonem Aristidem 80.

nunc animus opus nunc pectore firmo

ORATIO POST VACATIONEM PASCHALEM, Anno 1576.

ETsi Vestros sensus, adolescentes optimi, si minùs omnes omnium, at magnam quidem partem, ita experientiâ diuturni temporis perspexisse videor, vt neque de iudicio, quin præstantissimam virtutum artiúmq; viam cognoscatis; neque de studio, quin vos in eam detis, vel dederitis potiùs, dubitandum sperem: tamen, vt filium suum *Marcus Cicero*, quanquam abundantem præceptis institutisq; philosophiæ, cohortatus est; item vos mihi quanquam in optimis studijs progressos, vt progressus optimos facere pergatis, excitandos statui. Quod ego ad præstandum (vt ingenuè fatear) accedo subinuitus: ac vtrum è vestigio tanquam ad prælium, ad *Æschinis* cum *Demosthene* conflictum egrederer, an priùs imperatorum

rum milites assantium exemplum imitarer, mecum aliquandiu dubitare cœpi. Nam quum morbis animi medicinam facere debeat oratio, comprimendo, quæ tument; roborando, quæ languent; quæ inflammant leniendo; coercendo, quæ diffluunt; expurgando, quæ redundant: mea tantum abest vt hoc officio fungi quibusdam iudicer, vt arguar è contrario sauciare sanos, non sanare saucios; imprudens, si facio id quod non debeo; infelix, si vitio detur quod non facio. Ac sanè, si quid ipse iudicare possum, idem in eo mihi vsu venit, quod narrat [a] *Velleius* contigisse *Druso*: *qui tanto meliore ingenio animoque quàm fortunâ vsus est, vt malefacta collegarum, quàm eius optimè cogitata, senatus probaret magis*. Veruntamen, vt ei non idcircò fuit respublica deserenda, quòd *bene cœpta malè cederent*: ita mihi pristinam, credo, rationem suadebitis retinendam, etsi remediorum quæ moribus adhibentur, non tam delectet salubritas,

[a] Hist. Rom. lib. 2.

tas, quàm acerbitas offendat. Nec verò tam est integrum, vt meæ quantulæcunq; hoc in prefandi genere opellæ, susceptæ ad studia vestra erigenda & confirmanda, parcam. Etenim cùm à primo huius mihi muneris demandati tempore, quando infirmiori dicendi labor erat grauior, nec vos fortasse tantum à me expectabatis; hanc tamen rationem sequi instituerim: remittere tandem de cohortandi diligentia, postquam eam intendere cùm possis faciliùs, tum impensiùs debeas, videri posset hominis aut sibi nimium indulgentis, aut minus de vobis, quàm par est solliciti. Quòd si instituto decedere liceret, si vestra pateretur expectatio, si nullam ignauæ, nullam inhumanæ, nullam improbæ voluntatis culpam suscipiendam esse intelligerem, ego verò libentius tacerem quàm dicerem; vobis offensæ, mihi molestiæ, vtrisque ægritudinis minus crearetur. Sin autem professores doctoresq; artium, sunt tanquam

animorum parentes diſcipulis; & amor parentum perſeuerans eſſe debet, non temporarius; & perſeuerantia amoris declaratur aſſiduâ bene merendi curâ: abeſſe non poteſt, quin ſi hoc onus ſubterfugiam, & detrectem, aut diligentia, aut beneuolentia, aut officij fides in me deſideretur. Quamobrem velim equidem in omnibus, ſed in primis in nobis, ac enitar in meipſo, quoad facultas feret, vt appareant veſtigia eximiæ illius animorum conjunctionis, quæ inter *Ciceronem* fuit & *Hortenſium: quorum alter ſemper ab altero adiutus eſt, & communicando, & monendo, & fauendo.* Non omnia, fateor, poſſunt omnes: ac pleriſque fortaſſe veſtrûm non deeſt voluntas huius ſtudij teſtificandi; deeſt occaſio. Quãquam communicandi poteſtas datur multis; monendi, plurimis; fauendi, vniuerſis. Mihi verò ipſi, quoniam occaſio non minùs opportuna ſuppetit quàm voluntas, veſtra ijs omnibus ſtudijs juuandi:
idcirco

idcirco laborandum esse visum est vt crebrò communicarem, monerem aliquando, fauerem perpetuò. Verùm enimuero quàm vehementer faueam, factis, vbi liceat, declarare malim, quàm profiteri verbis. Quàm autem libenter & cupidè communicem, si cura quotidiana cum vestro, quanto possum, profectu prælegendi non indicet, tacebo. Quàm fideliter porrò & amanter moneam: conscientia mihi testis est. Si paulò asperiùs, requirunt tempora: si minùs cum fructu, meliora spero: si imprudentiùs, incommodiùs, volui quod debui, præstiti quod potui; laudandum, voluisse, non præstitisse, ignoscendum. Sed homines pleriq; vel ignorant prorsus, vel parum attendunt, quàm sit illud [b] *Ciceronis monere & moneri*, non solùm, *veræ amicitiæ*, sed etiam solidæ virtutis *proprium*; neq; fæci modò plebis necessarium, sed & flori populi. Nam, *& monendi*, inquit, *sæpe sunt*, *& obiurgandi*, qui tandē? *amici*. Quid? *amici*, viri boni?

b *De Amici.*

Ita censeo. *Monendi liberè, non asperè.* Sint ista: sed *monendi, & obiurgandi quoque sæpe sunt amici.* At irascentur *Marce Tulli.* Imò verò *accipienda sunt ea amicè, quum beneuolè fiunt.* Bene præcipis: sed nemo paret. Quin *& proprium est veræ amicitiæ patienter accipere monitiones, non repugnanter.* Næ tu mirabilem narras paucitatem verorum amicorum! Ita multi repugnanter accipiunt, non patienter, vt omnia inimicis, aut amicis falsis, plena videantur. Proinde non immeritò *Ciceronis Lælius*, postquam dixerat *monitiones, & obiurgationes accipiendas amicè, quum beneuolè fiunt*, subiungit continuò, quasi reuocans seipsum; *Sed nescio quo modo verum est, quod in* Andria *familiaris meus* Terentius *dixit: Obsequium amicos, veritas odium parit.* Atq; haud scio, an *Lælij* sententia, (vt nunc sunt mores.) non dicam, plausibiliùs, sed probabiliùs inuerti possit. Nam ille *molestam* ait *esse veritatem, siquidem ex ea nascitur odium, quod est vene-*

num

num amicitiæ: ſed obſequium multo moleſtius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri ſinit. Nobis autem moleſtum videtur obſequium, quod imprudentes perire ſinit: ſed veritas multo moleſtior, quæ corrigit peccata. Erraui. Dicendum erat; iucundum obſequium, quòd illecebris voluptatum delinit molles animos: ſed veritas moleſtiſſima, quæ ſeueris monitis teneras auriculas radit & offendit. Nam etſi hoc totum *monere, & obiurgare*, à veris amicis noſtrâ gratiâ adhibeatur; tamen nihil eſt minus gratum: nihil inuitiùs auditur, nihil iniquiùs accipitur, nihil reſpuitur faſtidioſiùs, nihil indigniùs conculcatur. Adeò parui æſtimatur illud, quo præceptionem ſuam concludit *Lælius: Cuius aures ita clauſæ veritati ſunt, vt ab amico verum audire nequeat, huius ſalus deſperanda eſt.* Quę ſi adultis nobis tam perſuaſa foret ſententia, quàm in ſchola pueris ſolet eſſe nota: non minus iucunda ad aures acciderct, quàm animo

ſalutaris eſt, admonitio & obiurgatio. Quemadmodum enim oues, è cunctis animantibus, commoditates habent maximas, ſed & maximis obiectæ malis requirunt maximam paſtoris curam; & vites, ex arboribus, fructu excellentes deſiderant operam vinitoris, ne ſarmentis luxurient, aut egeant adminiculis; & agri feraciſſimi inutiliſſimis ſilueſcunt herbis, niſi agricolæ induſtria perpurgentur: ſimiliter in hominibus, indoles præſtantiſſimæ, niſi cultores habeant quorum monitis ac reprehenſionibus curentur & congregantur, deprauantur facilè, vel pergunt potius eſſe praui, & in omni genere errorum, facinorum, flagitiorum volutari. Quare, ſi quis aurium delicatiorum verba tantùm plumea melleaque probet, quaſi nihil niſi roſas (quod aiunt) loqui debeamus: is diſcat à [c] peritis rerum naturæ: apes conſueuiſſe amarioribus ſuccis ſuos alueos illinere, aduerſus aliarum beſtiolarum auiditates.

c Plin. hiſt. lib. 11 cap. 6.

tates. Discat à filijs medicorum, nulla remedia quæ vulneribus adhibentur tam facere dolorem, quàm quæ sunt salutaria. Discat à Philosophiæ cultoris [d] principe, iram vtiliter à natura datam, vt cotem fortitudinis; addo etiam seueritatis. Denique meminerit duos *Catones* eruditorum omnium consensu laudatos: *Censorium*, & *Vticensem*, *Censorium*, qui [e] professus est *sæpe se questum esse de fœminarum, sæpe de virorum, nec de priuatorum modò, sed etiam magistratuum sumptibus: diuersisq; duobus vitijs, auaritia & luxuria, ciuitatem laborare* *Vticensem*, qui [f] *hoc ipsum de luxuria & auaritia ciuium suorum se quoque sæpe questum* quum commemorasset: *multos se mortales ob eam causam aduersos habere*, adjecit. Quod si nemo erit tantâ mollitie, vt reprehensiones omnes reprehendat, modum se tantùm desiderare dicat ac illud ostendat è *Ciceronis Lælio, monitio careat acerbitate*: ei considerandum est,

d *Arist. de Mors. lib. 3.*

e *Liu. l. 34.*

f *Salust. de coniu. Cat.*

primò, non solùm *monitionem amicorum*, sed etiam *obiurgationem* ibi probari; quarum in altera cum *acerbitas* interdicatur, in altera permittitur, vetatur tantùm *contumelia*. Deinde, non de quibusuis, sed de *amicis* agi; eosque nisi bonos, nullos agnosci: nobis autem esse quandoque negotium cum malis, cum improbis, cum inimicis nostris, vel suis potius, & virtutis. Postremò, *Ciceronem* ipsum affirmare, *nonnunquam veniendum esse ad acerbum castigandi genus vt solent ad vrendum & secandum medici, quum nulla reperitur alia medicina.* Sed nescio quo pacto à monitionibus ad obiurgationes delapsa est oratio mea, de quibus verba facere non institueram. Nam quorsum hæc vobis, auditores humanissimi? quorum, & ingenia, optimarum artium studijs mansuefacta, tractabilia sint necesse est; & oculis ea species honesti ac sapientiæ obuersetur, spero vt mirabiles excitet amores sui.

Quanquam monendi estis nihilominus.

ominus. Siquidem, & medicos corporum videtis non tantùm homines ægros curare: verùm etiam sanis, ne in ægritudinem incidant, præcauere. *Achillem* poetæ fingunt, infantem Stygijs aquis immersum, fuisse reliquis omnibus membris invulnerabilem: eâ solâ parte pedis vnius sauciari potuisse, quâ tenebatur à *Thetide*, cum aquis immergeretur. Miretur aliquis interfectum; sed ea ipsa parte cõfixus est à *Paride*, qua sola potuit sauciari. Eodem modo nobis cogitandum est, licet aquis *Heliconis*, imò, diuinioribꝰ tincti fuerimus ne vulneribus pateamus; tamen non esse nullam partem reliquam quæ telo inimici cruentari possit. Præcauendum igitur, ne per insidias trucidemur. Habemus nostrum *Paridem* semper vigilantem, ita inflammatum furore, vt cupiat; instructum astutiâ, & armis, vt possit, nobis insanabile vulnus infligere, nisi *Achille* simus cautiores, etsi fortiores *Achille* essemus. Quamobrem,

g Virgil. Aeneid. l. 3.

vt g *Helenus* præmonuit *Æneam* de periculis imminentibus, de incolis magnæ *Græciæ*, de *Scylla*, de *Charybdi*; quò posset incolumis in *Latium* appellere, eòque h solatio in ærumnis perfrui,

h AEneid. lib. 1.

Sedes vbi fata quietas, ostendunt: ita vos mihi censui monendos de exemplis, de consilijs, de maleficijs hominum; vt declinato, quod ab illis imminet vobis, periculo, in cœleste *Latinum*, quo debetis tendere, duce Deo, peruehamini. Atque ab exemplis quidem & consilijs, de quibus ante dictum est minus videtur periculi metuendum. Ne maleficijs terreamini, quod tractandum restat, magis, (vt est hominum infirmitas) verendum est. Nam exemplis peioribus possunt meliora opponi, & præponderant non peioribus modò exemplis malorum, sed eorum etiam qui minimè mali videantur. Vt i *Cicero* de *Pompeio*, quum vrbem relinqueret: *fecit idem* Themistocles; *at idem* Pericles *non fecit*; & *nostri olim*,

i Epist. ad At. l. 7. ep. 11.

vrbe

vrbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt. Consilijs autem, tantum abest vt labascant animi bonorum, vt confirmentur magis: sicut ignis vehemens, si comprimatur, violentiùs erumpit. Et quanquam sit difficile, consilia amicorum itidem reijcere, ac eorum quos odimus fas est tamen ipsos in summa rei sic accipere, vt [k] *Andromacha Helenam* modo mitius, leniusque, pro discrimine personarum;

k *Senec. in Troad.*

Quisquam dubius ad thalamos eat;
Quos Helena *suadet?*

Cæterum maleficijs, quæ dolorum quasi faces vobis admouent, illud tenerum & molle, quod natura insitum in animis habemus, ita premitur distringiturq;: vt vix inuenias quenquam, aut prudentiâ tam excellentem, aut tam inuictum fortitudine, qui, quum fodiatur angorum aculeis, non à virtutis studio desciscendum propemodum arbitretur. Quis enim *Atheniensium Demosthene* prudentior? Quis *Romanorum Bruto* fortior? At *Demost-*

mosthenes post Rempublicam luculenter administratum, quum nescio quid ærumnarum, virtutis comitum degustasset, [l] dixisse fertur adolescentibus, à quibus inuisebatur, *si duas ab initio sibi propositas vitas habuisset, quarum vna ad tribunal & concionem duceret, altera ad interitum; præsciuissetque mala, terrores, calumnias, inuidias, contentiones, quæ capessentibus rempublicam eueniunt: se in eam viam quæ rectà ad interitum ac perniciem ferret, fuisse potius ingressurum*, *Marcus* autem *Brutus* varijs post oppressam *Cæsaris* tyrannidem molestijs conflictatus, postquam ad extremum, victus ab *Augusto*, moriendum sibi statuit, [m] in illam querelam *Herculis* erupit: *O misera virtus, nihil eras nisi verba. At ego te, vt inclytum opus exercebam: tu verò seruiebas fortunæ.* Magna *Demosthenis* & *Bruti* virtus: sed maior aliquando virtute vis dolorum. Ita, qui satis se fortiter in periculis gesserunt, vt viri: fracti ærumnis errârunt, vt ho-

l Plutar. in vita Demos.

m Dion. hist. Rom. lib. 47.

homines & virtuti vitium perperàm imputârunt. Neq; id mirum. Non enim amor solùm, verùm etiam dolor in iudicando cæcus est. Alioqui nec *Demosthenes* adolescentes absterruisset, quo minùs patriæ seruirent, etsi turbulentissimis procellis iactarentur: nec *Brutus*, calamitatibus acceptis virtutis ergò, virtutem verba esse, non opus excellentissimum; fortunæ pedissequam non dominam casuum humanorum, cum *Hercule* conclamasset. Quid igitur? An ipsorum debemus esse similes? At ne ipsi quidem fuerunt sui. Nos verò priorem *Demosthenem*, & *Brutum* nobis proponentes, illum *Demosthenem*, *qui redit exuuias indutus Achillis*, id est, *Æschinis*; illum *Brutum*, qui patriæ salutem exilio redemit suo, ita semper omnes animatissimus, vt quamuis inimicorum odijs affligamur, traducamur contumelijs, è patria relegemur, quamuis immeritò tractemur modis indignissimis, exagitemur, obruamur, quamuis

uis iniurias, quascunq; demùm possunt vel petulantes linguæ, vel insolentes animi, vel manus violentiæ inferre, patiamur: tamen cum illo [n] *Virgiliano* sene, tum sentiamus ipsi, tùm alijs consulamus.

[n] *Æne. l. 5.*

Nate Deo, quò fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Sit illud solatium instar arcis inexpugnabilis adversus omnes malorum impetus, quòd nobis sumus conscij rectæ voluntatis; nec volumus, & non nitimur, sed nitimur ad optima, & optimis restat præmium. Agat altissimas in imis sensibus radices, quod [o] poëta cecinit, *hic murus aheneus esto; Nil conscire sibi:* quod dixit [p] orator, *nullum theatrum virtuti maius conscientiâ*: quod Philosophi docent, ne *Phalaridis* quidem tormentis succumbendum, vt ab officio recedamus: quod deniq; profani, solâ naturæ luce illustrati homines senserunt, & concelebrârunt, nunquam teterrimas car-

[o] *Hor. Ep. li. 1. Ep 1.*
[p] *Cic. Tusc. quæst. lib. 2.*

carnificinas conſcientijs, aut malis deſuturas aut obfuturas bonis. Hoc autem fundamentum actionum omnium noſtrarum ſi iecerimus; quod (vt confido) facimus, debemus quidem certè poteruntné tandem vlla maleficia (quum dico maleficia, vexationes cunctas dico) poteruntné igitur maledicentiæ ſpicula, aut irriſionis, imò ipſa fulmina violentiæ nos depellere, quo minus faſtigium virtutum & doctrinarum ei ſuperſtruamus? Obtrectatorum, credo, verbis mouebimur vt ſtationem deſeramus; quum ea philoſophos (quibus Chriſtianos inferiores eſſe pudeat) & vellicarint, nec inflexerint. *Socrates*, quàm ſcurriliter ab q *Ariſtophane* poeta, coram populo, in theatro perſtrictus eſt? Quàm iniquis calumnijs ab r *Anyto* & *Melito* vexatus apud Iudices? vt futilis nugator, vt magiſter ineptiarum, corruptor iuuentutis, impietatis ſeminator. Qua maledicorum tamen petulantia non modò non eſt fractus;

q *Incomœd.* Νεφέλαις.

r *Plat. ἀπολ. Socrat.*

ctus; sed etiam eorum licentiam probauit: *quia*, [f] *si vera vitia nobis obiecerint, corrigemus*, inquit, *sin falsa, nihil ad nos*. Præclarè *Socrates*.

f *Diog.Laert. in vita Socra.*

Quanquam, si falsa dixerint de nobis; etiamsi nihil ad nos, ad alios tamen, ideoq; non negligenda: ne mala de *Socrate* opinione concepta, *Socratis* doctrinam auersentur homines; atq; eueniat vt illis minus prosit, quibus maximè prodesse cum velit, tum debeat. Sed laudanda est eius & patientia, & prudentia: qui dictis maledicorum, non mouebatur falsis; veris etiam iuuabatur. Futilitas, ineptię, corruptela, impietas, acerbæ contumeliæ; præsertim innocenti. Quid si accedat eò, vt amentes esse, vt furere dicamur; vt in *Anticyras* amandemur, tanquam insani? An hoc grauissimo viro, *Democrito Abderitæ*, proper eximium probitatis & sapientiæ studium euenit; nobis non idem euenire poterit? Illius ad *Hippocratem* (qui senatus

po-

populiq; *Abderitarum* rogatu venerat, ipsum curaturus) [t] extat Epistola, ab his exorsa verbis, *Venisti*, Hippocrates, *daturus nobis helleborum, tanquam insanientibus; persuasus ab insipientibus, qui virtutis laborem insaniam esse arbitrantur.* Cui respondens *Hippocrates*, fatetur *se fuisse vocatum ad eum, tanquam insanientem, helleboro purgandum. Postquam autem ipsius è colloquio congressuq́ studium perspexisset, non amentiæ opus, sed omni dignum laude & admiratione: iam Abderitas, quorum rogatu venerat, insanos sibi viros; usq; helleboro potius opus esse.* Ergo *Democritus* constanti est animo, licet à ciuibus suis insanus esse dicatur; à cuncto senatu populoq; *Abderitarum. Socrates* non solùm se carpi maledictis, verùm etiam petulantissimè irrideri præsens audit, neq; angitur. Nos, institutis cœlestibus informati, non parem constantiam (nequid ampliùs requiram) ferendis patienter contumelijs exhibebimus? Cùm præsertim

t *Inter epist. Hippocr. &c.*

ſertim *Ariſtidis*, qui calumnijs laceratus eſt, quum officium præſtaret, quum autem in ſceleribus conniueret, laudatus, exemplo doceamur, conſueuiſſe vulgo bonos reprehendi, malos prædicari? Namque *Phocionis* animum inuictum commemorare tædet: quem, exiſtimantem (opinor) oportere liberas eſſe linguas in liberis ciuitatibus, adeò maledicta non offendebant, vt inter dicendum in concione laceſſitus, ne reſponſo quidem ea dignaretur. Sed quid humilioris conditionis homines, aut inſeneſcentes humanioribus literis, aut crebris ærumnis exercitatos & cicuratos recenſeo? Aſpicite magnum illum *Alexandrum*, regem florentiſſimum, elatum ſecundarum rerum ſucceſſu, diuturnoq; vſu armorum efferatum. [u] Qui, quum amici, ditati ſpolijs orientis, quietemq; & otium (vt fit) labori præferentes, ita pertæſi eſſent rerum bellicarum, vt ei victorias quærenti nouas obtrectarent: leni tulit animo,

[u] *Plutarch in v. Alex.*

nimo, magnificẽtissimamq; sententiam subiecit; *regium est audire malè quum benè facias.* Videlicet *Homerum* assiduè peruoluebat, in quo videbat regem *Agamemnonem* verborum contumelias audire toleranter. Et quod magis miremini, x *Thersites*, homo omnium *Græcorum* fœdissimus, alijs quiescentibus, conuiciatur *Agamemnoni. Græci* stomachantur. *Agamemnon* tacet. *Thersites* impunè ferret, nisi tandem ab *Vlysse*, & verbis compressus, & sceptro castigatus esset. Iam, ne quis *Vlyssem*, non ferentem conuicia *Thersitis* in *Agamemnonem*, prætexat suæ mollitiæ, si conuicijs excandescat: scitote *Vlyssem* ipsum, petitum conuicijs, non minus in suis, quàm in suis *Agamemnonem*, patientem fuisse. Quum enim mitteretur, ex oraculo *Chalcantis*, ad *Hectoris* filium *Astyanactem* ab *Andromacha* petendum, vt ipso occiso, quem vltorem metuebant, securiores abirent *Græci*, y *Andromachæ* deprecanti respondit quod res erat; *Non*

x *Homer. Iliad. B.*

y *Sen. in Troad.*

Non hoc Vlysses, *sed negat* Chalcas *tibi.*

Verùm illa (vt homines, si quid, quod rogent, neges, facilè cùm suspicantur pessima, tùm loquuntur,) ardens iracundia eum acerbissimis probris proscindit.

O machinator fraudis ô scelerum artifex.
Virtute cuius bellicâ nemo occidit,
Dolis & astu maleficæ mentis iacent.
Etiam Pelasgi: *vatem & insontes Deos.*
Prætendis?

Prætendi calumniatur id, tanquam falsum, quod ab *Vlysse* verè diceba-tur. At quàm maledicè? quàm procaciter? quas intorquet contumelias? qua licentia debacchatur? Quasi quiduis liceret mulieri dolenti.

Hoc est pectoris facinus tui,
Nocturne miles, fortis in pueri necem.
Iam solus audes aliquid, & claro die.

Sed quid *Vlysses* contrà? Num conuicia rependit conuicijs? Nihil minus. Non extinguitur ignis igni, sordes sordibus nō eluuntur. Quid igitur respondet? Attendite prudentiam, modestiam, tolerantiam.

Virtus

Virtus Vlyssis *nota Danais est satis,*
Nimisq; Phrygibus. Non vacat vanis diem
Conterere verbis: anchoras classis legit.

Quàm multa quàm paucis: quàm grauiter & moderatè? Calumnias refellere, nec opus esse, nec vacare: judicijs, & suorum, & hostium, se acquiescere: vana, quæ præter rem, institutum vrgendum esse. Nimirum fœminarum est neque earum laudatissimarum, rixis contendere: virorum, nihil loqui præter decorum; si contrà quàm deceat rodantur, non moueri. Quod si tam excelsans animi constantiam in calumnijs ferendis adhibeamus oportet, quarum maior tamen habenda est ratio, ne, si inurant notam infamiæ, virtutis detrahant opinionem, id est, autoritatem, non minimam bene gerendis rebus adjutricem: quanto minus ludibrijs, quibus sibi maius improbitatis dedecus atq; detrimentum importent petulantes, quàm nobis ignominię, conuenit commoueri? Non sum nescius homini liberaliter educato

ea peracerba, duraque toleratu esse consueuisse: vt mihi non immeritò videatur ille, quicunq; fuit, apud *Menandrum*, voluisse potius cruciari, quam irrideri: cuius ipse rei hanc rationem reddit, *Hominem ingenuum irrideri, turpissimum, cruciari, humanum est.* Veruntamen quum recogito præstantem animi firmitatem virtutibus exaggerati, non modò stimulos dolorũ, sed tela etiam ac tormenta omnium humanorum casuum contemnentis: non possum facere quin reclamẽ [z] *Euripidis Medeæ,* quę *Creontis* filię *Iasoni* desponsæ, nec ipsi solùm, sed propinquis, immò & suis liberis ex *Iasone,* susceptis, se interitũ allaturam esse profitetur, quòd ab *Iasone* spõsa, *Creonte, ab hostibus irrideri, sit res non ferenda.* Irrisionẽ ferre non potest *Medea*, fugitiua, scelerata, venefica muliercula. At *Socrates* tulit; & tulit in publico ciuium suorum, fortasse & Græcorum aliorum concessu; nec ab hostibus modò se irrideri tulit, sed etiam à poëta quem

z In Medea.

hostes

hostes subornarunt, ab *Aristophane*, vti dixi, histrionibusq; & spectatoribus comœdię. Videant quorũ animi, non viriles, vt *Socratis*; sed muliebres, vt *Medeæ* tam indignè ferunt irrisiunculam, vt propterea non dico, malũ machinentur (sit id *Medeæ* proprium) sed vel à bono recedendum putent. Tãquam ex illa *gente* essent oriundi, *cui hæc vna fuisse causa*[a] *fertur vrbem suam transferendi, quia fragorem* Nili *cadentis ferre non posset*. Quod in eam partem tamen nolim accipi, quasi existimem condemnandos omnes quos moueant contumeliæ; (quem enim non mouent?) sed vt doceam motus animi, quando existunt, ratione comprimendos: ne, si vehementiùs, ac par est, efferuescant, aliquid à nobis extorqueant quod non deceat. Nam quòd rex *Antigonus Theocritum* poëtam, pungentem dicto, repunxit gladio: impotentis fuit iræ. Quòd *Diogenis* discipulus risu acceptus magistrum dereliquit: verecundiæ vitiosæ. Quòd *Demosthenes*

[a] Senec. Epist. 57.

nes explosus ab *Atheniensibus*, ardentiùs se dedit studijs: generosi animi. Quòd autem *Q. Lollius* senex arator, quum à *Verris Apronio*, iniquum posceretur, coactus contumelijs illudentium assectarum, *Apronijq;* cachinnantis, ad ipsius venit leges: iniuriam accipere, quàm ferre contumeliam maluit; humanum est. In quo liceret tamen conditionis nostræ miseriam lamentari, quibus assiduè perpetiendum est, quod *Siculis* sub *Verre* contigit: vt rideantur *Lollij*, *Apronij* cachinnentur; integritas vexetur, improbitas insolescat; illudatur viris bonis, nequissimis applaudatur. Quin optandum quidem esset, vt vltra [b] *Lollios* atque *Apronios* calamitatis huius æstus non assurgeret. Neque enim, si aut fures nepotesque irrideant, aut irrideantur aratores & opifices tantoperè dolendum est. Verùm, vt ij, qui candidas *Musarum* ianuas frequentant, aliosq; tanquam sale sapientiæ debent condire, aut irrideantur,

b *Cic. in Verr. lib. 3.*

art

aut irrideant: res & exempli eo magis praui ac perniciosi, quo latius manat malum, & tabem à fontibus ad riuulos diffundit. Sed quoniam in ea tempora incidimus, in quibus vtrunque horum vulgo fit: armemus nos oportet animo *Catonis*, & *Ciceronis* stomacho, ne sub isto pondere quasi fatiscamus. Atq; hunc in finem, quis sit exitus stultitiæ eorum, qui irrident; quis officij nostri, qui irridemur, fructus, considerandum est. Quorum vtrumque laudatus ille mihi sæpenumero *Seneca*, philosophus quidem Stoicus, sed ad Epicurëus nostræ ætatis mores castigandos autor tãto aptior in suis ad [c] *Lucilium* Epistolis annotauit. Alterum, quum iuuenem, magno ingenio, sed in prauum iam tendente, *Marcellinum*, ad meliora hortaturus, quem tamen sua monita risurum verebatur: *Si ridere* (inquit) *perseuerabit, gaudeo, tanquam in malis quòd illud genus insaniæ hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. Obserua:*

c *Epist.* 29.

videbis eosdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & acerrimè rudere. Alterum, [d] quum exposita atque reprehensa hominum peruersitate concurrentium ad theatrum, ad tibicines, ad præcones, ad inepta spectacula: *at in illo*, inquit, *loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent; & hi plerisque videntur nihil boni negotij habere quod agant; inepti, & inertes vocantur. Mihi contingat iste derisus. Æquo animo audienda sunt imperitorum conuicio, & ad honesta vadenti contemnendos est iste contemptus.* Illis namque verbis, *ad honesta vadenti*, significat tantam esse virtutis dignitatem, vt omnium cōtemptuum & contumeliarum indignitatem absorbeat. Sicut & [e] *Piso* Peripateticus, appellans *quæ secundum naturam sunt, bona*, fore tamen asserit, vt *si virtutis amplitudo quasi in altera libræ lance ponatur, terram ea lanx & maria deprimat.* Quare, si nobis operam in studio virtutis collocantibus contingat irrideri, si inepti vocemur,

d Epist. 77.

e Cic. de fin. b. & mal lib. 5.

mur, atque inertes, & quicquid præterea comminisci poterit dicax imperitia: nullus nobis alius derisus contingit quam quem optauit sibi *Seneca*; nulla alia conuicia, quam quæ pronuntiauit æquo animo audienda, quo fortius perstandum, & contemnendum esse istum contemptum ad honesta vadentibus, debemus meminisse. Nisi fortè Stoicos ac Paripateticos honorificentiùs sentire de virtute, quàm Christianos, patiemur: aut eam nostro sæculo minus contumelijs obnoxiam infestamque esse arbitrabimur, quàm suo [f] *Ambrosius*, quum hanc querelam texuit; *Quoties inter fabulas ebriorum, virtutes probro sunt, peccata laudi, honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati? Isti sunt morbi, qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela peruenit ad omnes. Sedent in consilijs, derogantes sobrijs, ructantes crapulam. Sedent in tabernis, de ebrietate certantes. Verecundus si transeat, erubescet, à singulis*

[f] *Enarrat. in Psal. 1.*

gulis carpitur; si flagitiosus, omnium o-re laudatur, & tanquam morbus transit in animis singulorum. Mihi verò tam germana videntur hæc esse eorum quæ fiunt apud nos passim: vt, nisi querimoniam illam ab alio scirem olim habitam, ab aliquo è nostris nuper institutam suspicaturus sim. Itaque perinde hodiè, ac olim præceptum est cognitu & obseruatu necessarium; ad virtutem, ad sapientiam, ad honesta vadentibus, optandum esse potiùs quàm metuendum derisum, & audienda æquo animo conuicia, contumeliasq; omnes contemnendas. Iam, si verum est homines ingenuos & liberaliter educatos cruciari malle se, quam irrideri: non dubito, quin contumelijs ferendis assuefacti, iuuenes ornatissimi, multo facilius vos ad perferendas injurias & incommoda sitis comparaturi. Scio quo in loco, & quibuscum agam. Alioqui subtimerem, ne mea miserabilis esse videretur ad rerum optimarum studium ad-

hor-

hortatio, qui pro laudibus, calumnias; ludibria, pro dignitate; pro emolumentis, honoribus, voluptatibus, injurias & incommoda ſubeunda commemorem. Quid aliud afferres, diceret homo rudis, ſi dehortareris? ſed vobis qui (in [g] opere, quod [h] *Plinius* ediſcendum, non modò in manibus quotidiè habendum monuit) *dubitaſſe* Herculem, *quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius eſſet*, ab eius narrationis [i] autore hanc poni, *quòd eorũ quæ bona præclaraq; ſunt, nihil largiatur Deus hominibus ſine labore, diligẽtia, contentione, cõtrà perfacile ſitas periucundum otio, luxui, cupiditatibus indulgere.* Nam etſi voluptates iſtas vitioſorum excipiant faſtidia & dolores maximi; bonorumq; viciſſim labores ac ærumnas, incorruptæ, ſolidæ, perpetuæ, voluptates comitentur, & conſequantur: tamen ſuis interim delicijs oblectantur improbi in præſens; & ad optima contendentibus, multa dictu grauia, per-

g *Libris Cicer. de offic.*

h *Hiſt. nat. præfat. ad Veſpaſ.*

i *Prodicus apud Xeno. de dict. & fact. Socr. lib. 2.*

pessu aspera, occurrunt. Itaque si viam, quam commendo vobis, laboriosam, impeditam, arduam, plenam molestijs, difficultatibusque esse negem, mentiar. Neque solùm tacitæ vestræ conscientiæ me coarguerent, sed etiam historiæ nationum omnium. Proferent enim Græci suum *Agamemnonem*: cui, magnis meritis illos complexo, *pro beneficentia pœnas reddidisse* [k] prouerbio celebrantur. Vrgerent *Ephesij* suum *Hermodorum*, virum præstantissimum: quem, ne quis ex ipsis vnus excelleret è ciuitate expulerunt. *Romani* verò ciuium nobilissimorum exercitum obijcerent: *Catones Vticensem* inclusum in carcere, *Censorium* accusatum quater & quadragies nobiliumque odijs semper agitatum; *Scipionem Africanum, Rutilium Metellum*, in exilium eiectos; *Varronem Ciceronem, Senecam Papinianum*, innumerabiles alios, spoliatos vita; nonnullos exquisitissimis etiam supplicijs, crucibus, flammis, ferarum laniatu, mactatos

[k] Ἀντ' εὐεργεσίας. Ἀγαμέμνονα τῖσαν Ἀχαιοί.

mactatos ac discerptos. Dies me deficeret citius, quàm oratio, si velim singulis immorari. Vni *Athenienses*, quibus nulli vnquam aut laudem virtutis magis concupiuerunt, aut virtutem minus, tam multa dederunt eiusmodi exempla, vt cæteris vniuersis palmam præripere in hac improbitatis exuperantia voluisse videantur. Nam, vt omittam quàm indignis modis quales & quantos viros tractarint, *Solonem, Miltiadem, Themistoclem, Cimonem, Phocionem, Socratem*: legem de ostracismo, quo vocabulo ducto ab ostraco, id est, testula, significabant genus relegationis ei, quem nomine testulis inscripto notarunt, irrogatæ, sed legem de ea relegatione, ad minuendas nimias ciuium potentium opes institutam, aduersus eminentes virorum optimorum virtutes intorquebant; & honestum eo fræno coercebant, quo debebant tyrannidem. Quippe qui *Damonem, Periclis* magistrum idcirco re-

legarint, quòd prudentia excelleret: *Aristidem* verò; quòd æquitate, & bonitate; vsque adeò vt iusti cognomento celebris inclytusq; esset. Ita vbiq; semper locum habuit illa [l] *Boetij* afflicti tristis ode.

l De conf. Philos. l. 1.

Latet obscuris condita virtus
Clara tenebris, iustusq; tulit
Crimen iniqui.

Ac miretur quidem aliquis fortasse, quî fiat, vt, quum *nihil virtute amabilius* esse [m] dicatur, *nihil quod magis alliciat ad diligendum*: bonos tamen vulgo plerique mortalium habeant exosos, & tanquam inimicos generis humani exagitent, insectentur. Sed istius rei causam aperuit *Atheniensis* cuiusdam, in *Aristide* condemnando, hominis illiterati rudisq; simplicitas. Is enim, quum populo ad exercendum ostracismi iudicium coacto *Aristidem* (in quem sibi ignotum fortè incidit) oblatâ testulâ rogasset, vt ei *Aristidis* nomen inscriberet: mirante *Aristide* atque

m Cic. de amicit.

sci-

ſciſcitante, ecquid ipſi mali feciſſet *Ariſtides?* *Minimè verò*, inquit, *neq; noui hominem, ſed hoc me malè habet, quòd iuſtus paſſim appellatur.* Multorum ſenſus abditos vnius dictum patefecit. Nam cæteros quoque ciues, qui ſe profitebantur *Ariſtidem* eijcere, quòd, ne dominatum occuparet, timerent, metum tyrannidis prætexuiſſe tantùm, reipſa dignitati & gloriæ inuidiſſe, à prudente hiſtorico obſeruatum eſt. Neque hoc illius ſæculi fuit proprium. Idem de ſuo conqueſtus eſt ⁿ *Cicero*; cuius & in noſtrum nimis quadrat conqueſtio: *Eſt hæc huius ſæculi labes quædam & macula, virtuti inuidere, velle ipſum florem dignitatis infringere.* Itaque bonis peſtem exoptant, & intentant homines; quòd eorum lucem, virtutem, præſtantiam ægrè aſpiciant. Verùm, ſiue eò impellantur inuidiâ, quòd laudes alienas ſuis luminibus officere arbitrentur, vt *Ariſtidis*, & *Damonis*, *Athenienſes*; ſiue iracundiâ, quòd ſe ab illis argui & admoneri

Plus in vita Ariſt.

n Pro Corn. Balb.

neri molestè ferant; vnde in *Ca-listhenem* exarsit *Alexander*, *Diony-sius* in *Platonem*, *Critias* in *Socra-tem*: siue formidine, quòd suis cu-
Liu.l.39.
piditatibus obstructum iri aditum illorum seueritate metuant; vt no-biles *Romani*, quia tristem Censu-ram à *Catone* expectabant, cum co-nabantur honore deijcere: siue odio concepto ex dissimilitudine studio-rum & voluntatum, quo fit, vt a-uersentur integros iniqui, religio-sos impij, libidinosi castos, probos ambitiosi, auari, dissoluti; præser-tim quos honoribus commodis voluptatibus suis obstare, aut sci-unt, aut suspicantur: sed quâcunq; demum prouocentur causa, illud manifestum est, virtute, quâ nihil amabilius esse debuit, nihil esse in-uisius; nihil, quod magis exacuat ad insectandum, inimicitiasque & ca-lamitates vt magnes ferrum, attra-hat. Id experimentis multis, & magnis comprobauit olim *Romana* respublica: vt vos, adolescentes, ex *Ciceronis* vestri, cûm philosophicis scriptis,

ſcriptis, tûm orationibus, pro *Sexto Roſcio Amerino*, pro *Flacco*, pro *Milone*, atque inprimis pro *Sextio*, didiciſtis. Vbi quiritatur, *eos, qui rempublicam afflictam excitarint, & latrocinio domeſtico liberarint, mœſtos, ſordidatos, reos, de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis, dimicare: eos autem, qui omnia diuina, & humana, violarint, vexarint, perturbarint, euerterint, non ſolùm alacres, lætoſq; volitare, ſed etiam voluntarios fortiſſimis atq; optimis ciuibus periculum moliri.* Nihil neceſſe eſt exempla recentia antiquis attexere, domeſtica externis. Cæterùm, quàm occurrant crebra in communi & quotidiana vita, vobiſcum ipſi facilè poteſtis recordari. Atque hinc exiſtit illa noſtrorum temporum calamitas, quòd plerique deſerunt meliores partes, vtiliores fouent; florentemq; improbitatem afflictæ præferunt virtuti; & languere cum dignitate, quam cum periculo laborare malunt. Immeritò, quis neget? Sed homines humana mouent.

Quotus

o Pro Flac.

Quotus enim quisq; est, inquit, o *Cicero qui hanc in republica sectam sequatur*; (bonorum dicit studium,& institutum vitæ :) *quum illam* (improborũ) *viam sibi videant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupiuerunt?* In *Cæsarem* Dictatorem, de *Gallis*, *Ægyptijs* regibusq; *Ponti & Mauritaniæ* triumphantem, cecinisse traduntur milites: *Si bene feceris, puniêris; sin malè regnabis.* Quo dicto p putantur hoc significasse, *Cæsarem*, si libertatem redderet reipublicæ, vt virum bonum decebat; supplicio affectum iri, quòd violasset leges:sin autẽ dominatum,quem habebat, retineret, ac in malo perseueraret, pręfuturum rebus *Romanis* vt Principem, & Imperatorem. Fortasse & illud innuere voluerunt, si quis bonam causam tuendam susceperit, vt *Pompeius*, cæterique pœnas, quales illi dederant, daturum:sin malum,vt *Cæsar*, consequuturum præmia,nec triumpho solùm sed etiam regno potiturũ.Certè reliqui militaris ioci, iacti in *Cæsarem*, eos

p Dio.hist. Rom.l.43.

eos de ipſius rebus ſecundis ita ſenſiſſe arguunt: & q Satyricus poeta, qui iniquitatem temporum perſtrinxit pari libertate, ſpectauit idem, hoc præcepto;

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis. Probitas laudatur, & alget.

Quid igitur? Num idcirco probitatis ſtudium, quoniam, vtcunq; laudetur, tamen alget, atq; adeò congelat, conglaciatque, deſeremus? Aut cupiditatibus fræna laxabimus, quia pœna ſæpe proponitur benefactis, malefactis regnum? Immò verò tanti eſt virtus, tanti, vt quamuis vniuerſus orbis terrarum in noſtrum exitium præſentiſſimum conſpiret, cruciamentaq; intentet tetriora quàm vllus vnquam *Phaleris*: tamen *vinci cum Pompeio, quàm cum Cæſare vincere*, id eſt, cum bonis opprimi, quàm dominari cum improbis, *malle* debeamus. Nam quamuis ſententiam eam retractaſſe videatur r *M. Tullius*: non

q *Iuuenal. Satyr. 1.*

r *Epiſt. ad Att. l. 8. ep. 7.*

non retractauit. Quin eandem sibi semper esse mentem ostendit, quoad vixit, fouendis, iuuandis partibus optimatum: & in ipsa morte, quam propterea pertulit, ita se gessit, tanquam illud menti insculpsisset penitus, quod manu [f] prius scripserat, *Non ego dolorem dolorem esse nego: cur enim fortitudo desideraretur? Sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: sin nulla est, quid exornamus philosophiam? Aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor; vel fodiat sanè. Si nudus es, da iugulum: sin tectus Vulcanijs armis, id est fortitudine: resiste.* Cuius eximiæ magnanimitatis si ille tam illustre specimen exhibuit, cui naturæ solùm lumen præluxit, quo nos tandem animo esse oportet quibus longè clarior lux affulsit gratiæ? quanto magis ad heroicam animi celsitatem ijsdem facibus inflammari? Non ego dolorem è conuitijs, contumelijs, iniurijs acceptum dolorem esse nego: cur enim patientia desideraretur?

f Tuscul. quæst. l. 3.

tur? Sed eum oppimi dico pietate, si modò est aliqua pietas in nobis: sin nulla est, quid profitemur religionem? aut quid Christianorum nomine gloriamur? Pungit dolor; vel fodiat sanè. Si inermis es; cede, manum tolle: sin armaturâ cœlesti communitus, id est, Christi verbo, & fide; resiste. Atque hæc & alia hoc genus monita, quæ à diuinis veræ sanctitatis & sapientiæ magistris ad perseuerantiam virtutis accendendam adhibere solenne, debent esse nobis in intimos sensus, quasi adamantino stylo, incisa: vt eorum fructus vita proferamus, non modo flores lingua; nec philosophari, & scire tantum fortia, sed etiam in aciem descendere, & facere, neruis omnibus enitamur. Quid enim indignius quàm profanum vulgus homines *Ethnicos*, imò *Ethnicorum* pænè mollissimos, non fortissimos quidem certè, poetas, ita fuisse affectos, vt [t] *sitim, serpentes, ardores arenæ Libycæ, dulcia virtuti* esse iudicaret, [u] *iustumq; & tenacem*

t Lucan. l. 6.

u Hor. Car. lib. 3. od. 3.

cem propositi virum, *etiamsi fractus illaberetur orbis*, *impauidum* statuerent & [x] *fortem animum* cum definirent, *qui sæuos labores ærumnasque Herculis potiores duceret Sardanapali venere, & cenis, & plumis:* nos autem qui ad sacra sanctissimæ religionis mysteria admissi, & in augustissima Dei tanquam adyta introducti sumus, tanto infirmius (sinite quæso fratres, vt dicam quæ sentio, non exulcerandi cuiusquam vestrum causa, sed mei vnà vobiscum ad officium excitandi) tanto inquam lentius atq; infirmius animatos esse, vt ipsa mihi virtus, si, quemadmodum *Herculem* alloquuta fingitur, nos affari posset, eorum autoritate nostrum languorum castigatura videatur. Vosne, iuuenes, quum tam inuictam animi constantiam, patientiam fortitudinem, ab *Ethnicis*, non philosophis modò, sed & poetis, quos [y] *Plato* eduxit ex ea ciuitate quam optimis moribus imbui volebat, laudari, præscribi, præcipi, edocti sitis: ita ener-

x *Iuuenal. Satyr.* 10.

y *De rep. l.* 3.

eneruati & excordes eritis, vt, si fortè dicto aut facto attingamini, muliebri more ingemiscatis? Non viriliter tolerabitis? Non sedatè perferetis? Acerbum est probris & maledictis figi, rideri, scurriliter, iniuriosè vexari. Audio. *Achilles* [z] *Homericus* pręsentem mortem non recusat, modò trucidatum amicum vlciscatur. *Æneas* [a] *Virgilianus* nullis exilijs, naufragijs, bellis, ne inferorũ quidem conspectu perterretur, dum sedes quęrit in Latio. Quid de peruagata ambitione hominum, de auaritia, de luxuria, de potentiæ, dignitatis, deliciarum, opum, quarumuis deniq; rerum vtilium, & iucundarum, cupiditatibus commemorem? Quæ flamma est, per quam non currãt, vt suam in istis expleant libidinem? Vt nescio quid lucelli faciant, pascanturuè fumo inanis gloriolæ, aut citò pœnitendam voluptatulam liguriant? Vos, vt honesta, perennia, solida, summa bona consequamini; vt animos excolatis virtute, & sapientia, quibus

z *Iliad.6.*

a *Æne.l.1.*

omnes

omnes illecebræ, honores, diuitiæ, commoditates, ſuauitates omnes ſi comparentur, nugæ, fæces, ſordes ſunt exiſtimandæ: leuiſſimum æſtum ad tempus exiguum ferre grauabimini? Aut ſi non leuiſſima vobis videbuntur quæ ferenda erunt, ſi ne leuia quidem, ſi planè grauia, & dura: tamenne præclariſſima illa diuinaq; ornamenta, firmamenta, ad felicitatem per res ſecundas & aduerſas certò perducentia, indigna iudicabitis, quæ, non dico tanti, ſed vel longè pluris; non ſudore, ſed ſanguine, & vita ematis? Non recordamini magnificum fœminæ reſponſum in [b] tragœdia:

b Sen. Her. furent.

Non eſt ad aſtra mollis è terris via?

Non ſerui è [c] comœdia hominis nequam, & ad cauſam ipſo dignam accommodatum, ſed verè dictum reminiſcemini:

c Terren. Heauton.

Non ſit ſine periculo facinus magnum & memorabile?

Non abiectiſſimorum è vulgo firmitudinem, qui ſe torqueri ſinunt,

&

& aduri, & secari, vt corpus ipsis sanum sit, considerabitis? Non ob oculos habebitis generositatem & robur monocerotis: quem interimi posse, capi non posse [d] ferunt? Nihil vos artium optimarum studia, quæ in mores abeunt, nihil eminentium scriptorum præcepta, nihil exempla illustrium herôum, nihil splendor præmiorum, nihil fructuum magnitudo, nihil ærumnarum, si minus leuitas, saltem breuitas, nihil instituta cunctorum mortalium, nihil impetus ferarum, & pecudum excitabunt? Magisne monocerotem libertatis amor, quàm vos honestatis, vulgus sanitas corporum, quàm vos animorum; *Achillem* iracundia; quàm vos disciplina; *Æneam* spes terreni, quàm vos cœlestis, regni; quascunq; demum animantes aut natura, aut ratio, quàm vos emendatrix naturæ doctrina, rationis religio; vt dolorem, vt ægritudinem, atque adeo vt mortem ipsam despiciant, mouebit? Ecce conui-
cia,

d *Plin. hist. Nat. l. 8. c. 21. Solin. Polihist. cap. 65.*

cia, calumniasq; verborum, quæ cor ingenuum lacerant; ecce contumelias, non dictorum modò, sed etiam factorum, quæ fodicantibus vrunt stimulis; ecce cruciatus, tormenta, carnifices. *Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.* Nihil præclarum non idem arduum. Messis agricolis proposita est pro mercede; sed ita, si prius seuerint: corona certantibus; sed vbi vicerint aduersarios: triumphus militibus, sed postquam hostes debellarint. Quæ meditamini diligenter, obsecro, dies noctésque, iuuenes lectissimi: vt semente facta bonitatis, metatis messem; decursoq; stadio industriæ, coronemini; & triumphetis, profligatis hostibus; id est, vt confecto nobilissimorum studiorum curriculo, nullis aut supplantantium aut manu depellentium conatibus impediti, scientia sapientes, integritate sancti, constantia fortes & inuicti, in æternæ beatitudinis portum appellatis.

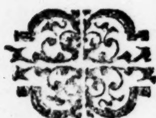
Dixi.

O-

ORATIO FVNEBRIS HABITA IN TEMPLO BEATÆ MARIÆ *Oxon.*

Ab ISAACO WAKE,

Publico Academiæ Oratore, *Maij* 25. *Anno* 1607. quum mœsti Oxonienses, pijs manibus IOHANNIS RAINOLDI *parentarent.*

LONDINI

Excudebat Guil. Stansbeius.

1619.

ORATIO FVNEBRIS HABITA IN Templo beatæ MARIæ *Oxon.*

QVàm fragilis ſit, & incerta humanæ vitæ conditio, quam ſomno aut fabulæ ſimilis, vtinam (Viri Ornatiſſimi & mœſti vndequaque Academici) modo ſuperi voluiſſent, aliunde potius, quàm ex præſenti ſpectaculo diſceremus. Scilicet ſeneſcentis quidem mundi, & ad occaſum iam præcipitantis, ſatis multa ſuperq; vidimus indicia: Intemperiem cœli, malignitatem ſtellarum, ventorum turbines, nubium Cataclyſmos, maris furores non ante cognitos, quæ dira omnia, pias mentes, horrore ruentis cœli, & expirantis Naturæ perterrefaciunt. At *Muſas* tamen æternas, & reliquis labentibus omnibus, *Artes* immortales fore, neſcio quomodo nobis ipſis adblandientes, facilè credidimus, donec

magnus

magnus hic literarum *Atlas*, quocum literæ ipſæ ſanctiores nutare certè videntur, ſi non occumbere, ſuo nos fato docuit, ſpem etiam illam vanam & inanem eſſe. Cuius ſortem beatam, pietate & moribus dignam ſuauiſſimis, abſit, vt flebilibus quiſquam deploret nenijs, cum nihil ſit quod illi vlterius optare vel auidiſſimus poſſit, niſi illam *Virginij Rufi* felicitatem, cui, tanquam cumulus acceſſit in funere laudator *Cornelius Tacitus*. Mihi vero (*Academici*) veſtram hanc intuenti, aliàs gratam & iucundam, nunc autem, pro occaſionis ratione, flebilem & triſtem frequentiam, ita in mentem veniunt illæ Regiæ *Xerxis* lacrymæ, quas ad conſpectum exercitus numeroſi fudit, vt non poſſim quin intimis ſuſpirem præcordijs, cum in præſenti ſpeculo, mortalitatis etiam veſtræ videam imaginem. Quis enim eſt qui doctrinæ, ſapientiæ, virtutis fiduciâ, ſpem vitæ in longinquum extendere auſit, cum difficiles Parcæ,

&

& non exoranda numina, hunc tantum Orthodoxæ fidei Herculem, & Christianæ religionis Propugnatorem, nec matris *Academiæ* lacrymis, nec lugentis *Ecclesiæ* importunis precibus voluerint condonare? Certè si inæstimabiles illæ mentis opes & non interituræ animi diuitiæ, ad Corporis etiam firmitatem & vigorem aliquid facere, aut quomodocunque deriuari potuissent; vixisses, *Rainolde*, nec tam ex voto tuo, qui cœlum voluisti, quàm ex nostro, qui te; vixisses ita, vt nunquam morereris, senesceres, ægrotares. Atqui magno humani generis dispendio, contrariâ ferè ratione vsu venire solet, vt quò magnificentiùs quis, & illustriùs diuinis literarum & sapientiæ ornamentis animum excoluerit, eò citiùs, adeóq; etiam festinantiùs, & mens ipsa terrestris pertæsa domicilij, sublimiora cogitet, & corpus itidem, omni iam spiritu in nobili illo, sed tamen laborioso studiorum opere, exhausto planè & absumpto fatiscat,

tiſcat, ac deficiat. Quæ nimirum res in cauſa fuit, vt tu, *Rainolde*, tot ſecundis prælijs literarum omnium victor & triumphator, acciſis tamen corporeis viribus, exhalares glorioſam animam, noſque in luctu & orbitate mœrore confectos diſtitueres. Quid autem? Non te labentem tua plurima pietas, non virtus, non ſanctitas, & eruditio ad miraculum ingens ſeruare potuit? Scilicet an quia nihil erat quod vltra diſceres, ideò vlteriùs ne viuere voluiſti? An non dignus inter cæteros *Ficinus*, quem aliquando euolueres, qui de ſanitate tuenda, & vitâ in æternum prorogandâ diſſerit? Satis vixiſti tibi ipſi; eſto: ſatis gloriæ tuæ, cui tamen ſuperuiuere non potuiſſes: At non Reipub. ſatis, quæ probitatis & virtutum omnium exemplar in te poſitum deſiderat; Non Academiæ, quæ eruditionis iam extinctum requirit lumen; Non deniq; communi Religionis cauſæ, quæ te orbata Duce, in medio procelloſi maris non

ſine

ſine naufragij periculo fluctuat. Equidem quòd alter fortiorq; *Cocles* ingruentes hoſtium inſenſiſſimorum cateruas princeps repuliſti, quòd exciſo, cui inſtiteras, ponte ſublicio; tamen ſaluo ſcuto deſiluiſti, rem abs te præclariſſimè geſtam nemo negauerit; reieciſti ſiquidem perduelles; at verò nondum ſoluta eſt obſidio; eſto enim quòd Romanam *Idolomaniam* detractâ laruâ, Dei hominumq; odio expoſuiſti; quòd iugulum *Antichriſtiani* monſtri incepiſti petere; quòd per *Harti* latera ipſum *Cor* Papiſmi transfixiſti. At *Sanderus* tamen adhuc intactus, niſi quòd Dei vindicem dextram, in montibus Hibernicis erro profugus expertus eſt. *Bellarminus* non ſatis fractus; *Baronij* nec omnes detectæ fraudes; vt taceam noua, quæ huic Hydræ quotidie repullulant capita; His tantis in negotijs quomodo vacabat tibi mori? Cum tam ingens meſſis & operarij ſint tam pauci? Tui ſimiles tam nulli? Cum

vndique ſuperſtitio inſtar maris noſtri *Virginij* nouis exundet fluctibus?

Eſt iſta lamentantis *Eccleſiæ* lugubris vox, quam ex acerbiſſimi doloris ſenſu tam flebiliter ſonat, ac ſi ipſa etiam cum *Rainoldo* animam egiſſe videretur. At matris *Academiæ* mœſtiorem adhuc vultum, & triſtiorem faciem (ſi triſtior cogitari poſſit) quis demùm *Timanthes* exprimendo erit?

Huc veniunt lacrymæ, Niobe quibus obruta mater.

Nihil hæc niſi *Rainoldum* cogitat, *Rainoldum* videt, *Rainoldum* vanis imaginibus audit, alloquitur, tenet. Et certè (*Academici*) licet feliciſſimæ huic noſtræ parenti tanta ſit præſenti hoc ſeculo, tamq; numeroſa doctiſſimorum virorum ſoboles, vt ſuam ſibi potiùs gratulari fæcunditatem, quàm præſentem debuerit orbitatem lugere, eamq; Matris *Braſidæ* vocem nunc certè, ſi vnquam, vſurpare, *vir bonus eſt Braſidas & fortis, ſed habet multos Spar-*

ta

ta similes: non possum tamen, quin eiusdem pijs lacrymis, & iusto huic dolori veniam facilem concedam, cum cogitem *Rainoldum* amisisse, qui (absit dicto inuidia) reliquis suis filijs tantùm præluxit, linguarum diuersissimarum excellenti peritiâ, & artium scientiarumq; omnium perfectâ panopliâ, vt supra humani ingenij fastigium positus videretur, natusq; in quo omnes Musæ suas omnes vires experirentur. Nemini (*Auditores*) detraho, dum debita *Rainoldo* persoluo; nec huius iustis, scio, laudibus inuidebunt vel patres reuerendi, qui domi hanc nostram Oxoniam suâ exornant grauitate, doctrinâ, pietate; vel illustrissimi illi pietatis & literarum *Antistites*, qui ad clauum Ecclesiæ adsidentes, prudentiæ, sanctitatis, & eruditionis stupenda specimina vniuerso orbi exhibent Christiano. Quibus maximis *Academiæ* & *Ecclesiæ* luminibus, si quis *Rainoldum* hunc nostrum tantò pleritis minorem iudicet, quantò pub-

licâ dignitate, & forensi minus resplenduit fulgore, recognoscat is velim illud *Augustini*, Episcoporum maximi de *Diuo Hieronymo* eulogium. *Quantumuis Episcopus Presbytero superior, at Hieronymus tamen Presbyter etiam Augustino Episcopo maior:* & vt vt alij in hoc nostro mirentur scientiam, humilitatem, abstinentiam incredibilem, quæ omnia in illo (fides numinum!) plus quam mira fuerunt: ego tamen hoc vnum stupeo, miraborq; semper, gloriam illum & honorem calcare potuisse. De quo tametsi illud non dixero, quod de *Luthero Illiricus* & *Wigandus*, quem *Germanicum Prophetam* appellarunt: tamen cum nihil sit vel in *Lutheri*, vel *Caluini*, vel *Bezæ*, aut *Whitakeri* laudibus, quod non suo merito sibi ipsi *Rainoldus* vendicet; gratulabor ego quidem huic nostræ Patriæ quòd eduxerit, matri *Academiæ* quod educauerit, & feracissimo illi bonorum ingeniorum *Collegio*, quòd lactauerit *Rainoldum*,

dum, quem (vt cum domeſticis ſuis illum comparem) virtutis, pietatis, & eruditionis commendatio ſupra ipſum *Iuellum*, *Wottonem*, *Viuem*, *Hookerum* eleuauit, ſupraq; *Polum*.

Eat autem [a] *Weſtonus* impurus & impudicus rabula; eructet quæ volet conuitia; dicat ingenij tarditatem; dicat ſimulatos *Rainoldi* morbos: plumbei ſcilicet fuimus (*Academici*) qui tam habetis ingenium ſuſpeximus: delirij qui ægrotaſſe credidimus, quem (proh dolor) mortuum videmus. Quanquam nec *Weſtonus* ipſe [b] *Patrui* ſui, quem ita iactat, & [c] morum, & fugæ turpitudine ſimilis, cum Principes Academiæ noſtræ ita laceſſeret, vt etiam qui matrimonium contraxiſſent, quaſi ſceleratos homines nominatim perſtringeret, habuit vel vnum aliquod factum, quod in omni vita ſanctiſſimi huius viri reprehenderet.

At ille longiùs aberat quid qui ſteterunt propiùs? Amârunt omnes hominem, amârunt mores & integritatem.

a Weſtonus in ſcurrili *Præfatione ad libros de Triplici hominis officio*.

b Doctor *Weſtonus* qui è Collegio hic noſtro Lincoln. propter infamem libidinem expulſus.

c Nam & eiuſdem nefandi flagitij *Duacenſis* hic etiam *Profeſſor* reus, (ni fama mendax) deprehenditur.

gritatem. Quòd si obstinata seueritas, & inuictus aduersus gratiam animus, ei vitio verti poterant; aut si quid aliud (quid autem potuit?) sed si quid potuisset in eo improbari næ crimen illud honestum citiùs, quàm *Rainoldus* turpis efficeretur. Sed ille nunc feliciter agit inter Angelos: nos verò qui magnos optimi sapientissimiq; viri manes veneramur, beatam tum demum *Oxoniam* pronuntiare non dubitabimus, quando parem similemq; in huius locum surrogauerit. Habeamus enim, quos summa eloquentia, infinita lectio, sublimitas ingenij, iudicij grauitas, virtus, humanitas, candor, eaque omnia scriptis egregiè monumentis, quam maximè commendent, *Rainoldum* certè non habebimus. At quid ipsum loquor? Cuius tanti viri, iam nunc sepulchrum, heu tantillis inhiat reliquijs, quas hodie postremùm cernimus, salutamus, valere jubemus,

Po-

Posterrumum (inquam) *& postea*
nonnunquam amplius.

Mihi verò vt (quod vnicum restat) efferri iubeam,

--Non lingua valet, non corpore nota
Sufficiunt vires, nec vox, nec verba
sequuntur.

Itaque; Sophoclea mutuabor

---agesis, quisquis amicus
Ades hic præsens, propera, curre,
Impende viro summo officium.
Ac nemo quidem, queis loquor, horum
Rainoldo fuit melior vir.

FINIS.

ad clauum Ecclesiae adsidere | stupenda doctrinae specimina | omnibus orbi ... gloria aditari | nisi est in cuius laude quod ipse nisi vindicem | eructat quod voles | conuitia nisi | tolleratos homines nominatim perstringere | surrogare aliquem in alterius locum ... ad doctrinam incendere | homo virtutis simillimus est et de catone ... | etsi magna verborum, maior rerum, pietatis maxima ratio habenda sit tamen omnia ... vix hic spirauit ... tantam ... cum ... varietate ... tantam sententiarum optimarum ... de quam ... ex libris ... | frangere motus libidinum | abundant rerum affluentia | veritatem audito ... non ... | ... labore opulenti ... nec ... novitatis ... praeponderet lingua ... non magnitudine ... | habere palatum eruditum | ingenius malus ... calamo | verborum munditiem culpando | lingua ... corrumpit | aqua ... ratio | ... verborum laborando | emendicatam facit orationem | ... capillo mulierem mentiri | ... aliquid concinnant ... oratio plus coloris habet quam ... ulterius linguae placeam | dictionis acumine facundia alterius | a consuetudine declinare | ... alicuius auctoritatem | exigere ... datam docendi prouinciam | in aliquem plusquam debent ... Romani ... frequentia ... mala ... sententijs alienum ...

intolerata tibi in fide et opinione | ... veritatem | praeiudicatam opinionem ... | disputando digladiari | infringere rationibus ... | rem sapientibus proximam ... | dissentionibus ... expugnatae ... | stomachum non risum commouere | toto errare caelo ... distinctionum prodigijs ... | ... caudicem ... quibus non ... | ... aliquem | refellere aliquid opinionis

Iohannis Rainoldi OLIM GRÆCÆ LINGVÆ PRÆLECTORIS in Collegio CORPORIS CHRISTI apud *Oxonienses* Orationes QVINQVE.

LONDINI
Excudebat Guil. Stansbeius.
1619.

ORNATISSIMO V.D. GEORGIO SVMMASTERO, *Aulæ Lateportensis Præfecto*, HENRICVS IACKSONVS *S.*

CVm D. *Rainoldi*, viri optimi, orationes, quas ille iuuenis habuit, ad prelum Typographus efflagitaret, lubenter quidem eius voto sum obsequutus, & quòd viderem mihi oblatam occasionem meum in te, *Vir Ornatissime*, animum declarandi, & iuuenes, ad pietatis & doctrinæ studia his incendi & formari posse existimarem. Vt enim Academicis, & nobis, qui egregiæ ipsius sanctitatis & pietatis certamina admirati sumus, difficile fuit iudicare, an vir melior vel doctior ille fuerit; ita illi qui orationes hasce seriò legerint, hærebunt, opinor, aliquamdiu, an ipsi ex earum lectione doctiores vel meliores euaserint. Mihi quidem persuadeo, ipsos & virtutem amaturos simul & *Rainoldum*, hominem vir-

virtuti ſimillimum, quod de *Catone* dixit [a] *Velleius*. Etſi verò magna verborum, maior rerum, pietatis autem maxima ratio habenda ſit, ita tamen hiſce orationibus hæc omnia ſpirauit vir optimus, vt vix alibi inuenias tantam pietatem coniunctam cum tam caſto verborum delectu, & mutiplicis doctrinæ varietate. *Ciceronis linguam omnes ferè mirantur*, inquit D. [b] *Augustinus*, *pectus non ita*. In D. *Rainoldo* linguam & dicendi genus ita miramur, vt fateri neceſſe ſit tantam ſententiarum optimarum denſitatem non aliundè, quàm ex ſanctiſſimo *Bonæ Mentis* Templo manare potuiſſe. In alijs maiorem verborum copiam, & mortuarũ vocum ex *Pacuuio*, *Apuleio*, *Capella* & *Ennio* acceptarum apparatum inuenies, ſed qui feliciùs eloquentiæ finem eſt aſſequutus, dabis neminem. Cum enim [c] *Dialectica* veritatem intueatur, quã eſt adæquatio rei intellectæ ad intellectum ſpeculatiuum; *Rhetorica* autem eandem re-

[a] *Lib.* 2.

[b] *Lib.* 3. *cap.* 4 *confeſſ.*

[c] *Gerſon. lectione* 2. *ſup. Marc. p.* 499. *part.* 1. *oper.*

ſpi-

ſpiciat, prout eſt adæquatio quædam ad affectum, atque intellectum practicum, (libenter enim vtor verbis philoſophorum, quorum munus eſt res ipſas, diſciplinaſque diſtinguere) quis, obſecro, negabit autorem noſtrum, & in malis animorum libidinumque motibus frangendis, & bonis concitandis fouendiſq; plurimum valuiſſe? Habuerunt Valentiani hæretici, teſte [d] *Tertulliano, artificium, quo prius perſuaderent quàm docerent*, cum tamen veritas docendo ſuadeat, non ſuadendo doceat. Noſter vero tam in docendo fœlix, tantâque abundat rerum optimarum affluentiâ, vt auditori veritatem non obtrudere, quaſi, ſed ſuauiter infundere videatur. In ipſo enim ſermone mauult rebus placere quam verbis, quod in ſuo doctore requirit inſignis eloquentiæ præceptor [e] *Auguſtinus*; neque exiſtimat *dici melius, niſi quod dicitur verius, cum doctor verbis ſeruire non debeat, ſed verba doctori. Verbis enim contendere, eſt, non curare quo-*

d *Lib. 1. con. Valent.*

e *Lib. 4. c. 28 de doct. Chriſt.*

quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius. Quare vt in *Rainoldo* effigiem habes opulentiæ *Tullianæ*, ita cum res sacras tradit, Theologorum verbis vtitur, quibus [f] *Ciceronianissimus* Longolius, vel politulus ille Castellio non vteretur. Si poetæ, etiam cum de serijs agunt, medio opere fabulentur, ne lectori excidat poetas esse illos, an nobis non subinde succurret nos esse Christo adiuratos? Laudant sanctum *Hieronymum* [g] viri docti, quòd vbique non sit æque Latinus, quia nonnunquam sacrum se autorem esse meminit, de re sollicitus magis quam de verbis. Neq; aliquid magis [h] ardorem illum S. *Augustini* quo *Ciceronis Hortensium* complexus est, restrinxit, quàm quod in eo non erat nomen Christi. Quicquid enim sine hoc nomine fuisset, quamuis literatum, & expolitum, & veridicum, non tamen eum totum rapiebat. Quis itaq; vt *Rainoldum* laude dignum censet, quòd in

f *Viu. l 4. de cauſ. corrupt. art.*

g *Viu. l. 2. & 3. de trad. disciplin.*

h *Conf. l. 3. c. 4*

in humanis ſcientijs tradendis res ſacras miſcere velit, ita non reprehendet Caſtellionem, qui in rebus ſacris profanas verborum nouitates conſectari voluit? Non illi ſcilicet placuit *Eſaiæ* eloquentiſſimi prophetarum loquutio, cum diceret *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum*: cum ſic loqui vult Caſtellio, cap. 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, [i] *Iona armipotens* putares eum *Iouem* aut *Martem* deſcribere. Hinc ait ſe [k] *Ioua ſecundo Eſaiam* tranſtuliſſe; ſic etiam *Mat.* 18. cum ait Chriſtus, *Dic Eccleſiæ*, non huic placet vox *Eccleſiæ* Græca, ſed mauult ille ita efferre, *Dic reipublicæ*: & pro eo quod dicitur, *Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei*, Ciceronianus ita loquitur *Genij eorum*. Quoties ludit ſuis *genijs* abſq; omni ingenio, *Pſal.* 78. *opera malorum Geniorum*: Pſal. 91. *de te ſuis mandabit genijs*: Pſalm. 103. *collaudate Iouam eius Genij*: Pſal. 148. *laudate Iouam omnes eius Genij*: & Pſalm.

i *Sic & Pſ.* 24 *Ioua armipotens*

k *In præfat. Pſalterii p. edit. Baſil.* 1547. *form.* 8.

Psalm.35. *agitante Iouæ genio*, &, *persequente Iouæ genio.* In precationibus ex *Daniele*, pag.250. *prædicate Genij Domini Dominum*; & Luc. 1. *apparuit ei Domini Genius*. In animaduersionibus in Psalm.68. pag. 302. *Hoc*, inquit, *intelligi non potest, eum, qui & illic, & hic Iona, & Genius, & [l] Deus & Dominus appellatur, esse Christum?* Quis vnquam Christianorum *Christum* ausus est appellare *Genium?* Annon necessarium fore putas in ipsius animaduersiones, animaduersiones scribere? Frigidæ illæ, quas [m] affert, excusationes apud eos, qui iudicio aliquo valent, nihil valere debent. Quin ipse dignus pœnis erat, eisq; grauioribus quas pertulit S. *Hieronymus*, quòd *Ciceronianus* esset, vt de se Scriptum reliquit vir doctissimus in Epistola ad *Eustochium* de custodia virginitatis. Cuius lectionem si cum [n] *Augustino* coniungere *Castellio* voluisset, næ ille vidisset non solum nihil sacris scriptoribus sapientius, verumetiã nihil eloquentius

[l] *Vid. Cast. annot. in 3. ca. Exod.*

[m] *Præf. in Ps. & in annot. in 5. l. Mosis in proœmio.*

[n] *Lib 4 c. 6. de doct. Chr.*

tius fuisse: & si intellexisset quod illi loquuntur, simul intellixisset non eos aliter loqui debuisse: hac enim illi eloquentiâ loquuti sunt, vt nec ipsos deceat alia, nec alios ipsa. Annō itaq; ineptꝰ iste Rhetorculus, qui linguam suam sacrorum autorum linguæ non *magnitudine* sed *tumore* vt eleganter dixit ille pater, ausus est præponere? An non bis miser, qui existimauit *verborum Hebræorum* o *perigrinitatem inutilem esse?* Sed vt *Liuij Patauinitatem* p Asinius ille, ita Hebræorum *perigrinitatem* gustabat *Castellio*, quam nos non gustamus. Non habemus scilicet palatum tam eruditum & exercitatum; profectò non habemus tam insulsum. Vel illud solum sancti Patris ad hominem refellendum, est satis, *Cauendum* q inquit, *est, ne diuinis grauibusque sententijs, dum additur numerus, pondus detrahatur.* Scribit r *Origenes* Angelis sua variè assignata esse officia, alijs arborum, alijs herbarum tuendarum, alijs Grammaticam, alijs Dialecticam, alijs tributam & com-

o *Procem. annot. in 5. lib. Mosis p. 443.*
p *Fab lib. c. 9 & li. 8. cap. 1.*
q *Aug. de doct. Christ. l 4 cap. 20.*
r *Hom. 23. in Ios. & l. 3. c. 3. περὶ ἀρχῶν.*

mendatam fuisse potestatem docendi Rhetoricam. Certè ipse si viueret *Castellio*, quamuis forte ab *Origine* non omninò dissentiret, non tamen diceret se hanc, quâ vsus est, Rhetoricam accepisse ab *Angelo*, cuius nomen vbique fere fugit, & quem toties vertit in *Genium*. Credamus itaque eum hanc artem, quam factitabat, non hausisse ab intelligentia non errante, sed genium quendam malum calamo insedisse. Nolim quispiam existimet aut me verborum munditiem culpare, aut D. *Rainoldum* hanc oratorum disciplinam neglexisse, quâ & plurimum efficere potuit & quam vtilissimam esse [s] docuit contra *Brownistas*, quorum infelix autor [t] ille, ni fallor, fuit, qui toties in futilissimo scripto, (quid enim aliud ab isthôc hominum genere expectes ?) non solum hanc diuinam scientiam, ipsos etiam derisit sanctissimos patres qui excellenti huius disciplinæ laude floruerunt. Non ego hoc ago; sed queror & ipsam

[s] *Prælect. in Ep. ad Colos. c.2. ver. 8. & in tractatu cont. ludos scan. p. 125.*

[t] *R. Browne de reform. sine mora, &c. edi. Middl. 1582.*

ſam rerum ſacrarum venuſtatem lenocinijs corrumpi, & Rhetoricam omnem ad picturatum quoddam dicendi genus reuocari. Quid? An vt ſeculum illud prius *Logicos* alios *Reales*, *Nominales* alios; ita hoc noſtrum alios *Nominales Rhetores* alios *Reales* dabit? Nihil hîc dico de *Oſorij* dictione quã *aqueam* appellat [u] vir eruditus, credo quod ita verborum copiâ eius oratio effluat, & redundet, quaſi eo morbo, quem Latini *aquam intercutem* nuncupant, laboraret. Certè huiuſmodi intemperie laborauit *Turnerus*, qui orationes ſuas verbis ſelectis anxiè conquiſitis ita contexuit, vt & ipſe *emendicator* dici poſſit, eiuſque orationes τοῖς ὑπὸ τῶν προσαιτῶν ἐκ διαφόρων ῥακίων συμιαπτομήνοις ἐ θήμασιν, vt eleganter [x] *Theodoritus*, non diſſimiles eſſe videantur. Haud meminit fortaſſe ſe virum fuiſſe, vt de Comatis Anglis ætate *Henrici* primi ſcribit *Guliel. Malmſburienſis* in *nouellâ hiſtoriâ*. Illi enim obliti ſe viros eſſe, promiſſo capillo muliebrem

u *D. Fran. Bacon, lib. 1. de ſ tentiarũ pro ect..&c. fol. 17.*

x *In proœm. dial. edit. gr. Rom. 1547.*

liebrem

liebrem sexum ementiti sunt. Non de Turnero solum, sed cæteris huius seculi nouis oratoribus verba facio. Qui, si incidat res sublimior, quæ postulare videtur, vt Orator assurgat, & ardentius spiret, orationem faciunt illarum [z] virginum similem.

[z] *Terent. in Eunuch. act. 2. scen. 3. & Ausonius in praef. idyl. 4*

quas matres student
Demissis humeris esse vincto pectore,
vt graciles fient:
Si qua habitior paulò, pugilem esse aiunt, deducunt cibum;
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas,
Itaq; ergo amantur.

Sunt enim multa in eis fucatius concinnata, quàm verius, & plus coloris quam succi habent. [a] Vbi enim

[a] *Terent. & Auson. ibid.*

Color verus, corpus solidum, & succi plenum?

Hinc, si in istorum orationes incideret analyticus aliquis, qui eas discuteret, & exossaret quasi quid tandem illic inueniret præter

[b] *Burras quisquilias, ineptiasq;?*

[b] *Aus. Pacat.*

Adeo

Adeo illis adulterium etiam linguæ placet. Quamobrem, vt scitè *Plinius* non minus interdum oratoris esse putat tacere, quam dicere ita si isti tacuissent, oratores eos fortasse aliquis fuisse existimaret. Quid verò *Rainoldus*? Profectò bona tam benè dixit, vt dubites plus ille artis an naturæ habeat. Nam & dictionis acumine facundiam alere potest, & præceptis mentem formare ad probitatem. Voluerunt [c] quidam sua *venustula vt essent magis quam forticula*. Fatetur [d] *Rainoldus* se non tam diserta quam fortia elucubranda sibi vnquam proposuisse. Quo impudentiores *Martinus* & *Westonus*: hic, quòd *Rainoldi* verba, [e] ***non verba, sed aurium verbera*** esse dixerit; (sed hic tradatur pistrino & asino.) Ille, quod *Rainoldum* à nugarum & durissimarum elegantiarum affectatione abhorrentem *dulcissimè vanum* [f] appellauerit, ob gvsurpatum elegantissimè loquutionem. Quid? an non ipse *Martinus* delica-

c *Aus. præf. vt sup.*

d *Apol. The. sect. 26.*

e *In præf. de 3 hom. off.*

f *Detect. haret vers. script. præf.* § 14. 15

g *Vid. Apol. Thes* § 25.

catiores paranomaſias conſectatur, cum ex [h] AVGVSTINO huiuſmodi colligit, *diſerti*, & *deſerti*, *periti* & *perituri* iſta non in *Auguſtino*, ſed ineptiſſimo *Martino* culpamus. Sunt tamen nonnunquam ridicula vbi eſt affectatio. Quis illa in [i] *Auguſtino* reprehendat, quæ habet multis in locis. Etſi in his ſimiliterue deſinentibus nimium fuiſſe *Auguſtinum* iudicant [k] viri docti. Habent tamen hæc vſum, locumque ſuum. Quàm pulchrè *Auguſtinus* [l] diſtinguit *panem Domini* à *pane Domino?* Quàm ſcitè [m] *Bernardus ait* in Curiâ Romana *malos proficere*, *bonos deficere*, Epiſcopoſque ſui temporis, non *doctores eſſe*, ſed *ſeductores*, non *paſtores*, ſed *impoſtores*, non *prælatos*, ſed *Pilatos*. Sed ſi hæc in *Rainoldo* reprehenſionem mereantur, licet elegantiſſima aptiſſimaque; quid dicemus de nugijs *Baronij* cuiuſdam quas in *vindicijs* contra *Rainoldum* conſectatur? Cum enim [n] *Rainoldus* exemplo inſigni Papiſtas *Firmo* Manichæo

h *Conf.l.2.c.3.l.7.c.20.*

i *Conf.l.3.c.3 & c.5. & l.4.c.16.*

k *Wilſon.rhe. pag.106.*

l *Tract.59. in Euang. Iohan.*

m *Lib.4.de conſid.*

n *In præfat. Theſ.*

chæo comparat, *Baronius* iste hoc ita in eum retorquet, sed tu, inquit, (*Rainoldum* alloquutus) [o] *Firme nimium infirme*, & [p] post, *à cœlo in cœnum*. Scilicet *Martino* Rhetoricam *Rainoldo* æque ac [q] *Crescomio* Donatistæ, licuit eandem obijcere *Augustino*. Papistis licet ineptè Rhetoricari, & sceleratâ eloquentiâ licet *Turnero*, [r] *Casæ*, & [s] *Hardingo*, ebrietatem, peccatum Sodomiticum, & lupanaria defendere & commendare. Et non licebit *Rainoldo* hoc tam præclaro Dei dono piè & castè vti? Non illi placuisset [t] Monachus quidam vester, qui fatetur se literis humanioribus operam non nouasse, sed tantum solùm curasse addiscere, quantum satis foret vt intelligeretur. Fortasse iste *Franciscanus* existimabat literaturam humaniorem repugnare suæ professioni, quod tamen Monachus [u] Cretensis non concedet. Ita per *Franciscanum Scurram*, quod [x] olim accidit; verbis nullis vteremur exceptis *Bangorensibus*. Habuerunt

o Pag.

p Pag. 2[illegible]

q *Aug. Cresc. Grammat. l.* 1. *c.* 2. *&* 13.

r Sleid. l. 21.

s *In con*[illegible]*ur. Apol. Angl.*

t *Cap.* [illegible] *cont. reg. Angl. & in præf. ad lector.*

u *Eudem. in Epist. ad Gallum cont. leidbressar.*

x *Londinens. l.* 1. *antiq. Acad. Cantab, p.* 137.

vero hi Oratores Papistici ornamenta quædam, quæ *Rainoldo* defuisse fateor. Optabat *Hardingus* vocem sibi datam magnæ Olnensi campanæ parem, quâ hominum aures circumsonaret. Memini [z] *Fabium* multa præclarè de oratoris voce scripsisse, qui tamen non libenter audiuisset declamantem illa voce *Hardingum*. Iam denique si alteram, quâ *Rainoldus* in dicendo excellit virtutem despicere velimus, fatebimur eum optimum oratorem extitisse. Quãta enim in eius orationibus testimoniorum grauitas & pondus? Non ille [a] *fenestras*, res omnes, & *reculas*, in auxilium vocat imò neque lapidum inscriptiones, vt absurdè alter [b] Monachus. Hæc [c] antiquarijs quibusdam relinquit. *Rainoldi* itaque orationes, tam insignes cum sint, diem videre volui, & sub tuo nomine, vir ornatissime, & vt viri quem viuum amabas & suspiciebas, & animi mei monumentum aliquod haberes.

z *Lib.10.c.3.*

a *Campian. rat.10.*

b *Bell. lib.4. cap.12. de verb. Dei non scripto §. Tertia causa.*

c *Vid. Lond. lib. 2. p.335. de antiquit. Acad. Cant.*

res. Illud ſolum reſtat vt benignè accipias hoc munuſculũ; ab eo qui tibi ex animo vitam longam precatur, cum eâ, quam ipſe optare velis, coniunctam felicitate.

Vale. *Oxoniæ* è *Collegio Corporis Christi* ſacro.

MDCXIII. Feſt. S. Michael.

ORATIO POST *Festum* S. MICHAELIS 1573.

in Aristotelis summum bonum

I quis adsit in hoc conuentu, (Auditores ornatissimi) qui cum non audierit quæ superiùs à nobis *Aristotelis* Rhetoricis sunt explicata, miretur forsitan quid me commoueat, vt qui munus interpretandæ Græcæ linguæ susceperim, de ratione Summi Boni, quod *Aristoteles* proposuit, orationem habeam; Idem, cum accipiat felicitatem, in Rhetoricis ab *Aristotele* Rhetor. l. 1. c. 5
propositam iam à nobis explicari, eaque propter vt sciatis in suadendo quid vobis sit sequendum, quis sit finis bonorum, necessariò doceri; causam non improbet; materiam, quam dicendo sim tractaturus, requirat. Cum intellexerit orationem meam in eo consumptam fuisse, vt doceam *Aristotelis* in Summo Bono constituendo sententiam esse

falsam, eóq; nobis non defendendam: reprehendet secum, vereor, cogitatione tacitâ meum consilium, quòd adolescens ab Academię consuetudine declinem, & Aristotelis auctoritatem dicendo diminuam. Huic ego postquam exposuero, persuasum esse mihi, demandatam docendi prouinciam id exigere, vt veras opiniones tantummodò, errores nullius, in auctoribus explicandis vobis instillem: iudicium, spero, non condemnabit. Rogabit rationes quibus impellor, vt à plerisq; nostri temporis Aristotelis Interpretibus meam vnius sententiam seiungam. Certè profectò, si quid ego iudico, qui vulgò teruntur Aristotelis Interpretes perpetuò quantum possunt, sæpenumerò plusquàm debent, in Aristotelem propendent: & quemadmodum Romani propter omnia quæ fiebant à Nerone, etiam scelera, quasi gratias agentes sacra faciebant; similiter ipsi, omnia quæ dicuntur ab *Aristotele*, etiam

tiam falſa, tanquam approbantes laudibus proſequũtur. Itaq; veritatis percipiendæ ſtudioſus, cùm eos euoluerem, qui minùs Ariſtoteli mancipati videbãtur, varijs firmiſſimiſq; rationibus in eam ſententiã ſum adductus, vt, Ariſtotelem erraſſe magnoperè, cenſerem; & errorem defendere, periculoſum putarem. Nec enim vt cauillari ſolent malitioſi, ſolum [a] *Viuem* & [b] *Martyrem* auctores ſequor, quorum tamẽ auctoritatem, vti debeo, magni, facio; ſed vt alios omittã, qui tractârunt iſta, præter *Viuem* & *Martyrem*, Ariſtotelis felicitatẽ & nuper cùm [c] *Talaus* tùm [d] *Foxius* ex inſtituto doctiſſimè refutârunt; & olim illi veteres, homines præſtantiſſimi, ſic improbârunt, vt [e] *Gregorius Nazianzenus* abiectam & ſordidam; [f] *Euſebius* immanem & falſam; [g] *Ambroſius*, [h] *Auguſtinus*, [i] *Origenes*, [k] *Lactantius* [l] *Gregorius Nyſſenus*, partim impuram, partim ineptam, omnes à veritate & pietate diſſidentem, eſſe teſtificentur.

a *De cauſis corrupt. artium artium l. 6. & de veritate fidei Chr. l. 1. cap 5.*
b *Comment. in Ethic. Ariſt.*
c *In explic. 1. Eth. Ariſt.*
d *Eth. philoſoph. compendij, lib. 1. c. 3.*
e *Epiſt. ad Philagrium.*
f *De præpar. Euang. lib 15. cap. 2.*
g *Offic. l 2. c 2*
h *Epiſt. 56 ad Dioſc.*
i *Cont. Celſum lib. 6.*
k *Diuin. inſtit. lib. 3 c. 8.*
l *Citatur à Viue lib. 6. de cauſis corrupt. art.*

Quorum auctoritas cum ad aucto-
m Mat. 5.3, Luk. 6.20. ritatem m Christi accedat, quæ sola, sine omnibus, instar omnium esse debet: nemo miretur, si cum tantis ac talibus, vera sentire; quàm, cum *Aristotele*, errare maluerim. Esset quidem vehementer optandum, idem sententiæ meæ fundamentum in vestris animis æquè iaceretur, atque vel ratio vel religio flagitat: & mihi molestiæ minus dicendo, & vobis fastidij minus audiendo, quæ tam placere debent, quàm displicere solent, procrearetur. Sed quoniam inueterata vobis insidet opinio, sententiam *Aristotelis* tantis Interpretum studijs defensam non posse labefactari: non postulo, vt eam continuò deponatis, etsi tantis ab autoribus oppugnari videtis; tantùm ne condemnetis, pertinaci præiudicio quæ contrà verè dicuntur, postulo. Fatebuntur quidem, puto, qui non nimis contumaciter *Aristoteli* sunt addicti, esse tantarum aliquod auctoritatum pondus: verùm

rùm negabunt Ariſtotelis ſententiam, rationibus, ex ſuis ipſius principijs, poſſe refutari. Non querar, eos periniquè mecum agere, qui controuerſiam ex ijs principijs decidi volunt, quæ falsò conſtituta, falſam, quam reprehendo, ſententiam pepererunt: cum *Ariſtotelis* ipſe præſertim, quorum philoſophorum oppugnat ſententias, vt in Platonis Ideis cernimus, eorum inprimis principia labefactet. Verùm accipiam iſtam conditionem, vt *Ariſtotelem* erraſſe, ex *Ariſtotelis* principijs manifeſtum faciam. Sed quoniam in præſenti ſunt alia, quæ magis vrgeant; vt ea tractatio commodiori tempori bonâ veſtra cum venia reſeruetur, peto. Nam quemadmodum agricolæ cùm agros dumêtis & ſenticêtis obſitos aratro ſtatuunt proſcindere, primùm diligenter ſentibus terram purgant, quo pòſt commodiùs ſementem faciant: ita priuſquam in animis veſtris vera de ſummo bono ſententia iaciatur,

quædam diſtinctiones, quæ tanquam vepres illos occupârunt, ſunt expurgandæ; quò ſemen veritatis & capiatur faciliùs & fructuoſiùs enaſcatur. Exortum eſt enim proximis iſtis ſeculis hominum quoddam genus, ignotum priſcis, inuiſum doctis; qui non vt eruant latentem veritatem, ſed vt præiudicatam opinionem teneant, diſputando digladiantes, abſurdas opiniones, etiamſi firmiſſimis rationibus infringantur, tamen abſurdiſſimis quibuſdam diſtinctionibus, defendere videri volunt imperitis, re ipſâ deridendas ſapientibus propinant. Callico quidam (vt refert [n] *Euſtathius*) homo non nimis ſapiens, cum eſſet dormiturus, loco puluinaris æneam ollam capiti ſubiecit: ceruical duriuſculum, ſed aptum, credo, capiti. Verùm tandem experrectus atq; duritiâ ceruicalis offenſus, impleuit ollam paleis, quò molliùs cubaret. Olla quidem ænea nihilo fuit mollior: ſed ſatis erat Calliconi; perſuaſit ſibi fatuus

n *In Odyſſ.* 10

tuus eam esse molliorem. In eundem modum, cum animis nostris quietem quærimus, supponunt ex *Aristotele* philosophastri quidam plumbeam beatitudinem; quam cum duram esse querimur, implent paleis distinctionum; & sibi forsitan persuadent eam esse molliorem, sed est reipsâ nihilominus plũbea beatitudo. Quorum imperitia videtur eo magis esse reprehendenda, quòd *Aristotelis* defend^ndi peruerso quodam studio, dissidentes aliorum philosophorum sententias *Aristotelis* iudicio reconciliare ita moliuntur; vt quemadmodum Proteus, modò lapis, modò truncus, modò ignis, modò aqua,

Omnia transformat sese in miracula rerum;

Sic ipsi modò *Stoici*, modò *Epicurei*, modò *Platonici*, modò *Cyrenaici*, & tamen toti Peripatetici, & nihil, & omnia esse velle videantur. Irridet [o] *Cicero L. Gellium*; qui cum proconsul in Græciam venisset, Athenis philosophos in vnum locum

o De Leg. l. 1.

con-

conuocauit, eosq; vehemẽter est adhortatus, vt suis aliquando controuersijs finem facerent; si nollent ætatem in litibus conterere, se daturum operam, vt inter eos conueniret. Sed nonnè sunt Distinctionarij *L. Gellio* non simillimi? Philosophorum sententias dissentire vident. Quid tum postea? Homines misericordes eos in concordiam æquis conditionibus reducere conantur. Illud quoniam ab imperito factum est, videtur magis irridendum. Hoc quia faciunt *Aristotelẽ* Interpretem, num est probandum? Quod si veteres illi Philosophi reuiuiscerent, si *Plato*, si *Aristoteles*, si *M. Tullius* audirent, quemadmodum opiniones, quas ipsi putabant repugnantes, ab istis inter sese concilientur; risus, an stomach⁹ illis cõmoueretur, sane subdubito. Sed excitemus, si vultis, aliquem, è Distinctionarijs, qui suã apud illos causam agat. Quem tandẽ? *Buridanum*, aut *Bricottũ?* non intelligeretis, scio, si loquerẽtur. Quem igitur?

Quem?

Quem? *Donatum Acciaiolũ Florentinum*, & facundiorẽ reliquis & vobis familiariorem: qui si existeret, & philosophos videret, cum Cicerone assistentes, in hunc modum fortassè secum verba faceret: Cur tumultuamini philosophi? Cur varijs opinionibus de Summo Bono litigatis? An non perspicitis ea, quæ tantis cõtentionibus agitatis quasi repugnantia, posse distinguendo facilè conciliari? An quicquam à vobis de Felicitate, de Summo Bono scriptum est, quod etsi dissentiat à sententijs aliorum, non tamen *in suo genere* verum esse videatur? Te minus miror *M. Tulli*, non perspexisse quid sentirent philosophi; quia cares distinctionibus. Noli offendi: distinctionibus, dico, cares. Nam quorsùm alioqui tuis libris *de finibus*, in *primo* voluptatem, ex Epicuro; in *tertio* honestatem, è Zenone; in *quinto*, complexionem bonorum, ex Aristotele, Summum Bonum esse docueris? cur, inquam alioqui, primam in secundo,

cundo, ſecundam in quarto ſententiam refutares? Non intelligis diſtinctiones: quemadmodum iſta omnia *in ſuo genere* ſint Summa Bona? Epicurus ſtatuit ſummum bonum voluptatem; agit de felicitate carnali. Zeno, virtutem; agit de felicitate ſimplici. Ariſtoteles bona conjuncta; agit de felicitate aggregatâ. Cur inanem ſumis operam, M. Cicero, in Zenonis & Epicuri ſententijs refutandis? cum vnicâ diſtinctione tam commodè defendi poſſint. Te verò, Ariſtoteles, quem vt Philoſophorum Deum admiror, quid erat opus [p] Platonis Ideam ita calumniari, & illius ſententiam verbis inuertere, vt ipſi [q] fideliſſimi tui Interpretes te deſerere cogantur?

Huic vni forſan poteras ſuccumbere culpæ.

Sed vbi eſt acumen tuum? An putas, niſi Plato refutetur, opinionem tuam veram eſſe non poſſe? Toto erras cœlo. Nam & ego viuus docui, & tuus [r] Zuingerus, me

p *Ethic. l.* 1. *c.* 5.

q *Simplicius Themiſtius, Euſtratius.*

r *In Annot. lib.* 1. *cap.* 12. *Ethic.*

me mortuo, ſcripſit; vtrunq; veſtrum, & te, & Platonem, veritatem attingere: nam illius beatitudinem eſſe diuinam; tuam beatitudinem eſſe humanam; tuam in hac vitâ, illius poſt hanc vitam. Quid quòd & alios qui à te diſſentiunt, & te qui à teipſo diſſidere videris, diſtinctionibus ita conciliamus, vt nihil appareat omninò controuerſiæ? Docet [s] Euſebius Chriſtianos ſtatuere felicitatem in cognitione & cultu Dei. Hoc ſi negaremus, haberemur impij: ergo in tuam gratiam diſtinguimus. Illa eſt felicitas cœleſtis; tua eſt felicitas ciuilis: illa ſecundum veritatem theologicam; tua ſecundum veritatem Philoſophicam. Statuit [t] Herillus ſummum bonum, bonum in ſcientia. Hæc eſt hominis felicitas quoad conſiſtit ex animo tantum; tua quoad conſiſtit ex corpore & animo. [u] Stoici in virtute & honeſtate ſolâ. Hæc eſt etiam felicitas actiua: ſed tua eſt felicitas actiua & ciuilis. Iam verò tu ipſe videris

[s] *De Præpar. Euang. l. 15. cap. 2.*

[t] *Cic. Acad. quæst. lib. 4.*

[u] *Cic. 3. de finib.*

x Ethic. lib. 1. c. 11. & Rhet. l. 1. c. 5.
y Ethic. l. 1. cap. 10.

ris aliquando [x] bona externa, partes necessarias beatitudinis; [y] aliquandò non partes sed ornamenta statuere. Hîc medicinam facimus, felicitate simplici & felicitate aggregatâ. *Priamus* non est beatus in miserijs; non est beatus felicitate *aggregatâ*. *Priamus* est beatus in miserijs; est beatus *felicitate simplici*. Restat tantùm vna molestia, quod [z] libro primo, viris agentibus; contrà, [a] decimo, Philosophis contemplantibus beatam vitam adjudicas. Decidimus controuersiam; non amamus contentiones: vtrisq; tribuimus, illis felicitatem actiuam, istis felicitatem contemplatiuam. Ita vides istas varias, & tuas Aristoteles, & aliorum sententias, *in suo genere* cunctas esse veras. Ista si diceret *Donatus*, quid tandem veteres illos responsuros putatis? Horatius si adesset, ille Stoicus, & Epicureus, & Academicus, & omnia, sibi gratularetur, *Donato* gratias ageret; iisdem propè versibus, quibus olim *Damasippo*.

z Ethic. l. 1. c. 7.
a Ethic. l. 10. cap. 7.

Dij te Donate deaq; Satyr. 3. l. 2.
Rectum ob iudicium donent tonsore; sed vnde
Tam benè distinguis?

Philosophi mirarentur, hominem ineptum non intelligere, distinctiones illas ipsâ definitione summi boni refutari; quod ab omnibus Philosophis vocetur vltimum, vt ad id nimirum omnia bona referantur, ipsum autem nusquam. Exclamaret M. Cicero, Gotthicas illas belluas, linguâ bardas, naturâ barbaras: Philosophiam cunctam suis sordibus inquinasse. Ego verò te, *Donate*, non indoctum, vt sæpè; non barbarum, vt semper; sed excordem & delirum ex distinctionibus tuis esse suspicor. Est enim verissimum, etsi fremant Dunsi, quod in re nō dissimili scripsi quondam, & iterùm itero; fieri posse, vt ex Philosophorum varijs sententijs nulla sit vera; vt autem plures, cùm inter se dissideant, fieri profectò non posse. Priùs aquam & ignem inter se concilies; quàm ea quæ conaris, De nat. Deorum, lib. 1.

naris, verè concilies. Verùm quæ tandem ſunt iſta tempora! qui mores!

O fortunatam natam me Conſule
Romam!

Ego veram artem diſſerendi quærebam, & eam referebam ad vſum eloquentiæ: vos monſtra neſcio quæ diſtinctionum, & demonſtrationum, pro vera dialectica juuenibus obtruditis. Ego naturæ Philoſophiam in animantium, & ſtirpium, & hominis, & diuinationis, & Dei ſcientiâ quærebam: vos maxima ex parte, nihil niſi quædam ſomnia, de motu, & tempore, & infinito, vacuo priuatione, non ad vſum refertis, ſed diſputando diſcerpitis. Ego Philoſophorum de Summo Bono ſententias, varias eſſe docui, falſas confutaui, veriſimilem probaui: vos eas Meduſæis Diſtinctionum prodigijs ita tranſmutatis, vt ſi cauſas in foro mecum egiſſetis, fuiſſe Clodium, eâdem horâ, & Interamnæ & Romæ, diſtinctionibus probare voluiſſe videamini.

deamini. Sed quid ago? Remoueamus Ciceronem & cæteros Philosophos: nam quid hic agant? Cum si in Scholas veniant, distinctionibus ita sint vexandi, vt ad Epicurei intermundia, non scholas artium pristinarum, se venisse sint putaturi? Verum enimverò, diligenter animaduertite Distinctiones illas: in scholis, ad quadragesimam, esse possunt vobis vsui. Felicitas, diuina, humana; ciuilis, cœlestis; simplex, aggregata; actiua, contemplatiua; carnalis, spiritualis; in hac vita, post hanc vitam; quoad hominem constantem ex animo & corpore; & quoad hominem constantem ex animo tantùm; Ex animo tantum? quis ille est? Quid? rogitas? Oportet discentem credere. Quoad hominem ergo simplicem, & quoad hominem mixtum; Philosophicâ veritate, Theologicâ veritate; & *in suo genere*; distinctiones quindecim; numerus perfectissimus, constans ex pari & impari; notentur. Sed inprimis notetur

(in

(in suo genere.) Cùm omnia defecerint, *(in suo genere)* nunquam fallet. *M. Varro* docuit esse posse Philosophorum opiniones varias, de summo bono, ducentas octoginta octo. Mirum! nî omnes *in suo genere* sint veræ. Contendunt Rhetores, dicendo persuadere, an ornatè dicere sit finis Rhetoricæ. Quid est opus controuersiâ? sit vterq; finis *in suo genere.* Cur singulis artibus finem vnum statuimus? Exornare, pronunciare, loqui politè, loqui barbarè, persuadere, non persuadere, sint omnes Rhetoricæ fines *in suo genere.* Quid enim? Non agere, contemplari, virtus, voluptas, angusta semita, spaciosa semita, sunt omnes viuendi fines *in suo genere?* Taxantur *Canonistæ*, quod Romanum Pontificem, vt olim Romani *Domitianum Cæsarem* Deum appellârint. Si quicquam habuissent acuminis, distinxissent eum, *in suo genere*, fuisse Deum: Deum homicidam, vt Martem; vel Deum Romanorum, vt Quirinum; vel

Aug. de Ciui. Dei, lib. 19. c. 2.

vel Deum hujus mundi, vt Satanam. An non existimatis medicum allaturum magnam consolationem homini febricitanti, si eum *in suo genere* dicat esse sanum? Næ isti *in suo genere* sunt peracuti dialectici, verùm simpliciter litigiosi Sophistæ; qui faciunt, vt Autolycus,

Candida de nigris & de candentibus atra: Ouid. met 11.

beata de miseris, & de beatis, misera. Quàm vellem constituti fuissent arbitri inter nos & Papistas in concilio Tridentino! dixissent, opinor, vtramq; religionem *in suo genere* esse veram; illam homini carnali, spirituali nostram. Sed ne quis facetus dicat inimicitias esse mihi cum distinctionibus, ob eam causam distinctiones sunt mihi distinguendæ; vt earum alias doctas & veras, stultas & falsas esse alias statuam. Doctas & veras cùm inter disputandum abhibentur, amplector: stultas & falsas & *in suo genere* & *simpliciter* aspernor. Nolo hic mihi Distinctionariorum opponatur

ponatur auctoritas. Nam quod quidam, si neges istas infelices felicitates *in suo genere* esse veras, confugiunt ad illud peruulgatum axioma, [a] *Oportet discentem credere*, id quorsum afferant, certè non intelligo; nisi fortè sic disputent, *Oportet discentem credere*; ergò *ista felicitates in suo genere sunt vera.* O mirum acumen! Rem acu tetigistis. Hæccinè est *demonstratio?* Demonstratio *propter quid?* An demonstratio *quia?* Non Aristoteles potuisset fortiùs demonstrare.

——si Pergama dextrâ
Defendi possent, vnâ hâc defensa fuissent.

Si demonstrationes ita fulminent, cedo:

Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.

At certè oportet discentem credere; sic enim *Aristoteles.* Et quidem oportet docentem non mentiri: sic etiam *Aristoteles.* Si teneas *Aristotelis* legem in dicendo: in

a Arist. de re. reb. sophistar. c.1.

in diſcendo niſi teneam, iniquè tecum agam. Sin autem doces falſa quæ credere non debeam: perimpudenter facis, ſi poſtules, vt credam. Si vis credi quæ doces, doceas quæ debes: ſi non doces quæ debes, non credam quæ doces. Sæpè nocet diſcentibus docentium auctoritas. Ita *Cicero*. In hominum decretis non placet illud Pythagorêum; *Ipſe dixit*. Oportet ſubditum parêre: etiamnè ſi malè imperes? Oportet diſcentem credere: etiamnè ſi falſa doceas? Stultè credit Neptuno qui bis naufragium fecit. Quamobrem, ſi me audiant, omittant iſta, & ad illud confugiant, firmiſſimum ſubſidium, quod in extremis periculis adire ſolent: eos qui reprehendunt *Ariſtotelem* non intelligere, quid ſibi velit *Ariſtoteles*. *Ariſtotelem* fortaſſe præſtigiatorem eſſe putant, qui caliginem ob oculos legentium offundat. Non intelligimus, quid dicat *Ariſtoteles*? O miſerum perfugium! Ita Torquatus

De nat. Deor. l. 1.

apud

De finib. l. 2. apud *Ciceronem*, cum *Epicuri* premeretur opinio, dicit Philosophos non intelligere, quid sibi velit *Epicurus*. *Pythagorei* quidam dicebant cœlos, cum conuertuntur, mirabilem sine dubio facere concentum, sed homines non audire. Sic *Democritus*, credo, subtiles suas atomos per vniuersam mundi machinam esse dissipatas: sed omnes non perspicere. Quid? potuerunt *Aristotelis* satellites intelligere? nos non poterimus? Ad *Hierapolim* Dionys. epit. in Traiano. *Asiæ*, speluncam esse quandam tradit *Dio*, cujus halitum animantia reliqua ferre nequeant; soli castrati homines ferre possint. Estnè stylus *Aristotelis* huic speluncæ similis, cujus odorem cæteri non sustineant, eunuchi soli, qui virili judicij libertate priuantur, & mancipantur *Aristoteli*, ferre valeant? sic est profectò. Nisi fortè sint similes Epist. lib. 2. ep. 2. *Horatiano* phrenetico, qui cum postridiè ludorum publicorum, solus in theatro vehementer applauderet; accurrentibus & rogantibus amicis,

amicis, cur plausus ederet, cum nemo luderet: dicebat se videre histriones in theatro, licèt ipsi non viderent. Admiranda quædam in theatro *Aristotelis* isti perspiciunt, & ijs applaudunt, quæ nos non intelligimus. At quid si doceamus, ipsos potiùs non intelligere, sed, vt illum phreneticum, *Aristotelis* studio quasi morbo occœcari, vt quæ non videant videre se putent? Quid si [a] *M. Ciceronem*, [b] *Diogenem Laertium*, [c] *Alexandrum* ipsum *Aphrodisæum*, *Aristotelem* eodem modo quo nos interpretamur, interpretari probemus? Quid si nobilissimos illos heroas, Ecclesiæ Christianæ sydera, doctores & Græcos, & Latinos, non solùm sic exponere, sed etiam refellere *Aristotelem* ostendamus? quo tum confugient? *Ciceroni*, & *Laertio*, & *Alexandro*, quid responsuri sint, nescio; nisi respondeant *non credendum exemplis*, vel saltem, *locos esse probabiles, non veros*. De Christianis scriptoribus quid sint dicturi,

a *De finib.* 1. & 5.
b *De vitis Philos. lib.* 5. *in Arist.*
c *In* 3. *Top. Arist.*

ri, ſubodorari mihi videor. Non negabunt, niſi me fallunt, eſſe vera, quæ ſunt contra *Ariſtotelem* à tantis viris ſcripta: & tamen *Ariſtotelem* falli negabunt. Quî tandem hoc poteſt fieri, vt illi vera ſcribant, & in eo vera ſcribant, quòd *Ariſtotelem* falli ſcribant; & tamen *Ariſtoteles* non fallatur? Audies. Duplex eſt veritas; *veritas Philoſophica*, & *veritas Theologica*. *Ariſtoteles* fallitur *veritate Theologicâ*; ac in eam ſententiam ab illis meritò reprehenditur: *Ariſtoteles* non fallitur *veritate Philoſophicâ*: nam in ea ſine dubio falli non poteſt; eſt miraculum naturæ. Quid ego audio? *veritas Philoſophica* & *veritas Theologica*! Hoc eſt *diſſecare*, non *diſtinguere*. Iam nihil miror homines iſtos irridere ſolere *ſimplicem veritatem*, cum tantâ ingenij fœcunditate pro *vna* veritate *duas* nobis pariant: vt homines temulenti pro *vna duas* lucernas vident; & *Meſſenio* [d] *Plautinus* pro *vno duos Dominos* inuenit; & [e] *Pentheus*

d *Plaut. Menechm.*
e *Æſchylus Eumenid.*

them furens pro vno *soles duos* aspexit. Ita profecerunt arte cauillandi, vt artem disputandi prorsùs ignorent. Quid enim est veritas? Eruditè *Græci* verum appellant ἐτεὸν ab τῷ εἶ: quòd tale sit quale dicitur. Itaq; vt repugnantia *simul esse* non posse docent Philosophi: ita repugnantia *simul vera esse* nō posse docent ijdem Philosophi. Nostri verò, quod turpissimum est *Dialecticis*, ipsa principia Dialecticæ labefactant. [f] Nam quod tradit *Aristoteles* aientium & negantium nō solùm in vniuersis, verumetiam in rebus singulis simul vtrumq; verum esse non posse: id isti, licet euanidam distinctiunculam veritati tanquam soli nebulam opponant, reuerà tamen negant. *Aristotelis* beatitudo non est vera beatitudo. Concedunt esse verum *Theologicè*. *Aristotelis* beatitudo est vera beatitudo; Id quoq; verum esse volunt *Philosophicè*. O ineptum [g] *Epiphanium*! qui Philosophorum errores inter hæreses numerauit. Imperi-

f *De omni re affirmare aut negare verum est. Axiom. Arist.* (Poster. l. 1.) *Istis, verumque, & affirmare & negare eadem re verū. De int.* 7. c. 5.

g *Cont. hæres. lib. 1. tom. 1.*

h *Arist. quorund. dogmatum euersio.*

tum [h] *Iustinum Martyrem*! qui ſententias *Ariſtotelis* tanto volumine reprehendit. Neſciebant miſeri Philoſophos *Philoſophicâ veritate* de rebus diſſerere; cum ipſi *Theologicam veritatem* ſpectent? *Paule* [i] Apoſtole, pudet me tui! Cur *Athenis* cum *Stoicis* & *Epicureis* de *vita futura*, de *reſurrectione*, controuerſaris? Nihil eſt controuerſiæ. Reſuſcitationem corporis *Philoſophi* [k] cuncti negant: ſed ſecundùm *veritatem Philoſophicam*. *Tu* verò ſecundùm *veritatem Theologicam*, quemadmodum à *Chriſto* didiciſti, affirmas. Cur fruſtra *Paule* diſſentis à *Philoſophis*? Quin ſinis *Athenienſes Philoſophis* credere? Num exiſtimas eos minus *Chriſtianos* futuros? Non eſt integrum [l] *Euſebio* diſtinctionis hujus beneficio frui. Errauit enim. Non cognouit iſtam *duplicem veritatem*. Dicit *Ariſtotelem* aduerſari ſacroſanctis Scripturis, [m] quòd *felicitati* bona corporis & externa tribuit; [n] quòd *Dei prouidentiam* ad ſingula,

i *Act. 17. 18.*

k *Tertul. de præſcript. aduerſ. hæreſ.*

l *Lib. 15. de præp. Euang.*

m *Cap. 2. & 3*

n *Lib. 15. c. 4.*

ſingula, quæ ſunt infrà lunam non extendat; ᵒ quòd *mundum* non creatum, ſed æternum eſſe dicat, ᵖ quòd *animam* non æternam ſed mortalem eſſe ſtatuat. Affirmat *Euſebius* in his omnibus *Ariſtotelem* aduerſari ᵠ ſacroſanctis Scripturis. Quid ei reſpondebimus? Erras *Euſebi*! non aduerſatur. Diſce diſtinctionem *Philoſophicæ veritatis*, & *Theologicæ veritatis*. Veniat *Ambroſius*, veniat *Auguſtinus*; veniant reliqui. Diſcant omnes Doctores à noſtris *Philoſophis*, aliam eſſe *Theologicam* veritatem, aliam eſſe *Philoſophicam* veritatem: Philoſophos ab ipſis immeritò reprehendi. Refert *Plutarchus*, quendam qui gallos malè depinxit, mandaſſe puero, vt veros gallos à ſua tabula, quàm longiſſimè abigeret. Id iſti quidem faciunt, qui *veritatem Theologicam* procul à ſe ablegant. Quanquam ſi fuiſſent ipſi pictores, diſtinxiſſent, haud dubito, ſe benè pinxiſſe, quoad *veritatem picturæ*, non quoad *veritatem naturæ*.

o *Lib. eod. c. 5.*

p *Lib. eod. c. 8.*

q Μωσῆ καὶ ἑβραίοις, καὶ τοῖς ἑβραίων προφηταῖς.

& *In opuſculo de diſcernendo adulat. ab amic.*

naturæ. Cæterum, vt *Neronem*, impium homuncionem, *Teridates* Rex *Armeniæ* deum suum appellauit: sic *Aristotelis* vanæ opinioni patroni Philosophiæ, *veritatis* nomen tribuunt. Quod si admittamus, quid tam absurdum quin defendi; tam falsum quin probari possit, vel Epicureâ veritate, vel Platonicâ veritate, vel Stoicâ veritate, vel Turcicâ veritate, vel Papisticâ veritate, vel Hæreticâ veritate, denique quâ non? Atque hoc pacto, vt *Democritus* non contentus vno *mundo*, somniauit infinitos: ita nos vnâ *veritate* non contenti, pariemus innumerabiles. Sed eo tamen euentu, velint nolint Philosophi, vt quemadmodum *Varro* docuit triginta fuisse millia *Deorum* apud *Gentes*, cum sit reipsa tantum Vnus: ad eundem modum, cum ipsi triginta millia *veritatum* pepererint, inuenturi sint tantùm vnam; & eam quam irrident, *simplicem veritatem*. Hîc antequam progrediar, ne fortasse quispiam diligenter examinans,

nans(quod ego fieri percupio)quæ à me afferuntur, non inueniat in *Eusebio*, quæ citauerim ex *Eusebio*, moneo ne quærat quicquam eorum in *Eusebio* latino. *Trapezuntius Aristotelis* nimiùm studiosus, *Eusebij* de *Euangelica præparatione* libros in linguam latinam conuertit. Cæteros quatuordecim, quibus Ethnici cum Philosophis reliquis refutantur, latinos fecit. Decimum quintum qui fere totus consumitur in *Aristotelis* erroribus refutandis de *felicitate* hominis, *prouidentia* Dei, *æternitate* Mundi, *mortalitate* Animæ, prorsus omisit. Itaque sciatis, ne quis *Indice* deceptus me calumnietur, latinum [r] *Eusebium* de *Euangelica præparatione* carere libro decimo quinto: in quo scribuntur quæ à me citantur. In exemplari Græco, si quis volet, videbit. Studere diligenter Græcis literis; vt Interpretum fallacias, quę sunt nimiùm frequentes, etiam in profanis, sed inprimis in sacris, effugere valeatis. Quæ, vt ad fidem

r *Excusum Paris, An. D.* 1534.

Christianam conducentia, putauit *Eusebius* perſcribenda, ea, vt *Aristotelis* auctoritatem minuentia, *Trapezuntius* interpretanda non putauit. Quanto deteriùs, quàm *Trapezuntius*, noſtri, qui metuentes ne ſint nimiùm *Christiani*, volunt ab adoleſcentibus & ornari dicendo, & diſputando defendi pietati repugnantia: pietati conſentanea nolunt. Et tamen amant pietatem; amant religionem. Ita credo! vt *ſimia* ſuos amat *catulos*; vt *Dei Amica* ſuum amauit *Herculem*. Vehementer amant; amore necant. Amant, vt *Thais* amauit *Phadriam*:

Miſera pra amore excluſis hunc foràs.

Loquamur, inquiunt, vt *Philoſophi*; cum diſſerimus, cum declamamus. Putaui vobis potiùs loquendum vt *Christianis*. Num à Philoſopho ſeruati, redempti, judicandi? Num myſterijs *Philoſophorum* initiati eſtis? Quid iſta nobis, inquiunt? *Loquamur vt Philoſophi*; nondum

ſumus

ſumus Theologi. Theologi? Næ iſta eſt magna prærogatiua fœminarum! loquantur licet quicquid libet; nam ſine dubio nunquam erant Theologi. Niſi forſan, vt olim *Iohannam* ferunt, fiant *Papæ*: quanquam id quoq; poſſunt, etſi nō ſint Theologi. Sed cur Theologiæ & Philoſophiæ, tanquam Angliæ & Scotiæ fines ſeparant? Auctoritate, puto, fœcialium. At *loquamur* tamen vt *Philoſophi*. Quid? vt *Diagoras*, cum negat eſſe Deum? vt *Protagoras*, cùm dubitat *an ſit Deus*? vt *Ariſtoteles*, cùm tollit *Dei prouidentiam*? Imò iſta ſunt atheorum. Quid igitur? vt *Plato*, cum ſtatuit *purgatorium*? vt *Porphyrius*, cùm ait *Angelos adorandos*? vt *Ariſtoteles*, cum docet *liberum arbitrium*? Eliciant iſta ſibi *Papiſtæ*. Quid igitur? vt *Epicurus* mortalem eſſe animam? vt *Ariſtippus*, Voluptatem Summum Bonum? vt *Plato*, communionem vxorum approbandam? Nihil horum. Sed *declamationes* habere volumus, non *conciones*.

Plut. quom. oportet adol. aud. Poet.

Quid est *declamatio*? An vt poëma vocandum negant, quod caret *fabulis*; ita *declamatio* non appellabitur, quæ vacat *impijs*? Si sordidæ sunt meretrices, quæ nihil putant facetum, quod non sit obscœnum: cujusmodi sunt ij Philosophi, qui nihil putant oratorium, quod non sit profanum? *Philosophica* volumus. Si vera, si bona, à sacris non dissentiunt. Si falsa, si mala, quid? Putârunt *Persæ* nefas esse puero, vel mentiri, vel mala loqui; vos *Christianos* adolescentes *Ethnicis* pejores facitis? Non vis igitur, *loquamur vt Philosophi?* vt sapientes volo; vt imperiti, nolo. Sapientes voco, qui vera statuant; imperitos qui falsa doceant. Est enim *Philosophia* studium sapientiæ; *sapientia* diuinorum & humanorum scientia; *scientia* porrò rerum est verarum. Ex quo efficitur, vt veræ Philosophiæ, sola quæ vera, nomen mereantur: quæ falsò docentur, indigna videantur nomine Philosophiæ. Philosophi, non sunt Phi-

losophi,

losophi, cum deflectunt à vero. Verùm quia vulgò nomen Philosophiæ, non veræ ſapientiæ, ſed ſententijs Philoſophorum ſiue veris ſiue falſis aſcribi ſolet: meminerítis oportet, quod monet * *Apoſtolus*, cauendum eſſe vobis, *ne quis per Philoſophiam vos deprædetur*. Nam quidam noſtrorum, peſtilentes errores rationi & religioni contrarias cum defendunt, appellant *Philoſophiam*.

* *Ad Coloſſ.* c.2.8.

Neſcia furtiuos Dido meditatur amores,
Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.

Coniugium vocat, commiſit *adulterium*. Appellant *Philoſophiam*: impietatem defendunt. Non debetis imitari *Caracallam Cæſarem*; qui nomen *Alexandri* ſic adamabat, vt impuriſſimum quendam ſicarium, cui nomen erat *Alexander*, in judicium vocari, grauiſſimè tulerit. *Accuſas tu Alexandrum? niſi taceas de Alexandro, periſti*. Cauete, ne nomen amando *Philoſophiæ*,

etiam

etiam cum erroribus *Philosophiam* amplectamini. *Alexandrum* ille, sed sicarium accusauit; *Philosophiam* ego, sed errantem, reprehendo. *Caracallæ* mihi dicent. Accusas tu *Philosophiam*? Nisi taceas de *Philosophia*, malè audies. Malè, à malis; non laboro. Non puto gloriam Summum esse Bonum. *Philosophiam* caueatis etiam atq; etiam moneo. Moneo quod *Apostolus*, moneo quod veteres; moneo quod recentes & præceptis & exemplis assiduè monent. Sic inculcat [s] *Lactantius* inanem & falsam esse *Philosophiam*; *Philosophos* benè loqui potuisse, vt homines eruditos; non potuisse verè loqui, quia veritatem non didicerant ab eo qui veritatis potens esset. Sic [t] *Eusebius* aberrasse *Philosophos* à veritate: nullâ scientiâ, sed inanibus conjecturis, & varijs erroribus, & futilibus nugis refertam esse *Philosophiam*. Sic [u] *Tertullianus* hæreses à *Philosophia* subornari; à *Platonicis*, à *Stoicis*, ab *Epicuro*

[s] *Diuin. inst. lib. 3. cap. 5.*

[t] *De præpar. Euang. prœm. l. 14. 15.*

[u] *Lib. de præscript. aduers. hæret.*

Epicuro, *Heraclito*, *Zenone*, *Aristotele* : à seculari sapientia hæreses propagari. Quid referam [d] *Iustinum Martyrem*, [e] Diuum *Augustinum*, quid [f] *Ambrosium*, quid reliquos, & crebrò & vehementèr in eandem sententiam disserere? Quid de recentioribus dicam, *Lodouico* [g] *Viue*, [h] *Pico Mirandula*, [i] *Hyeronymo Sauonarola*? Qui, vnâ voce, tres viri doctissimi, cautè legendos à *Christianis* esse docent: quos tandem? non dico *Philosophos*, sed philosophorum principes *Aristotelem* & *Platonem*. Quam ob causam? *Aristotelem* impios facere, *Platonem* superstitiosos. Exempla quæritis? *Pomponatius Aristoteli* nimium tribuendo euasit impius. *Ficinus* ex somnijs *Platonicorum* de dæmonibus, euasit superstitiosus. Ex philosophia *Platonis* & *Aristotelis*, pestilentes errores, & primum inuaserunt, & occupârunt diu, & hodiè deuastant *Ecclesiam Christianam*. Et tamen, ita fascinabitur *Satanæ* præstigijs orbis ter-

d *Christ. quæst. ad Græcos & de ver. vel Chr.*
e *De Ciuit. Dei passim.*
f *De virg. veland. l. 3.*
g *De veritate fidei Christ. l. 5 cap. 3.*
h *De prænot. rerum cont. Mag li. 7. c. 4.*
i *Citatur à Ioh. Langi præfat in Iust. Mart. cont. dogm. Arist.*

terrarum, vt errores *philosophorum*, in publicis conuentibus, apud *Christianos*, vanis & putridis *distinctiunculis* defendantur? Nesciunt hâc peruersâ consuetudine se perfecisse vt *fides Christiana*, non in corde sed in templis, ac ne in templis quidem modò resideat. O quantum inter nos & Ethnicos interest! *Aristoteles Platonem* magistrum, vt suum errorem defenderet, deseruit: nos ab *Aristotele* profano, vt veritatem Dei defendamus, non declinabimus? *Virgilius* ex *Ennij* sterquilinio collegit aurum; nos è thesauro *Philosophorum*, stercora corrademus? *Isocrates*, sermonem, simulacrum vocat animi; *Democritus*, vmbram operis: nos & cogitare & facere quæ Christiani, si *loquamur vt Ethnici*, nobis posse videbimur? Falsò & improbè spurci poëtæ!

Ouid. *Vita verecunda est: Musa iocosa mea est.* &

Martial. l. 1. Epig. 5. *Lasciua est nobis pagina vita, proba.* &

Castum

Castum esse decet pium poetam
Ipsum, versiculos nihil necesse est.

Catullus ad Aurelium.

Benè *Socrates!* Qualis animus, talis oratio: qualis oratio, talis vita. Index est animi sermo. Impurè loqueris? Impurè cogitas. Sermo profanus, animus *Christianus* non conueniunt. Non est opus, quod à *Christianis* in templo defenditur, id a philosophis in aula conuellatur. Debellate, quantum potestis affectus; præcidite fibras; pullulabunt: extinguite faces; reuiuiscent; statim à teneris oportet optimis assuescere. Rectis opinionibus ab infantià sunt imbuẽdi. Non locus, non tempus, non vlla vitijs detur occasio. Non est dubitandum, quin *Iulianus Apostata*, educatus à *Constantino*, multas audierit conciones in templo. Declamator *Libanius*, plus aspersit illi maculæ priuatis tantum colloquijs domi, quàm cunctæ conciones eluere potuerant. *Nero* multa luculenta præcepta audierat à *Seneca*; verbum adulatoris, *Omnia licent principi*,

cipi, præcepta omnia diſſipauit. Nemo ſeducatur. Plus vna valet ignis ſcintilla ad accendendum ſulphureum puluerem, quàm totus Oceanus ad reſtinguendum. Habetis cupiditatem in intimis infixam, quæ ſulphureo puluere cùm faciliùs accenditur, tum peſtilentiùs graſſatur. Cauete flammas; imò ſcintillas. Nihil ſapit qui pietatem non ſapit. Quid reſpondent ad iſta *Philoſophi* noſtri? Rident ſcilicet meam imprudentiam, qui in ipſorum ſtudijs pietatem deſyderem, & hominum *Chriſtianorum* officia requiram. Quid nobis, inquiunt, cum iſta curioſâ pietate & ſanctimoniâ? curent iſta officia viri *Theologi*, reſeruetur ſacris concionibus *Chriſtus*. Nobis autem qui ſumus *Philoſophi*, quid cum Theologia? Non eſt noſtra profeſſio. *Loquamur, vt Ariſtoteles, vt Philoſophi.* Nam quod *Apoſtolus* iubet *Coloſſenſes*, vt caueant, nequis illos per philoſophiam decipiat: non ad omnes pertinet *Chriſtianos*, ad Theo-

Theologos tantum pertinet. Scribitur quidem ad *Colossenses* : & isti *Geographi* dicunt *Colossas* esse ciuitatem. Sed *Colossæ*, sine dubio, fuit Schola Theologiæ, vel saltèm, siquidem ad *Christianos* scribitur, est *consilium* & non *praeceptum*; qualia quædam esse in *Euangelio*, quæ non *omnibus Christianis*, sed *perfectis* traduntur, docent *Interpretes Aristotelis* in *moralibus*. Nos nè relinquimus consuetudinem *Aristotelis* defendend , quam tanto tempore viri doctissimi in *Academijs* coluerunt? Immò verò cuncta, quæ dicuntur ab *Aristotele*, defendemus, contra superstitiosos istos *Stoicos*, in *Augustinensibus* : quoad *veritatem Philosophicam*, non quoad *veritatem Theologicam*; non *lumine fidei*, sed *lumine rationis* : *quatenùs Philosophi*, non *quatenùs Christiani*. Hæc isti, si non ijsdem *verbis*, eodem certè *sensu*, inter sua pocula magno animo exhalant. Sed hortarer istos, *quatenùs Philosophos*, vt si

qua-

quatenùs Philoſophi viuant, proſpiciant ſibi ſeriò, ne quatenus *Ethnici* moriantur. * *Ruſticus* quidam, virum nobilem *Germanum*, cùm manè, armatum vt *principem*, in agris; veſperi mitratum vt *præſulem*, in templo vidiſſet: quæſiuit ab eius famulo, cur Dominus modò galeâ indueretur, modo tiarâ. Reſpondit ille, Quoniam & *Princeps* eſſet vrbis & *Pontifex*. Princeps, & Pontifex? inquit *Ruſticus*, *Quæſo cùm Princeps detrudetur ad inferos, quò diſcedet Pontifex?* ſi mihi liceret, quod licuit *Ruſtico*, rogarem iſtos *Philoſophos* & Chriſtianos iſtos *Centauros*, & homines & belluas, *Hermaphroditos* iſtos, & viros & fœminas, vel *neutros* potiùs, qui dicunt in Scholis impia *vt Philoſophi*, ſacra in templis canunt, vt *Chriſtiani: Quid Chriſtiano* futurũ putas, cum *Philoſophus* ad inferos relegabitur? Nemo verba mea ſecùs torqueat, ac ego ſentio. Neſcio meum fatum, an veſtras accuſem linguas, quòd ea quæ recta ſunt cũ à me dicuntur;

* *Fulgoſus li. 6. collect. Duarens de Sim. pag. 13.*

cuntur; Vectorum, credo, vitio, sunt prauissima cum diuulgantur. Differui aliquando *Poetas obscanos*, quales sunt plerique *non perlegendos pueris*. Id attuli ex *Augustino* in *Confessionibus*; qui nominat *Terentium*, quem indignum prælectu putat, & Grammaticos reprehendit, quòd eum prælegerunt. Si putant hoc ineptum, cur me accusant? Accusent Augustinum. Veruntamen non nusquam hoc ita narratum est, quasi Poetas omninò legi nollem. Proinde quasi, si dicerem infantes, non carne, sed lacte, pascendos esse; aliquis apud lanios inuidiam mihi faceret, tanquam negarem carnibus vescendum esse. Iam si referatur iterum ad lanios, me quæsiuisse, quid *Christiano* sit futurum, cum *Philosophus* ad inferos relegatur: respondeo lanijs, Me *Philosophos* eodem sensu dicere, quo *Tertullianus*. [a] *Quid simile Philosophus & Christianus?* [b] *Quid Athenis cum Hierosolymis? Quid Academiæ cum* *Ec-*

a *In Apolog.*
b *Lib. de præscript. aduers. hær.*

Ecclesia? Quid hæreticis cum Christianis? Philoſophos appellat hæreticos. Non agnoſcit ſtolidam diſtinctionem *veritatis Philoſophicæ & veritatis Theologicæ.* Sed Philoſophos appellat hęreticos. Philoſophiã in ſuas hæreſes multi partitã, hominum ſtudio nimis *Philoſophantium* veritatem in *Eccleſia* corrupiſſe queritur. *Quid Athenis cum Hieroſolymis? Quid Academiæ cum Eccleſia? Quid hæreticis cum Chriſtianis?* Et tamen erit quiſquam qui miretur; cur nobis non putem loquendum vt Philoſophis? Loquentes, vt Philoſophi, varijs erroribus, *Græcam Eccleſiam*, & *Europam* penè cunctam, antiquitùs inquinarũt. Loquentes vt Philoſophi tetris opinionibus *Italiam*, totam, ac vtinam ſolam *Italiam* noſtro tempore polluerunt. Loquuntur vt *Philoſophi* homines impuriſſimi (ſi tamen homines ſunt dicendi) *Cornelius Agrippa* & *Nicolaus Machiauellus*, qui de Philoſophia, ille naturali, iſte morali, talia nobis præcepta vomunt,

Qualia

Qualia credibile est rictu ructasse trifauci
Cerberon, & Stygij monstra tremenda lacûs.

Loquuntur vt Philosophi *Pomponatius* & *Cardanus*, quorum alter illud execrandum opus *de animæ mortalitate*; alter varios impios errores in *Subtilitatibus* suis propagauit. Refutantur, non inficior, ille, tenuiter à *contareno*; iste luculentèr à *Scaligero:* sed quam multos intereà suis Philosophicis loquutionibus corruperunt! Plus nocent venena, quàm prosunt pharmaca: nec omnes sumunt pharmaca, qui sumunt venena. Non omnes sanantur, qui sauciantur: & est quisquam tam fatuus, qui sauciari velit, vt sanari possit? Quid igitur? dicet quispiam, vetas legi profana, ne sauciemur? Non *Aristotelem*, *Platonem*, *Ciceronem*, *Demosthenem*; non *Historiam*, *Philosophiam*, *Eloquentiam* attingemus? Atque hic fortassis amplificabunt *Philosophi*, rem non tollendã propter

ter abuſum; agros ab aquis inundari; domos ab igne conſumi; terram à Sole torreri; homines à tectis obrui; nec tamen propterea vel aquam vel ignem, vel Solem, vel tecta, nobis fugienda. Parcant labori. Non rem extingui, ſed abuſum tolli; germanum vſum reſtitui velim. Non dico nefas, profana *legi*: cùm legis, tantùm contrectas. Sed puto ſcelus profana *credi*: cum credis etiam, ſauciaris. Eóq; puto cum periculo defendi: fortaſſe lædis; fortaſſe læderis. Cauendum tamen etiam, non ſolùm quæ defendas, ſed quæ quo modo legas. Nam etſi cùm legis, tantùm contrectas: tamen contactu, ne ſis ſecurus, permulta nocent, nonnulla necant. Beſtiolam quandam, quam vocant *Cymphem*, eſſe docet *Augustinus*, in aëre volantem, adeò exilem, vt viſum oculi niſi peracutè cernentis effugiat; quæ tamen cùm inſederit, corpus acerbiſſimo fodit aculeo: vt quam ad ſtimulandum venire neſcias, cum ſtimulârit, ſtimu-

Serm. de temp. 87.

mulasse serò sentias. Si vestri oculi sint minùs acuti, vt non cernatis istos, quos dico, stimulos Philosophiæ: tamen cognoscite *Philosophiam* esse *Cyniphem*; solet incautos pungere. Nolite serò sentire: [a] *Accepto malo vel stultus sapit.* Aspidis morsus facit somnum suauissimum, vt mori te non sentias: sed facit somnum letalem. Fruatur suo *Cleopatra* [b] somno: aspidis ei morsum non inuideo. Contemnendum pertinacibus, sequendum prudentibus, necessarium omnibus, HIERONYMI iudicium ex *Epistola ad* DAMASVM *de filio prodigo* vobis proponam. Confirmat *Hieronymus*, quemadmodum *Iudæis*, *si pulcram mulierem captiuam adamarent, vxorem ducere licebat; sed ita, vt illius caput raderetur, vngues præsecarentur, captiua vestis deponeretur: similiter Christianis Philosophos & libros sapientiæ secularis licere sibi sumere; sed ita, vt si quid in illis vtile repererint, ad Christianum dogma conuertant; si quid* verò

a Παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω, *Hesiod.*

b *Plutarc. in Anton.*

Hier. in Ep. de filio prodigo & sing. ad Damasum.

Deut. c. 21.

verò superfluum, de idolis, de amore, de cura rerum secularium, quasi ferro pracidant. Ac nequis cauilletur hæc ad fidem pertinere, quę sint credē-da; nec intercà vetari, quin loquamur vt Ethnici: pergit *Hieronymus*, non dico de loquendis, sed de legē-dis tantùm prophanis verba faciēs; *Nec nobis*, inquit, *blandiamur, si ea quæ sunt scripta non credimus: cùm aliorum conscientia vulneretur; & putemur probare, quæ dum legimus, non reprobamus.* Si quis vrgeat vlteriùs, hæc ad *Episcopum* esse scripta; vel de rebus intelligi: sciat *Hieronymum* etiam de verbis, etiam de omnibus *Christianis* loqui. Adiungit enim, *Absit vt ex ore Christiano sonet* Iupiter Omnipotens, & Mehercule & Mecastor, *& catera magis portenta quàm numina.* Non dicit *Hieronymus*, Absit vt ex ore *Theologi* sonet; aut, absit vt ex ore *Episcopi* sonet: sed absit, vt ex ore *Christiano* sonet. Itaq; si nostrûm aliquis aliquando imprudens sic loquatur, nolite sequi. Audite Hieronymum,

Absit

Absit vt ex ore Christiano sonet Iupiter Omnipotens & Mehercule & Mecastor, *& cætera magis portenta quam numina.* Quid? *non Deos immortales*, non *Iouem* appellabimus? non in carminibus, non in colloquijs; non cum declamamus; non cùm disserimus? Quid me rogatis? reprehendit * *Augustinus*, abominatur *Hieronymus. Absit vt ex ore Christiano sonet.* Quod si in ipsis minutissimis verbis, homines præstantissimi, tam sunt seueri: desinant tandem iuuenes imperiti linguis maledicis passim exagitare, quòd exorti sint quidam inter Nostros, qui sententiam *Aristotelis* in omnibus quæstionibus, nec ipsi tueri velint, nec alijs tuendam putent. Mirum facinus! *Nouum crimen C. Cæsar & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse.* Quod veteres omnes Sacri, Profani, Græci, Latini, Christiani, Ethnici, liberrimè fecerunt; quod doctissimi recētium in Dialecticis,

* *Retractat. lib. 1. cap. 3. Displicet mihi quod Musas quasi deas quamuis iocando commemorarim.*

in Rhetoricis, in Philoſophicis, tam de Natura, quàm de moribus, non ſolùm ipſi faciunt, ſed etiam neceſſariò faciendum docent quia hominibus natura, Philoſophis veritas, pudentibus ratio, ſapientibus pietas, Chriſtianis religio, non ſuadet ſed imperat, extorquet, non flagitat: id nobis hominibus ſeditioſis à quibus *Ariſtoteles*, qui ſolus omnium hominum, excepto *Papa, non poteſt errare*, erraſſe iudicatur, quaſi nouum crimen, & ante hunc diem inauditum impingitur. Quid igitur faciemus? Quò nos vertemus? Ad rationeſnè? At fieri non poteſt vt *Ariſtotelis* quicquam vnquam rationibus refellatur, ne ſi repugnantia quidem dixerit. An ad autoritates? Recentes obijcias *Viuem*, *Ramum*, *Talaum*, *Martyrem*, ſunt vel imperiti, vel ſuperbi. Si veteres vrgeas *Euſebium*, *Augustinum*, *Tertullianum*, *Hieronymum*; non noſtram conſuetudinem, ſed Ethnicos oppugnant. Si *Germaniæ*, & *Heluetiæ* Gymna-
ſia

ſia proferas, quæ cum religione rationem docendæ Philoſophiæ reformârunt; quibuſdam ſuperſtitioſè feciſſe videbuntur. Etſi non eſt mihi dubium, erudita ingenia iſtis ineptis cauillatiunculis non commoueri; tamen vt omnibus, ſi poſſim, ſatisfaciam (omitto rationes, quas ſolent contemnere) adijciam teſtes; ita recentes ætate, vt noſtram conſuetudinem tenuerint ita verſatos in literis, vt eam ſine dubio cognouerint; auctoritate, ſaltem *Epiſcopos*; multitudine *penè ducentos*: nimirùm, conſentientes ſententias vniuerſi *Concilij Lateranenſis*, quod ante ſexaginta annos habitum eſt Romæ. Attendite, quæſo, diligenter quod afferam. Eſt enim locus notatu digniſſimus, & extat *tomo* 3°. *Conciliorum*, *Concilio Lateranenſi*, ſub *Leone decimo*, *ſeſſione* 8ª. ſi quis auet videre pleniùs, quod breuiùs attingam. Cum eo tempore, in *Academijs*, defenſores *Ariſtotelis* vſq; eò profeciſſent; vt *animam eſſe mortalem*,

Decret. in concilij Lateran. ſub Leone 10. ſeſſ. 8.

ſaltem ſecundum Philoſophiam, ex *Ariſtotele* defenderent; ſecùs fortaſſe, quàm ſentit *Ariſtoteles*, ſed tamen ex *Ariſtotele*, quod *Ariſtotelem* ſic ſenſiſſe putârit *Auerroes*: promulgatur in *Concilij Lateranenſis* conſeſſu, *perniciosiſſimos quoſdam errores à fidelibus ſemper exploſos, ab illo peſtilenti malorum artifice in agro Domini ſeminatos; ac inter cæteros, mortalem eſſe animam.* Quod qui verum eſſe aſſeuerant, dicuntur à *Concilio* temerè
" philoſophari: Tantùm ne? *Immò*
" *damnantur, omnes, id aſſeuerantes,*
" *& in dubium vertentes. Secundum theologiam,* dicet quiſpiam. Immò *damnantur, quicunq; aſſerunt, id eſſe verum, vel ſecundum philoſophiam;* philoſophiam dico, nam id in Decreto nominatim exprimitur. Accipite Generale *Decretum*, quod adiungitur: *Quandoquidem verum vero minimè contradicit* (animaduertite rationem, qui *veritatem Philoſophicam* & *Theologicam* diſtinguitis) *quandoquidem verum*

vero

vero minimè contradicit; omnem assertionem, veritati Christianæ fidei contrariam omninò falsam esse definimus: & vt aliter statuere non liceat, districtè prohibemus. Ac omnes huiusmodi erroris assertionibus inhærentes, veluti damnatissimas hæreses seminantes, per omnia vt detestandos, & abominandos, hæreticos & infideles, Catholicam fidem labefactantes, vitandos & puniendos fore decernimus. Auditis temerarios nostros Philosophos detestandos, & *abominandos hæreticos* & *infideles* à Concilio pronunciari; Iam verò ne solùm videantur statuere, *Aristotelis* errores non esse propugnandos; iubent non solùm, ne propugnentur, verùm etiam oppugnentur. Quod attendant, qui præsunt disputantibus de Philosophia. Sic enim sequitur; *Cunctis Philosophis in Academijs, aut alibi publicè legentibus seuerè præcipimus; vt cum principia vel conclusiones Philosophorum, in quibus à recta fide declinant, vt de animæ mortalitate, aut mundi æter-*

ternitate, aut alia eiusmodi, suis auditoribus legerint vel explanârint: eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam faciant, & persuadendo, quantum possint, doceant; & omni studio, huiusmodi Philosophorum argumenta, quandoquidem omnia dissolui possunt, pro viribus conuellant ac refutent. Habetis Decretum: adiungitur execratio in eos omnes qui violauerint. Atque hoc *Decretum* non paucis quibusdam, sed simpliciter placuit vniuerso Concilio. Dissensit tantum vnus ab omnibus; *Reuerendus Dominus Thomas Generalis Ordinis Prædicatorum.* Is, vt videtur, *Aristotelis* quàm pietatis multò studiosior, *non placere sibi* dixit *secundam Decreti partem*; quâ præcipitur, vt *Philosophi publicè persuadendo doceant veritatem fidei.* Dubitate nunc, si potestis, vtrum sequamini; *vnius, Domini, Thomæ, Prædicatoris, Fraterculi,* delirium: an *Vniuersi, Concilij, Lateranensis,* sancitum Anathemate *Decretum.*

tum. Porrò, si *Concilium Lateranense*, si *Pontifex Romanus*, si *Cardinales* ipsi *Romanæ Ecclesiæ*, quorum permulta religionis capita propiùs ad ARISTOTELEM & *Philosophos*, quam *Christum* & *Apostolos* accedunt, tamen anathema de cunctis pronuntiant, qui sententias ARISTOTELIS à CHRISTO dissentientes vel *secundum Philosophiam* veras esse dixerint: quid nobis faciendũ esse iudicatis, qui puritatem religionis, superstitione vacuam, immunem à putidis hominum commentis, secretam à fæcibus, disiunctam à sordibus errorum omnium, profitendam suscepimus? Omitto, quod idem iterum inculcatur, triginta quinque abhinc annis, in *Nicæno* couentu delectorum *Cardinalium*, qui *magnum abusum & perniciosum* vocant, *quòd in publicis gymnasiis Philosophiæ professores impietatem doceant; quòd non ostendant infirmitatem naturalis luminis in Philosophis loquentibus, de Deo, de mundo,* *de* Iudicium concilij delectorum Cardin. tom. 3. Conc.

de similibus; quod non auditores in omnibus quæstionibus ad pietatem dirigant. Non vrgeo iudicium iuratorum testium, *Sadolete, Contareni, Poli, Cardinalium: Decretum Concilij Lateranensis* vrgeo. Quicunque igitur aut animæ mortalitatem, aut mundi æternitatem, vel *secundum Philosophiam* veram esse dixerit: si sit pius, meminerit se grauissimè nomen *Dei* profanare, cuius *verbo*, siue ioco siue seriò fidem derogat: si sit Papista, sciat se detestabilem hæreticum & *infidelem* pronunciari, & *anathemate* obstringi, & *inferis* deuoueri à *Romano Pontifice* & *Concilio Lateranensi*: si sit ἄθεος; vtatur suâ philosophandi libertate: defendat *Distinctionibus*, quicquid volet; non moror. Cæteris quidem omnibus, siue sapiant pietatem, siue simulent; quod dico de *mundi æternitate* & *mortalitate animæ*; de cunctis quęstionibus à *Christiana* pietate dissentientibus idem dico, in quibus est *Aristotelis opinio de felicitate*,

licitate, iudicio *Eusebij*, *Lactantij*, *Augustini*, *Ambrosij*, *Gregorij Nyssseni*, *Nazianzeni*, & aliorum multorum doctissimorum hominum. Viderint qui defendunt. Distinguant *Philosophi*; latrent *Sorbonistæ*; fremant *Epicurei*; rideant Machiauelli; vincit veritas. Ipsi trement, & ruent & putrescunt: & vincet veritas; veritas, vt palma, quō magis deprimitur, eò magis emergit: eò grauius remittitur, quò violētius incuruatur. Obscurant sæpè Solem caligines, sed dissipātur. Frangūtur rami aurei *Proserpinæ*, sed renascuntur. Frustrà calces contra stimulum. Veritas premi potest, opprimi non potest. Quòd si quis forasse *Philosophaster* offenditur; (nec enim est sperandum, vt rectè, quæ dicuntur, offendant neminem) ne, tanquam *Momus*, ea quæ dico, rodat in angulis, aut hoc aut illud virulentâ linguâ laceret, sed Orationem meam refutet. Non erit opus ad *Augustinenses*: scribat intra priuatos parietes *Verba*

volant; *ſcripta manent*; *iudicent docti*. Exemplar orationis perlibenter ei tradam. Atque adeò vehementer, etiam atq; etiam, ab *Ariſtoteleis* contendo, ſi vllam habeant ſuæ cauſæ fiduciam; ſi vllo vel *Ariſtotelis*, vel Philoſophiæ vel veritatis tangantur ſtudio: primùm, vt ea, quæ dicta ſunt, refutent; id ſi non poſſint, nec enim dubito de voluntate; de peruerſa conſuetudine cedant veritati. Ne dicant ſibi locum dicendi non dari; datur ſcribendi, quod & debent libentiùs, & poſſunt cogitatiùs. Agnoſco meam infirmitatem, nemo magis! ſed magna eſt *veritas*. Non tam diffido mihi, quam confido cauſæ. Bonam cauſam vel infans ſuſtineat: malæ, vix *Cicero* patronus ſufficiat. Sed, conſequantur obſecro, nouas *Diſtinctiones*: nam illæ quas tractauimus, ſunt pluſquam *Crambe*, non *bis*, ſed millies *recoctæ*. Ne *Polyphemi* quidem ſtomachus eas ferat: vt minùs ſit mirandũ noſtros *diſcipulos* toties ęgrotare, cum ta-

talibus ſagginentur. Si quis autem modeſtior, vel non intellexerit, vel non probauerit, quicquam eorum, quæ prout potui, pro temporis anguſtijs, perſtrinxi potiùs, quam explicaui, ad me quæſo veniat; inueniet paratiſſimum, vel vt doceam, quæ ſciam, vel vt diſcam, quæ neſciam. Non omnia ſcimus omnes. Errare poſſum, doceri volo. Tantùm peto; nemo temerè carpat, quod agitur; *Philoſophiæ* ſtudium, nec contemnitur, nec condemnatur. Sed vlcus video, quod latet altiùs. Hæret quibuſdam profana impietas affixa præcordijs, quæ non ſolùm inſuauem, verùm etiam inuiſam reddit pietatem. Nimirùm, vt olim ſcripſit *Auguſtinus*, *ſub nomine Naturæ latent inimici Gratiæ*: ita noſtris tēporibus verè dici poteſt, *ſub nomine Philoſophiæ latēt inimici fidei.* Sunt multi, certò ſcio, qui labuntur imperitiâ: ſed intelligo peruicaces Philoſophię patronos; in quibus vtinam falſum ſit, quod iterùm dolens dico; *ſub nomine*

Phi-

Philosophiæ latent inimici Fidei. Putabor à nonnullis eorum inimicus, quorum vlceribus ita manum admoueo. Sic *Orestes furens* apud *Euripidem*, *Electram* sororem appellat *Furiam*; quòd eum, ne fureret, in lecto constringeret. Sed nec fratris conuitia deterruerunt *Electram*: nec horum suspiciones me retardabunt. Cum erunt saniores, gratiam habebunt. Ferenda est medico laborantium morositas. Nec enim sum nescius, quàm acerba, quàm multorum incurram odia: quod, essem stupidissimus quidem certè, si facerem, nisi magnum momentum, ad vestrum profectum, ad veram pietatem, ad *Dei* gloriam (quæ, *Deo teste*, sola quæro) in istis leuiusculis situm esse cognoscerem. Videntur leuiuscula: sed in radicibus vis arborum continetur. Literæ Sacræ, literæ profanæ; sunt simillimæ *geminis* apud *Hippocratem*, simul ridentibus, simul plorantibus, simul ægrotis, simul integris. Quibus in *Academijs* floret *Euangelium*,

ex illis exulant *Dunsorum* ineptiæ. Teftes, *Geneua*, *Lausanna*, *Basilea*! teftis *Germania*! Quibus in locis *Aristoteles* regnat, illic impietas maximè dominatur. Teftes *Louanium*, *Lutetia*, *Patauium*! teftis *Italia*! Quare faceffant omnia quæ pietati officiunt. Defendamus *Philosophiam*; fed *vsq; ad aras*. Studeamus profanis artibus; fed referantur ad Sacras. Hæc fine controuerfia, fuit voluntas illius pij Senis RICHARDI FOXI: cujus *Imago* vobis ob oculos indies obuerfatur. Hoc vnum fpectauit ILLE, & fi lapfus errore temporis, fed hoc fpectauit tamen; vt religio, vt pietas, vt facra ftudia propagarentur. Qui, cùm eandem optimam *voluntatem* magis expreffam fuis *legibus*, quàm impreffam noftris moribus (quod dolendum eft) reliquerit: ob eam caufam, apud nos omnes, quafi Pater apud Liberos, affiduis fermonibus in hæc mihi verba prorumpere videtur.

EGO

"EGO, cùm vos, *Adoleſcentes*,
"adoptione filios, in *Chriſto* fra-
"tres, ad *Dei* cognitionem, id eſt,
"veram felicitatem educari per-
"cuperem; ne ſpinæ moleſtiarum
"germinantia pietatis ſemina ſuf-
"focarent, erexi domicilium, in
"quo à curis vacui, toti diſciplinis
"incumbere poſſetis. Curaui, vt a-
"limenta vobis miniſtrarentur, ad
"paſcenda corpora. Effeci, vt diſ-
"ciplinæ vobis explicarentur, ad
"alendos animos. Admonui, me-
"mores eſſetis, non habitandi, ſed
"commorandi vobis in terra da-
"tum eſſe locum: non haberi ciui-
"tatem iſthîc manentem; futuram
"à vobis cœleſtem inquirendam.
"Conſtitui *Profeſſores* & lingua-
"rum & artium: vt eas, dum eſtis
"teneri imbiberetis; quò paratio-
"res ad majora veniretis. Obſe-
"craui *in viſceribus Domini noſtri*
"*Ieſu Chriſti*, vt omnia veſtra ſtu-
"dia *Dei* gloriæ conſecraretis. *Col-*
"*legium* meum *Chriſto* dicatum,
"Theologiæ cauſâ cõſtructum eſſe
"docui.

“docui. *Lectores* reliquos. *Lectori*
“*Theologiæ* ſuam tanquam operam
“deſtinare juſſi. Ad vnius Theolo-
“giæ ſtudium capeſſendum, omni
“labore, diligentiâ, induſtriâ, vos
“omnes eniti, conati, contendere,
“vehementer rogaui, oraui, impe-
“raui. Sperabam emerſuros ex hoc
“*Collegio* viros innumerabiles, ex-
“cultos ſcientiâ, pręſtantes probi-
“tate, & vitâ & verbis verè *Chri-*
“*ſtianos*, qui diuinæ ſapientiæ ſale
“conditi, ſapore pietatis inſulſos
“temperarent: qui cœcis, in cali-
“gine lucem afferrent; miſeris in
“morbo, ſalutem reſtituerent; vi-
“ctum egentibus, vires languenti-
“bus, ducem errantibus, vitam
“morientibus, ex *Euangelio* ſubmi-
“niſtrarent. Verùm ô fruſtra ſuſ-
“ceptos labores! ô ſpes inanes
“meas! quæ, tantum abeſt, vt ad
“eum, quem ſperaui portum aſpi-
“rent, vt in ipſo medio curſu, vi-
“tio deprauatæ educationis, quaſi
“proccelloſo turbine peruertantur.
“*Origines* ille, cùm *Ethnicos, Alex-*

“*andria,*

" *andriæ*, profanis artibus erudiret;
" admiſcendis nonnunquam exem-
" plis & ſententijs è doctrina pie-
" tatis, tantum profecit, vt docen-
" dâ *Rhetoricâ*, multos ex *Ethnicis*
" *Christianos* effecerit. Vos, cùm
" *Christianis*, *Oxoniæ*, Moralem ſa-
" pientiam explicetis; non impios,
" ſpero; at languidos, ſcio, *Epicu-
" reâ* quadam ſecuritate vitæ diſci-
" pulos inficitis. Ita riuuli, qui de-
" bebant miſerorum mentes aridas
" irrigare, vt pietate herbeſcerent,
" exſiccantur in fonte; fructus in
" flore corrumpuntur, fruges in
" herbis conculcantur, priuſquàm
" ad juſtam maturitatem, vt homi-
" nes paſcerent, peruenire valeant.
" Quid autem aliud fecit *Iulianus*,
" flagitioſus *Apoſtata*, cum *Chri-
" ſtianam* religionem ex orbe ter-
" rarũ exſcindere conaretur: quàm
" eas in Scholis, doceri, defendi,
" declamari curauit opiniones; quę
" diſſentientes à pietate *Christia-
" na*, teneris ingenijs vel contemp-
" tum vel odium pietatis inſere-
" rent?

"rent? Damnatur *Maximinus*, ty-
"rannus *Ethnicus*, impietatis, ab
"[a] *Eusebio*, quòd ea, quæ sinceram
"pietatem oppugnarent, à lectori-
"bus explicari, ab *Auditoribus* e-
"disci, in Scholis voluerit: vos, qui
"*Christi* professi nomen estis, vos
"immunes criminis esse judicatis,
"cum profanos *Gentilium* errores,
"quos detestatur [b] *Basilius*, decla-
"mando prædicatis; cùm *Aristo-*
"*telis* sordida dogmata, vt appel-
"lat [c] *Chrysostomus*, disputando
"defenditis?

a Eccles. hist. l. 9. c. 5. & 7.

b Homilia ad iuuenes quomodo ex Græcis discip. vtilitatem percipiant.

c In Marcum homil. 10.

O curuæ in terris animæ & cœlestium inanes!

"Quis furor vestros sensus ita fas-
"cinauit, vt è *Philosophis* venenum
"exugatis; subsidia conuertatis in
"detrimenta; vanitatem amplecta-
"mini pro veritate; sumatis de
"fæce, cùm possitis de flore: in
"templo, verbis *Christum*; in scho-
"lis, reuerâ, *Aristotelem*; in vita,
"factis, *Epicurum* profiteamini?
"Quàm turpe est in vos quadrare,
"quod dixit [d] *Ambrosius* de *Aria-*

d Serm. 22. in Psal. 118.

"*nis*:

"*nis* : *Reliquerunt Apostolum*, *se-*
"*quuntur Aristotelem.* Cur bonas
"horas in malis nugis ; diuina in-
"genia in rebus noxijs ; cur tem-
"pus pretiosissimum, quod in Hi-
"storicis, Oratoribus, Philoso-
"phis, ac in primis in Sacris, ad
"imbibendam veritatem & pieta-
"tem promouendam collocari de-
"buit : imprudentes in putidis de-
"lirantium homuncionum senti-
"nis consumitis? An me tam excor-
"dem vnquam futurum fuisse judi-
"catis, vt, qui Theologis, in Scri-
"pturâ interpretandâ, ne *Lyranum*,
"ne *Hugonem* sequerentur, inter-
"dicerem ; idem ego, primis arti-
"bus, tales sordes, *Stanihurstum*
"in Dialecticis, *Paulum Venetum*
"in Analyticis, *Niphum* in Topi-
"cis, *Donatum* in Ethicis, studio-
"sis adolescentibus vel gustandos
"proponerem? Nonnè vos, si mea
"*Imago*, quorsum electi, quid spe-
"ctare, quò referre studia debere-
"tis, non admonebat : ne cohor-
"tationes quidem assiduæ, vt mel-
"la

"la tanquam *Apes* è floribus ve-
"ritatis, conficeretis ſemper ad
"*Dei* gloriam, commouebant?
"Non judicium Sanctiſſimorum
"virorum, *Euſebij*, *Auguſtini*, *La-*
"*ctantij*, *Iuſtini Martyris*, reliquo-
"rum Patrum; qui falſas *Philoſo-*
"*phorum* & *Ariſtotelis* opiniones,
"tanto conatu, tantâ cognitione
"conuulſêrunt & profligârunt?
"Non auctoritas *Lateranenſis Con-*
"*cilij*, non tot *Epiſcoporum*, non
"doctiſſimorum hominum, *dele-*
"*ctorum Cardinalium*: qui, quò
"*Christiani* ſtatim à teneris veras
"haurirent opiniones, luminis na-
"turalis infirmitatem in *Philoſophis*
"agnoſcendam, aperiendam, in-
"culcandam Auditoribus ſeueriſ-
"ſimè præceperunt? Quid eſt in
"vobis, quid eſt in vllo veſtrum,
"cur vos exiſtimetis, adoleſcen-
"tes, tot ſenibus, imperitos, tot
"Patribus, doctrinâ fulgentibus,
"pietate præſtantibus, vel pruden-
"tiores in educando, quos doce-
"tis, vel acutiores ad intelligen-
"dum

"dum quos legitis: vt *Aristotelis*
"de *Natura*, de *Moribus*, quæ illi
"condemnârunt, vt falsa & inepta;
"ea vos, tanquam immeritò con-
"demnata, stolidis *Distinctiombus*
" dogmata probetis? Ideonè ego
"COLLEGIVM CORPORIS
"CHRISTI *Theologis* extruxi;
"vt peruicaces *Aristoteli* satelli-
"tes, non pios Seruatori seruos
"compararem? Ideò beneficijs
"maximis vos ornaui, vt vel im-
"pia, vel infrugifera, pro bonis &
"salutaribus; gloriam hominum,
"pro gloria Dei; deos infernales,
"pro præpotenti Numine dicen-
"do celebretis? Ideò virum insig-
"nem, *Ludouicum Viuem*, *Præle-
"ctorem* constitui, qui viuis moni-
"tis, mortuis scriptis, quo modo
"artes corruptæ perpurgarentur,
"vos doceret: vt juuenes temera-
"rij à frugibus ad glandes, ab ar-
"boribus ad quisquilias, tanquam
"canes ad vomitum, ad voluta-
"brum sues reuerteremini? Non
"rectos deprauari, sed prauos di-
" rigi;

" rigi; doceri imperitos, non do-
" ciles infatuari; non quæ deliri
" *Philoſophi* ſomniarent, ſed quæ
" rerum veritas artibus contine-
" ret, teneri à vobis, & *volui* & *de-*
" *creui*. An caro non ſuâ ſponte
" ſatis furit, præceps ad diffiden-
" tiam, procliuis ad nequitiam,
" flexibilis ad omne flagitiorum
" genus; niſi fomites, ad inflam-
" mandas impietatis ſcintillas, ad
" ignes ignibus cumulandos, è
" Philoſophis adhibeantur? Non
" eſtis idonei Auditores *Ariſtote-*
" *lis*; at eſtis *Chriſti*. Excutite tor-
" porem, conculcate profana, cœ-
" leſtia ſapite, veritatem quærite,
" pietatem colite; non frigidè, ſed
" ardenter; omni ſtudio, toto pe-
" ctore; noctu, interdiu; domi, fo-
" ris; priuatim, publicè. *Violenti*
" *rapiunt regnum cœlorum*. Non de-
" ſidentes, ſed currentes coronan-
" tur. Neſcit omnia, qui *Chriſtum*
" neſcit. Vera religio eſt vera *bea-*
" *titudo*. Nemo ſe decipiat: Doctri-
" na ſine pietate venenum eſt. Quos
" habet,

"habet, inflat, quos inflat, necat.

"DEVS OPTIMVS MAXI-
"MVS splendore suæ gratiæ ve-
"stros animos illustret, vt semper
"memores etiam otiosi sermonis,
"non solùm vitiosi operis, ratio-
"nem seuero Iudici reddendam;
"neq; curiosas homuncionum næ-
"nias, neq; speciosas *Philosopho-*
"*rum* argutias, nec ineptias *Sophi-*
"*starum*, nec *Dunsorum* stultitias,
"sed veram & fructuosam doctri-
"nam animo comprehendatis;
"quò tandem aliquando, cùm ex-
"culti scientia, tùm ornati pietate,
"*Deo* honori, vobis saluti, alijs v-
"tilitati esse possitis.

Hæc ille Pius Senex, *Adolescentes ornatissimi*, si non cursu dictionis, at effectu voluntatis, quotidiè nobis loquitur. Quæ diligenter animaduertentes, obtestor coram *Domino*, coram tremendâ cujus Majestate, eorum, qui recta contemnunt monita, conscientiæ horrescent; ne abutamini & vestris & alienis præstantibus ingenijs: qui docetis,

docetis, diligentiam, ad tradendum; qui discitis, industriam ad hauriendum, non inania, sed idonea; non nugatoria, sed necessaria; non vsitata, sed vtilia conferatis. Tempus fugax; artes, arduæ; vita, breuis; error, periculosus; nugæ, noxiæ; veritas, pretiosa; SCOPVS EST CHRISTVS. Vestigent veram sapientiam, qui non cognoscunt; & exprimant linguâ sapientiam, qui jam cognoscunt: ne cæteri spernant sapientiam, antequàm cognoscant; & ipsi falsam frustrà, veram nunquam sapientiam cognoscunt.

Dixi.

ORATIO POST *Festum Natalis Christi*, Contra felicitatem Aristotelicam. 1574.

Edit agricolis labor actus in orbem, Virg. Georg. l. 2.
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus:

Admonuit enim me *Ianus* vester, qui *geminâ fronte*, futura prospiciens, respiciens præterita, recentia cum antiquis, sequentia cum antegressis coagmentare fingitur; vt quemadmodum *Poetæ* versibus, quibus quietem agricolis permittit, annum terminaui; ita ejusdem *Poetæ* versibus, quibus laborem agricolis præscribit, ineuntem annum auspicarer. Quid enim esse potest, aut meo muneri magis idoneum, aut vestro studio magis accommodum, aut isti tempori magis opportunum, quàm vt optimos adolescentes ad optimum laborem,

K quàm

quàm optimâ voluntate, quantum possim, adhorter. Ego sum, qui adhortor, officio *Lector*, vt debeam, *Collegio* frater, vt cupiam, ab ingenio minùs firmus, vt valeam, at industriâ tamen promptus, vt studeam vobis semper omnibus vehementissimè prodesse. Vos estis, quos adhortor, ætate vixdum juuenes, prudentiâ propê senes, religione serui CHRISTI, si, qui debetis, estis, professione studiosi Artium, si quod præfertis, facitis, vt & confidam posse, nec velle vos disperem, ad præstantissima contendere. Doctrina est, ad quam adhortor, quę diuinitùs concessa, sed studio consequenda, si non ad comparandum aut lucrum aut laudem, quæ tamen sequi solent, sed ad cognoscendum & Deum & seipsum, quod summè peti debet, ab homine referatur: tantum adjungit in tenebris splendorem, in fluctibus leuamen, in aduersis solatium, ornamentum in secundis, in omnibus pręsidium, vt ejus laudes ne doctri-

na

na quidem ipſa ſatis mihi doctè docere poſſe videatur. Quòd ſi *Virgilius* in agris colendis frumenti ſemine, quo alitur corpus, tantum ad humanam vitam adjumenti ſitum eſſe judicauit, vt agricolarum cùm ſocordiam caſtigaret, tam prædicaret conditionem;

Et dubitant homines ſerere atq; impendere curam?
O fortunatos nimiùm, bona ſi ſua nôrint,
Agricolas!

Virg. Georg. l. 2. v. 433. & v. 458.

Quantò nos veriùs eos, qui colendis, non agris, ſed animis, non frugibus, ſed artibus, non ventris, ſed mentis alimento laborant, & admiremur & affirmemus,

O fortunatos nimiùm, bona ſi ſua nôrint!
Et dubitant homines ſerere atq; impendere curam?

quum præſertim *agricolis* ſemper & *labor*, & idem labor, *in orbem redeat*, vt aſſiduè tanquam [a] *Syſiphi* ſaxum idem voluant atque reuoluant: nobis, etſi aſſiduè labor ex labore

[a] Hom. Od λ.

 bore

bore nascitur, tamen & facilior & alius nascitur, vt vicissim tanquam *Hercules* magis varias minùs asperas ærumnas exantlemus. Esca porrò corporis, quam illi curant, tanquam aqua in vrnas [b] *Belidum* semper ingeritur & semper exhauritur; pabulum verò mentis, quod nos tractamus, tanquam [c] *Tityi* jecur ab aquilâ semper depascitur, nec vnquam consumitur: vtrisque labor sed nobis leuior, vtrisq; fractus, sed nobis certior. Quamobrem cum è duabus diffidentibus naturis coagmentati sumus, animo & corpore, quorum alter alteri dominatur instar ducis, vterque vtrumq; comitetur ad virtutem; ne tanquam simiæ partum alterum, ita nos partem alteram negligamus. Sed cura sit nobis vtriusque sic pascendi, vt illius imperio, hujus ministerio, meliùs vtamur. Escas & potiones, quæ corpus pascunt, jamdiu liberaliùs, quotidiè quantum satis est naturæ, percepimus; artes & scientias, quæ men-

tem

b *Assiduè repetunt, quas perdunt* Belides *vndas*, *Ouid. Met.* 4.

c *Hom. Od.* λ. *Lucr. l.* 3. *Virg. AEn.* 6.

tem alunt, jampridem jejuniùs, perrarò quantum ſatis eſt ingenio, deguſtamus. Quòd ſi Prouerbio notari voluerimus, vt *meliùs paſti* videamur, *quàm docti*, non tam delitijs ad ſaginandum corpus, quàm ad confirmandum animum ſcientijs vacare debemus. Vt enim corpus, cui cibus ſubtrahitur, macie mox contabeſcit, & crudos humores contrahit, & faſtidium ciborum concipit, modò febre, modò tabe, modò ſcabie, grauioribus modò morbis inediam profitetur: ſic animus, qui ſcientiæ paſtu fraudatur, nequitia mox deliqueſcit, & prauos affectus commouet, & doctrinæ faſtidio laborat, modò ſtultitiâ, modò ſocordiâ, modò vicijs tetrioribus, infamem famem indicat. Ac mihi quidem, ſi, quod ſentio dicendum eſt, vt illam corporis ſecundum medicos, ſic iſtam animi, niſi fallor, inediam, ſenes quàm viri, viri quàm juuenes, juuenes quàm pueri multò commodiùs tolerare poſſe non injuriâ pu-

tantur: vt quantò minùs ad vitæ metam ætatis quasi cursu prouecti estis, tantò magis ad cogitationem cupiditatis impetu ferri debeatis. Affirmant *Stoici*, vt scribit *Plutarchus*, *Solem* à *Tropico Capricorni* post brumale solstitium ad nos *remigrare*, quod *nutriatur exhalationibus* maris & terræ, quæ nostris è regionibus, quàm ex oppositis, emittuntur vberiùs. Verentur puto Solem, quasi coquum *Sybariticum*, ne, si potu fortasse careat, fruges minùs maturè percoquat. Næ Solem istum prudentem esse conuenit, qui suo ventri tam accuratè prospicit! Equidem solis metam non noui; & miror, quæ sit illi cum *Cameleonte* cognatio, vt exhalationibus aëris vescatur: verùm, si vera dicunt Philosophi, eum ad nostros, cibi gratiâ, reuerti, ne patiamur solum solem inediæ mederi; nos quoq; nobis, ac inprimis animis alimenta curemus. Nam quotusquisq; nostrûm non famem corporis, at famem animi quotusquisq;

De Placit. Philosoph. l. 2. c. 23.

quisq; sentit ! Quod ipsum tamen non eò dico, quasi vos velim, instar *Catonis helluonis librorum*, semper in animi dapes ingurgitare: est enim vt corporis, ita & animi sua quædam, in epulis, quasi luxuria, quas si magis, quàm deceat, secùs, ac debeat, voraciter absumat, malè necesse est digeratur, & quâdam cruditate laboret. Vt igitur inedia nimia lethalis, ita nec crapula nimia salubris, vtraq; periculosa, & vtraque pertimescenda: sed inedia perpetuò reipsa nocentior, sanatu difficilior. Crapula nonnunquam ad tempus molestior, sed nobis sanabilior; quam tamen euitabitis, ne pharmacis egeatis, si diligenter caueritis, quantum & qualem cibum sumatis, alterum ne nimium, alterum ne noxium animi sit alimentum. Feruntur in *Italia* quædam pascua tam esse pinguia, vt, nisi pecudes interdum abigantur, saturitate suffocentur; & *Nilus* Ægyptum, si nimis inundet, autore [d] *Plinio*, non fœcunditatem

[d] *Nat. hist. l. 5 c. 9. & l. 18, c. 18.*

tem agrorum auget, ſed parit ſterilitatem. Nec fruſtrà *Plutarchus* plantas, ſi modico perfundantur humore, magis efflorescere, prorſus exareſcere, ſi nimio. Segetem nimia ſternit vbertas. Eaque propter de me ſic ſtatuo, quia poſt longam famem auidiùs homines veſci ſolent, eò vobis hodiè minus apponam, ne copia crapulam; de re ſic exiſtimo vt apud *Æſchylum*, qui nouit vtilia, non qui multa, ſapiens pronuntiatur; ſimiliter à nobis non qui multa comedit, ſed qui ſalubria, ſanum judicandum. Sic enim ab *Ariſtippo*, non qui legiſſet plurima, ſed qui nouiſſet optima, doctus eſt habitus. Quanquam fortaſſis admonendi non fuiſtis, cauendum eſſe vobis, ne mentem doctrina plus ſatis paſceretis: ſumus noſtra ſponte nimis abſtinentes, & ejuſmodi jejunium obſeruamus injuſſi. Malè factum à *Papiſtis*, quòd non etiam iſti *ieiunio meritum* aſcripſerunt; multi ſine dubio *Superogationis Operibus* hîc

hîc floruissent. Quod vtinam tam essemus in altero cauti, quàm esse consueuimus in hoc continentes! nam quantitate quàm pauci peccant, vel multi potiùs, at qualitate quàm propè cuncti (quid enim dicam, multi?) & seipsos & rempubl. tum facto tum exemplo, si non interimant, saltem inficiunt! Ita sunt nobis animi pestilentibus afflati morbis, vt insalubria quàm salubria, id est, quæ placent, quàm quæ prosunt, fucatæ Philosophiæ, quàm syncerae sapientiæ, delirantium *Gentilium*, quàm prudentium *Christianorum*, caliginum & vitiorum & errorum, quàm lucis & virtutis & veritatis elementa dicam, an venena potiùs percipere malimus. Quid est melle gustatu suauius? at hominibus affectis *morbo Regio* videtur mel amarum, felle vesci gratius. Ecquis carbones putat salubres? at à mulierculis *Picâ* laborantibus cretam & carbones, tanquam nectar & ambrosiam, desyderari tradunt.

Corrupti stomachi corrupta cupiunt; & lippi oculi tenebrosa quærunt; nunquam omnibus placent optima, neq; tamen cessant esse optima. Non, quasi negem, etiam in *Philosophis* esse, quàm optima; sed ita, vt hæc optima pessimis sint admixta. Habent pabula, sed inter venena. Tradunt sapientiam, sed adulteratam. Nam cum sapientiam & *Dei* & nostri scientiam esse deceat, ea dicunt de nobis, quæ faciunt vt abjectiùs sentiamus de *Deo*, ea de *Deo*, quæ faciunt vt superbiùs cogitemus de nobis. At sunt *Philosophiæ* delitiæ; non pugnabo. At *Christus est verus panis*; quis negabit? illæ magis placent, sed iste magis pascit. Quid igitur? Egóne vos tandem (*Adolescentes Ornatissimi*) quasi pueros admoneam, vt panem .i. *Christum*, ad omnem cibum .i. artem seu prudenter loquendi, seu sentiendi sapienter adhibendum memineritis? Etsi vestra mihi pietas dissuadeat, ne faciam, (quid enim opus calcaribus cur-

currenti ?) tamen meum me promissum instigat, vt suscipiam, quæ reliqua me dicturum de Summo *Aristotelis* Bono recepi. Promisso deesse, sine dubio, sit perfidi, vobis diffidere forsitan sit immodesti. Verùm existimate me non languenti stimulum, sed vincenti plausum.

Qui monet, vt facias, quod iam
facis, ille monendo
Laudat——Nostis cætera.

Perinuitus quidem aggredior ad Causam, si minùs operosam de Summo vitæ Bono, at certè odiosam, aduersus *Aristotelem*: quia quanquam certamen, quoad partem maximam cõfectum est, & veritatem defendere Christiano jucundum est; tamen offendere quos ames, molestum est, & frustrà sine fructu ingrata dicere acerbum est. Quid enim proficiam, si rationibus euidentissimis, *Aristotelis infelicem*, vt appellat *Augustinus*, *felicitatem* improbauero ? Qui sunt periti, me tacente, perspicient; qui sunt modesti, me dicente, agnoscent;

qui

qui sunt peruersi, me docente, negabunt: habeo tamen, quod maximè optandum est, & confitentes reos, & certam victoriam: vt, quod ait quidam apud *Aristophanem*, *Nō persuadebis, etiamsi persuaseris*: sic ego mihi videar posse dicere, vincam causam, etiamsi non vicero. Nam, quod ipsi fatentur, *Aristotelis* Beatitudinem, non esse veram Beatitudinem, propterea quòd *Christus* non in caducis, sed æternis bonis, non in mortali, sed cœlesti vita nobis eam assignauit; hoc est, quod postulo. Quod autem est consequens, vt mendax *Aristotelis* opinio ex ipsis *Aristotelis* Principijs refellatur, etiamsi fortassis obtineri non possit, tamen habeo, quod postulo. Nam *Aristotelem*, quòd à CHRISTO dissentiat, errasse arguo; errasse concedunt: & hoc est quod postulo. Sed addunt *Aristotelem* nesciisse CHRISTVM; locutum esse vt Philosophum; idipsum arguo, & idcircò postulo; nos

quum

quum CHRISTVM veritatem esse sciamus, & ignotam *Aristoteli* veritatem sciamus, qui puram summi DEI veritatem cognoscimus, cur putidam homuncionis vanitatem defendimus? Ad istum quasi scopum solum collimo. Nam quoniam cum præfractis hominibus res agitur, ita meæ Causæ caput constituo, vt si non vincam quod statui ego, tamen id vincam quod vnum specto. Reprehenditur *Diuus Cyprianus* à * *Lactantio*, quòd aggressus hominem *Ethnicum Demetrianum* refellere Scripturæ testimonijs quam ille contemnebat, solis vteretur, cum humanis potiùs suisset agendum vt *Philosophicis* & *Historicis* suis ipsius Autoribus refelleretur. In nobis secùs est; cum illis enim agitur, quibuscum videatur potiùs agendum Sacris. Sed quoniam fatentur, illis se vinci, quod cum fatentur, fatentur omnia, miretur quis meritò, quem falli confitentur, cur eum vrgeant non posse suis Principijs refelli? Quid si

* *Diuin. inst. l. 5 c. 4.*

ſi non poſſit? annon ſatis hoſtem iugulari, niſi ſuo ipſius iuguletur gladio? Quid ſi gladius ipſius ſit plumbeus, & hic noſter Achilleus? tamen nè gloriaberis eum *Achillis* gladio confectum eſſe, ſuo confici non potuiſſe? Egregiam verò laudem! *Ariſtoteles*, Dei teſtimonio vincitur, ſui ipſius vinci non poteſt, niſi in ſeipſum dicat teſtimonium? Nihil ratio, nihil veritas, nihil autoritas Dei valebit? Mihi ſanè periniqua videtur poſtulatio, vt ſuis *Ariſtoteles* refellatur Principijs. Quum enim ipſa ſunt Principia, de quorum veritate controuerſia mouetur; petit Principium, more Sophiſtarum, qui petit id concedi, quo de controuerſamur. Ita verò, ſi *Epicuro* concedas ſua Principia, *Voluptatem Summum Bonum*; & cætera, quæ ſequuntur, difficulter probaueris ex ijſdem Principijs, non eſſe Summum Bonum, quòd ipſum eſſe Summum Bonum conceſſeris. Sed ineptum eſt illud eorum Principium, *Contra Principia*

ne-

negantem non esse disputandum. Nam cum *Aristoteles* omnium *Philosophorum* Principia labefactet, vnde mihi hoc priuilegium, vt in ipso sit iniquum, quod in alijs est æquissimum. An si quisquam *Aristoteli Platonicus* dixisset, *Tunè contra Platonis Ideas? Contra principia negantem, non disputabimus;* Putetis *Aristotelem* ob eas causas *Platonis* Ideas reprehendere desiturum? Aut si nihilominùs desiturus non erat, cur id concedam Principijs *Aristotelis*, quod ipse Magistri Principijs non concessit? *Aristoteles* (credo) *Dictator* est creatus sine prouocatione. Nam ipsius quidem *Interpretes* sunt simillimi *Tribunorum Plebis*, multi furiosi, sed omnes sacrosancti; neutri sine crimine læsæ Maiestatis attingi possunt. Verùm enimuerò, si, missis ineptijs, veritatis studio, sine præiudicio rem ipsam expendamus, *Aristotelem* profectò, non solum falsa, sed etiam sibi ipsi repugnantia cum [a] *Lactantio* sentiemus. Quum enim

[a] *Diu. instit. lib.* 1 *c.* 5. & *l.* 5 *c.* 3.

Sum-

Summum Bonum extremum esse debeat, quò cuncta benè viuendi consilia sint referenda; ita vt ad ipsum omnia referantur, ipsum autem nusquam: *Aristoteles* vel plura Summa Bona statuit (quo quid potest esse peruersius?) vel ita sententiâ costituendâ fluctuat, vt aliàs in *sapientiâ contemplandâ*, aliàs in *virtutis actionibus*, nonnunquam in *solis Animi bonis*, nonnunquam in *triplici Bonorum* complexione collocet. Quæ dixerit, conciliare, non est cuiusquam; quid senserit definire, non est meum. Sequar opinionem maximè receptam, quam illi [a] *M. Tullius*, & [b] *Laertius*, ascribunt, & ipse in [c] *Rhetoribus* expressè proponit esse *tria bonorum genera*; Prima *animi*; secunda *corporis*; *externa* tertia: ex quorum complexione, beatam vitam confici. Ac iste quidem omnium bonorum chorus ad vitam beatam vnâ concurrentium, præclaras imagines constituit ante oculos, quasi necessariò Summum sit Bonum, quod

a *Tusc. l. 5. & de fin. 4.*
b *In Arist.*
c *L. 1. c. 5.*

quod ex tot ac tantis bonis coagmentetur. Cæterùm si mentem ab inani specie ad veritatem traduxerimus, istius chori vel malam esse, vel nullam posse fingi harmoniam liquidò patebit. Quid enim? potéstne Summum Bonum esse hominis, quod in hominem non cadat? an potest in vllum mortalem cadere omnium bonorum complexio? si non possit; hæc videntur verba Philosophi, an vota furiosi? si possit; in quem omnium vnquam cecidit? si in neminem: qui potest igitur esse felicitas? Nam eam *Aristoteles* vult esse πολύκοινον communem cum multis. Aut igitur erit cõmunis cum multis, aut non erit iudicanda felicitas. Communem cum multis esse dicere, quam nullus mortalium hactenus sit adeptus, vel inepti est, vel imprudentis. Consequens est, vt ipsius *Aristotelis* iudicio, felicitas *Aristotelis*, non sit felicitas. Nam vbi gentium istam *Pandoram* reperiemus, omnibus bonis, animi, corporis, externis, cumulatam? Quanto pruden-

tiùs *Pindarus* Poeta, quam *Aristoteles* Philosophus! *Alijs alia tribuuntur bona; alijs alij dotibus eminent; nulli solida venit felicitas; ad bona singula dat mala gemina, magnus miseris Deus hominibus.* Sic sunt humana! nec vlla tellus omnia profert, nec vlc⁹ omnia mortalis capit: vt nihil sit verius, quã quod *Polydamas* apud *Homerũ* affirmat *Hectori.*

Iliad. 13.

Non tibi, non vlli, tribui licet omnia soli;
Diuersis diuersa DEVS *sua dona diremit.*
Hic mente, ille manu, formâ alter, & alter ab armis,
Alter ab ingenio nomen tulit, alter ab arte.

Sit *Homerus* instar omnium, cum suffragatur veritati. Nam infinitus essem, si recenserem vel doctissimorum hominũ iudicia, vel pręstãtissimorum Heroum exẽpla, quorum & dictis & factis demonstretur, nec vllum hominem omnibus bonis vnquam ornatum, & omnes homines plurimis malis semper op-

oppressos. Eâque propter *Ethnici* ne *Deos* quidem suos *Aristotelis* Beatitudinem assecutos putârunt: Formosam *Venerem*, sed adulteram, robustum *Martem*, sed homicidam, regnantem *Iouem*, sed impurissimum, furem *Mercurium*, *Bacchum* temulentum, claudum *Mulciberum*, *Saturnum* exulem, alios alijs, omnes nonnullis, aut vitijs, aut miserijs, grauiter funestatos. Quod illi *Dijs* suis affingere non sunt ausi, id nos in hominibus, vt eueniat, sperabimus? Equidem, vt omnia mente percurram, videre non possum, quomodo quisquam istius felicitatis capax sit mortalium; non impij, quia conscelerati; non pij, quia calamitosi; non potentes, quia superbi; non infirmi, quia contempti; non pueri, propter ætatem, non fœminæ, propter sexum; non Christiani, propter ærumnas; non profani, propter errores; non Papistarum rasi greges, quia cœlibes; non qui coniugio vinciuntur, quia solliciti; non

non ignobiles, deformes, egentes, imbecilles; non quib⁹ liberi, vel nulli sunt, vel mali sunt, vel mortui sunt; quid multa? nemo; nisi fortasse quis cõmutetur in Cornucopiam quam vnam bona cuncta cõplexam esse ferunt: nam homines quî possunt? Iuuenes nondum sapiunt, sunt imperiti; senes jam sapiunt, sunt bis pueri; quidam nunquam sapiunt, sunt infatuati; nulli semper sapiunt, sunt homines, i. cœci, seduci possunt, errare solent; formosi, minùs plerunq; firmi; robusti, minùs plerunq; pulchri; opulenti, minùs plerunq; probi; qui citò moriuntur, non sunt longæui; qui sunt longæui, multa vident, quæ nollent; qui multos habent liberos, multas habent curas; multos inimicos, qui multos amicos; qui multas opes, multos angores; in summâ (quid enim lucem inferam Soli?) verissimum puto vetus Prouerbium, *Nihil ab omni parte beatum.* Quamobrem si cuncta, quæ numerantur in bonis, in eodem inesse nullo modo possint,

possint, potestnè fieri, vt quisquam ex *Aristotele* beatus videatur? Omnia porrò bona in eodem mortali, & simul esse posse, & diu persistere, vt ineptè pertinax fuerit, qui dixerit, sic *Aristotelem* deseruerit, qui negauerit. Nam omnes certè beati esse volumus; itaque naturalis est appetitus; si naturalis, non igitur inanis; atqui inanis est, si nemo consequitur; ergò aliquis consequitur; at *Aristotelis* beatitudinem nemo consequitur: non est igitur beatitudo. Nam Beatitudo communis multis esse debet, sic *Aristoteles*; Bonorum omnium complexio communis est nemini, sic experientia: quid consequatur, vos videritis. Planè si quæritis, quid ego sentiam, ARISTOTELIS *felicem*, & *Arabiæ Phœnicem*, germanos fratres esse puto. Multi multa de illis sæpè jactant, sed nemo alterutrum illorum esse vnquam vidit. Quod si possent in eundem omnia bona cadere, tamen non conficerent omnia

Sum-

Summum Bonum. Nam quæcunque bona cadunt in hominem, augeri certè possunt, vt prudens prudentior, & diues ditior euadat; quod augeri potest, id summum non est: ita si summum bonum cadat in hominem, erit summo superius aliquid, eóque summum non erit summum; quo quid dici potest absurdius? Iam verò bona multa requiruntur, ad beatæ vitæ perfectionem, non solùm, quæ tradunt docti non posse iungi, vt corpus procerum senectus facilis, quæ HIPPOCRATES; insignes, & facultates, & virtutes, quæ PLATO; amici boni & amici multi, quæ PLVTARCHVS cohærere posse negat: verùm etiam, quæ cum ab *Aristotele* coniungantur, ab eodem *Aristotele* coniungi posse, pernegantur. *Aristotelis* Orator *Rhetoric.* 1°. vult hominem beatum & multis & probis amicis instrui: *Aristotelis* Philosophus *Ethic.*9°. docet non posse cum multis bonis amicitiam susci-

pi.

pi. *Aristotelis* Orator *Rhetor.* 2°. qui magnis sunt diuitijs, eos magnis esse vitijs præditos affirmat: *Aristotelis* Philosophus *Eth.* 1°. felicem suum & *Crasso* ditiorem, & *Catone* meliorem esse affirmat. Vter *Aristoteles* ex istis fallitur? Si benè Philosophus, malè Orator: si benè Orator, malè Philosophus. Non enim, puto, reuiuiscet illa vetus & veternosa distinctio, veritatis *Rhetoricæ*, & veritatis *Philosophicæ*. Quid? quòd *Aristoteles*, cum honorem reijcit, vt ab alijs pendentem, summum illud bonum nobis proprium esse statuit, nobis aptum, in nobis situm vt totum esse possit; atque fœlici, suum gradum vt obtineat, quam multa sunt præstanda, parentes vt genere sit nobiles, coniux vt liberis sit fœcunda, filij vt probitate præstent; prædones, ne diuitijs spolietur, amici vt feratur in oculis; inimici, infamiâ ne tangatur; homines apud omnes vt consequatur gloriam; DEVS ipse vt fœlix perseueret.

perstiteret. Optata somniantium sunt ista, non sapientium decreta. Nam quòd eandem omnium bonorum affluentiam, non ad tempus exiguum, sed ad integrum vitæ cursum adesse cupit, haud stultè sapit, meâ quidem sententiâ. Sed audîstis opinor responsum Pueri, qui, cum Herus rogaret esurientem, an non libenter capone vesceretur? certè, inquit, Here, si haberem. Non præclarum est in omnibus semper esse bonis. ita sine dubio, si possemus. Verùm si bonis omnibus DEI prouidentiâ mala permiscentur, quod Dolijs bonorum & malorum à [a] *Principe Poetarum* eleganter est expressum, quis illi DEVS & diuidendi, & eligendi potestatem faciet, vt mala respuat, assumat bona? *Romani* veteres, impiè quidem cultu, prudenter sensu, duas angorum & voluptatum *Deas*, [b] *Angeroniam* & *Volupiam*, ita colebant, vt *Angeroniæ* Pontifices in sacello *Volupiæ*, & *Angeroniæ* simulachrum in ara

[a] Hom. Il. 24

[b] Macrob. Saturn. l. 1. c. 10.

Vo-

Volupiæ collocarent: quo significarent angores voluptatibus, dolorem gaudijs in humana vita semper temperari. Vt non sine causa Rex *Ægypti* [a] *Amasis*, cum audiret *Polycratem* sine vllo infortunio summis semper vsum esse prosperitatibus, fieri non posse dixerit, quin prosperè semper viuens miserè tandem moreretur. Quod & euenit. Nam auri potiundi spe delinitus, à *Prætore Darij* Cruci suffixus est. Extat huius *Amasidis* apud *Herodotum* ad *Polycratem Epistola*; quâ sibi tantas illius prosperitates non placere testatur, séq; optare, vt, sibi & suis, modò aduersæ, modò prosperæ contingant; atque illic suadet *Polycrati*, vt aliquam ipse sibi calamitatem accersat nunquam euenisse, qui per omnia fœlix esset, quin is ad extremum malè funditùs periret. Prudenter *Amasis*, & accommodatè ad illud *Palinuri*;

[a] Herod. in Thalia.

Mene salis placidi vultum fluctusq; quietos
Ignorare iubes?

Sunt enim, vt mari, sic vitæ, sui fluctus quandoq; placidi, plerumque turbidi. Itaq; mihi sanè videtur *Aristoteles*, cum in omni vitâ perpetuam prosperitatem *Felici* suo tribuit, proinde facere, vt *M. Lepidus*, qui cùm, cæteris in agro laborantibus, in herbâ ipse recubuisset, *Vtinam*, inquit, *hoc esset laborare*! Quanto sapientiùs didicisset à Pythagora, angustam & asperam esse viam, quæ ducit ad vitam beatam? Nam, vt nunc quidem est, optari ab eo, sicut à *Lepido*, quæ haberi non possunt. Si bonorum omnium coniunctio minùs docet, saltem in solis opibus mecum recognoscite. Vult opes esse beato tantas, quantæ sufficiant, & sibi & parentibus, & vxori, & liberis, & amicis, & ciuibus. Non hic dicam, quod si dicam, dicam meritò! Natura paucissimis est contenta; cupiditas infinitis non satiatur. *Quàm multis*, inquit *Socrates*, *ego non egeo! Vis fieri diues, Pontice, nil cupias.* Sufficiunt quidem omnibus opes modicæ;

cæ; ſed *Ariſtotelis* cupiditati non ſufficiunt. *Oportet* inquit, *habeat, qui felix ſit futurus, & nummos multos, & terram amplam, & præclara prædia.* Nimium poſtulas. At nedum ſatis eſt. *Habeat etiam ſupellectilem, & pecudes, & mancipia.* Perge porrò; *multitudine, & magnitudine, & pulchritudine cæteris omnibus præcellentia.* Num his contentus eſt? *Minimè vero*, inquit, *niſi ſint etiam, & certa, & ſuauia, & vtilia; certa, vt amitti nequeant, ſuauia, vt voluptatem afferant, vtilia, vt ſint emolumento.* Dixiſti pulchrè nunquam vidi melius conſilium dari. Si tales eſſe debeant felices, diuitiæ valeant, & *Crœſi*, & *Craſſi*, & *Midæ*: Quibus vt opes ſuæ ſuaues fuerunt & vtiles, certæ tamen nec erant, nec eſſe poterant. Ah tu! de ijs loqueris, qui fuerunt, aut eſſe poſſunt? *Ariſtotelis.* Felix eſt *Haſta* [a] *Cephali*, a *Ou. Met. l. 7*

Conſequitur quodcunque petit.

Eſt ſimilimus [b] Amaltheæ cornui, b *Met. 9.*
niſi quòd eſt paulò mollior. Quicquid

quid potes, exopta boni, in eo reperies. Vel potiùs est simillimus peregrinæ illius auis, quam vocant [c] *Auem Dei.* Reperitur in Nouis Insulis: pascitur rore cœli; nunquàm attingit terram, pedibus prorsus caret.

c Aldrovard. Ornitholog. l. 12. c. 21.

Est *Stoicus, sapiens,*

Diues, honoratus, liber, Rex denique Regum.

Præcipuè sanus, nisi cum pituita molesta est.

Est Porcus Trojanus, in quo mirabiliter variæ animantium species includebantur. Est *Pindari Ceneus,* qui cum nullo modo sauciari posset, percussit pede terram, & terram subijt invulneratus. Aut si nihil horum est; non dissimilis, (videbitur humilius fortasse, quod dicam) sed est non dissimilis otiosi nebulonis, qui se in cubitum reclinans, & fastigium suspiciens, *O si haberem,* inquit, *hanc Aulam plenam auri!* Certè faciliùs quisquis es, consequeris, quàm homo quisquam opes ejusmodi, quales Felici *Aristoteles*

teles aſcribit. Veruntamen, ſi votis eſt agendum, quam vellem Felix *Ariſtotelis* fuiſſet natus tempore *Paracelſi*! quem prædicaſſe accepi, *ſi quis committeretur ei ab incunabulis educandus, qualem optaret*, (optaret puto, Felicem *Ariſtotelis*) *ſe perfecturum pharmacis, vt nunquam moreretur*. Nunc *Ariſtotelis* Felix ſi extiterit, quoniam *Paracelſus* Medicus eſt mortuus; moriatur eſt neceſſe. Vt ſit mortalis quidem, tamdiu tamen viuat, concedamus ſi modò vultis, (erit enim talis, qualem nos fugimus) quamdiu vixit *Ioannes de Temporibus*, quem tradit *Æmilius* in *Hiſtoria Gallica* proximis iſtis ſeculis in *Gallia* vixiſſe pluſquam trecentos annos; ſuperauit *Neſtorem*: vlteriùs ne ſperet Felix. Sed redeamus ad *Ariſtotelem*. In quo cum multa mihi non optimè cohærere videantur; tum nihil magis, quàm quòd felicitatis ſtabilem & firmam poſſeſſionem eſſe ſtatuit cum tamen fortunę, quâ nihil inſtabilius, eam ſubijciat.

Corporis ſcilicet & externa bona gemina felicitatis ſuæ membra facit: rerum autem externarum & ad corpus pertinentium Dominam *Fortunam* facit. Quid indignius *Philoſopho?* quid ſummo Bono alienius? Nimirùm hinc effluxit ille error *Ciceronis*, qui 2°. *de Officijs*, *Magnam eſſe*, ait, *fortunæ poteſtatem in vtrãq; partem, tum ad ſecundas res, tum aduerſas, quis ignorat? nam & cum proſpero eius flatu vtimur, ad exitus prouehimur optatos, & cum reflauit, affligimur.* Quis tandem neſcit? *Ego verò neſcio,* inquit, a *Lactantius; doceat me, (ſi poſſit) quæ ſit illa vis, qui flatus iſte, & qui reflatus.* Quo mihi magis venit in mentem ſæpe mirari, quid ſibi voluerit, qui magnificum illud *Londini* Domicilium, quò Mercatores conueniunt, erexit, quòd multis locis, verbis Gallicis, aſcribi voluit. *Fortuna Fautrix.* Quid hoc eſt aliud, quàm quod diſplicet *Baſilio*, reprehenditur ab *Auguſtino*, *Sic Fortuna voluit*. Exclamet, ſi volet, *Pamphilus*

a Diuin. inſt. l. 4. c. 29.

lus Terentianus, *O Fortuna fortuna*, *vt nunquam perpetuò es bona* ! Quin tu potius *Pamphile*, *Pamphile*, vt nunquam perpetuò es ſapiens! fortuna non ſolùm cœca, verùm etiam ſurda eſt; non audit querelas tuas. Verùm exclamet vt dixi, *Pamphilus*; *M*. verò *Ciceronem*, Parentem Patriæ, fractum *Tulliolæ* morte vociferati, *Cedo*, *fortuna*; *viciſti*; *manum tollo*: num eſt ferendum? Vbi ſunt illæ Nonæ Decembres? Vbi conſtans animus? Vbi nobilis Conſulatus? Ita ſuam cauſam cum fortuna conqueritur, vt *Aiax* ille *Sophocleus* cum Sole, vel potiùs [a] Polyphemus Nomericus cum ariete,

Terent. in Heautyr. act. 3 ſc. 3.

a Hom. Od. 9.

Omni aries, *cur egrederis poſtremus ab antro*?

At enim *Cicero* popularis Orator; quid *Ariſtoteles* ſummus Philoſophus? *Philoſophus* à fortuna res humanas, felicitatem à fortuna Philoſophus reſpondet. Sed non eſt admodum mirandũ eum, qui *diuinam* ex humanis *Prouidentiam* reiecisſet, cœcum, ad cœcam *Fortunam* re-

legare & mũdi Imperium & noſtri dominatũ. Hoc *Ariſtoteles* ſe facere negat, ſed res reclamat, & verè *Cicero*, *non poteſt qui bona diuidit tripartitò, vel corporis firmitati, vel fortunæ ſtabilitati confidere.* Atqui niſi ſtabili fixo, permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. Hic ego, ſi non ipſum *Ariſtotelem* ex *Ariſtotele* propoſuiſſem vrgendum, ſi rei veritatem, rationum ſolùm examine ponderarem, quàm multa poſſim non ſolùm è profanis, verùm etiam è ſacris ad iſtum errorem conuellendum afferre! Deorum *Ariſtotelis* reſponſa, vt *Apollonis*, & *Iouis*, qui non viuos ſed mortuos beatos eſſe ſtatuerunt: Præſtantium virorum teſtimonia, vt *Socratis*, & *Solonis*, qui pauperes opulentis feliciores judicârunt; Naturas hominum, qui tanquam equi, quò ſaginantur copioſiùs, eò ſunt ferociores: Miſerias diuitum, quas eſſe maximas, ſtulti neſciunt, ipſi ſentiunt: Felicitates *Syllarum*, quæ ſplendorem habent titulis, ſed cruciatum ferunt

runt animis: conditionem priuatorum, quam potentiæ præferendam eleganter & luculenter à *Xenophonte* demonstratum est: Sapientissimi *Solonis* votum, qui vt inopiam, sic & copiam noluit sibi à *Deo* tribui: Autoritatem *Sanctorum Patrum*, *Augustini, Eusebij, Nazianzeni*, aliorum, quos ante docui detestari hunc *Aristotelis* errorem: Deniq; Sacrosanctum præpotentis DEI verbum, in quo Beatitudo per ærumnas hujus vitæ speranda viuis, fruenda mortuis, contrà profanas Philosophorum nugas, à *Christo* proponitur. Quid igitur agemus? An istos nihilominùs *Arist*. errores esse veritates pertinaciter asseremus? frustra! non .n. vt *Midas* lutum in aurum manus contactu, ita nos etiam falsum in verum solius vocis afflatu mutare possumus. Atque id quidem non *Arist*. sed *Anaxagoram* sit imitari, qui niues asseruit esse atramentum: vel potiùs illum fatuum *Ferrariensem*, qui, cum esset persuasus se vagari absque

absque animâ, & Medicus id fieri non posse firmissimis rationibus vrgeret, concedebat semper, quæ Medicus assumebat, verùm cum inferret conclusionem, totum illud se negare dicebat. Quid ergò? an potiùs agemus *Distinctionibus*, & veritatem *Christianam* à nobis ablegabimus, veritatemq; *Philosophicam Aristoteli* relinquemus? Quorsum? Vt enim apud *Tullium Tanagraea* meretrix cõsecrata est à *Clodio* quasi *Dea Libertas*, & ad tẽpus culta, sed tandẽ conculcata, vt *Tanagraea meretrix*: Ita licet error *Aristoteleus* ornetur à nobis nomine veritatis, & ad tempus colatur, ad extremum tamen erit error *Aristoteleus*. Ad istas inanes *Distinctionis* nubeculas dissipandas, *veritatem Theologicam* & *veritatem Philosophicam*, i. veram veritatem, & veritatem falsam; *felicitatem cœlestem* & *felicitatem ciuilem* .i. felicem felicitatem, & felicitatem miseram, anteà verba feci: quæ quoniam *Aristotelis* cultores refellere fortasse no-

nolunt, fortasse nequeunt, non est opus vel vt confutem magis, vel vt iterum iterem. Tantùm adijcio tales *distinctiones* videri doctis viris impietatis inuolucra, quum apertè, quæ non audent, ne habeantur Athei, sub colore tamen negent, vt errorem tueantur. Sic *Petrus Aponiensis*, cum multis de rebus magicis abominanda vomuisset, adjecit ea cuncta se dixisse tantùm *topicè*; num eò minùs à *Pico Mirandula* vt impius exagitatur? sic solent alij defendere, quæ fatentur ipsi esse impia, modò dicant se defendere *quoad lumen rationis*: num eò minùs reprehenduntur à *Ludouico Viue*, vt blasphemi? Sic audent *Itali*, (quid autem illi non audeant?) execranda scriptis in orbem dissipare; vt *Casa*, sed poeticè, vt ait *Hardingus*, vt *Pomponatius*, sed Philosophicè sic ipse distinguit; neuter Theologicè, quod facilè credo, sed vterq; sacrilegè; distinguant, quantum velint. Num vt *Epicurus*, naturam minimis reipsâ sustulit, oratione

De verit. fil. 1.

tione reliquit, ne damnaretur impietatis; ſic iſti fanatici, ne ſceleris coarguantur reipſa tollunt, oratione relinquunt religionem *Christianam*. Et quãquam mihi de vobis omnibus, *Fratres mei*, multò meliora promitto, vt debeo, tamen cur obſecro in rebus maximis, de formandis moribus, de Summo vitæ Bono, quę tãtum vt oportet, a *Deo* diſci poſſunt, errores hominum defendimus; ſi ſeriò, quid impurius? ſi joco, quid inſulſius? Nemo ſe decipiat; *Deus* non deridetur. Mala & impia eſt conſuetudo contra *Deum* diſputandi, ſiue ex animo, ſiue ſimulatè. Hoc ſenſit *Ethnicus*; quid nobis cogitandum erit? ſi quis ſerpentem, quem vocãt *Dryſinum*, occidere conatur, tradũt eum, qui fuerit id aggreſſus, eo ſtupore ſtatim percelli, vt putet omnia benè olentia male olere, nec aliud quicquam odoratum poſteà percipere valere. Certe, qui conãtur eum extinguere quem ſerpẽs à *Moſe* ſublatus in deſerto nobis repręſentauit, tanta judicij

dicij

dicij ſtupiditate hebeſcũt, vt quicquid pietatem ſapit, inſipidum, fragrantem Euangelij odorem malè olentem putent, nec quicquam in leuioribus prudenti diſcernere judicio poſſint. Scio in vobis, *Adoleſcentes optimi*, eam eſſe pietatem, vt nihil minùs, cum falſa defenditis, quàm hoc conemini: ſed quid agatur, parùm attenditis; ſecùs venit vſu ac vos ſperatis. *Cicero* pro *Muræna* contra *Catonem* verba faciens, *At enim*, inquit, *te ad accuſandum reſpub. adduxit: credo*, Cato, *te iſto animo, atq; eâ opinione veniſſe, ſed tu imprudentiâ laberis*. Ita nos adduxit, ad *Ariſtotelem* defendendum, amor ſapientiæ; credo, *fratres*, vos iſto animo, atq; eâ opinione veniſſe, ſed vos imprudentiâ labimini. Vera ſapientia eſt CHRISTI ſapientia, quam iſta, quæ defenditis, non illuſtrant, ſed inquinant. *Ariſtotelis* ſapientia eſt vmbra ſapientiæ qualis illa *Æneæ*, ſed ad Turnum eludendum;

--*das*.

Virg. AEneid. l. 10.

——*dat inania verba,*
Dat sine mente sonum, gressusq́;
effingit euntis.

* Diuin. inst. l. 5. c. 1.

* *Lactantio* credite, profanos Scriptores etiam in eo esse *perniciosos, quod incautos animos facilè suauitate sermonis irretiant; mella quidem esse, sed venenum tegentia: coniungendam igitur cum sapientia religionem, ne quid inanis illa doctrina* (sic appellat Philosophiam) *studiosis officiat.* Sit tandem aliquando finis ineptiarum; quas hactenùs propagatas condonemus consuetudini, deinceps extirpandas concedamus veritati. Qui primas sapientiæ non potuimus, teneamus secundas modestiæ. Sit humanum cecidisse, jacere belluinum, resurgere Christianum. Veritatem & scire & exercere, virtutem & laudare & defendere, vanitatem & odisse & declinare meditemur. Curate seriò, vt bonas horas, ad animos præstantissimis artibus excolendos, sic insumatis, ne, quod minatur *Augustinus,*

stinus, eueniat, vt *simplices idiotæ rapiant nobis cœlum, & nos cum nostrâ scientiâ mergamur in infernum*. Considerate, quæso, quantum illustrârint Christianam religionem, *Heroes Ecclesiæ*, qui Philosophorum errores conuellêrent; quantas illi contra caligines importârint *Sorbonæ* fæcis, qui *Aristotelem* peruersi propugnârunt. Postremò cogitate vobiscum diligenter, vtrùm veritatis defendendæ constantiam à DEO præscriptam, à *Sanctis* expressam, à *Sophistis* contemptam, à *Barbaris* rejectam, nutricem probitatis, scientiæ propagatricem, cum verè Christianis colendam arbitremini; an *Aristotelis* tuendi pertinaciam introductam à *Gotthis*, propagatam à *Dunsis*, reprehensam à Doctis, improbatam à Bonis, ignorantiæ sementem, sentinam imprudentiæ, cum Pseudophilosophis retinere malitis.

Dixi.

ORATIO IN *Laudem Artis Poeticæ.*

S I quantum vel hæc inusitata mihi dicendi ratio, vel vestræ magnitudo fiduciæ detrahit; tantum aut flagrans meę cupiditatis ardor, aut singularis vestri conspectus jucunditas facultatis adijcere; admirabili potiùs poeseωs amplitudine ad dicendum impellerer, quam inconcinnâ dictionis tenuitate ab instituto retardarer. Verùm cum neq; vestram inexhaustam audiendi auiditatem arida orationis meæ jejunitate satiare valeam: & talium adolescentum tanto desiderio, qui satisfaciat, admirandæ cujusdam sit oportet eloquentiæ: vereor ne vel onus ceruicibus imponere, quod laterum infirmitate sustinere non possis, parùm prudentis confidentiæ putetur; vel ita inscientes coram scientissimis de scientia dicere,

cere, vt sus Mineruam docere velle videaris, nimis insulsæ judicetur arrogantiæ. Etenim si *M. Antonius* Peripatetico Phormioni grauem impudentiæ notam inussit, quòd rei militaris scientiam explicaret, audiente *Annibale*; si *C. Iulius* admirari solebat eorum ora, qui in scena gestum agerent, spectante *Roscio*; videbor ego fortasse minùs pudens, illud quidem certè, non nimis verecundus; qui cum tot adsint in poetica facultate *Annibales* & *Roscij*, tamen illustrem illius sublimitatem, exili meæ dictionis infantiâ turpiter deformare, (quid enim sperem aliud) non admodùm reformidem. Ac ego quidem non eò solùm tacitas vestras cogitationes impensiùs extimesco, quòd ipse mihi conscius sim, quàm nihil vigilijs elucubratum afferre possim, quod tali conuentu, tam religiosis auribus dignum censeatur: sed illud etiam acriores aculeos sollicitudinis infligit, quòd expectationis vestræ pon-

ponderi adeò succumbo, vt suscepto munere satis accuratè perfungi non possim, & id quod non possum, ne sempiternam tarditatis opinionem aspergat, vereor. Sic enim ferè fit peruulgata quidem illa sed deprauata consuetudine, vt quoties in dicendi palæstram descendimus, toties doctrinæ opinio periclitetur: quoties de ingenio judicia subeantur, toties eruditionis existimatio agatur. Quo mihi difficilior perorandi locus, cum præsertim ea, quam concepistis de me, opinio non tam satisfaciendi cupiditatem attulerit (quanquam id etiam fecit satis inflammatè) quàm placendi spem & facultatem præciderit, quod mihi certè contigit nimis importunè. Nam tum id ad extremum pertexere non posse, quod cum spe magna sis exorsus, est acerbissimum; tum verò illis qui placere cupiunt, nulla potest esse grauior aduersaria, quàm expectatio. Quibus quasi fluctibus molestiarum æstuantem animum,

distringit

diſtringit etiam ipſius rei difficultas & magnitudo: quod enim tantum ingenij flumen, quantumuis eximio quodam acumine, ſolertiaque longè ſagaciſſima tumeſcat, quæ tam excellens dicendi copia, licet multis orationis inſignibus variata, & delectationis curioſitate perſperſa, & ſubtilitate artis elimata, vel ſententiarum grauitatem ſatis aptam tanto ſplendori, vel elegantiam verborum ſatis dignam tanta pulchritudine, vel actionis contentionem ſatis idoneam tantæ majeſtati vlla ratione poteſt aucupari? An verò dux illuſtriſſimus Alexander ille magnus ab *Apelle* tantùm pingi, à *Lyſippo* fingi voluit, ne à vulgaribus & obſoletis operis non tam illuſtrata quàm obſcurata illius dignitas eſſe videretur: diuinam poëſeôs amplitudinem, quæ vel pigmentis colorari, vel artificio *Demoſthenis* informari debuit, nos à quouis lutulentis barbariæ fæcibus inquinatam ſordeſcere patiemur? Quid enim mihi ad eam eloquentiæ

quentiæ luminibus distinguendam libandum relinquitur? Cujus oratio nec lacertis potest contendere, quòd authoritate nihil valeat; nec illecebris potest delinire, quòd eloquendi careat lepôre; nec aculeis potest commouere, quòd à maturitate judicij deseratur. Authoritatem porrò, ætatis infirmitas; lepôrem, ingenij tarditas; judicium, doctrinæ tenuitas, non mediocriter impedit & infringit. Quare cum singularem poetices excellentiam, satis illuminatè decorare nequeam, faciendum erat potiùs, vt quemadmodum *Timanthes* ille pictor in immolanda *Iphigenia* caput *Agamemnoni* obuoluendum putauit, quòd immensam mœroris acerbitatem penicillo non poterat exprimere; sic nos poeticam silentio prætermittendam censeremus, quòd infinitam illius magnificentiam vix cogitando consequi valeamus. Nam mihi sanè non ineptè videtur fecisse *Agesilaus*, qui cùm & re militari, & omnibus virtutibus suis

æqua-

æqualibus anteſtaret, nullam ſui vel depictam vel effictam imaginem eſſe voluit. Quod ille ſibi generoſè ſumpſit, vt opificum ſimulachris ſuam effigiem repræſentari grauaretur, quòd eam nullius artificio imitabilem judicaret; Id ego quanto juſtiùs poeſi tribuerem, euehendam hominum magis ſilentio quàm præconio, quòd nullis voluminibus pro eo vt debeat ornari valeat. Nimirùm vt virtutis in *Ageſilao* formoſitas, ita in poeſi *diuinitatis* amplitudo, prorſùs omnibus omnium laudibus antecellit. Hæc igitur tot ac tanta me deterrebant; & erat cur vehementer admodùm deterrerent; verùm terrorem vicit neceſſitas, vt etiamſi nihil ad hunc conuentum, niſi & ingenio exquiſitè perfectum, & induſtriâ diligenter limatum, & elegantiâ luculentè politum, afferri oportere exiſtimarim: tamen nec officij rationem potuerim quin haberem; nec veteri conſuetudini deeſſe debuerim; nec expectationem

veſtram

vestram ludificari voluerim. Aggrediar igitur ad illius formam adumbratione quadã exprimendam, cujus lineamenta Protogenis coloribus erant effingenda : sed aggrediar non tam spe perficiendi, quàm experiundi studio, vt potiùs cum officio morem gesserim desideretur in me prudentia, quàm si id non fecerim beneuolentia requiratur. Cæterùm quo minùs exercitatione dicendi possum, eo libentiùs in vestræ humanitatis portu conquiesco. Cujus perfugio, idcircò, vti spero, securiùs perfruar; quòd & natura vobis afferat, vt illis faueatis, qui ingrediuntur eadem pericula, quibus aut perfungemini, aut jam perfuncti estis, & morum mansuetudo faciat, vt cunctos foueatis, qui varijs difficultatibus conflictati, ad vestram lenitatis aram confugiunt. Quare quod vultu mihi pollicemini, id audiendi facilitate comprobetis, quæso; vt mihi primas anchoras soluenti benè velitis, quod est comitatis; quæ

bene-

beneuolè dicuntur, candidè interpretemini, quod est æquitatis; siqua displicebunt ponderetis sapienter, quod est prudentiæ. Illud vnum inprimis magnoperè peto, vt quemadmodum qui *Platonis* libros in manus sumunt, etiamsi sic scribantur, vt nihil possit copiosius, tamen altius quiddam suspicantur de *Socrate*, quàm quantum illius scriptis vberrimis adumbratur; sic qui poeticæ laudes accipietis, etiamsi sic dicantur, vt meæ angustiæ nihil habeant augustius; tamen honorificentiùs de illa sentiatis, quàm quantum tenuis nostra dictiuncula persuadebit. Nam ad illius laudes commemorandas accedo, non qui optimè valeam, sed qui maximè cupiam, non qui possim disertissimè, sed qui velim libentissimè illius ornamenta reddere quàm ornatissima, vt si minùs egregius orator contigisse, saltem beneuolus laudator non defuisse poeticæ videatur. Quòd si instituti operis magnitudinem infœcundâ in-

ingenij ſiccitate nō aſſequor (quā-quam qui poſſim aſſequi?) meam voluntatem collaudate, qui ſi mi-nùs vt debui, certè vt potui, officio meo ſum obſequutus. Rei difficul-tatem accuſatote, cujus *dignitatem* ſic ambiunt omnia, vt nullis poſſit eloquentiæ cancellis circumſcribi. Atq; cum in amplum dicendi cam-pum ingrediatur oratio, ne vel ni-mis anguſto decurrat alueo, vel ita redundet vt extra ripas diffluat, his objectis aggeribus eam coercebo: Primùm dicam, qua ex origine poetica dimanauit; deinde qua di-gnitate, quo ſplendore fulgeat; poſtremò quibus cōmodis & fru-ctibus efflorefcat: vt origine diui-nam; dignitate præſtantem; vtili-tate neceſſariam eſſe videant ſapi-entes, modeſti fateantur. Ac origo quidem eſt ejuſmodi, vt quocunq; cogitationis aciem cōuerterimus, nihil niſi ſummâ prorſus admira-tione dignum videamus. Nam ſi quæramus vnde profluxerit, vel perpendamus quando emerſerit,

ſiue cogitemus, quare culta fuerit, eam poeticæ claritatem cuncta magnificê comprobabunt, qua nihil poſſit hominum ſenſus excitare flagrantiùs. Quis eſt enim omnium, qui ſe tanta ſtultitia tam inſigniter infatuarit, aut in tantam inſaniam tam furenter proruperit, vt cum intueatur animo cœlũ ipſum, ſplendidiſſimum præpotentis Dei domicilium, poetices quaſi parentem extitiſſe, non incredibiliter ſuſpiciat & obſtupeſcat? Namque poetarum facultas, non vt cæterarum rerum ſtudia, literarum doctrinâ conſtat, ſed diuino inſtillatur afflatu, non ex præceptorum artificio coaleſcit, ſed mentis viribus excitatur; non vſus aſſiduitate conficitur, ſed naturæ præſtantiâ compr henditur: quæ non humanis artibus acquiritur, percipitur, ediſcitur; ſed inſtinctu cœleſti inſeritur, imprimitur, infunditur: ad quam non docemur, ſed naſcimur; non inſtituimur, ſed imbuimur; non informamur, ſed effingimur: cujus

vis

vis non acerrimâ contentione, non infinitâ diligentiâ, ſed excellentioris quodam impetu naturæ arripitur, hauritur, exprimitur. Ob eamque cauſam traditum videmus, qui ſemel è poetarum fontibus guſtarint, ſic inflammato mentis ardore rapi, vt quæ nunquam vel extremis quidem digitis attigerint, ea tum ornatiſſima ſtyli copia proſequantur. *Nicander* Colophonius homo rerum ruſticarum ignarus, & inſolens, agri colendi rationem argutiſſimis & optimis verſibus explicauit. *Aratus* in Aſtronomia permediocriter verſatus, cœlorũ motus, ſtellarum curſus ita perſtrinxit, quaſi in ipſius Saturni ſinu fuiſſet educatus. Nam *Heſiodum* paſtorem in Aſcræis vallibus, repentino Muſarum afflatu correptum, è bubulco ſordidiſſimo poetam peritiſſimum euaſiſſe, quis ignorat? Quòd ſi nihil ſit tanta caligine circumfuſum, tam penitùs in philoſophiæ viſceribus reconditum, quod non poetæ, quamuis modum prorſùs ignorarint,

rarint, tamen explicatissimè statim perscribant; eritnè quisquam tam agrestis, aut durus, tam vecors, aut plumbeus, qui non hanc insignem illis facultatem, nullo vel artis, vel laboris adjumento, sed à Deo potiùs furore quodam inseri sibi sit persuasurus? Cæteroqui, cur ea inesset in illorum literis ad excogitandum prudentia; in verbis ad cohortandum efficacitas, in sententijs ad pertrahendum acrimonia, vt quicquid debeant velint; & quicquid velint, possint; & quia possint, suscipiant, nec solùm summo studio suscipiant, sed etiam summa cum gloria perficiant. Cum Athenienses olim & Megarenses de Salamine contendentes insula intestini belli incendio conflagrarent, & vtrumq; imperium grassantibus jamdiu dissidiorum flammis ambustum penè concidisset; legem tulerunt Areopagitæ, vt qui de recuperanda Salamine verba faceret, acerbissimâ continuò morte multaretur: Solon ille sapiens patriæ

triæ dedecore, detrimento reipub. ciuium injuriâ vehementer commotus, ne vel tacendo talem in ſuos contumeliam acciperet, vel loquendo tantùm ſibi capitis periculum crearet; inuſitato ſquallore ſordidatus, quaſi quadam veſaniâ intemperanter elatus in forum euolat, vbi rapidâ poeticorum carminum concitatione, ſic Athenienſium animos inflammauit; vt edomandos hoſtes, frangendam audaciam, vindicandam injuriam, vnâ vniuerſi voce conclamarent. Ita infenſis animis, commiſſo prælio, debellatis Megarenſibus, Athenienſes inſulâ Salamine potiuntur. At Athenienſes fortaſſe leues, vt quauis aura quouis impellantur! Quid Lacedæmonij? num vlla natio grauior vnquam, aut conſtantior? Illi Meſſenijs bellum inferentes, cum nuntios de rerum euentu ad Apollinis oraculum conſulturos delegaſſent; reſponſum acceperunt Imperatorem ab Athenienſibus eſſe poſtulandum. Athenienſes porrò

cum Legatis Lacedæmonijs Senatum dedissent, & eorum postulata cognoscerent, statuerunt, vt Tyrtæus quidam poeta eximius & præstans ingenio, sed homo claudus & corpore perimbecillus, contumeliæ causâ, pro duce mitteretur; Cujus sub auspitijs, cum tribus prælijs calamitosa fortuna, ita infeliciter esset dimicatum, vt accisæ & debilitatæ spes Lacedæmoniorum, ad desperationem summam redigerentur; præfecti ne grauiorem plagam reciperent, si rursum ancipites belli casus experirentur, exercitum reducere decreuerunt, atque adeò reduxissent nisi Tyrtæus interueniens, mira versuum granditate, quasi potenti quodam numine tantum militibus ardorem impressisset, vt repetito certamine, infestis signis è vestigio procurrerent, & Messeniorum vexillis furibundo impetu conculcatis, ipsos miseranda strage perculsos euerterent, conscinderent, dissiparent. O inexplicabilem

bilem poeticæ facultatem! O nunquam ſatis laudatam potentiam! O ſempiternis artem monumentis decorandam! Hæc, hæc nimirùm eſt illa Suada, quæ molles ad pericula, ſocordes ad prælia, timidos ad mortem animoſè oppetendam concitat. Hæc imperitos Iuuenes, inſidioſam voluptatis eſcam aucupantes, ad magna facinora ſuſcipienda reuocat *è terreſtrium cœno ſordium ad cœleſtem munditiam facit vt emergant*. Altiora quàm ingenium valeat complecti, meliora quàm impietas debeat optare, maiora quàm infirmitas audeat, miſeris mortalibus hæc eadem pollicetur. Eáq; propter meritò Demoſthenes poetas ad eminentem mentis præſtantiam, excedentem humani captum ingenij aſpirare judicat; *Æſchines* ſententias melle dulciores tanquam oracula profundere confirmat; *M. Cicero diuinos* nuncupat, adeoque *ſanctos* eſſe pronuntiat, vt eos nulla vnquam barbaria violarit.

Præclarè *Demosthenes!* sapienter *Æschines!* magnificè *Cicero!* *Aristotelis* poeticâ puerorum rudes animos ad rerum immortalium imitationem informari tradit. *Theophrastus* & linguas, & animos, & verbis, & sententijs, & politè, & prudenter ab ea vult instituì. *Plato* quasi nuntios & interpretes deorum delapsos ad profligandas inscientiæ tenebras poetas amplectitur. Luculenter *Aristotelis!* egregiè *Theophrastus!* diuinitùs *Plato!* Quo magis eorum projectam impudentiam reprehendendā censeo, qui cum sensa poetarum vel ingenij tarditate, vel difficultate rei minùs assequantur, maledictis & conuitijs eos proscindunt; ex hominum societate exterminandos eos clamitant. Cum interim non satis habeant in viros sanctissimos contumelias euomere, nisi Platonem etiam, scilicet, audaciæ suæ signiferum faciant. Itáne verò, *Plato*, vir, bone Deus! quâ integritate, quantâ sapientiâ! è ciuium

uium ſocietate poetas exturbat? apud quem toties tam aſſeueranter, ſexcentis in locis in Phædone, diuinitatis præconio celebrantur; quòd eorum teſtimonijs confirmetur animorum æternitas. In *Alcibiade* ſententias aureas obſcuris ænigmatum inuolucris circumfundere, quæ boni tantum intelligant, dicuntur. In *Lyſide* cognitionis duces, ſcientiarum principes, ſapientiæ parentes, parentes inquam ſapientiæ nominantur. In *Ione* quid tandem aliud docetur, quàm homines poetico furore captos, diuina vi quadam altiùs extolli, quàm qui rerum humanarum ſtudijs addicuntur. In Apologia *Socratis* tanti æſtimat cum poetis colloqui, vt ſæpiùs emori, ſi fieri poſſit, optet: quò cum *Orpheo*, *Muſæo*, *Homero*, *Heſiodo*, ſermones conferat. In Legibus denique poetarum opera grauiſſimè perſcripta, ad homines adoleſcentes ingenuis artibus liberaliter inſtituendos accommodata cenſen-

tur esse. Postremò de Repub. non *deorum ministri*, quod magnum; sed *deorum vates*, quod maius, sed *deorum filij*, quod maximum, vsurpantur. Idcircò prædicandi, quòd virorum præstantium dicta prudenter, facta constanter, ornatè percenseant. Quanquam quid istis commemorandis immoror? Cum præsertim opera *Platonis* poetarum sententijs vndique quasi stellis illuminata refulgescant. Meritò! Quis enim audeat secùs sentire, cum poesis non solùm hujus excellentis originis amplitudine, quæ planè diuina est; verum etiam, illustrissimis antiquitatum imaginibus, quam venerantur omnes, mirificè commendetur. Nam illi prisci patres, homines sapientia & virtute florentissimi, quibus Dei Opt. Max. sermones accipere contigit, ab vltimis seculis ista studia coluerunt. Suas nimirùm cogitationes, non ea peruulgata, & detrita, & dissoluta qua quilibet vteretur oratione, consignare, sed

alia

alia exquiſita, & aſtricta, & numeroſa, & vinculis illigata, præclarum exiſtimarunt. Cum igitur eam ſcientiam, quæ morum ſanctimoniam præciperet, vitam honeſtate componeret, vitiorum maculas elueret, virtutis puritatem inſereret, animum improbitate purgaret, purgatum pietate imbueret; eam, inquam, ſcientiam literarum monimentis poſteritati prodere cum inſtituerent, maturo conſilio, prouidenter admodùm pertimeſcebant, ne contaminatis vulgi manibus attrectata ſqualeret, ſi communi tractatione, ſi nuda ſimplicitate, ſi peruulgato ſermonis genere proponeretur. Eáque cauſa viri firmitate judicij valentes, & tanquam architecti prudentiæ cogitata ſua poematis tradiderunt; quæ tum feſtiua modorum condecentia, & modulata numerorum harmonia conſtrinxerunt; tum inuolutis obſcuritatis receſſibus, & vmbraticis fabularum integumentis opacarunt,

carunt, quò bonos ad euoluendum allectaret concinnitas, malos ab attingendo deterreret obſcuritas. Atque hinc emanarunt poetarum figmenta, quæ neſcio quibus ineptis homunculis inepta videantur admodùm, intelligentibus quidem & literatis certè plurimùm probantur; vt quæ ſapientiam viua ſub imagine repræſentare ſoleant. Hinc illa ſacra virtutis myſteria, Mercurianum *Vlyſſi* moly, aureus *Æneæ* ramus, *Hippolyti* quadrigæ, *Deucalionis* nauigium, Saturnij ſeculi *Aſtræa*, *Symphalidum* trucidatio, *Helicon*, *Nemeſis*, *Rhadamanthus*, quæque alia præruptum probitatis tramitem adumbrantia percenſentur. Hinc illa dira vitiorum portenta, venenata Circes pocula, Gigantes *Ioui* reluctantes, *Lycaon* Lupus, *Actæon* Ceruus, *Chimæra* Bellerophontis, rapaces *Harpyæ*, *Charibdis*, *Hydra*, *Meduſa*, quæq; innumerabilia fœdam illuuiem, & voraces impuritatis gur-

gurgites designant. Ac iſta infinitis pœnè ſæculis retrò excogitata fuiſſe docet *M. Tullius* eloquentium prudentiſſimus, prudentium eloquentiſſimus, qui Romanos Græcis temporum vetuſtate multum concedere, apud Græcos autem antiquiſſimum eſſe Poetarum genus confitetur. Quò minùs mirum videri debet quòd ex eorum hortis effloruerunt illi ſacri verſus, quos olim Fauni vateſque canebant, vt eſt apud *Ennium*, vaticinationes Sybillinæ apud *Lactantium*; Saliorum carmina apud *T. Liuium*; diſciplina Druidum apud *Cæſarem*; reſponſa Dodonæa apud *Dionyſium*, apud *Herodotum* oracula Delphica, Spartiatarum cantus apud *Plutarchum Eumolpidarum* ritus apud *Euſtathium*, quibus ex omnibus facilè perſpicitur, homines præſtantes qui diuinis honoribus apud Ethnicos colebantur, ea grauiora ſemper habuiſſe, quæ Poeticis vincta numeris, quàm oratoria dictione ſoluta vſurparentur.

tur. Quid, quod ars Poetica, ſolertiſſimis ingenijs, cœleſti prouidentia, videtur ingenerata, non vt homines vulgari beneficio afficeret; quonam igitur? vt eos ſcilicet à craſſa ignorantia ad eruditionem, ab inteſtinis diſſidijs ad amicitiam ab extrema turpitudine ad honeſtatem, à barbara feritate ad manſuetudinem morum traduceret; quo quid ab vllo tribui poſſit magnificentius non intelligo. Etenim cum vniuerſum genus humanum, ſi animum ſpectes, rerum inſcientiâ turpiter oppreſſum, ſi concordiam, mutuis vulneribus impiè cruentatum, ſi mores, dirâ immanitate, truculenter furens, ſi vitam, nullius iuſtitiæ legibus obediens, ſi ſocietatem in deſertis ſyluis & montibus diſſipatum, inſtar ferarum horridè vagaretur; quod tandem vaſtum chaos, quàm incompoſitam rerum molem fuiſſe judicatis, niſi derepentè poeſis extitiſſet, quæ mentem cognitione, profligatâ inſcitiâ, vrbes ſecurita-

te,

te, extinctâ discordiâ, mores placabilitate, exulante sæuitia, vitam æquitate, repressa contumacia, cunctos denique amicitia, repudiatis diffidijs tanquam *Æsculapij* medicina recrearet. Nolite igitur existimare, quod est in fabulis, *Orpheum* canora *Citharæ* percussione, cõmouisse montes, fluuios tenuisse, demulsisse saxa, solitudines pellexisse, mãsuefecisse feras, & pertraxisse arbores; sed Poetici cãtus dulcedine, homines mõtibus tumidiores sedasse, fluuijs mobiliores repressisse, duriores saxis mitigasse, syluis horridiores excoluisse, domuisse feris immaniores, arborum trũcis stupidiores oblectasse. Sic Amphion ad ædificanda *Thebarum* mœnia lapides allexit; sic Mercurius mortuorum animas è Tartaro reuocauit; sic *Arion* in mare præcipitatus Delphinum deliniuit, sic iterum, *Orpheus* ad horrendas inferni voragines penetrauit, & à plusquam adamantina Plutonis duritia *Eurydicen* vxorem obtinuit. Quamobrem

rem

rem nè longiùs quàm debeo prolabar: Poetica è cœlestibus ingenijs emersit; diuinum est, itaque summa admiratione prosequenda est: temporibus antiquissimis emersit honorificum est, itaque præclaris honoribus veneranda est: ad homines humanitate imbuendos emersit; singulare est, itaque flagrantissimo studio complectenda est. Exposui ferè quæ dicenda videbantur de origine: consequens est de dignitate vt verba faciam. Quam esse tantam, vt vobis persuadeam, quantam concipio, id est, multò maximam, vtinam tandem Platonis copiam, acumen *Hyperidis*, *Varronis* doctrinam, *Hortensij* suauitatem, memoriam *Simonidis*, actionem *Roscij* consequi valerem; vt vi *Demosthenis* efficaciter impellere, cincinnis Isocratis eleganter allicere, lacertis *Ciceronis* violenter pertrahere posset oratio. Non enim queo verbis satis proloqui, vt ait *Comicus*; ita splendido Poeticæ dignitatis lumine ingenij acies he-

hebeſcit & obtunditur, vt Solis orientis fulgentibus radijs oculi noctuæ caligant & perſtringuntur. Quod ſi rerum veritatem rationum momentis metiendam arbitremur, eamque recti potiùs judicij ſtatera quàm inanium opinionum trutina ponderemus; nullam eſſe prorſus humanarum artium, cui non meritiſſimè Poetica præferatur, & clarè videamus & candidè fateamur. Nam *Grammatica* quidem (quanquam arti nobiliſſimę injuriam facio, qui comparem eam cum obſcuriſſima) ſed tamen Grammatica videbitur in ſordibus domicilium collocaſſe, meo judicio, ſi magnificentiſſima Poetarum palatia ſpectare voluerimus; nihil dico quòd exilia tractet, quòd amara. Verum quis tandem eſt, obſecro, veſtrum tam firmo ſtomacho, qui non nugatorias illius quæſtiunculas & frigidas ineptias faſtidiat? An H. & K. nuncupandæ ſint literæ? An S. aliquando ſcribatur poſt X? An aliquando participium à verbo

verbo non diriuetur vt *Viridans?* Gerundia nominibus an verbis ſint aſcribenda? Quæ mater Hecubæ fuerit? Quæ genetrix Anchiſæ? Quid nauigantibus Sirenes cecinerint? & quot in Scylla canes latrauerint? *Virgilium*, ſi dijs placet, ſolœciſmum commiſiſſe, cum genus tam virile quam muliebre Cortici tribuerit; *Ciceronem* inquinatè, barbarè locutum, cum dixerit, *In amicitiam, in poteſtatem alicuius eſſe.* Quid ego loquar de pronunciatione, literis, ſyllabis, dictionibus, præceptionibns, regulis, inflectionibus, analogijs, figuris, caſibus, perſonis, modis, temporibus, numeris, & infinitis alijs; annotando, quærendo, caſtigando, commentando, corrigendo, mutando, addendo, detrahendo, iterum atque iterum, iterum iterando notis, ſcholijs, gloſſis, ita cumulatè congeſtis, vt ea *Priſcianus* ne totâ quidem ætate perdiſcere potuerit, *Didymus* in ſex millia voluminum coaceruârit. Quæ ſi

tam

tam leuia ſunt, tam inſulſa vt raptim percurrenti tœdium mihi pariant, vobis audientibus nauſeam pœnè moueant; quid futurum putatis, ſi tantulis in minutijs, & talibus ineptijs totum vitæ curriculum conficiendum eſſet? Cæterùm fortaſſis & fontes ſunt exiles, quibus flumina promanant, & radices ſunt amaræ, quarum fructus ſunt ſuauiſſimi! Quaſi verò Rhetorica, vt ignoſcamus Grammaticæ, doctrinæ ſolidæ quicquam habeat, quæ calamiſtris meretricijs inuſta, fluentibus vnguentis delibuta, pigmentis madentibus effœminata, inaniſſima prudentiæ, loquacitatis pleniſſima, non incorrupto ſanguine ſed aſcititio colore, non naturali ſucco ſed accerſito fuco fallaciter eniteſcit. Mihi quidem videtur arboribus illis eſſe quàm ſimillima, quæ juxta mare mortuum in Palæſtina creſcere traduntur, quæ magnam aſpectu præ ſe ferunt pulchritudinem, earum fructus ſi quis decerpat, fauilla & cinere plenos repe-

pe-

periret. At habet aliquid ſine dubio laudabile: non inficior. Quid tandem? quod aptè quibuſdam numeris concluditur, qui & filum orationis vinculorum rôbore conſtringant neruoſiùs & auditorum ſenſus modorum dulcedine perfundant jucundiùs. Nunquam enim Pericles fulgurare, tonare, miſcere Græciam dictus eſſet, niſi numeris verborum quaſi fulminibus, illius quaſi contorta raperetur oratio. Nunquam concurſus ex tota Græcia ad Demoſthenem audiendum factus fuiſſet, niſi numeroſâ compoſitione, tanquam delitijs, auditores tanquam hoſpites auidiſſimos excepiſſet. Iaceret *Cicero*, frigeret *Iſocrates*, ſi vaſtis, hiulcis, ſi laxis, & diſſolutis fluctuarent ſententijs. Sic eſt! Oratio omnem ornatum, omnem firmitudinem ex eleganti numerorū ſtructura nanſciſcitur. Iam vnde tandem Rhetorica numeros? A ſemetipſa? nihil minùs. Vnde igitur? A poetis ſumptos fatetur ipſius *Ciceronis* orator.

Ex

Ex quo efficitur, vt quicquid virium, suauitatis, neruorum, venustatis habet ars dicendi, (habet enim plurimum) id totum in ejus riuulos è Poetarum fontibus transfusum & deriuatum esse videatur. Rhetorica porrò minùs formosa, sed magis fortis est dialectica, sorore sua quanto deformior, tanto superbior. Nam quemadmodum illa se profitetur se docturam homines artem loquendi, tanquam elingues editi fuissemus: sic ista gloriatur se demõstraturam ratiocinãdi rationem, quasi rationis expertes nasceremur. Cujus tamen authoritatem magis reuererer, nisi quorundam stultitijs adducta, spinosis, & horridis, & prodigiosis monstris, entitatibus, perseitatibus, intẽtionalitatibus, speciosam sororis elegantiam inquinaret. Sed nec artes ingenuas commendat, quia sordida est, &, quod plerũq; in sordibus contingit, auara est: Phreneticũ quendam tradit Athenæus eo furore fuisse captũ, vt quotiescunq; na-

naues mercatorum in portum appellerent, triumphans gaudio gratulabundus eas acciperet, quòd homo ſtolidus opinionem animo concepiſſet, omnes omnium merces ſuas vnius eſſe. Hujus fanatici ſimilis eſt dialectica, quæ cunctas quæſtiones, quibuſcunque de rebus inſtitutæ fuerint, ſiue de Naturæ obſcuritate, ſiue de Mathematum cognitione, ſiue de Repub. gubernanda, de regenda familia, de moribus informandis, ſiue de diſſerendo, ſiue dicendo, ſiue de primis literarum elementis, quæſtiones, inquam, omnes, vndecunque petantur, ſuo imperio arroganter vendicat. Quanto modeſtior eſt Arithmetica quæ contenta eſt ſuis numeris, neque tamen adeò forſitan fructuoſa, vt Thraces inſcientiæ pœnitere debeat, quòd bis bina numerando non potuerint excedere: cum præſertim Lycurgus qui leges inuenit omnium prudentiſſimè, inuentas deſcripſit omnium decentiſſimè, eam quodam modo

do è Spartanorum Repub. radicitùs extirparit. Præsagiebat, arbitror, homo peritissimus id quod euentus posteà comprobauit, Spartam auaritiâ hujus domina perituram. Nec enim inuenustè perstrinxisse videtur Vestorium *M. Tullius*, qui hominem in lucro nimis occupatum, satis exercitatum in Arithmeticis esse dixit, quod ea nimirùm sordidis mercatorum quæsticulis ancilletur. Quo mihi sapientiùs in *Platonis Phœdro* judicasse videtur *Socrates*, ille cui sapientiæ primas detulit *Apollo*, cum execrandum quendam dæmonem, vnà cum talorum & alearum pestibus Arithmeticam primò peperisse pronuntiauit. Quare non video cur eam Musica peculatus accuset; cum etsi quædam sint in numeris præclara, propter quos ipsam repetundarum ream agit, tamen si quis audiat Musicos canentes, alios boantes, alios balantes, alios frendentes, rugentes alios, non concentum numerosum, vt ipsi existimant, sed hin-

hinnitum musicũ, vt *Erasmus* nuncupat, audire videatur. Non est profectò quod Græci derideant Ateam illum Scytham, qui cum audisset *Ismeniam* tibicinem suauissimè canentem, equum hinnientem audire se multò malle jurauit. Quanquam quid ego Scytham commemorem? cum è barbaris *Ægyptij*, è *Græcis Aristoteles*, bubalc & quanti viri? illi cum in omnem disciplinam homine ingenuo dignam incumberent, Musicam vt viriles animos effœminantem à suis ablegârunt. Hic interrogatus quid de Musica sentiret, respondisse fertur, Iouem nec canere nec cytharam pulsare, tanquam existimaret artem esse perditam, quæ Deum non decaret. Veneri & Baccho, quam Palladi & *Phœbo* magis conuenientem. Et certè, vt liberè loquar quod sentio, de ea iure posse dici suspicor, quod dixit Spartanus quidam de Luscinia, *Vox tu es, prætereà nihil.* Iam de *Geometria* dicam an taceam? quam *Minerua* in suam
cli-

clientelam nunquam receptura, ad Martem potiùs amandatura mihi videtur. Nam ad homines trucidandos, ad expugnandas ciuitates, ad castra conficienda, ad militares machinas, ad bellicos furores à furijs creatam arbitror. Hinc ARCHIMIDES ad miserabilem patriæ vexationem MARCELLVM inflammauit. Hinc Taurus *Phalaridis*, hinc equus Trojanus, hinc *Dionysij* Latomiæ, hinc omnium Tyrannorum tormenta proruperunt. Ac vt in turbulentis immanis est diritas, sic in tranquillis inanis est vanitas. Quid enim potest esse futilius, quàm Architæ Tarentini columba, Mausolæum Artemisiæ, Romanorum Amphitheatra, Olympiæ Porticus famosa eccho septies resonante. Vt interim taceam Ægyptiorum Regum *Pyramidas* & pensiles *Semiramidis* hortos, & quadruplicem Labyrinthum, & ejusmodi infinita, quæ, vt mihi videtur, ad dedecus Geometriæ *Plinius* suis in Naturali Histo-

ria coloribus depingit. Nec inſcitum eſt illud, quod refert *Laertius* de *Diogene*, qui cuidam horoſcopon oſtendenti, Bellum mehercule, inquit, inſtrumentum, ne fruſtremur cœnâ. Sed reprimam me, ne furens iracundia, ſuos mihi fortaſſis impingat equuleos. Sed è terris ad aſtra, ſi poſſimus, cum *Menippo* euolemus. Quid vt agamus? vt teſtes oculati commentitias Aſtrologorum fabulas contemnamus, de orbe Chryſtallino, de Sphæris cœleſtibus, de ſtellis errantibus, de Planetarum domicilijs, à *Vulcano*, credo, contra vim æſtus aut frigoris exſtructis, de reliquis ſomnijs non diſputantium Philoſophorum, ſed deliramentis nugatorum, qui neſcio quæ prodigioſa portenta, nobis in cœlo fingunt, Naues, & Dracones, & Canes, & Vrſas, & Hydras, & *preſſi flumina lactis*, & illum *Zodiacum* duodecim animalculis ſtipatum, & anilia permulta ejuſmodi deliramenta; tanquam heri, vt *Mulciber*, ex aſtris decidiſſent,
aut

aut è *Iouis* consilio cum *Mercurio* deuolassent, aut in *Luna* cum *Luciano* peregrinati fuissent. *Ac isto quidem hominum genere*, vt rectè *Cicero*, *nihil est arrogãtius*. *Quod est*, inquit, *ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas*: vt non sine causa *Dio* Philosophus ridiculos sibi dixerit eos videri, qui cum in profluente pisces non videant, *pisces in cœlo* se videre glorientur. Verùm ab astris animum, si placet, ad artes reuocate; & comparate, quæso, harum, quas diximus, artium obscuritatem, cum Poeticæ facultatis majestate, harum humilitatem cum illius dignitate, harum augustias cum illius amplitudine; ab illa, quę multorum maledictis conscinditur, hominis ingenium exornari; ab his, quæ *Liberales* vulgò nominantur, animi culturam deformari reperietis. Neq; tamen sum nescius esse quosdam, qui malitiosâ libidine carpendi petulanter elati (habent enim optima suos *Zoilos*, & quò quidque præstantius, eo petu-
 lan-

lantiùs, à Momis perstringitur) sunt, inquam, nonnulli qui vel prorsus à legendis Poetis abhorreant, vel abiectos artifices illis anteponant. Quis id miretur? quasi verò sit sperandum tam prosperè cum hominibus vnquam actum iri, vt optima placeant omnibus! Nonnè barcari spinosas *Sophistarum* nugas stupent, *Ciceronem* in differendo infantem esse putant? Nonnè Rex *Midas* fistulam *Panis*, *Apollinis* harmoniâ dulciorem prædicat? *Polyphemus* libentiùs cum ariete suo, quàm cum *Vlysse* verba facit? Nolite igitur pro vestra prudentia temerè committere, vt picas cum *Musis*, aranearn cum *Minerua*, *Marsyam* cum *Phœbo*, conferatis; Ne illos imitemini qui cum barbaris delirare, desipere cum *Mida*, cum insulso *Polyphemo* penitùs infatuari dedicerunt. Nam quamuis alia cuncta deficerent, tamen illud magnoperè commouere vos deberet, quòd è cæteris artibus, quibus opera nauatur, vnius modò rei scien-

entia comprehenditur; è poesi verò tanquam è quodam *Amalthiæ* cornu, multa seuera grauiter, multa remissa leuiter, miseranda flebiliter, acuta prudenter, animosa fortiter, modesta temperanter tractata possunt percipi. Itaque cum tantis virtutibus ornata priscis temporibus eluceret; tam mirabiles amores excitauit sui, vt Imperatores, Reges, Principes, Nationes omnes, illius studio vehementissimè flagrarent. Testis est *Alexander* Magnus, qui tanti fecit *Homeri* Poemata, vt fortunatum *Achillem* duceret, cui tantus virtutis præco contigisset. Testis *Octauius Augustus*, qui cum Poetas omnes impensè coluit, tum inprimis *Virgilium* honore summo decorauit. Teste *Cæsar Germanicus*, qui laudibus Imperatoris, Poeticæ studia sic adjunxit, vt nemo bella conficeret peritiùs, nemo confecta describeret elegantiùs. Testis est *Scipio Africanus*, qui suas victorias *Ennij* buccinâ decantari voluit, eumq; adeò

in *Scipionum* ſepulchris in Marmore conſtituit. Teſtis eſt iterum ac ſæpiùs magnus ille *Alexander*, qui ſcrinium *Darij* gemmis, auro, margaritis pretioſiſſimum, *Homeri* operibus cuſtodiendis deſtinauit: cum vniuerſas *Thebas* euerteret, ſolius *Pindari* poſteris pepercit. Teſtes ſunt ipſa Poetarum numina, è quibus *Apollo Delphis* eos indicauit, qui violarunt *Archilochum*; *Caſtor* & *Pollux* liberarunt *Simonidem* mortis periculo; *Liber* pater *Sophoclem Lyſandro* ſepeliendum commendauit. Teſtes denique ſunt omnes oræ, gentes omnes, omnes vndiquaq; Regiones, quarum theatra Rhetoribus obſtructa, Philoſophis oppilata, præcluſa omnibus Poetis ſolis patuerunt, & ad nominis æternitatem patuerunt. Quis autem non fatebitur, ſi *Smyrnæi*, ſi *Rhodij*, ſi *Chij*, ſi *Colophonij*, *Salaminij*, *Argiui*, *Athenienſes*, quod Græco Epigrammate oſtenditur, de *Homeri* ſtirpe contenderint; *Græcorum* principes ita cenſuiſſe

cam

eam in Poetis esse dignitatem; quæ patrias ipsorum admirabili splendore gloriæ collustraret? Quod ergò tantum ingenij acumen cuiquam est tributum, quod Poeticæ dignitatem satis splendidè complecti possit? Quis omnium valeat, tam eximiam facultatem, aut exprimere verbis, aut mente concipere, aut ingenio sustinere? vidistisnè aliquando aliquid (animaduertite quæso quid loquar) vidistis aliquid aliquando tam illustre, tam singulare, tam incredibile, quod nullâ vitiorum propinquitate tangatur, nullâ turpitudinis affinitate inquinetur, nullo contagionis commercio polluatur? Poetica sine dubio sic omnibus virtutibus tam modulatè consonantibus, omnibus partibus tam egregiè consentientibus, luminibus omnibus tam excellenter refulgentibus enitescit, vt nihil seueritati, lenitate; nihil grauitati, amænitate; nihil majestati, *festiuitate*; nihil dignitati, jucunditate; nihil magnitudini,

concinnitate; nihil deniq; diuinitati, humanitate detrahatur. Multa prætereo eaq; ſplendidiſſima: ad ſingularem enim poeſeos vtilitatem feſtinaret Oratio; & verò vereor, ne dum meæ voluptati nimis indulgeo, & amplitudinem rei pro viribus oſtendo, moleſto nimiæ longitudinis tædio, veſtras patientiſſimas aures offendam.

ORA-

ORATIO 15. POST *Natal. Dom.* 1577.

CVm in isto loco functurus officio mecum recogito, juuenes humanissimi, & vestra singularis audiendi cupiditas, & meum prælegendi quid requirat officium, vtrum majore sollicitudine an lætitia commoueri debeam, valde vehementer dubitare soleo. Nam & lætitiam mihi facit, quod vos adolescentes quos ad virtutem salutariter institui magni refert Reipublicæ, optimarum artium, quibus virtus alitur, studio flagratis: & mouet sollicitudinem, quod ardorem vestrum quibus rationibus ad artes optimas promouere, perinde valeam atque velim, non tam facilè reperio quàm auidè peruestigo. Qua in cogitatione, jucundâ sed anxâ, quãuis non vulgarem meam sollicitudinis è vestra beneuolẽtia fructum percipio quod mihi lætandum est:

tamen officio quo vestræ beneuolentiæ cupio respondere, mihi non satisfacio, quod ingemiscēdum est. Magnum est profectò, & longè lōgèq; majus quā vulgus arbitratur, instituere pueritiam erudire juuentutem; rem vnam rerum omnium secūdum Deum pretiosissimam humanum animum origine diuinum, errore corruptum, naturâ sempiternum, præstantia nobilissimum, tractare & excolere. Quem si deformes sordibus, aut in disciplinis, ineptiarum, aut prauitatum, in moribus fingendis: quid flagitiosius? qui execrandum magis? Sin ad originem puritates reuoces, vt exprimat cœlestem mentis sapientiam; moris sanctitatem: nihil excellentius, nihil humano generi salutarius esse potest. Quo mihi prudentius illud à *Socrate* videtur vsurpatum; qui, vt declararet nullum munus in terris esse diuinius, quàm homines ad vitium sua sponte præcipites, ad virtutem informare, & regere Imperio: Philosophos,

&

&Reges, à *Ioue* dixit esse. Non quin alij sint à *Ioue*, quem ille nuncupabat, id est, à summo Deo, rerum omniũ opifice: sed hos inprimis præter cæteros, Dei prouidentiæ putauit tribuendos, quoniam vt locum obtinent dignitate summo, vsu pernecessarium; ita Dei præsidium impensius requirunt, cujus officium diuinitùs exequuntur. Etenim Philosophi, Germanos dico, qui veram & amant & docent sapientiam; (facessant adulterini, qui gloriantes Philosophorum titulo, verbo sapientiã, re stultitiam sequuntur) sed veri Philosophi virtutum ac doctrinarum præceptis instillandis, hominum ingenia probitate morum imbuunt. Reges autem, quorum nomine Magistratus omnes *Socrates* complexus est, eos, qui Philosophis monentibus non obtemperant, seueritate legum, ne delinquant, continent. Philosophi, docendo suadent, Reges jubendo terrẽt. Philosophi sermone, Reges sceptro; Philosophi consilio, Reges

imperio; vi corporum magis Reges, animorum vi Philoſophi, alteri, volentes ducunt;alteri,nolentes trahunt. Quanquam neſcio quomodo, poteſtates iſtæ à Deo conſtitutæ ſalubriores erunt, ſi temperentur: vt & Reges nonnihil habeant Philoſophicum, & Philoſophi nonnihil regium. Nec enim Philoſophi non aliquãdo remedijs acrioribus agant oportet, ſi leuioribus minus proficiant; nec Reges modo pœnis domare contumaces, ſed etiam præmijs cùm allicere tractabiles, tùm obſequentes ornare debent.Beatam Rẽpub.quæ magiſtros virtutum habet, vt ciuium ingenia ſtatim à teneris res ad optimas informentur. Beatiorem, quæ magiſtris adjunctos habet magiſtratus, vt quos ad virtutem non ducit amor, eos à vitio timor deterreat. Beatiſſimam,cujus ciues amore virtutis & ſapientiæ flagrantes, ita magiſtrorum monitis flectuntur,vt magiſtratibꝰ non ſit illis opus.Sed quoniam ad beatiſſimam con-

conditionem rerum mortalis infirmitas pertingere non potest, dum corporis quasi carceris ergastulo continetur: (quid enim caducum ex omni parte beatum?) gratulandum est nobis, quòd beatius quàm multi, qui tertijs non fruuntur, in secundis consistimus; quibus Deus Philosophos & Reges attribuit, Magistros & Magistratus, vt eorum communi cura, nostris omnium, vti spero, animis ad sapientiam, moribus ad honestatis, actionibus ad concordiæ studium instructis, felicitatis solidæ, suo demum tempore, compotes euadamus. Ego sanè quidem, vt de meipso loquar, cum in istorum Philosophorũ numerum primum cooptarer, quia non eram nescius majus onus incumbere siue linguarum professoribus, siue artium, præsertim Christianis, quàm pleriq; parum prudentes æstimatores rerum judicãt: idcirco nauandam operam censui linguæ Græcæ, non modo vocibus docendis, sed rebus etiam multò magis,

magis, quarum causa voces, vt scitis, sunt inuentæ; neque rebus tantùm, vt audiantur quodammodo & scientia comprehendantur, sed ad vsum potiùs communis vitæ referantur; vt quemadmodum arx Mineruæ præsidio fuit Athenis, item artes doctrinæ sint adjumento Reipublicæ. Quis enim vsus linguarum, si voces peregrinas discamus, vt Psittaci; non artes, quæ consignantur linguis, in vestigemus? Quis autem vsus artium, si tanquam thesauri custodiantur à draconibus, non ad vitam prudenter ex virtute componendam, juuandam patriam, fouendum genus hominum, consilio, solatio, subsidio, dirigantur? Quamobrem, vt ista quæ mihi persuaseram de literarum studio, vobis, quos optimis, imbui volebam, faciliùs persuaderem; ne pœniteret senes serò, si juuenes bonas horas male perderetis, labore vel inutili vel noxio capiendo: feci non inuitus, vt cum ad pristinorum studiorum cursum, inter-

termiſſum temporibus, induſtria repetendum, poſt longiora vacationum otia nos referremus, præfationes ad explicanda quæ cognitu fructuoſa fore ſenſeram adhiberem. Nam & viam ſtudiorum cum intueremini quâ vobis ingrediendum, eam expeditius ſemotis erroribus confecturos ſperabam: & quem laboris fructum eſſetis percepturi quibus eſſet intellectum, eos alacrius laborem in ſtudijs poſituros confidebam. Itaque, vt *Plato* leges non putauit promulgandas ſine proœmio, quo legis laudibus excitati, legi libentius acquieſcerent: ità neque mihi prælectiones ſine prefatione viſum eſt auſpicari; ſi cujuſquam commodo, conſequor quod inſtitui. Nam eo quidem conſilio linguas ad artes, artes ad vſum virtutis & ſapientiæ, cupiens à ſtudioſis omnibus applicari: principio ſum cohortatus ad linguæ Græcæ ſtudium, cujus, vt potui, laudes explicaui. Quo jacto fundamento, ſequuta eſt operis

ex-

exædificatio, in eo poſita, vt declararem ex ipſius linguæ cognitione, primum, quas diſciplinas; deinde, quibus modis; poſtremo, quem in finem comprehendere conueniret. Ac diſciplinarum, in quibus opera collocanda eſt, duo capita propoſui; cognoſcere quæ debemus; exprimere quæ cognoſcimus; ſapientiam & eloquentiam; quarum in altera res ſpectantur, in altera voces rerum notæ: cùm per rerum notas, ad rerum notitias ſit perueniendum: à ſermonis artibus exordiendum monui, quæ tanquam ancillæ, & adminiſtræ ſunt ſapientiæ. Sermonis autem artes explicatrices ſenſorum animi, docui tripartitò ſolere diuidi: primam eſſe loquendi, alteram diſſerendi, tertiam dicendi: loquendi, Grammaticâ; diſſerendi, Dialecticâ; Rhetorica, dicendi doctrinam contineri. De quibus, poſtquam ea quæ ſunt viſa diſſeruiſſem: erat conſequens vt ad rerum diſciplinas accederem. Diſciplinæ rerum, quæ ſermonis artibus,

bus, vt instrumentis, excoluntur, in duo membra tribuuntur, *morum*, & *naturæ*: quæ nomine *moralis* & *naturalis Philosophiæ* vulgo designantur. Porrò *mores* excoluntur, si finem spectes, vt homines singuli, familiæ, ciuitates, benè viuant. In singulos, Ethica; familias, Oeconomica; ciuitates, Politica suam insumunt operam. Si causam examines efficientem; mores informantur, partim præceptis, partim exemplis. Precepta Philosophi, exempla historici persequuntur magis: nam à neutris altera prorsus negliguntur. Vtraque poetæ sub inuolucris fabularum, & sine fabulis nonnulli tractanda sibi sumpserunt. Verum si voluerimus morum disciplina nullis erroribus inquinata imbui, quoniam humana necessè est humum sapiant, & lacunæ purissimæ sunt ex parte lutulentæ: propterea nobis ad cœlestem fontem est confugiendum, vt è literis diuinis, magistris certissimis veritatis & virtutis, præceptis sapien-

tiæ,

tiæ, pietatis exemplis vitam conformemus. *Natura* verò *disciplina*, quam cognitionis partem alteram esse diximus partim in *quantitate*, partim in *qualitate* rerum occupatur. In *quantitate*, *Mathematica*; in *qualitate*, *Physica*: quæ nihil attinet hoc loco, siue subtiliore diuisione persequi, siue cur ita diuidam ratione complecti. Cæterum istarum artium quę disciplinam rerum continent, pertractionem, quanquam ex ordine subtexenda videbatur, tamen antequam tractatui superiorum adjungerem: erant nōnullæ tanquam herbæ noxiæ prius euellendæ, vt melius adolescerent, quas antea plantaram, & locum inuenirent quas consiturus eram: ob eamque causam, & ad venena pręcauenda, quę profanis ex authoribus, è quibus Grammatica discuntur, & Rhetorica, delibari possent, cautionem illam, quasi pharmacum adhibui, pręcipuam in omnibus virtutis ac veritatis habendā semper esse rationem: & ad incor-

ruptam

ruptam morum disciplinam diuinitus hauriendam, sequendum eum ducem qui neq; fallit, neq; fallitur; errores non tuendos nomine Philosophiæ Philosophis credendum, sed vsque ad aras; *Aristotelem* in summi boni tractatione prolapsum, cum distinctionum ineptijs refutandis, tum ex *Aristotelis* principijs demonstraui: & in artium præceptionibus, quęcunq; demum in ludis literarum, siue publicè, siue priuatim, siue docentur, siue disputantur, defendenda quæ vera, docenda quæ vtilia, quantumuis mortalium magnorum authoritas, multorum consuetudo refragetur, monui: & ad Dialecticæ, nobilissimi cunctarum artium instrumenti, germanum vsum illustrandum, qui vitio disputantium grauiter obscuratus est, disputandi rationem ab origine repetitam, tribus è causis fine, materia, forma, exposui; ejusque finem, quo rerum aperiatur veritas; materiam, qua discentium spectetur vtilitas; formam, vt perite,

ritè, modestè, sincerè disceptetur, nobis proponendam esse declaraui. Interjecta est etiam per occasionem, ad studium virtutis & sapientiæ toto pectore, quod aiunt, assiduissimè persequendum cohortatio: ne quis, vt sumus admodum procliues à labore ad libidinem, improborum exemplis, consilijs, maleficijs, in inscitiam, & impuritatem raperetur. Atque hactenus in his versati sumus. Ad reliqua sequitur vt tendamus, de quibus erit eo facilior dicendi locus, quod sophistarum nebulas artium splendori caliginem offundentes veritatis esse radijs dissipatas confido. Deinceps igitur de Morum & Naturæ disciplinâ dicendum restat: quibus expositis, id quod primum suscepi me declaraturum, quænam artes è linguis essent perdiscendæ, vobis adolescentibus, quos instituendi mihi cura commissa est; satis, vt arbitror, erit explicatum. Sed de naturæ scientia cum licebit. Hodiè de moribus sermonem habeamus;

mus; & eo quidem ordine vt duo persequamur: quis *finis* actionibus nostris sit petendus; quâ *via* sit eundem ad finem consequendum; id est, vt verbo dicam, *quò* & *quâ eundum*. *Quò?* ad *virtutem*. *Quâ?* per *sapientiam*. Res magnæ, & quidem omnium humanarũ maximæ: quæ, si multos annos hoc prælegendi munus obiturus essem, satis ad præfandum suppeditarent materiæ. Sed date, quæso, veniam, vt quasi canis ad Nilum, multa paucis; dictum sapienti: terrarum orbem intuemur in tabulâ; rês optimas, pulcherrimas, excellentissimas, perstrictas raptim audietis. Quid enim melius virtute? quid pulchrius sapientiâ? quid excellentius Deo, cui viuendo damus operam? Omnis inferior rebus tantis est oratio. Sed verbis humilibus attendant aures: animi rerum sensu cœlestium imbuantur. Ac vt ordiamur ab eo quod inprimis est considerandum, *quò* sit eundum: omnia scimus hominum, homines esse

esse Dei causa generatos; quo nimirum ipsum amantes optimum, colentes maximum, bonitate patrem, potestate Dominum, majestate Deum, tandem hujus vitæ vinculis soluti, æuo sempiterno cum eo perfruamur. Cæterùm hic finis hominis, summum illud bonum, quo nostræ omnes actiones, studia, consilia, referuntur propè dixeram (quòd vtinam referentur) sed referri debent: in hac mortali vita non re sed spe tenetur, Deum amantib⁹ in cœlo reseruatur. Summum quidem bonum, quod dum in terra sumus, adipisci possumus, virtus est; virtus, perfectrix animi, pacatrix conscientiæ, vexata multis calamitatibus, eoq; miserior quàm beatior, si nihil vlterius peteretur, sed plena veri gaudij, spe gaudij diuini, quo summum bonum continetur. Habetis igitur, quo sit contendendum, adolescentes optimi; contendendum ad virtutem, vt per virtutem ad fœlicitatem, quam omnes appetunt, pauci perse-

ſequuntur, duce Deo perducamur. Sed iſta virtus, ne quis erret, multò ſublimior eſt quàm Stoicorum: qui virtute quoq; beatam vitam definiebant, quamuis eam ad ſuperius bonum nō referrent. Fortius quàm plerique; jejunius, quam decebat. Quod vnà mecum judicabitis, ſi vobiſcum expēdetis, virtutem eam quam dico, pietate aduerſus Deū, aduerſus autem homines probitate, contineri. Porrò pietas in Deum religione comprehenditur, religio, fide; ex fide juſtitia, quæ virtutes cunctas, quas vulgus eo nomine notat, complectitur, juſtitia quæ pulchrior eſt Heſpero & Lucifero, & quaſi ramus è radice, riuulus è fonte fruticatur & promanat. Ita virtutem, etſi nomine non diuerſam, natura tamen aliuſmodi, quam aut Stoici aut vlli ſuis ingenijs cōſequi potuerunt, acquirendam proponimus. Quamobrem, ſi beati eſſe volumus, (velle quidem certè debemus) ad beatitudinem per virtutem eſt aſpirandum. Si virtutem cu-

cupimus, religio petenda eſt; qua ſcilicet, vt audiſtis, pietas erga Deum continetur, probitas erga homines procreatur. Atque hæc eſt ſolidæ virtutis ratio, qua nobis mores ſunt informandi. Si qui ſecus de virtute vel loquuntur vel gloriantur, ſiue Philoſophi nuncupari gaudeant, ſiue religioſi videantur ſibi: ne ſint nobis cordi eorum conſilia; abominetur meus animus ineptias impiorum; deliramenta ſunt hominum ſua ſomnia venditantium, quorum vnicuique cum *Cicerone* licet exclamare, *Neſcio quis nos teneat error, ac miſerabilis ignoratio veri.* Quanquam non eſt illud ſilentio ſupprimendum, eos ipſos, qui veræ lucis vſuram non habentes, altiſſimis errorum ſunt immerſi tenebris, etiam ſi virtutem iſtam è vera religione fulgentem non viderunt: tamen vmbram aliquam ejus habuiſſe, quæ fluxit ex optimis naturæ principijs & veritatis exemplis. Vnde *Pindarus* poëta ſcriptum reliquit, *Achil-*

Cic. in Conſol.

lem

lem à *Chirone* Magiſtro inſtitutum: quibus tandem artibus? * vt ſummum Deum coleret, parentes honoraret, & omnium virtutum luminibus omineret. Eumq; ita educatum, Phœnici deinceps cõmiſſum *Homerus* canit, vt ipſum efficeret verborum oratorem, actoremq; rerum. Cujus inſtitutionis etſi minora dedit documenta, quàm optandum erat: tamen ad flagitium *Paridis* vindicandum, *Hectore* tollendo, Pergama dejecit. Ego verò qui percupio vos vniuerſos *Achilles* eſſe non ad Pergama ſed peccata funditus excidenda: quàm vellem & *Chironis* officium vobis exequi poſſem, & Phœnicis, vt non modò facerem verborum oratores, ſed quod multo mallem, actores rerum; vt idem quod *Achilles*, at meliùs quàm *Achilles* Deum venerari, parentes reuereri, virtutes demum omnes colere diſceretis. Quid enim deformius, quàm vt de noſtrûm aliquo prædicetur verê, quo falſo notatus eſt ab *Æſchine* *Pind.Pyth.6.

Demosthenes; linguâ disertus, vitâ scelestus; & * *speciosa verba, facta nefaria?* Quid cõtumeliosius, quàm vt audiamus, quod apud *Virgilium* à *Turno Drances:* [a] *Larga quidem semper Drance tibi copia fandi, Tunc cum bella manus poscunt.* Quid ad famam turpius, ad odium acerbius, quam illa peruagata nobis exprobari? *Intus Nero, foris Cato; loquitur, vt Piso, viuit vt Gallonius: audi, nemo melius; specta, nemo peius.* Absit, vt histriones, quos in scena non probamus repræsentemus vita: qui coram spectatoribus agant *Agamemnonem*; si detrahas personam, *Thirsitem* imitentur. Non vt lucus, è lignis; ita virtus, è verbis, consistere putanda est: sed vt auri puritatem, & color, & sonus, & pondus, & lapis Lydius examinant; sic hominum continentiam, & manus, & linguæ, & aures, & oculi præ se ferre debent. Olympici quidem Iouis apud Megarenses, vultum ex auro, & ebore conflatum, corpus reliquum è luto & fictili materia tradit

*. Æschin. in Ctesiph.

a Virg. Æen. 11.

tradit *Pausanias*. Quàm multi, doleo dicere, sed vt integritatem amemus, est dicendum; quàm multi sunt vbique Ioues Olympici, qui vultum habent aureum corpus luteum? Quàm multæ per orbem terræ grassantur Harpyiæ: quibus sunt, vt illis apud Poetas, ora virginum, vngues vulturum? Quod fretum non continet Scyllas; Quis Vlysses non vidit Sirenes; quæ regio non parit Centauros? omnes humanâ facie, sed aliquid subest monstri. Quo mihi vehementius estis obsecrandi, charissimi juuenes, vt animis intelligentibus in vitâ versemini: quo tum à pestium hujusmodi, ne contrahatis tabem, commercio caueatis: tum mores ad virtutem non modo voces ad eloquentiam, summo studio conformetis. Metiantur alij ventre summum bonum, & illud, more pecudum, quod Sardanapali statuæ inscriptum est, sentiant, *Ede*, *Bibe*, *Lude*, humana cætera non sunt tanti. Alij pecunias sorbeant, vt Cras-

Pausan. in Attic.

Ethica.

ſi; alij conſumantur honoribus ambiendis; alij quęrant plauſum, mancipia gloriæ; alij ſocordia colliqueſcant, vt Vacitæ; alij luxuriâ, nepotes veneris putreſcant. Quærant in delitijs, vt *Cleopatræ*, gaudium; inuenient, vt aſpidem, conſcientiæ tormentum. Vos quorum non modò vultus, ſed voluntates, ſpero, ad cœlum origuntur; quos ad meliora Deus progenuit, parētes aluerunt, doctrina excoluit; quibus eſt perſuaſum virtutem eſſe viam ad verā beatitudinem; contendite, quæſo, neruos omnes ad virtutem conſequendam; vt affectus comprimantur, ſpiritus dominetur; ratio præſit, appetitus pareat; in religione colatis pietatem, in conſilijs prudentiam, in negotijs induſtriam, in laboribus tolerantiam, in ſermonibus veritatem, juſtitiam in cōmuni ſocietate vitæ; continentes in proſperis, in aduerſis fortes, temperantes in jucundis, in aſperis conſtantes; in juuando liberales, in ferendo patientes, in cōuictu faciles, in

in injurijs placabiles, in benefactis memores, in commissis fideles, esse studeatis; majores obseruantiâ, minores beneuolentiâ, humanitate pares, vniuersum deniq; genus humanum amoris Christiani vinculo complectamini. Nam ista si feceritis, vel potiùs cum feceritis (cur enim dubitem, quin ad optima tendatis?) siue soli vobiscum, siue juncti cum alijs, aut in familijs, aut in rebus publicis agatis vitam: nulla cujusq; officij præcepta potiendis moribus preterea requiretis. Etenim qui rebus in omnibus quas capescit, pietatem, aut lucem, prudentiam, vt lumen; justitiam, vt normam actionum sequitur: quemadmodum non sibi soli, sed domesticis, sed patriæ, sed humano generi se natum meminerit; ita non sibi soli, sed domui, sed ciuitati, sed terrarum orbi, præcipiet optima, suadebit vtilissima, faciet in singulis, suis, alienis; publicis, priuatis; forensibus, domesticis, quæ virum bonum deceant. Nõ tanquam *Sci-* Oeconomica. Politica.

pio quidam *Æmilianus*, qui, si credimus *Velleio*, nihil vnquam in vita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, aut sensit; (quod ego nō existimo) sed, vt mortalis homo virtutis studiosus, qui faciet aliquando quod factum esse nollet; labetur, sed resurget; peccabit sed agnoscet; Erraui, temerè feci, delicti pœnitet; sit pœnitentia commissi, medicina pœnetenti. Ac ista sunt quæ mihi de fine proposito nostris actionibus, dicenda videbantur: summatim, vt videatis, quasi pertransennam quo sit contendendum. Quâ sit contendendum, consequens est vt doceam, quod absoluam paucis, si prius à ciuibus hujus exiguæ nostræ Reipublicæ sigillatim contendero, vt ea quæ sunt dicta, libenter accipiant, libentiùs faciant. In quo Magistratus mihi sunt rogandi, quibus placuit interesse, vt ad omnes qui præsunt id pertinere cogitent, quod de *Cæsare Tiberio* scripsit: * *Facere rectè ciues, suos Princeps optimus faciendo docet.*

Vell Histor. Rom. l. 1.

* Vell. lib. 2.

Magnus

Magnus imperio, maior exemplo. Adolescentes autem oro, vt instar illius quem laudet *Pindarus*, *Arcesilai*, mentem ætate meliorem alant, & probent meliora: quò mentitum doceant *Atrei* seruum ausum in Thyestes Senecæ pronuntiare, *Peiora iuuenes facilè præcepta audiunt.* Pueros, quasi puros, esse nominatos, *Varronis* est opinor. Græcis quidem adolescentuli, κόροι nuncupantur, à verbo, quo munditia notatur & venustas, quòd ætas ea soleat esse pulchrior & ornatior. Quid igitur? Túne cui nomen ab ornatu datum est, ornatus vestibus, incultus moribus; formosus corpore, deformis animo; Hospitio felix, hospite fœdus eris? Verecundiam colite; Audite Philosophum, qui videns puerum erubescentem, *Confide*, inquit, *fili, virtutis color est.* Horrete impudentiam. Poetæ credite cujus in Comœdia prudens Pædagogus, *Ego*, inquit, *illum periisse duco, cui quidem periit pudor.* Denique vt verbo finiam,

Pind. Pyth. hy. 5.

Diog. Laert. in Diogen.

ita ſuam quiſq; Spartam exornet, & omnes vno animo virtutem perſequamur: vt quemadmodum *Cyneas Pyrrhi* Legatus Romanos Senatores, multos ſibi Reges in concilio viſos eſſe, *Pyrrho* reſpondit; ſimiliter inimici, qui nos, vt à *Pyrrho* legati, obſeruabunt, agnoſcant eſſe Reges non locorum, ſed libidinum quo nullũ in terris regnum eminentius vel eſſe, vel eſſe poſſe, vobis perſuadete. Iam ad finem quem propoſui, conſequendum, quę via potiſſimũ ſit nobis ineunda reliquum eſt vt expediam. Quam niſi cognoſcamus, inanis erit omnis labor ſuſceptus, in fine deſcribendo: quippe quem fortaſſis intueri liceat, conſequi non liceat. Nec enim conſequi licebit, niſi tanquam Argonautis Argonauis fabricata eſt, ad vellus aureum petendum: ita cupidis virtutis via deſignetur ad virtutem cõparandam. Viam igitur ad virtutem eſſe dico *ſapientiam*: quo nomine ſæpenumero doctrinas alias dignamur; & aliter

Plut. in Pyrr.

aliter à Philosophis, *Aristotele* præsertim, vsurpari non ignoro. Sed nulla sine dubio doctrina tam illustri nomine est dignior, quàm ea quæ tradit disciplinam benè viuendi, beatitudini, quàm sitimus, faces præferentem. Hæc est enim vera & sola sapientia, vt præpotentem Deum & nos ipsos cognoscamus. Artes alias non reijcio, sed istam omnibus antepono. Fulgeant illæ, more syderum: ista solis splendorem superat. Nam quamuis omnino cum Aristone Chio Philosopho non sentio, qui Physicam & Dialecticam tollebat artem, dicens alteram supra nos, alteram nihil ad nos; moralem solam ad nos spectare: tamen assentior *M. Ciceroni*, cujus in Hortensio, (quo libro legendo, conuersum affectum suum à studio verborum ad studium virtutis; ad sinceram sapientiam, ab eloquentiâ fucatâ, scribit *Augustinus*) *igitur in eo libro Ciceronis*, Catulus artem benè viuendi rebus omnibus anteponens, *Malo*, inquit,

Laert. in Aristot.

Cic. in Hort.

Aug. Confess. lib. 3. cap. 4.

 quit,

quit, *vel vnum paruum de officio libellum, quam longam orationem pro seditioso homine Cornelio.* Facessant omnes, qui docere nihil possunt, quo melius sapientiusq; viuamus. Hoc in persona Catuli dictum est Hortensio: sed à *Cicerone* putemus dictum omnibus. Quare, si quispiam opinione lapsus aut alios fortasse sapientes probat, aut alio modo sapiens esse constituit: affabor eum, quasi *Pentheum, Bacchi* verbis apud *Euripidem*, * *Sapiens, sapiens es, præterquam in quibus sapientem esse conuenit.* Nam, si quid ego judico, non magis sapiunt, quàm *Pentheus* si qui rebus leuiculis, vt maximis, deliniti, studium benè viuendi, quod vnum homines beatos facit, minus magnifaciunt. Ista igitur vera sapientia, dux beatitudinis, Magistra benè viuendi, quò virtutis igniculos inserat at inflammet in animis humanis, qui natura volutantur in tenebris erroris atque prauitatis: primùm, vt veras de rebus habeant opiniones,

* Euripid. in Bacch.

ac

ac prauas, quibus nihil peſtilentius, deteſtentur; rationem excolit cognitione rerum. Deinde, voluntatem, vt recta præcipienti rationi pareat, bonum deſideret, malum declinet, promiſſo præmio felicitatis, ad ſtudium virtutis excitat amplectendæ. In quibus, vt excolat lumen rationis cognitione veri, impetum voluntatis cupiditate boni; *præceptis* vtitur & *exemplis*; præceptis prudentium, quæ tradit audienda; exemplis bonorum, quæ proponit imitanda. Nam ab improborum & imprudentium præceptis & exemplis maximopere cauendum eſſe, ſatis anteà demonſtratum eſt. Sed ex iſtis videmus diſcendam eſſe ſapientiam, ſi virtutis compotes fieri velimus. Quod autem eſt diſcendum, id deſiderat Doctorem. Quis porrò ſapientiam doceat niſi ſapiens? Nam qui tradat artem, artifex ſit oportet; niſi fortè cæcos judicare de coloribus, ſurdos de ſonis, non abſurdum judicamus. Ergo ſapientia

diſcenda

discenda est à ſapiente: quis autem ſapiens niſi Deus? Id enim prę- clarè pronuntiatum eſt à *Simonide*, cum homines in plurimis paſſim hallucinentur, honorem ſapientiæ ſoli Deo tribuendum. Quod etſi carpatur ab *Ariſtotele*, tanquam inuideat Deus hominibus, niſi ſapientibus illis eſſe liceat: plus apud me tamen vera ratio valebit, quàm cujuſquam opinio; neque ego vnquam ſolidè ſapientem eſſe dicam eum, qui frequenter in multis labitur. Non magis, quàm eum oculorum acie perſpicacem dicam, cujus oculi ad res clariſſimas, vt ad lumen ſolis noctuæ, caligant. Qua ſimilitudine luculenter humanam, quam vocat, ſapientiam, idem ARISTOTELES in ijſdem Metaphyſicis paulò poſt deſcribit. Itaque præclarè, vt multa, SOCRATES apud PLATONEM, ſapientis nomen videri ſibi magnum, & ſoli DEO conuenire; homines, qui cæteris cognitione præſtent, ſapientiæ ſtudioſos

Ariſt. Met. lib. 1. cap. 2.

Ariſt. Met. lib. 2. cap. 1.
Plat. in Pho.

ap-

appellandos esse. Quo nihil dici potuit vel augustissimæ Majestati Dei, vel nostræ, si videmus conditioni, rei veritate conuenientius. Quamobrem, vt ea quæ pluribus sum persequutus, in summam colligam, si finem proponimus nostris omnibus institutis, vt beatissimus; & ad beatitudinem contenditur per virtutem; & ad virtutem venitur per sapientiam; & sapientia discenda est à sapiente; & sapientem esse solum Deum agnoscimus: sequitur, ex Dei cœlesti disciplinâ, scriptis sacrosanctis diuinitus consignatâ, veram sapientiam ad mores virtutis præscripto conformandos, esse nobis hauriendam. Neq; tamen hæc eo dico quasi quicquam detractum velim justis laudibus eorum hominum qui Reipublicæ juuandæ studio flagrantes, excolendis moribus, siue præceptis, siue exemplis, vtilem nauarunt operam. Quo ex genere videmus Philosophos in præceptis; historicos in exemplis; in vtrisque vtrosque; obiter,

& ex professo Poetas, non contemnendam, si legantur vt oportet, potuisse operam. Ac in præceptis quidem (si de latinis agerem, mentionem *Senecæ* & *Ciceronis* facerē) inter Græcos excelluunt, *Socrates*; qui princeps hujus apud illos instituti fuit, discipuli celeberrimi, *Plato* & *Xenophon*; à quibus Magistri *Socratis* sermones, grauitèr, elegantèr, copiosè sint perscripti. Quos ob eam causam docti Philosophis cæteris anteponūt, quia non solum docent, vt sciant auditores, verum etiam mouent vt velint quæ debeant: vt & animus erudiatur & impellatur voluntas hominum ad virtutem. *Aristoteles* ad scholam quàm ad vitam aptior, istas ad mouendum faces non habet, acumen & ordinem habet in docendo: qui tamen ipse, (quod vtinam attenderent qui morali Philosophiæ se studere profitentur) passim in *Æthicis* expressè pronūciat, non vt sciamus quid sit virtus istam artē disci, sed vt boni simus; alioqui nihil vti-

Philosophi.

Arist. Ethic. l. 1. c. 3. et l. 2. c. 2

vtilitatis, ex eâ percipi; finem enim esse disciplinæ de moribꝰ, non cognitionem, sed actionem? Quàm, in hoc, pauci credunt *Aristoteli?* Nam multi, quasi finis moralis Philosophiæ sit non actio sed cognitio, vel potius contentio, seu verius vexatio: non ea querunt in Philosophis, *Platone, Xenophonte, Plutarcho, Aristotele*, quibus mores excolant, sed è sordibus quibusdam, quas nominare non dignabor, vt distinctiunculas paucas excerpserint, morales & Philosophos se esse arbitrantur. Cæterùm, ne sim longior, vt veram Philosophis laudem non detraho, ita, nè falsam attribuam, agnosco verum in illis esse quod de se fatetur *Cicero:* Nos, inquit, veri juris, germanæq; iustitiæ solidam & expressam effigiem nullam habemus, vmbra & imaginibus vtimur; eas ipsas vtinam sequeremur. Quod à *Cicerone* quam verè de suis officiorum præceptis, etsi luculentis, dici potuerit, docet *Ambrosius*, qui *Ciceronis* idem opus officiorum suis *Cic. l. 3 Offic.*

ſuis officiorum libris emendauit. Atque hoc loco Iuriſprudentiæ, quę tum eundem ſpectat finem, tum ex eodem fonte manat, facienda eſſet mentio: niſi mea vobis, adoleſcentes, induſtria laboraret, qui cùm humanitatis in artibus, verſamini, tùm ad aliam me tam ſtudia dirigitis. Verùm eſſe, *Galenus*, ad noſtrum inſtitutum neceſſario pertinere, videri fortaſſe poteſt: ex eo præſertim opuſculo, *Quod mores animi ſequantur temperaturam corporis.* In quo, ſi Morum nomine deſignarentur, Mores illi; de quibus nos agimus, è virtute manantes, vt quidam peruerſè & inſcienter accipiunt: videri poſſim meritò, falcem, quod aiunt, in alienā meſſem immitere, cum mores inſtituo; & quidem ad Medicos potius vos remitterem. Sed in eo *Galeni*, mores animi vocantur minus propriè, vocantur tamen, qui naturales habitus ab ARISTOTELE; virtutes naturales, & vitia naturalia vocantur à *Nemeſio*: affectus, cum pe-

Ariſt. Ethic. l.6.c.13.

Nemeſ. de anim.c.2.

pecudibus nobis communes, qui non in anima principe, participe rationis, ſed in ſentiente communi cum beſtijs ſedem ſuam habent. Quo modo, *Galenus* ipſe ſuam ſententiam eſt interpretatus in opere, quod inſcripſit *de arte medicinali*, vbi cum in cordis tractatione Morum mentio incidiſſet: *Quæcunq́ue*, inquit, *de moribus ſiue hoc ſermone, ſiue quouis alio, ſunt explicata ad cognoſcendam temperaturam; ea non de probis & vitioſis moribus, qui ex ſtudio ſapientiæ hominibus adueniunt, ſed de cuiuſque inſitis & naturalibus à nobis ſunt expoſita.* Quamobrem quod vulgò jactatur, *Mores animi temperaturam corporis ſequi*: agnoſco verum eſſe quomodo ſcriptum eſt, non quomodo perperam quidam interpretantur. Nam illi mores animi, nunquam erunt mores cujuſmodi nos tractamus, niſi doctrinam virtutum informentur. Exempli gratia. Calore cordis, qui feruet, audacior; qui languet, timidior erit naturâ: ſed neuter verè

rè fortis vnquàm euadet, nisi naturam excolat morũ disciplina. Corporis quidem apta temperatio non habet nihil adjuncti: sed tamen caueat Physiognomon *Zopyrus*, in *Socrate* ne fallatur. Nam ineptior natura, si disciplina morum efficax accesserit, ad bonam frugem veniet: aptissimus si defuerit, ad nequitiam feretur. Atque de præceptis Philosophorum hactenus. Ad exempla veniamus. Exempla virtutum, optandum esset nos ipsos alios alijs exhiberemus: vt non tantum auribus, sed etiam oculis juuenum ad virtutem erudirentur animi. Et quidem exempla præsentia magis mouent: quod impulit Romanos, vt quemadmodum *Ciceronem* legimus ad *Scæuolam*; sic à patribus ad viros graues liberi deducerentur, quorum consuetudinem facilius ad optima conformari possent. Quod si desint quæ spectemus, at habemus quæ legamus in nobilissimorum Historicorum monumentis, quos nominare nihil

Historici.

est

est necesse. Habentur in manibus; in moribus eluceant. Ea dico quæ præclara sunt in illis expressa, quæ *Curius* continenter, quæ *Scipio* tēperanter, quæ fortiter *Aristides*, quæ sapienter *Socrates*, quæ toleranter *Phocio*, quæ *Catones* grauiter, quæ denique laudabiliter vlli gesserunt. Nam ob eam causam Historia vitæ Magistra nuncupata est. Quanquam ne fallamur, est intelligendum, eam aliquādo, vt meritò *Viues* queritur, non tam vitæ quàm vitiorum Magistram esse. Malè & imprudenter *Alexandrum* Magnū, vesanum, vti *Seneca* vocat adolescentem, tantis præconijs ob bellicos furores ornarunt historiæ. Quibus *Cæsar* commotus ad æmulationem *Alexandri* viri tanti, quo parem, opinor, laudem consequeretur, traditur occidisse varijs in prælijs vndecies centena, & nonaginta duo millia hominum, præter ciuilium victoriarū strages, quas ipsum puduit recensere. Quam humani generis tantam injuriam rectè scribit

Viu. l. 2. de caus. artium corrup.

Sen. de benef. l. 1. c. 13.

Plin. hist. nat. l. 7. c. 25.

bit *Plinius* ſe in gloriam non poſiturum. Ac Hiſtorici multi ponunt: magna principum correptela, quos cupiditas accendit gloriæ. Ac idem flagitium committitur à Poëtis, vt ad eos veniam: qui ſuos *Achilles* & *Vlyſſes* habent, quos laudant ſæpius quam merentur. Sunt quæ rectè ſcribunt, vt ad virtutem incitent, ſunt quæ ſcitè fingunt, vt a vitio deterreant. Impietàtem in *Gigantibus*, auaritiam in *Tantalo*, ſuperbiam in *Marſya*, temeritatem in *Phaëthonte*, amorem ſui in *Narciſſo*, mundi curas in *Ixione*, in Augiæ ſtabula congerendarum opum ſordes, in *Tityo* cruciatum impuræ conſcientiæ, ſtudioſè cauendum, ingenioſè fingunt. Quid, quod eorum præcepta & ſententiæ pueris apud Græcos diſcendæ tradebantur, vt ab ijs cum eſſent viri, pòſt vſurparentur, quemadmodum ab *Æſchine* noſtro didiciſtis. Id autem in tragicis Poëtis & Heroïcis, quibus ſatyram & lyricos adijciamus licet, cum ab illis factitatum

Poeta.

Æſchin. in Cteſ.

tum est, tum faciendum fuit. Nam Comici ferè toti nequitijs, aut scurrilibus, aut amatorijs polluuntur: quo magis corrumpunt præsertim lætos exitus flagitijs cùm affingent. Neque tamen vos celarim, in illis ipsis quos dilaudo, etiam Tragicis & Heroïcis, etiam *Euripide* & *Homero*, esse quædam quæ contaminent nisi caueas; quæ pro religione tradant opiniones impias de Deo: pro fortitudine mollitiem; pro temperantia luxuriam, pro cõtinentia libidinem, petulantiam pro modestia, pro æquitate auaritiam, pro patientia vindictę studiũ; deniq; pro virtutibus execranda vitia, legentium & audientium mentibus ingenerent, vt *Platonis Socrates* eruditè probat. Quamobrem, vt in genere de Poetis loquar, & dicendi finem faciam; quod *Fabius* de nonnullis, id ego de optimis Poetis asseruerim: Habent, si cum veniâ legantur, quæ possis decerpere. Quæ cum ita sint, vt verbo perstrictum est, infinitis doceri potest;

Plat de Repub. l. 2. & 3.

Quin. l. 10. c. 1

teſt; cum & Poetæ, Hiſtorici, & Philoſophi nonnulla peccent; ac vt vmbram juſtitiæ ſolam habuerunt, ita ſolam habeant vmbram ſapientiæ; neq; licet nuſquam judicio delinquerent, ſatis efficacem haberent diſciplinam ad voluntatis noſtræ prauitatem corrigendam: agnoſcamus ab hominibus humani nihil alienum eſſe, & à Dei ſapientiâ ſapientiam diſcamus, vt quæ virtutis actio tendit ad Deum, ejus cognitio manet à Deo. Solus summè bonus eſt; agentem imitemur. Solus ſummè ſapiens: docentem audiamus. Hominum vt quiſq; Deo eſt ſimillimus: ſic ejus vel exempla vel pręcepta comprobemus.

Sacra Literæ. Quarum rerum omnium cùm è diuinis literis norma ſit petēda, quibus iſta Dei ſapientia comprehenſa eſt: nec opinor deſideratis, vt meo pręconio vobis eas prędicem; nec ſi deſideretis, eas pro dignitate prędicare poſſum. Quemadmodum igitur *Timanthes* pictor, immolatæ *Iphigeniæ* referens ſacrificium, cum triſtem

tristem *Aiacem*, mœstum *Vlyssem*, mæstiorem *Menelaum* patrem effinxisset, patris *Agamemnonis* vultum velauit, quòd ejus acerbissimum dolorem arte nullâ pingi posse putaret, in eundem modum, qui reliquas disciplinas sermonis & eloquentiæ, vobis quam aptissimè potui, depinxi; diuinæ sapientiæ quasi caput obuoluere cogor necessario, quòd ejus maiestatē nullo penicillo delineari posse putē. Tantum monebo, hortabor, obsecrabo, vos omnes qui adestis, juuenes ornatissimi, si quicquam concilijs, monitis precibus impetrari potest, vt quanti salutem, quanti vitam vestram, quanti vos ipsos, quanti sempiternam felicitatem facitis: tanti vetus illud præceptum æstimetis ab optimis Philosophis celebratum, *Deum sequere*, & veram sapientiam quæ ducit ad virtutem, virtutem quæ ducit ad beatitudinem, rebus humanis omnibus præferatis. *Dixi.*

ORATIO 3. POST *Festum Natalis Christi,* 1573.

SI quantum ad corporis valetudinem curandam diligentiæ conferimus, tantum ad animi firmitudinem tuendam laboris impenderemus, non minus disciplinarum imbueremur præceptis ad comparandam sapientiam, quam vitæ necessarijs instruimur præsidijs ad conseruandam sanitatem. Verùm vt hoc ab infimis curatur; quod animum quasi ducem habemus quo corporis incommodis medeamur; sic illud ab optimis studetur quòd animi quo cernamus inopiam, aliũ quasi ducem non habemus, eaque propter quærimus plæriq; tantummodo, cuncti præcipuè vestimentam quibus frigus; alimẽta, quibus famem à corporibus propulsemus; doctrinas quibus ignorantiam; virtutes, quibus improbitatem arceamus ab animo, vel nunquam pro-

pemodum vel negligenter admodũ vestigamus: Quare nobis minus videri debet admirandum, quòd talẽ messem percipimus qualem sementem facimus: vt corpus accuratiùs quàm animum saginantes, animo parum firmi, corpore satis fortes, corpore benè pasti, animo malè docti à sapientibus judicemur. Atqui decebat, si quid ego judico, tanto majorem curam haberi animi, qui dominatur corpori, quàm corporis quod ancillatur animo quãto sempiterna caducis, cœlestia terrenis, fluxis firma; diuina mortalibus antecellunt. Cum autem ea sit corporis humani partim peruersitas, partim infirmitas, vt animo suo, si foueas plus satis, parere nolit, si negligas omnino parere nequit, ea retinenda est nobis æquabilitas, si concordiam in nobis tueri voluerimus, vt neq; nihil, neq; nimis corpori tribuamus. Namq; si nihil tribuas, corpus contabescet inediâ, contrà si nimis tribuas, animus colliquescet inertia; quare quod par

est

eſt tribuas, vtrumq; virtutibus coaleſcet. Ita neq; ſolam colamus mē-tem, ne *Cynicis* præfractiores, neq; ſolam curemus cutem, ne *Cyrenaicis* molliores, ſed vniuerſum curemus hominem, vt Chriſtiani ſapientes eſſe jure cenſeamur. Quis non irridet fatuos phaſianos qui cum volunt deliteſcere, caput ſolū latebris occultant, reliquum corpus apertū habent, ita capiti dum conſulunt, corpori non conſulunt, & corpora & capita à venatoribus capiuntur. At verò prouidos ſerpentes prædicamus qui laboribus & periculis ſic ferūtur occurrere, vt corpus, quoad poſſint, præſtent incolume; ſed inprimis caput ab injurijs defendant; Non eſt ſolius capitis habēda ratio ne *Phaſanis* ſimiles ſtultitia; curandum eſt etiam corpus quoad licet, vt prudentia pares ſerpentibus eſſe videamur. *Carneadem* quidem tradunt, quod vobis vereor non perſuadebitur, veruntamen tradunt, ita fuiſſe in doctrinarum ſtudijs & cogitationibus defixum, & demer- *Val. Max. l. 8. c. 7.*

ſum, vt in conuiuio cum accumberet cibum oblitus ſumere, fame periturus fuerit, niſi *Meliſſa* vxor illius os apperuiſſet, & eſculentas ingeſſiſſet, & poculenta infudiſſet. Cęterùm vnus extitit talis *Carneades*, fortaſſe nullus; infinitos eſſe puto, fuiſſe lego, *Sybaritas*, quorum mores eneruati luxu, ſic & ſemper & vbique langueſcebant deſidiâ, delitijs diffluebant, vt & gallos & fabros è ciuitate remouerent, ne vel illi cantu vel iſti ſtrepitu ſomnos ſu auium homuncionum interrumperent. Eorum ſanè quidam, vt refert Athenæus, (Græcus; nam interpres Athenæi, Natalis Venetus, locum, vt ſolet, penitus corrupit, & omnem hiſtoriæ gratiam eliſit) ſed eorum quidam cum in agrum deambulaſſet, & agricolas terram fodientes vidiſſet, ipſo conſpectu hominum laborantium, intolerabilem ſe dolorem viſcerum contraxiſſe grauiter conquerebatur. Immò, quod majus eſt meo judicio, nec minus verum eſt, ſi *Lu-*

Athen. Dip l. 12. c. 6.

cilio

cilio credimus, *Marcus Sybarita* cum noctu dormiens, ſibi currere viſus eſſet, labore ſomnij fatigatus, dormire noluit iterum, ne curreret in ſomnis iterum. Vtinam haberemus vel plures *Carneades*, vel pauciores *Sybaritas*; quanquam à vobis potius contendam, vt nec *Carneadis* ſitis nec *Sybaritarum* ſimiles; quorum alterum ſpero, non erit opus vt importunè flagitem, ne *Carneadem* æmulemini, vt penè fame moriamini: alterum libentius & poſtulare velim & impetrare malim, vt induſtriam amplectamini, ne *Sybaritas* imitemini. Veſtra cuiuſq; cura cum animi tũ corporis, neutrũ vt requiram, mihi locum relinquit, meus amor veſtræ cùm ſalutis, tùm doctrinę, vtrumq; vt poſtulem, animos mihi facit; in altero ne ſitis negando pertinaces, in altero vt ſitis concedendo faciles. Ad ſummam, quia memores, quod aiunt, moneo, veſtram „ Adoleſcentes lectiſſimi, ſollicitudinem; inter animum & corpus; animus vt vigeat

Anthol. græ. Epig. l. 2. c. 37.

ad doctrinam; corpus, vt valeat ad virtutem, sic diuidatis; vt quod à *Catone* memoratū est olim, & viris prudentibus meditandum est semper, id vobis è memoria nunquam elabatur; *Magna cura corporis, magna est animi incuria*; satis iam satis à studiorum opere feriati sumus, satis & ludis & epulis indulsimus, sat patriæ *Priamoq;* datum est, cedat tandem *Ceres Mineruæ, Bacchus Apollini, Vulcanus Musis*, Iocosa serijs, laborari ludicra, desidia diligentiæ; reuertamur ad nostrum vetus curriculum; quid vt agatur? vt animus doctrinarum pascatur delitijs. Quemadmopum? Incumbendo vt solemus, vel potiùs vt debemus, Græcis literis. Quorsum tandem? vt artes lingua Græca consignatas assequamur. Quas artes? alias verborum prius, alias deinceps rerum. Verborum autem artes cum in Oratione versentur excolenda, vt propriè, vt neruosè, vt ornatè, propriè *Grammatica*, neruosè *Dialectica*, ornatè *Rhetorica*,

ca, Grammatica loquatur, *Dialectica* differat, *Rhetorica* dicat, quia superius de loquendo & differendo verba fecimus, hodie de dicendo dicendum mihi videtur. De quo ipso dicere *L.* quidem *Crassus* ineptum esse putat, nisi cum est necessarium: ego vero etiam cum necessarium, arbitror esse operosum: quod vt *T. Liuius* ad *Ciceronem* laudandum *Cicerone* laudatore opus esse scripsit, sic ad *Rhetoricæ* laudes prædicandas ipsam *Rhetoricam* oporteat adhiberi. Quare non dicam, quod tamen sæpè dictum est, & scitè dici potest, *Rhetoricam* esse rerum patronam publicarum, coronam artium, Reginam hominum, quæ mores informat, constituit Vrbes, Leges, & Iura, & Iudicia describit, quæ solis hominibus à natura tribuitur, solis sapientibus industria comparatur; quæ domi gratiam, authoritatem foris, honorem publicè, priuatim commoda; bonis præsidium, sceleratis pestem comparat; quæ præteritos, à

Cic. l. 1. de Orat.

metu reuocat; ignauos ad laudem incitat; delectat sensus suauiter, infiniter demulcet animum: virtutes euehit ardenter, perstringit vitia flagranter: senatum, populum, exercitum gubernat; quâ *Demosthenes* Græciam quò voluit inflexerit, *Isocrates* Persiæ Regem domuerit, *Pisistratus* liberos sub jugum redegerit; *Antonius* gladios districtos auerterit; *Hegesias* sanos ad mortem impulerit, *M. Cicero* princeps eloquentiæ conseruarit patriam; *Catilinam* ejecerit, liberarit insontes, nocentes afflixerit, in senatu consilia, in foro judicia, Reip. gubernacula semper tenuerit: vt non sine causa *Homerus Mercurio* caduceum assignaret, quo vitam, mortem; bellũ, pacem; somnum, vigiliam; tẽpestates, tranquillitates: alijs donaret, alijs adimeret, quod eloquentia perditos ad salutem ab exitio, miseros ab ærumnis ad lętitiam, obscuros à tenebris ad splendorem fluctuantes à procellis ad portum traducere videatur. Verùm

Iliad.ω.

rùm ista ne non dicendo videar velle dicere; propterea non dicã, quia vel *communia* sunt vel *controuersa*. *Cõmunia*; non enim Rhetoricæ sunt propria, sed *eloquentiæ*; id est, copiosæ loquentis sapientiæ, quæ flosculos à Poetis, & ornatum à *Rhetoribus*, & argumenta à *Dialecticis*, & exempla ab *Historicis*, & præcepta à *Philosophis*, ab omnibus artibus omnia quæ victoriæ seruiunt, mutuatur. *Controuersa*, magnum fuit homines olim dissipatos contrahere, mansuefacere feros, discordes consociare; & hoc *Rhetorica* fecit, inquit *Cicero*, imò prudentia, inquit *Scæuola*, *Poetica* fecit inquit *Eustathius*, jurisprudentia fecit, inquit *Crassus*, Philosophia fecit, inquit *Laertius*. Alius Musicam artem ex *Orpheo*. Alius justitiam ex *Herodoto*, alius aliã effectricem pronuntiat, cũ reipsa tamen nihil prorsus horum id aut effecerit, aut facere potuerit. Diuina prouidentia sine artibus humanis, homines beneuolentiæ vinculo conjunxit,

cum omnes ab vno parente propagati, familijs & sedibus ab initio coaluerint: Quare nec omnium scientiarum laudes ad vnam *Rhetoricam* transfundendas esse censeo, ne delicata virgo tanto sub pondere succumbens concidat, nec in ea laudanda, quam omnes adamatis, sed in vobis monendis consumetur Oratio; Quid autem moneam nisi quod *Aristoteles* in præceptis dedit, non oportere suadere mala; id vos vt exemplo probare studeatis quo virtutem, & veritatem, contra vitium & mendacium eloquentia propugnetis. Nam Poetæ cum eundem *Mercurium* eloquendi, & eundem mentiendi Deum assignarunt, non quid à nobis fieri debeat; sed quid ab ipsis fieri soleat; videntur designare: *eloquentia* tum demum est laudanda, cum veritati paret, vituperanda cum præest: ob eamque causam, nec defendet *Lupanaria* cum HARDINGO nostro, Episcopo bullato, nec id quod Horribilius est cum *Iohanne Casa*

Rhet. ad Theod. l. 1.

In consut. Apol. Eccles. Angl. part. 4. cap. 1.

Casa Legato Pontificio. Non est opus suadere scelera; si coerceas, erumpent; si eliceas, ardebunt? flagrabunt, si comprimas; si accendas, quid facient? Malorum cupiditates, & libidines affectuum,

N.S. Hic defendit & laudauit Sodomiam, vid. Sleidan, l. 21. anno 1548. Liber huius de laudibus praepostera Veneris excusus est Venetijs apud Traianum Nanum.

Sponte suo properant labor est inhibere volantes.

Ea siquidem flagitiorum fomenta, in optimi cujusque natura delitescunt, vt vnica vitij scintilla plus inflammet, quàm vberrima eloquentiæ flumina restinguant; idque prudenter obseruauit *Ouidius*, apud quem in *Metamorphosi* temeraria muliercula plus vna dictiuncula Phaetonti *Iuueni* nocuit ad superbiam, quam prudentissimi patris eloquentissima Oratio prodesse filio potuit ad modestiam. Quod si Poetæ cuidam licuit, amicum suum aureo vase vinum acidum ipsi propinantem salsè perstringere.

Quisquam plumbea vina vult in auro? quanto grauius nobis licebit eos vrgere, qui verbis aureis virus pestilens nobis propinant;

Quis-

Quisquam terra venena vult in auro? Nam etsi fingamus verba esse aurea, tamen si rebus putidis ea farcias; quid aliud, quæso, quàm *Caligulam* nobis refers, cum præsertim vt ille sordes corporis vasis aureis accipere solebat; sic ipse fæces animi verbis aureis eructare coneris? Equidem si quid ego judicare possim, assentiendū arbitror viro doctissimo *Ludouico Viui* qui neq; serio neq; joco, nec ex animo, nec simulatè, aut dicēdo, aut declamando, vel oppugnandam veritatem, vel laudanda flagitia, vel materiam quam infamem appellant Rhetores, pertractandam à quoquam arbitratur. Laudauerit *Phauorinus* turpem *Thersytem*, *Polycrates* Tyrannum *Busiridem*, *Lucianus* artem parasiticam, *Carneades* injustitiam, existimatiunculam fortassis amplificauerunt apud imperitos, nec gratiam inierunt apud bonos, nec laudem à sapientibus sunt consequuti: non quia fecerunt, quod factum multis placuit, idcirco

co ſunt imitandi, ſed quia peccarunt, cum fecerunt quod non oportuit, idcirco non imitandi. Nullum caruit exemplo nefas. Quare ſequamur conſilium *M. Fabij*, qui declamationibus materias quàm ſimillimas veritati vult tractari; quod inter verum dicendi genus, & opus declamatorium, ſi proficiendi ſtudio declamemus, prorſus quàm minimum intereſſe debeat. Nam ſi veris, inquit, cauſis non præparet, aut oſtentationi ſcenicæ aut furioſæ vociferationi ſimillimum eſt; exerceatis ergo ſtylum; id eſt in eo quod incepiſtis laudabiliter, pergatis ſtudioſè; tractandis & rerum & temporum monumentis, reprehendendis vitijs, virtutibus prædicandis, confirmandis veris, conuellendis falſis; ſuadendo, diſſuadendo; querendo, conſolando; concitando, leniendo; ijs denique componendis quorum erit aliquis vſus in vita; quævis vt tractentur, modo mala ne tractentur. *At eſt ſummæ ſolertiæ mala dicendo bonis anteferre:* Orat. Inſt. l. 2 c. 11.

Poſſe,

Posse, solertiæ; velle malitiæ; improbitatis facere, *at, est magni ingenij*; at est mali animi; *At ingenium commendat*; at judicium condemnat; *At falsa dicendo tueor, vt vera melius agnoscam*; agnoscam? Quasi vero Argẽtarij aurifices germanos nummos non agnoscant, nisi cudant adulterinos; aut peritus grammaticæ latinitatem nesciat, nisi loqui soleat barbare; aut judex seuerus nequeat fures examinari, nisi latrocinium commiserit. *At ago ioco; nec enim credo, quæ ludens defendo*; & quidem *Parmeno Terentianus Chærea* suasit joco, vt in domum meritriceam deduceretur pro Eunucho; sed melius profecerat arte Rhetorica quàm existimarat, nam Chærea fecit serio quod Parmeno suasit joco. Quemadmodum igitur *Diagoras Florentinus*; joco venenum bibit; seriò mortem obijt, ita declamatores caueant ne credant seriò, quæ dicere se dicunt joco. *Iulianus* Apostata contra Christianos exercendi ingenij & styli

Terent. in Eunucho.

Iouius elog. doctorum.

ſtyli gratia tamdiù declamauit, quoad ipſe perſuaſit ſibi, & vitam nefariam impia morte Parricida finiuit. Iam vero vt materiæ defectu peccamus aliquando, cum mala bonis, falſa veris, iniqua juſtis, declamando præferimus; ita vereor ne nonnunquam etiam contextu formæ figuris & numeris liberius nobis quam licet indulgeamus. Quum enim figurarum & numerorum compoſitio effeminata, viriles ſententias eneruet, virilis, infirmiores ſententias corroboret; conſiderandum diligenter quam cauſam, quæ perſona, coram quibus, quem in finem agendam ſuſcipiat; ne ſi vel in nugis moueamus tragœdias, vel in tragœdijs aucupemur delitias, ſi minus irridendi, certè miſerandi jure judicemur. Dionyſius Longinus, Rhetor inſignis, de ſublimi dicendi genere verba faciens, ſublimis orationis dignitatem figuris effœminari, vel ea cauſa pronuntiat, quòd figurarum illecebris qui judices ineſcat: fraudis & fuci

Lib. de ſublimor. genere in fig.

ſuſpi-

ſuſpicionem parit. Vt primum quidem offendat homines ſapientes, qui ſe illudi putant ſi tanquam inepti pueri, à curioſo artifice, verborum exornatiunculis titillentur; deinde cauſam lædat apud imperitos, quod vt amœnæ cautiunculæ, auditorem à rebus abſtrahunt, ad ſonos alliciunt; ſic quæ comp pungutur exquiſitius aculeorum affectum non inferunt auditori, ſed concinnitatis. Quamobrem etiamſi quẽadmodum Dunſi non probabant *Ciceronem*, quod careret diſtinctionibus: ita figuratores reprehendunt Demoſthenem, quod figuris non diffluat. Tamen & prudenter factum eſt à *Demoſthene*, quòd res ſeueras & ſerias, figurarum concinnitatib⁹ delumbare noluit, & diligenter ab *Hermogene* notatũ eſt, vnum tantũ compar membris omnibus abſolutum, in toto *Demoſthene* reperiri. Quid enim faceret? Agnominationibus luſiſſet; credo; & ſimilia ſimilibus, & contraria contrarijs, & paria paribus cumulaſſet.

De formis orationis, l. I.

Perſ. Sat. I.

lasset. Fur es, ait Pedio; Pedius quid? num argumentis refutat quod actor objecerat? Fecisset *Demosthenes*; sed quid tandem *Pedius*? Crimina rasis librat in Antithetis, doctas posuisse figuras laudatur. Sanè bellum hominem Rhetorem, qui magis laborauit, vt laudaretur tanquam disertus, quam vt innocens absolueretur. Itaq; ipsa natura quæ dux est artis, magistra nobis locuples esse debet, accommodandas varijs sententijs varias esse formas, & varijs affectibus varias figuras; quod alia dolentem, alia lætantem, alia metuentem, alia sperantem, alia pacatum, alia furentem; vt habet cogitatio sic decet orationem. Et ob eam causam nunquam vtetur figuris, vt oportet qui sententias quasi solum figurarum non attendit Quemadmodum itaque nec omnis vestis omni corpori; nec omnis arbor omni telluri; nec omnis sapor omni cibo conuenire potest: sic nec omnibus materijs omnes formæ; nec omnibus sen-

ſententijs omnes figuræ; nec omnibus argumẽtis omnia ornamenta poſſunt accommodari. Quod ſi nobis ratio minus perſuadet, neq; Sycionios calceos Socrati, neque pueriles Cothurnos Herculi, neque concinniores figuras rebus grauibus idoneas eſſe, ne Rhetorum quidem, & poetarum & oratorum & Græcorum, & Latinorum, doctiſſimorum hominum authoritas cõmouebit. *Stribaus* Commentario in *Ciceronem* ad *Octauium*, excuſat *Ciceronem*, vel quiſquis autor fuerit quòd (facta) & (ficta) copulans in ſcripto, ita triſti figuram ita lepidam agnominationem intexuerit. *Euſtathius*, autem in illum, *Homeri* locum τὸ ἣ παλαςήσασα προσηύδα πάλλας Ἀθήνη. Παλαςήσασα πάλλας, inquit *Euſtathius*, non eſt hic notanda agnominatio, ſed ita fortuito vocabula ceciderunt. Nam *Homerus* in ſerijs ejuſmodi ludicra vſurpare non ſolet. Quis figuras accuratius explicauit Cornificio? Quis diſtinxit illuſtrius? Is igitur agno-

Trib. in ep. ad Octauium.

Odiſſ. α.

agnominationes & similiter cadentia, & similiter desinentia perraro sumenda cum in veritate dicemus esse monet, quòd magis delectent quam persuadeant, artem ostendant, grauitati detrahant, nec solum autoritatem oratoris minuant, verum etiam, si cribra sint, auditorem offendant; quod lepida sint & festiua, splendida & pulchra non sint. Quis omnium Rhetorum *Fabio* diligentior? Quis præceptis acutior? orationem figuris quasi corpus luminibus distinguendam esse statuit. Quid igitur si corpus orationis omni ex parte luminibus coagmentetur; nonne vetus nobis illud monstrum representèt.

Lib.4.Rhet. ad Heren.

Lib. 9.cap.1. & 3.

Centum luminibus cinctum caput *Argus* habebat, quæ tamen nō vt, Illa suis vicibus capiebant bina quietem, cum alias alia vicissim vigilarent & interquiescerent, sed potius velut *Hesperidum* serpens sacris vigil excubat hortis, cùm singulis singula sine discrimine locis intertrudantur. Nam quid ego

de

de *Cicerone* dicam, qui & sæpe, & acuratè docet festiuas verborum exornationes, in concilijs & iudicijs curam ostendere, fidem minuere, in laudationibus multo liberius, moderatè tamen vsurpandas esse. In rebus grauibus vt sint nullæ, in rebus suauibus ne sint, nimiæ; At quantum inter nos & illum interest, ille benè & præclarè sæpe dici cupit, belle & festiue nimium sæpe non vult; nos etsi plumbeos habemus gladios, tamen eburneis vaginis sic includimus, vt quæ fuit olim ars bene dicendi, ea iam tandem ars bellè dicendi effecta videatur. Ille suauitatem *Isocratis* perstrinxit, quod suis numerorum & figurarum festiuitatibus intemperantius abutatur; nos qui cætera vix gustamus *Isocratis*, figuras. i. næuos *Isocratis* effingimus, vt furiosus Furius qui neruos Fimbriæ non exprimebat, oris prauitatem imitabatur. Ille sic mentem, vt sensus, aspectum coloribus, auditum cantibus, odoratũ vnguentis,

In Orat. & Partitionib.

Lib. 2. de Orat.

In Oratore.

tis, cibis guſtatum, tactum voluptatibus, magis moderatis ait affici quam ſuauiſſimis, quod ſummæ voluptati faſtidium maximè ſit finitimum. Nos vt homines delicatis palatis, non optimos ſed dulciſſimos cibos conſectamur, alimenta ſalutaria negligimus, condimenta voluptuaria præferimus, nec tam vt ſimus fortes quam vt videamur formoſi, laboramus. Ac imitamur ſordidas meretrices, quæ Ceruſſâ & purpuriſſâ, & medicaminibus vti ſolent, vt venuſtatis augeant decorem, etſi valetudinis iacturã faciant. Nec enim eſt diſſimulandum fieri ſæpenumero, vt rationes firmiſſimas eneruemus, dum ſcitas exornationes quærimus; nec tam quid dicamus, quam quemadmodũ, curemus; & argumenta conformemus figuris, quas prius apparamus; non figuras aptemus argumentis; ad exemplum credo ſutoris *Florentini*, quem ferunt veſtes concinnaſſe liberis, priuſquam naſcerentur; natis autem poſtea liberis, du-

dubitasse, quemadmodum ipsos vestibus aptos faceret; Itaq; non secus in aciem prodimus, nec aliam vt auguror victoriam reportabimus; quàm *Antiochus*, cujus milites, vt dixit *Annibal*, auro fulgebant satis ad pompam, armis ad pugnam nihil valebant, *Patroclus* exultabat in armis *Achilleis*: sensit *Hector* nihil aliud esse quam *Patroclum*; nugæ vestiuntur figuris ornatissimis, vidit artifex nihil aliud esse nisi nugas. Etenim inuitus dico, sed tamen dicendum est quod scripsit *Hieronymus* olim de *Ambrosio*, *Verbis ludit, dormitat sententijs*; idem agnosco & in vestrum nonnullis, & plus quam velim in meipso dum vobis nimis placere studeo, diffluimus figuris, magis argumentis frigemus; concinni, minus neruosi.

Plutarch. in Annibal.

Homer. Il. π.

Præf. homil. in Luc. Ruffin. pont. Hieron.

Ouid. Met. l. 2

Sub montibus illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis,

figurate sed falso *Battus*: verum incidit in artificem & ipsum artificem

cem mentiendi qui pari tractat hominem eloquentia.

Et me mihi perfide prodis?
Me mihi prodis ait.
Ibant qua poterant sed non qua
non potuerunt;

canit Poeta *Ennius*; quàm venustè retulit contrarijs contraria, in dubio est animus vtrum magis admirer sapientiam hominum, qui non ibant, qua non poterant; an eloquentiam Poetæ qui tam luculenter antitheta contexuit; Ibant qua poterant sed non qua non potuerunt; An istos in itineribus tantum ita prouidos fuisse judicatis? immò vel ego fallor, vel etiam in conuiuijs, edebant quæ habebant; quæ non habebant non edebant. Ibant qua poterant, qua non poterant, non ibant. Verum excusandus est opinor *Ennius*. *Ennius* ingenio maximus, arte rudis. Quis enim reprehendat & veterem, & latinum, cum & græci & recentes paria committant. Euripides in Ranis apud *Aristophanem* irridet *Æschilum*

In fragmen. veter. Poet. Hen. Steph.

Æschilum quòd *Orestem* induxerit ita loquentem; in istam terram reuertor & redeo: reuertor & redeo? inquit *Euripides*. O suauem Synonymiam! quasi quis vicino dicat, Commoda mihi gladium, etsi vis ensem. Sed hoc frigidius & iniquius fortassis. Illud acutius & aptius ad propositum, quod tradit *Demetrius Phalereus*, *Epicharmum poetam* vt inepta figuratorum antitheta deridet, magis ad delectationis illecebram detorta, quàm ad ipsius rei naturam accersita sic cecinisse: aliquando quidem inter illos eram ego, aliquando vero ego eram apud illos. Græcè hoc melius; sed eodem in genere, licet dispari ratione labuntur Angli nostri, qui nonnunquam etiam in rebus grauibus, siue quòd nesciant siue quòd ignorent, quæ sit vera eloquentia, ludibundi licenter luxuriant lascivis luminibus literarum; sic enim ipsi loquuntur & laudantur, nobis non licet esse tam disertis qui Musas colimus seueriores. Equidem cum

Lib. de eloq.

cum ineptias iſtas reſpicio, in eam ſæpenumero ſententiam venio, vt quomodo *Varro* dicebat ea bellaria eſſe maximè mellita, quæ mellita non ſunt; & *Menander* eas fœminas eſſe formoſiſſimas, quæ formæ nihil illinunt; & Philoxenus ex piſcibus eos eſſe cæteris ſuauiores qui non ſunt piſces; & *Plautus* eas mulierculas optimè olere, quæ nihil oleant; & *Plutarchus* iuuenes ijs Philoſophiæ dictis delectari, quæ minimè ſunt Philoſophica; ſic eam orationem eſſe putem florentiſſimam quæ non eſt florida, & eas figuras eſſe maximè politas quæ nō ſunt figuratæ, quod matronalis grauitas longè longéq; præſtet leuitati meretriciæ, vt ad omne fere orationis genus diffundi poſſit, quod de libris *Attici* ſcriptum reliquit *Cicero*, eos hoc ipſo fuiſſe ornatos quod ornamenta negligerent. *Lib 2. Epist. 1. ad Attic.* *Dionyſius* quidem Halicarnaſſenſis præſtantiſſimo vir judicio in opere de antiquis oratoribus duplicem apud Græcos Rhetori-

oratio ea est eloquentissima, quae nō est eloques

cam fuiſſe ſcribit; alteram virilem, verecundam, prudentem; Alteram effœminatam, laſciuam, languidam; illam Philoſophicam, diſciplinis politam optimis, Iſtam Hiſtrionicam, expertem veræ Philoſophiæ; Illam Academijs, iſtam theatris, illam ſenatu, iſtam plebecula; illam ſapientibus, imperitis iſtam auditoribus digniorem. Iam hæc effœminata, inquit ille, Rhetorica, quod venuſtate, & vbertate, & concinnitate, & ſuauitate virilem Rhetoricam præcedere videretur; honores quidem & imperia ciuitatum illi præripuit, ſibi vindicauit, cæterum ſuis ſtatim delitijs vniuerſam Græciam luxurioſorum luſtris, & ganeorum popinis ſimillimam effecit. Mutata muſica mutari mores dicit *Plato*; quanto verius mutata Rhetorica? Quid enim? An hoc ſolis accidiſſe græcis, ac non etiam Romanis arbitramini? Scribit & fremit *Plinius* ſecundus, orator ſui temporis diſertiſſimus, perijſſe diuinam, perijſſe

Viues lib.4 de tradendis diſciplinis.

rijsse eloquentiam, quod omnes ad dulcitudinis aucupium conuerterentur; relictâ rerum curâ; Iudices Imperiti non neruosas sed amænas audire vellent Orationes, & mallent aliquid quod delectaret, quàm quod doceret; Oratores inepti prauo judicum affectui dictionem aptarent, & afferent in forum, quod vix theatra quidem ferrent. Ita genus dicendi ex sano, & sobrio, & seuero, ad pictum & petulans immutatum, non ad victoriam, sed ad voluptatem, magis ad delectādum quam persuadendum referebatur: vsq; eò vt & *Plinius* exclamet. Scias eum pessimè dicere qui maximè placeat. Et *Tacitus* Oratorum Orationes ad *Lyram*, vt Poetarum carmina cani lamentetur. Nihil ominabor, & faxit Deus, ne sit causa ominandi. Verum, vt Rhetoricæ virilis effœminatio non solū Gręcis, verum etiam Romanis syncerū judicium corrupit, germanam eloquentiam ademit, nefandam inuexit petulantiam; ita verendum est,

Epist. l. 4.

Dial. de clar. Oratoribus
Fab. l. 5 c. 12.

ne nostra nimiâ rhetoricandi mollitiâ & menti peruersitas & linguæ futilitas, & vitæ luxuries importetur. Similium similia sunt consequentia. Quis ergo speret effectum disparem; cum præsertim sint de nobis, qui non vt illi, profanas conciones de rebus alienis, sed de suis, de diuinis, sacras audire nolunt, nisi quas exornatiùs elaboratas arbitrentur. *Ciceronis* ætate profani Oratores, etiam rauci, etiam indiserti, rerum causâ, quas agebant à viris grauissimis summâ curâ audiebantur. Nostri lasciui, delicati adolescentuli, nectar è vase fictili haurire nolunt; è vitro vel argento nisi hauriant, sitire malunt: an verò legatis principum, siue sint balbi, siue diserti, siue *Clodij*, siue *Catones*, eadem defertur à potentissimis Monarchis, & voluntas audiendi, & dicendi authoritas: Dei legatos, si minus rotundè nobis sensus feriãt, & figurarum blanditijs animos titillent nos homunciones audire grauabimur? Luculenter *Augustinus*;

stinus; bonorum, inquit, ingeniorum insignis est indoles, in rebus verum amare non verba; opus est ergo caueant,& diligenter caueant qui verba, non verum, in rebus amant, ne, quàm politas aures sibi ipsis: tam profanos animos viris bonis habere videantur. Quid igitur?dicet aliquis, tu ne cum Stoicis ornatum Orationis & elegantiam reprehendis? nihil minus: Mel, si quis eo modicè vtatur,stomachum fouet & appetitum acuit; si copiosiùs in bilẽ vertitur, & stomachum retundit. Qui pueris medendi gratia dant absynthium, oras poculi contingunt melle, ne sit insuaue quod est salubre; quanquam qui sapiunt, etsi careant melle, tamen vt sanentur, absynthium sument. A Philosopho, inquit *Cicero*, si afferat eloquentiam, non aspernor,si non habeat,non admodum flagito; *De fi. l. 1.* A Philosopho, inquies, in Oratore secus est. Immo etiam idem *Cicero*, *In Oratore.* non quòd antiquis Oratoribus,inquit, deest flagito potius, quam

laudo, quod eſt; præſertim cum ea majora judicem quæ ſunt quàm quæ deſunt: Plus enim eſt in ſententijs boni, quibus illi excellunt; quàm in concinnitate ſentētiarum quam non habent. At horridam inquis, Orationem non amo; at nec ego calamiſtratam amo: ornamenta velim, nolim lenocinia ſatis: eſt ſi decoram elegantiam præ ſe ferat: at fumoſa ferre non potes; nec ego poſſum ferre fucoſa: ſatis eſt ſi venuſtam condecentiam aſſequamur. Apes oderunt & odores fœdos, & delitias vnguentorum. At neminem decet eſſe pannoſum. Ita nec quemuis decet eſſe purpuratum: ſatis eſt ſi honeſtus cultus adhibeatur. At nunquam glande veſci deſiderem; quid? & ſemper melle paſci ſuſtineas? ſatis eſt ſi fruge depellas inediam. In ornatu quidem corporis nec obſoletas ſordes, nec exquiſita pigmenta; ſed decentem munditiam probant viri graues. Quid? & in ornatu Orationis vel incultam duritiam, vel decoctam

Ariſt. hiſt. Animal. l. 9.

dul-

dulcedinem, non austeram suauitatem probabunt eloquentes? Nunquam aberrabitis si mediocritatem aureā persequemini, vt neq; Dunsi, neque figuratores, sed eloquentes; neq; rustici, neq; curiosi, sed diserti; nec argumentis inualidi, nec ornamentis illepidi; sed rebus & verbis apti esse studeatis; cum eo tamen, vt semper majorem curam habeatis corporum quam vestium; id est, rerum quam verborum, inueniendi quæ doceant, quam eloquēdi quæ placeant; ex cognitione rerum efflorescat oportet Oratio; vt figuræ sequantur, non trahantur, nō ingestę sed innatę; naturali succo decoræ, non aduentitio fuco politæ; non in possessionem alienam irruisse, sed in locum suum migrasse videantur. Alioquin eueniet si figuris electissimis abjectas sententias & argumēta vestiamus, vt cum Attico rideamur, qui vilia oluscula splendidissimis lancibus & canistris apponebat. Macedones ferreis armati scutis vniuersum prope ter-

rarum orbem debellarunt: post, nacti diuitias argentea fecerunt scuta; & Argyraspides inde dicti, turpiter ab illis quos vicerant sunt concisi. Oratori persuasio, tanquã victoria militi proponitur; quã ad consequendam malo militem animosum armatum ferro, quàm imbellem tyrunculum fulgentem auro. Quare præcipuè sapientiam cõsectemur, ei quasi comes adhæreſcet eloquentia; Atq; contemnamus ineptum illum Italum, Petrum Lætum, tantum Romanæ vetustatis admiratorem, vt pro *Petro*, *Pomponius* nominari voluerit; hominem nec meo judicio perindoctum, & suo literatissimum, qui sic addictus fuisse fertur verbo, facultati Rhetoricæ, reipsa putidæ curiositati, vt sacras Scripturas nullis amicorum adhortationibus, adduci posset vnquam vt attingeret; quamobrem quæso? ne stylum, si Deo placet, labe pollueret. Profecto non erat causa cur id metueret. Cæterum, vt cuidam olim imperito qui *Zeuxidis*

dis Helenam sibi non videri pulchrã asseuerabat, *Nichomachus* pictor, sume inquit, meos oculos & deam judicabis; ita mihi liceat responde- re *Pomponio*, qui sacras literas sua sententia quasi barbaras cõdemnat, sume meum animum & disertissi- mas judicabis. Siquidẽ ex Hebræo aptè transferrentur. Nam vetus in- terpres ex Hebręis & Græcis bonis latina sæpenumero fecit non bona. Popularia quæ captui populi scri- bebantur, vt intelligerentur ab omnibus quæ omnibus scribe- bantur, vt *Lactantius*. Omnino non semper concludunt Dichoreis, nec ludunt agnominationibus, nec fulminant portentosa, nec ampul- sas proijciunt, nec sesquipedalia so- nant; nec locos & lucos, atrum & Atrox, dirum & durum, pro gem- mis intertexunt; nec suauitate ca- rum, & nobilitate rarum, & mag- nitudine clarum, & eloquentiæ pa- rum, & figurarum harum elegantiã aucupantur. Verùm si veram elo- quentiam examines nullum est ge-

nus vel in rebus argumenti, vel in verbis ornatus qui materiæ conueniat, cujus in sacris literis non reperiatur etiam perfectio, nō dicam adumbratio; sed de sacrarum literarum & eloquentia interea. *Petro Pomponio* diui *Augustini* authoritatem opponam, qui de hac ipsa re verba faciens, sacrarum, inquit, literarum scriptoribus non modo nihil mihi sapientius; verum etiam nihil eloquentius videri potest, & audeo dicere omnes qui rectè intelligunt quod illi loquuntur; simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse: sicut est enim quędam eloquentia quæ magis ætatem Iuuenilem decet, est quæ senilem. Nec jam dicenda est eloquentia si personæ non congruat eloquentis; ita est quædam quæ viros summa auctoritate dignissimos planèq; diuinos decet, hâc illi loquuti sunt; nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: ipsis enim congruit; alios autē, quanto videtur humilior, tanto altius non ventositate, sed soliditate trāscen-

Doct. Christ. lib. 4. c. 6.

cendit. Hactenus *Augustinus*, qui & mihi dicendi & vobis audiendi finem imponet. Si tamen hoc vnum prius quasi faustum inchoantis anni auspicium vobis, eximiæ spei adolescentes, ex animo precatus fuero, vt euadatis prudentes animo, facundi lingua, valentes corpore, vita longęui, copijs locupletes; sed ea lege vt & animum, & prudentiam; & linguam & facundiam; & corpus & valetudinem; & vitam, & diuitias, & omnia Iesu Christo posteriora ducatis. Vobis, quos amo quasi fratres, omnia sic opto quasi mihi, vt nouus annus, & nouus animus, noui mēses, & noui mores, noua tēpora, & noua studia veterem è nobis hominē sic euellāt, & nouum in nobis hominem sic informent; vt semper ab eo renouati ad virtutem, qui solus obsoletis nouitatem tribuit, cum omnium tandem rerum fiet renouatio, noui homines ad nouam patriam, noui ciues ad nouum cœlum; noui Israelitæ ad nouam Hierosolymam omnes euehamur. *Dixi.*

ORATIO POST *Festum Paschatis.* 1574.

Ythagoram ferunt *Epimetheum* in fabulis præposuisse *Prometheo*, cujus consilium minus probabat, quòd homini rationem largitus esset: cum eâ, tanquam flammâ, ad exitium, vt incendium, homines abutentes, tanto miseriorem in terris vitam agant, quanto paratiorem ad mala mentem habent. Inconsultè *Pythagoras!* Nam si quòd rationem non ad exercendam virtutem adhibemus, sed ad comparandam nobis prauitatem, alijs pernitiem, reprehendendum fuit: non illum, *Prometheum*, id est, Deum, qui concessit, sed nos *Epimetheos*, id est, homines, qui abutimur, improbare debuit. Est enim profectò illius Academici apud *Ciceronem*, in Deum periniqua, vel impia potiùs, in homines peracerba,

ba, ſed vera Oratio ; quâ ſeuerè conqueritur cum ratione rectè facere, ratione peccare liceat; alterum & à paucis, & rarò, alterum & ſæpè & à pluribus ſolere fieri. Cujus mali radix cùm è deprauata natura noſtra germinans, corruptis humanæ vitæ inſtitutis alatur & adoleſcat; eos continuò fructus effundit, cùm morum improborum, tùm inanium opinionum, vt venenatis ſcelerum & errorum morbis tetrã moralibus peſtẽ machinetur. Quæſita eſt igitur his morbis medicina; quę vanis opinionibus veritate cõpreſſis, & impuris moribus virtute refrænatis, ſi minùs omnes malorũ fibras, at ſaltèm fructus reſecaret. Sed majus erat opus, quam quod ab homine poſſet confici; *Deum* res illa *medicum* poſcebat. *Philoſophi* quidem animorũ medici & eſſe volebant, & ſolebant dici. Quanquam autem eorum aliqui tales erant medici quales *Clodiani*, quibus ad necem, non ſalutem hominum, *Clodius* vtebatur: tamen certè pręſtan-

ſtantiſſimi conatu ſatis acri ſed impari ſucceſſu ſanandis peſtibus animorum ſuam operam nauârunt. Itaq; cum mentem fontem eſſe actionum viderent, quæ bonos purgata, deprauata malos mores effingeret; omnem ſuam operam ad veritatis eruendæ ſtudium cõtulerunt, quæ mentem corruptelis errorum liberaret. Hinc, vt omittam alia laudanda Græcorum Philoſophorum inſtituta, diſputandi ratio primum emerſit; vt quæ ſinguli minùs accuratè perueſtigare poterant, aliorum operâ conjunctis viribus faciliùs inuenirent. Nam iſtam fuiſſe, vt ratione præſtantiſſimam ſic antiquiſſimā vetuſtate diſputandi cauſam, demonſtrat *Socrates* apud *Platonem*; qui verbis vltrò citroq; habitis, noli, inquit, *Protagora* exiſtimare me tecum diſputationem ob aliam rem inſtituere, quàm vt ea diſcutiam, quæ mihi dubitationem afferunt. Scitè enim illud *Homerum* dixiſſe arbitror, ſi duo ſimul eant alterum altero faciliùs perſpecturum,

rum, quid facto ſit opus; vnus ſolus ſi cogitauerit, & animo ſegniore & minore conſilio ſine dubio futurum. Ceterùm vt humani ſenſus peruerſitas libenter à melioribus ad pejora degenerat, & inſitâ prauitate, quâ peſtilentèr inficitur, rebus integerrimis aſpergit labem: quod inueſtigandæ ſtudio veritatis primò ſuſceptum eſt, id ambitioſæ ſtudio victoriæ ſenſim corruptum eſt, cùm magis vt ſeipſos oſtentarent, quàm veritatem oſtenderent, à multis diſceptaretur. Laudabiles Philoſophorum conatus, Sophiſtarum cupiditas deprauauit. Itaque neglecto literarum fructu, qui ſummus ad animos virtutibus imbuendos erat redundaturus è cognitione veri, abjecti animi partìm pecuniæ, partìm glorię cupiditate rapti, magis vt ipſi viderentur doctiſſimi, quàm vt alios rebus optimis inſtruerent, laborantes; contentionum fouendarum libidine ſyncerum veritatis ſtudium oppreſſerũt. Commouit ſe quidem aduerſus arrogan-

rogantes istos sophistas in primis *Socrates*, & promouit aliquantùm, excitatis pręstantibus ad eorum insolentiam minuendam ingenijs: sed erat infirmior medicina morbo, (quid enim aliud est existimandũ?) cùm adeò pręsertim post tot annorum secula vis eius exarserit, vt non Ethnicas *Athenas*, sed Christianas *Academias* polluerit. Est enim quorundam, non in priuatis latebris expressa leuiter, sed defensa pertinaciter in scholis publicis opinio, non esse consumendas in studio vel propugnandi, vel eruendi veri disputationes, sed in *Aristotelis* opinionibus quibuscũq; etiam absurdis & impijs defendendis. Quam sententiam impurissimam, prodigiosam dictu, pernitiosam vitę, judicio pestilẽtem, fuisse qui protulerit miror; non deesse qui probent, doleo; probandam esse nemini scio. Vobis quidem omnibus, *Adolescentes ornatissimi*, qui rectâ rationis normâ, non praua consuetudinis regula conformandum esse vitæ cursum

cog-

cognoscitis, & detestabilem videri spero, & vt perpetuò videatur, opto. Omninò perdifficilis est illa *Xenophontei Herculis* deliberatio; vt vobis deligatis, quam viuendi viam ingressuri sitis. Sed quoniam ineunte jam adolescentiâ pubertatis annos pridem attigistis; vt, quod egregiè monet *Cicero*, genus ætatis degendæ constituere, vel constituisse potiùs, & constitutum modo persequi debeatis : oportet id vobis serio sit meditatum maturo consilio de re grauissima, quod vobiscum vitæ genus sequi decreueritis. Vt *Herculi*, sic vobis voluptas & virtus in biuio sunt propositæ: virtutem quin optetis non dubito, sed virtutis multa [a] studia, & quid è multis anceps consultatio. Equidem si me autore vtamini, suadeam & charissimis, quod mihi est charissimum, & optimis ingenijs, quod scio esse optimum; vt humanę sortis memores, miseris mortalibus ab iniquitate ad justitiam, ad sapientiam, ab ignorantia deflecten-

[a] *Stadia fortasse legendum*

ctendis, Deo quàm simillimi, quoad potestis, efficiamini. Sed siue ista siue alia sunt vobis deliberata, siquidem ad finem cum fructu tenditis: (tenditis quidē certè nisi prorsus insanitis:) quemadmodum sagittarij semper ad scopum tela collimant, & nauicularij semper ad portum vela intendunt, similiter vobis semper ad finem studia sunt dirigenda, vt ea discatis, dum adolescitis, quę, cùm maturueritis, vobis sint vsui. Quæ non proseminantur, dum ver ętatis viget, sine dubio non metentur, cum autumnus aduenerit. Qualem facis sementem, talem messem expecta. Quid autem impedit, cum idem labor sit insumendus in bonis & malis frugibus seminandis, quin solo fœcundo fruges vtilissimas spe certa prouentus vberrimi cōmittamus? An quisquā ita demēs esse potest, vt malit cum *Vlysse* furorem simulante salem serere, quàm cum *Laërte* semen spargere? Quid aliud porrò faciunt, qui nescio cuius *Vlyssis* exemplo, errorem,

rem,quasi salem,sed insulsum,adolescentibus, primis annis, aspergi volunt, veritatem quasi semen posterioribus annis reseruant. Quasi verò juuenem quem adhuc flexibilem erroribus pertinacitèr tenẽdis & tuendis assuefieri coëgeris, eum jam induratum, ad cõtrarium credendi quasi crescendi rationem cõtorquere possis. Cum hoc ne agricolæ quidem ignorent,arbores nisi maturè grandescant, intereà dum sunt teneræ, vix vnquam ad aliquã proceritatem peruenire. Qui non fert vitulum juuenis, non feret bouem senex. Ac mihi sanè videtur aptissimè in illos cadere, quod sensit *Cæsar*, qui cum peregrinos *Romæ* quosdam diuites vidisset ferentes in gremijs ac in delitijs habentes, simiarum catulos, rogauit an mulieres in illorum regionibus pueros non procrearent;perstringens eos grauiter qui hominibus erga homines insitum amorem in bestias profunderent. Nonnè grauiorem reprehensionem multò merentur, qui,

qui, cum ipsis, sciendi studium & loquendi facultatem Deus ingenerarit, prætermissis optimis ad errores & ineptias discendas & defendendas vtrâq; abutuntur. Quos si quis roget quorsum id faciant; ita dico, quorsum; (nam id præcipuè spectandum est, quem finem proponant laborioso studio, quem fructũ laboris infructuosi quęrant) sine controuersia non poterunt inficiari, vel nullum ab illis bonum finem respici, quod est improbitatis, vel ad finem quem respiciunt, peruersa viâ tendi, quod est imprudentiæ. Cum *Pyrrhus* in Italiam ex Epyro, pro Tarentinis contra Romanos bellum suscipiens, profecturus esset *Cyneas Thessalus* Orator disertissimus, qui plures dicendo, quam *Pyrrhus* dimicando subegit vrbes, eum ab incœpto specie generoso, reipsâ temerario vehementer est dehortatus; & Bellicosi quidem, inquit, ô *Pyrrhe*, sunt Romani, multisq; validis gentibus dominantur: quod si Deus nobis victo-

ctoriam concedat, quid faciemus victoriâ? Romanos, inquit *Pyrrhus*, cum domuerimus, nulla nobis ciuitas neq; Græca, neq; Barbara poterit resistere, quin vniuersam statim Italiam debellemus; tum *Cyneas* Italiam, inquit, porrò cum redegerimus in potestatem, quid tum agemus *Pyrrhe?* hîc ille, in propinquo est inquit, Insula Sicilia, diuitijs locuples, incolis abundans, & dissidijs valdè feruens; nec præsidijs satis valens; bene narras, inquit *Cyneas*, sed hiccinè finis erit nobis militiæ Sicillam occupare? Quid tum agemus, *Pyrrhe?* Largiatur nobis Deus successum prosperum, inquit *Pyrrhus*, & istis ad majora quasi præludijs vtemur; quis enim ab *Africa*, quis à *Carthagine* sibi temperet? Quam *Agathocles* Syracusis clam profugiens, paucis nauibus pœnè cœpit, planè domuit. Iam his demùm omnib⁹ sub jugum redactis, neminem hostium nostris armis obuiam iturum quid opus est referre? Non est opus, inquit

Cy-

Cyneas; nam tantâ potentiâ recuperare Macedoniam & obtinere Græciam, & occupare Thraciam, & Achaiam debellare sine dubio poterimus, sed vniuersa cum tenuerimus, quid tum agemus *Pyrrhe*? Hic ille paulùm insistens & subridens. Quid tum agemus *Cynea*? Hilaritati nos trademus & jucundis conuiuijs, & facetis colloquijs nos ipsos oblectabimus. Quæ cum dixisset *Pyrrhus*; quæso quid impedit, inquit *Cyneas*, quin omissa Italia, & Sicilia, & Africa; quæ sine multo sanguine comparari nequeunt, nec sanè magna commoda cum parantur, afferunt, hilaritati statim & lætitiæ nos tradamus; conuiuia & colloquia quibus sine molestia perfrui possumus, cur infinitis *Pyrrhe* periculis aucupamur? Quanquam ego *Cynea* par esse non possum eloquentiâ, tamen vos prudentiâ Regem *Pyrrhum* anteceditis. Cæterùm vt *Pyrrhus* in *Epyro* jucundum otium se concupiscere verbis est professus, cum calami-

lamitosum sibi negotium factis accerseret: Ita multi in Academia velle doctrinâ & pietate imbui, dictis præ se ferunt, cùm & literarum & morum corruptelas studijs persequantur. Quos si posset aliquis CYNEAS examinare, quid essent tum facturi; & quid tum facturi; quoad finem destinatum animo consequerentur, quid factitare solent video; quid responsuri fuerint nescio; nisi quod ex factis auguror eos Parisiensem quendam sequuturos, qui cùm artibus studeret, cupiditate flagrans gloriæ, vt *horribilis Sophistæ*, tanquam *Scipio Africani*, cognomen nanscisceretur, quod vehementer ambibat; Poetas, & Historicos, & Philosophos, & Politissimos quasi nugas non attingens; de logicis subtilissimas Nominalium, & Realium, & Vniuersalium, & prædicabilium & prædicamentorum & demonstrationum argutias: de Ethicis, felicitates simplices & aggregatas; diuinas & humanas; actiuas & contem-

tem-

templatiuas : de Physicis, motus substantes & inhærentes, & primi mobilis, & vniformes; æternitates mundi, & infinitates rerum, & admiranda quædam de animæ potentijs non ex *Aristotele*, quem Græcè loquentem non intelligebat; sed ex eo, quod *Arist.* dicere somniabat, lateribus Milonis, clamore Stentoris ęneâ fronte, ferreâ voce, plumbeâ mente, ligneis distinctionibus, in scholis publicis tanquam *Athleta*, verbis & pugnis cum esset opus defendebat. Si Thessalo Cyneæ cum isto Parisiensi negotium esset; haud scio, an auderet eum interrogare, postquam Logica, & Ethica & Physica sic diuexasset; quid tum facturus esset. Horribilem sophistam nescire quid agat putas? Vide quid dicas; periculosum est lacessere & iratum & armatum; verùm si mihi id ipsum à nostris horribilis sophistæ longé dissimilibus, nonnihil tamen consuetudinis errore labentibus, sciscitari liberet; responderet credo

ſe tum demùm rectas opiniones, & vtilitatem artium & veritatem rerum, relicta quam ſequebantur ſcholarum conſuetudine, quæſituros ac defenſuros; quò diſciplinis grauioribus melius vacare poſſint. Quid igitur, inquam, quæſo, tandem impedit, quin omiſſis iſtis ſubtilitatum nugis, & erroribus opinionum in tradenda dialectica, & vtraque philoſophiâ; quæ ſi rectè diſcantur, maximum adiumentum; ſi ſecùs, detrimentum ad res maiores afferre ſolent, ſola quæ vera ſunt ac vtilia, quæ & doctrinam augent & probitatem, cùm animis percipere tum linguis defendere continuò meditemur? Veritatem & virtutem, quas ſine peruerſitatibus ſequi ſtatim poſſumus, cur poſt immenſas demum ineptias aucupamur? Iſta ſi dicerem fortaſſis illis non perſuaderem. Ne *Cyneas* quidem, qui tamen benè ſuaſit, perſuaſit *Pyrrho*. Sed expendite nihilominus quid ſit conſequutum. *Pyrrhus Italia* & *Sicilia* & *Africa* fru-
ſtratus,

ſtratus, *Argis* mulierculæ manu confectus, jucundum otium, quod appetiuit, nunquam attigit. Deteſtaris exitum? ne ſequaris exemplum. Si tendis ad optima, quin ſtatim eniteris. Si putas vitioſa, cur tandem aggredieris? Omnis in bonis inepta eſt procraſtinatio. In alijs rebus *ſat citò, ſi ſat benè*; in iſtis ſine dubio ſat benè, ſi ſat citò. Morbos corporum è veſtigio curamus; morbos animorum in annum differimus? At enim, inquis, in concione differens, cum ero Theologus, veritatem propugnabo; adoleſcens philoſophans, errores in Schola philoſophorum defendam. Quis tu es hominum, homo ſtolidiſſime, qui præſcribis Deo, quando piè ſis loquuturus? Craſtinum potes tibi polliceri? Qui ſis an in medio curſu præcidaris? Numquid habes diploma diuturnitatis vitæ? (*hodiè*.

Sera nimis vita eſt craſtina, viu
Qui non eſt hodiè, cràs minùs aptus erit.

In craſtinum differs ſeria; quid ſi

pereas ante craſtinum *Archias* quidam *Thebanorum* Tyrannus, vt eſt apud *Plutarchum*, cùm illi compararētur ab aduerſarijs inſidiæ déq; eo ipſo inter cœnandum literas accepiſſet, quas à nuntio rogabatur, vt confeſtim legeret, vino ſe proluens, In craſtinum, inquit, ſeria, & acceptas literas pulvinari ſubjecit; eâdem nocte mactatus eſt. *Iulius Cæſar*, cùm in Senatum ingrederetur ad conjuratos, libellum à quodam conſpirationis indicem accepit, ſed non apperuit, in veſperam diſtulit: eodem die confectus eſt. Auertat Deus omen! Sed eſt incertum, quid veſper ſerus vehat; & quis ſpondebit non euenturum nobis quod illi euenit? Humanus animus eſt ferrum: dùm in igne eſt, feri. Prudenter *Alexander*, qui rogatus quo modo potitus eſſet *Græciâ*, nihil, inquit, procraſtinans. Cæterùm fingamus non poſſe cuiquam contingere, quod *Cæſari*, quod *Archiæ* contigit. Perſuadeamus nobis, tāquam *Sybillam* in fabulis cum *Apolline*, ita noſtros

procrastinatio

reipſâ cum Deo pactos eſſe de vitâ ad ſeram ſenectutem protrahendâ: num idcircò defendendis falſis opinionib⁹ juuenes aſſueſcemus; vt defendendis veris prauam cõſuetudinem ſenes corrigamus? Cõtrahenda eſt, opinor, ægritudo corporibus vt ſanentur, oculis lippitudo, vt depellatur, maculæ veſtimentis, vt abluantur; auro ſcoria, frugi lolium, flamma tectis, error animis, vt emundes, euellas, extinguas, expurges, quod infeceris, inſeueris, inflammâris, pollueris. Inſtitutis muſicum? Abſurdè canat; concinnè, cum in templo fuerit, moduletur. Informas Grammaticum? Loquatur barbarè; cum ad vſum loquendi venerit, dediſcet. Oratorem erudis? Solœciſmis quaſi gemmis, in ſchola, quæ dicet, ornet; politè dicat cum in foro cauſas agat. Quid? tunc teneris ingenijs tam intolerandam inuris arrogantiam, vt adoleſcentuli cum viris, latina cum Grammaticis, diſerta cum Oratoribus, vera cum Theologis

vſurpare audeant ? Quid hoc eſt aliud quàm artes confundere, prophanare ſcientias, Academiam excindere; quod niſi maturè ſeueris Magiſtratuum edictis coerceatur, actûm eſt de Philoſophia? Dic ſodes. An eſt opus veritatem in Scholis defendi, cùm Euangelium annos quindecim fuerit prædicatũ? Quid Philoſophis cum Theologia? Quid juuenibus cum veritate ? Licebit quidem olim, cum in ſuggeſtu erimus, veritatem liberâ voce defendere. Nam in ſcholis profectò, ſacramento obſtringimur ad propugnandos *Ariſtotelis* Philoſophorum principis etiam errores, præſertim malorum conſuetudine ſtipatos. ô fulmina rationum ! & erit quiſquam tam impudens, qui tam validis argumentis, tam perfidus, qui ſacramento, tam arrogans, qui maioribus tam peruerſus, qui conſuetudine, veritatis neſcio cujus gratiâ reſiſtit? Quid Philoſophis cum Theologia? quid juuenibus cum veritate? id eſt, quid ægro-

grotis cum medicina? quid famelicis cum annona? ô nos seditiosos! qui vel illos sanari vel istos pasci volumus! at obstringimur sacramento; sic enim gloriantur; si ad mala obstringimur, est factu nefarium; sceleratè promittitur, sceleratius præstatur. *Quanto tolerabilius*, inquit, *Ambrosius*, *tali fuisset periurium sacramento*. Verùm non obstringimur. Eáque propter cùm ista jactant, non nobis perfidiæ, sed sibi impudentiæ labem aspergunt: Meritò id quidem. Quid enim mirum eos mentiri, qui defendunt veritatem, non esse defendendam. At imitandi sunt maiores! verissimè dicis; & id affirmat *Cicero*. Sed quid adjungit, quæso? *id* inquit, *primum excipiendum ne vitia sint imitanda*. At disputandi gratiâ tueri falsa, leue est! quid exilius phalangio? & tamen quoscunq; vel attingit modò, tum dolore, cruciat, tum demẽtes facit. At joco tantùm dicunt, quod defendũt. Cauendum igitur, ne quemadmodum apud

Plutarchum pueri ioco ranas feriunt, ranæ seriò mortem obeunt; sic ipsi ioco errores defendant, errores seriò alijs inhæreant. At fieri solet; at non debet. Viuitur legibus, non exemplis. At multi faciunt; at malè faciunt. Nullum caruit exemplo nefas. At jubet authoritas! primum non credo, deinde si jubet, peccat. At parendum Magistratui! parendum, quis negat? sed videndum quatenùs. *Faueo Curioni*, inquit, *M. Tullius*, *Cæsari honestissimè cupio*; *pro Pompeio emori possum*, *sed tamen ipsa Repub. nihil mihi est charius*. Ita majoribus nostris fauemus; consuetudinem magni existimamus; authoritati summo studio paremus: sed tamen ipsa veritate nihil est nobis charius; vt cum multum consuetudini, plus authoritati, tum veritati plurimum, vel omnia potius tribuenda judicemus. Etenim vt *Cato* ille *Vticensis* cuidam roganti, quem maximè amaret, respondit, Fratrem; quem deinceps, fratrem; quem tertiò,

tiò, fratrem; nec quicquam aliud respondit, quàm fratrem: in eundem modum, si quis ex me rogaret, quid inprimis putem esse defendendum, veritati & primas & secundas, & tertias deferre non vererer. Obijciat aliquis rectum id quidem esse & optandum, sed obtineri per obstinatam multorum dissentientium pertinaciam non posse. Respondeat *Cicero*, fortassè posse; quòd si non possit, vi opprimi in bona causa melius esse, quàm malè cedere. An potest dubitari, quin bona causa sit, quâ nihil agitur nisi vt vos quàm optimi, & quàm doctissimi, quàm primùm euadatis? Quid enim virtuti magis aduersarium, quàm aut pertinax falsi tuendi cupiditas, aut impudens cordis & linguæ dissidium? quid porrò doctrinæ magis perniciosum, quàm aut falsas de rebus opiniones concipere, aut in discendis, quæ dediscas, ætatem optimam consumere? Nihil addo de meo. Confitentur illi quæstiones illas

putidas, de quibus controuersamur, quarum defensione meditanda, vim memoriæ, florem ætatis, aciem ingenij solent conterere, cùm ad maturiores annos peruenerint, non solùm non habendas pro veris, verùm etiam vt falsas repudiandas. Quod cùm concedant, velim mihi respódeant, primum an ista non sit pœna *Sisyphi*, immane saxum ad montis fastigium sudando voluere, quod statim reuoluatur. Deinde, si pœnam fortassis esse negent; annon sit labor *Penelopes* per totos dies magno studio telam texere; quam noctibus retexas. Postremò; vt non sit labor, quæro an possint, si maximè velint, ea quæ sibi tot cuneis infixerunt, vel omninò euellere, vel euellenda credere. *Themistocles* quidem, cum ei *Simonides* artem *memoriæ* polliceretur, artem *oblinionis* se malle dicebat; nam meminerat, quæ nollet. Nostri nihil habent sanè quod discant, quærenda est illis ars dediscendi; nam discunt, quæ non debent. Et

hìc

hìc fortassè erro, sed habeo persuasum; quantò difficilius fuit *Themistocli*, quæ displicerent, obliuisci, quàm meminisse quæ liberet; tantò difficilius futurum nostris dediscere vitiosa, quàm discere probata. Raro eluuntur prorsus inusta; semel putrefacta serò condiuntur. Oraculum puta, si me audis, quod ait Iuuenis apud *Terentium*, *tu quid cauere possis, stultum est admittere.* Nam inuenies esse verissimum, quod ait senex apud Senecam, *dediscit animus serò quod didicit diu.* Si vos putarem eorum esse similes, qui potiùs autoritate quàm ratione commouentur, hominis lucerna quàm luce veritatis, afferrem vobis non *Theologos*, quos isti spernunt, vt nimis Christianos dicam an seueros? sed afferrem vobis tres summos Philosophos, *Platonem*, *Aristotelem*, *Plutarchum* vnâ voce consentientes, pueros rectis tantum opinionibus & institutis bonis statim à teneris assuefaciendos. Quòd si *Aristoteles* verborum obscœ-

ſcœnitatem, ad vitæ turpitudinem viam eſſe confirmet in extremo 7. Lib. de Repub. ideoq; ſcribat cum vniuerſæ ciuitati, tum inprimis adoleſcentulis cauendum eſſe maximè, ne quid vnquam obſcœnum aut dicant, aut ſpectent, aut audiant, aut agant: quid eum de ſententijs, non dico impijs, quas ipſa ſcholarum ſaxa, ſi loqui poſſent, reijcerent, ſed à vero alienis, non defendendis tantùm, ſed vel dicendis modò judicaturum fuiſſe arbitramur? viderint quid *Ariſtoteli* ſuo reſpondeant, quem verbo defendunt, reuerâ deſerunt cum exemplo faciunt quod ipſe, ne fiat, prohibet. Sed mitto *Philoſophos*; audiant *Rhetorem*; aut ſi Rhetorem contemnant, audiant veritatem expreſſam à ſummo *Rhetore*, qui ſenſit eſſe *optimum optimis primum imbui*, quòd maxima in eluendis, quæ ſemel inſederint, vitijs ſit difficultas; cum onus dedocendi ſit grauius quàm docendi. An hoc in lingua præceptis eloquentiæ forman-
da

da verum eſt, in animo, qui formatu longè eſt difficilior, ſapientiæ perceptis inſtruendo, falſum? Laudatur ab *Ariſtotele* & meritò illud *Theodori* cuiuſdam Hiſtrionis, qui nullum vnquam Hiſtrionem, ne contemptum quidem, ante ſe prodire in theatrum paſſus eſt. Quamobrem tandem? nimirùm propterea quòd exiſtimaret, aures ſpectatorum ijs, quæ prima audiunt, captas occupari. Quod ipſum quandoquidem in alijs rebus vſu venit, vt quæ prima ſunt oblata, ſint nobis omnia probatiſſima ob eam cauſam, inquit *Ariſtoteles*, (quem ſæpiùs cito, vt nobis qui non credunt, credant ſaltem ſuis,) curandum eſt ſedulò vt adoleſcentibus quicquid eſt malum & vitioſum, id omne ſit incognitum, & peregrinum; inprimis autem ea, quibus ineſt vel turpitudo, vel animi offenſio. Iſta ex *Ariſtotele* fuerant obſeruanda, & prædicanda laudibus, non cum araneis, ſi quid ineſt mali è floribus excerpendum, &

pub-

publicè propugnandum. Quod vtinam prauas opiniones deponere tam esset procliuè quam ipsi arbitrantur: sperarem eos qui tam prę-clarum institutum peruicaciter oppugnant, de suo faciliùs errore discessuros. Sed non est ita nobis liberum arbitrium, vt possimus opiniones, tanquam calceamenta exuere cum velimus, & cum velimus induere.

facilis discensus Auerni,
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus hic labor est.

Non est datum cuiuis, vt animum quasi ceram ab erroribus ad veritatem, ad probitatem à flagitijs inflectat cum libeat.

Pauci quos aequus amauit
Iupiter, atque ardens euexit ad aethera virtus,
Dijs geniti potuêre.

An verò præstantissimi Doctores *Ecclesiæ*, sacrarum scientiâ literarum instructissimi, varios errores è scriptis *Philosophorum*, semel perceptos,

ceptos, nunquam ex animis eximere potuerunt; de *genijs, animis, & intelligentijs*, ex *Platone*; de *libero arbitrio* & *operibus* ex *Aristotele*, quæ legendo tantùm tanquam in transcursu leuiter degustauerant; rudes & imperitos rerum adolescentulos cum illis ne minimâ quidem parte conferendos, opiniones prauas, quas ex *Aristotele* non degustant, sed ingurgitant, non legendo, sed defendendo, non negligenter, sed summo studio, non quasi falsas, sed vt verissimas saltem lumine rationis, ab ipsa Philosophia confirmatas, à *Deo Philosophorum* expressas, in imis visceribus infixas, extirpare cum voluerint, vel potius noluerint, (cur enim volent cum imbiberint ?) posse judicabimus? Quod non potuit ORIGENES, CHRYSOSTOMVS non potuit, id poterant infantes, è quiuis vulgo poterit? optare id quidem Christianum, sperare arduum, polliceri temerarium. Cum Regina *Cleopatra* sibi aspidem admouisset, cujus ve-

veneno consopita concidit, *Augustus Cæsar*, vt eam sanaret, statim & pharmaca, & *psyllos*, genus hominum, qui venena serpentium incolumes exugunt, corpori adhibuit. Serò! venenum, corde jam occupato, vitalem illi calorem extinxerat. Venenum aspidis, est praua opinio, quæ si semel animum hominis infecerit, fortassis ad virus vel eneruandum pharmaca, vel exugendum *psylli* poterunt adhiberi; vtinam ne serò! Sed qui videt quid vsu veniat, is secum ipse, si sapit sentiat, hoc periculum in me fieri graue est. At non est periculum, dicet aliquis. Fortassè tibi sic videtur. *Platoni* secùs. Apud quem (*in Amatoribus*) *Socrates* adolescentem admonens, valdè admodum cauendum, quibus disciplinis, & artibus imbuatur, affirmat magnum esse periculum, in comparandis disciplinis, propterea quia non, vt cibos corporis vasis alijs auferre licet, & cum peritis capere consilium, noxij sint, an salubres, antequam

quam vescamur; sic escas animi, id est, disciplinas vasis alijs auferre licet, vt priùs exploremus quàm accipiamus, quòd alio vase, quàm animo nòn capiantur: vt siue prosint siue noceant, postquam acceperis, eo sint retinendæ. Sed quid *Platonem* dico? si nihil est periculi, cur POLVS *Cardinalis* in illis legibus, quas *Academiæ* nostræ præscripsit, commisit Magistratibus inquirendum, *An aliqui in lectionibus, vel disputationibus, vel etiam quibuscunque priuatis colloquijs, verba effutirent, quæ hæresin directè vel indirectè saperent*, (ipsius verbis vtor) *aut in contemptum Ecclesiæ vel Ministrorum eius cederent; aut quouis demum modo pias aures offenderent?* Cur delecti *Cardinales* in *Nicæno* Conuentu, *perniciosum abusum* vocant, quòd in publicis Gymnasijs non omnes quæstiones ad excindendos *Philosophorum* errores, ad promouendam pietatem dirigantur? Cur totius *Concilij Lateranensis* consensu *detestandi & abominandi*

di non modò hæretici, verum etiam *infideles* pronuntiantur, *quicunque dissidentes à fide Christiana, quæstiones vel secundum Philosophiam esse veras asserunt?* Cur ista, cur alia, quæ sunt in medium prolata, veritatis ipsius testimonia, rationum clarissimarum firmamenta, *Hieronymi* & *Augustini*, & aliorum insignissimorum hominum judicia, non refelluntur, si sunt inepta; si *nihil sit periculi?* An, quod de *Philosophis* ait *Lactantius*, non audent vel cognoscere, vel congredi, quia se facilè sciunt superari? An conscientijs testibus premuntur, se deteriora melioribus anteferre? An vt *Romanus cedendo* vicit, sic ipsi *tacendo* se victuros sperant? Profectò malæ causæ, quasi noctuæ, lucem fugiunt; opiniones rectæ tanquam Aquilæ, solem intuentur. Nam si causa bona est, cur tergiuersantur? Etiam atque etiam instamus, & vrgemus, vt ea quæ dicuntur, vel conuincant, si falsa, vel si vera, concedant.

Quid

Quid eſt cur nolint, opinione prauâ, vel liberari, ſi falluntur ipſi, vel liberare, ſi nos halluciamur? Iuuenes ingenio judicióque præſtantes nupèr in publicis diſputationibus hæc eadem defenderunt. Ecquid à quoquam contra eſt allatum, quod non centies ſit conuulſum; quod non à pueris refelli poſſit? Nihil reprehendimus quod *Viues* vir doctiſſimus in explicandis *cauſis corruptarum artium* non admodùm vitioſum eſſe comprobârit. Cur tot annos à tot aduerſarijs liber tantulus non refutatur? Cur nos qui dicimus, quæ neque poſſunt refutari, neque debent, contumelijs conſcindimur? Ita nimirum eſt hominum conditio! *Mercurius* apud Comicum impunè mentitur: *Soſia* quia verum dicit, exagitatur. Conceditur alijs pro luce tenebras, pro ſcientijs errores, vitia pro virtutibus,

Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes;

Nos

Nos aliquid Rutulos contra iuuisse, nefandum est.

Malitiosa scilicet nobis cum illis non rerum, de quibus agitur, sed hominum studio suscepta est contentio. Nos videlicet *Ramo* fauemus; illi *Aristoteli.* Immò verò illi errori fauent, nos veritati. Illi adolescentibus Circęa pocula propinari student, nos profligari cupimus. An hoc negare possunt, qui modis omnibus machinantur, vt *Aristoteles* propugnetur etiam cum errat; veritas ab *Aristotele* dissentiens supprimatur? Et tum cum ipsi debeant reprehendi qui studio potiùs ducuntur hominis quàm sapientiæ, nos in odium vt trahant, prisco instituto, nouo vocabulo, *Ramistas* nuncupant. Eodem planè modo (liceat enim sacra cum profanis comparare) quo puriorem religionem profitentes initio *Caluinistas* vocabant. Est enim vt religioni, sic Philosophiæ suus quidam *Papismus*; vterque à *Sorbonistis* partìm ortus, partìm au-

ctus.

ctus. Nam cogitate mihi, quæso, quam similes vtriusque sint progressus. In Sacris, *maiorum*; in profanis, *multorum*; in neutris, *optimorum* consuetudinem prętendunt. In Sacris, *Ecclesiæ*; in profanis, *Academiæ*; in neutris, *veritatis* autoritatem afferunt. Istas ratiunculas consuetudinis & autoritatis, si qui non probent; vt illi, in Sacris, CALVINI, sic nostri in profanis, RAMI nomine suspectos faciunt; quasi nouis sectarum autoribus sint deuoti, cum reipsâ veritati, non hominibus, sint addicti. Nam eorum quidem etsi vtrumque pium & eruditum fuisse arbitror; omninò tamen omnium hominum autoritates AVGVSTINI regulâ metiendas judico. Qui cum firmis rationibus, quod instituerat, probasset, adijciens *Ambrosij* testimonium, *Hac*, inquit, *si probas, tene mecum* AMBROSII *viri sancti sententiam, iam non eius autoritate, sed ipsa veritate firmatam. Nec enim vel*

mihi

mihi quidem propterea placet, quia illius potissimum Ministerio me Dominus ab errore liberauit, tanquam plantatori ac rigatori meo nimium faueam; sed quoniam & ipse hac de re dixit, quod piè cogitanti ac rectè intelligenti loquitur etiam ille, qui incrementum dat, Deus. Quod *Augustinus* de *Ambrosio*, id mihi de omnibus dictum volo. Nec enim cum aut huius aut illius sententiã sequor, idcircò sequor, quòd *ipse dicat*, tanquam *Pythagoras*; sed quia quãtum ego judicare possum, idipsum dicat, quod dicit ratio, quod veritas dicit. Tantũ aut abest, vt alicuius ad contumeliam conficti nominis calumniâ mouear, vt ingenuè profitear malle me cum infimis vera sentire, quàm cum præstantissimis Heroibus errare. A DEO est, quod verum est: Quod falsum est, à Malo est. Alterum in omnibus etiam Ethnicis amplector: alterum in ipsis etiam Christianis auersor. Non debemus in Philosophia *Papismum* imi-

mitari, vt autoritatem & consuetudinem præferamus veritati. Studeamus *Christianam Philosophiam* profiteri, vt veritatem rebus omnibus antiquiorem habeamus. Ita, quod dicit MOSES *de Israele*, *Quanto magis opprimebatur, tanto magis propagabatur*; id vsu veritati venturum non diffidam, vt eò crescat vberiùs, quanto premitur insolentius. Sint Reges PHARAONES, qui affligant; est maior PHARAONE, qui confirmet. Iubebantur obstetrices seruare fœminas, mactare mare; sed obstetrices non fecerũt quia Deum verebantur; eóq Deus illis benefecit. Obstetricibus eos qui docent, quasi qui fœtus animorum forment, comparat *Plato*. Si contrucident prolem masculam, id est, virilem veritatem, nec faciunt quod debent, & expectent quod noluit. Non quasi nobis metuam; (habemus enim, spero, domesticum *Mosen*, qui vt summo studio superstitionis fæces purgauit, sic om-

omnia libenter ad pietatis ſtudium promouendum faciet ;) ſed quod velim ſingulos idem moliri, vt tanquam *Apelles*, etſi leuis macula notetur in pictura, etiam nihilominus vel ſutoris monitu corrigere ne grauentur. Quod ſi profanus Scriptor *M. Tullius*, vt ipſe fatetur, *nec illis delectabatur nec vtebatur omnino literis, quæ animum à Religione deterrerent vel auocarent*; homines Chriſtiani in conuentibus publicis propugnanda putabimus, quæ cuiuſquam animum à vera pietate retardare valeant? Velim viri boni ſic hoc accipiant, vt à me dicitur. Dicam quidam certè quod ſentio. Contra veritatem errores defendere, propter vllius vel hominis authoritatem, vel loci conſuetudinem, indignum eſt hominibus, abſurdum Philoſophis, Chriſtianis nefarium. Pręclarè *Socrates* in *Phædro Platonis* affirmat, hominem eſſe perſimilem alato curuii & aurigæ; vt curru notetur corpus, aurigâ ratio, ge-
mi-

minis alijs gemina cupiditas, altera veri viuendi in intellectu, altera boni agendi in appetitu: vtraque à Deo nobis infixa, vt ad Cœlum euolemus. Quantò verò magis istas alas neglexerimus, vt aut mentes inquinentur à falso, aut mores à malo polluantur, tantò citiùs euenire, vt alæ defluant, itaque tanquam *Icari*, turbulentis humanæ vitæ fluctibus mergamur. Quod quia nobis vniuersis accidit, nihil magis enitendum, quam vt alæ renascantur. Id autem futurum, si virtute & veritate, quod est ipsius pabulum, anima nutriatur: vt quicunque cupiunt alas renasci, quibus ad Cœlum euolent; veritatis & virtutis persequendæ studium remittere nunquam debeant. Intertexit ibi *Socrates* quædam improbanda, sed ad extremum, quod notatu est dignissimum, eum nimirum qui summo studio laborat vt has acquirat alas à multis reprehendi tanquam insanum, sed istam insaniam ad compara-

randã beatitudinem esse diuinitùs nobis immissam. Quo nihil insignius dici potuit. Pergatis igitur vt facitis, *Adolescentes charissimi*, ad hauriendam hanc insaniam, insaniam opinione furentium, sapientiam judicio sanorum: studeatis ardenti animo furere furorem istum, furorem sed felicissimum, amentiam, sed prudentissimam, stultitiam, sed omni Philosophorum scientiâ sapientiorem. Non vt ALCIBIADES *omnium horarum homo*, *Syracusis* industrius, *Athenis* dissolutus, *Lacedæmone* seuerus, inter *Thraces* ebriosus, inter *Persas* effœminatus fuisse perhibetur; ita vos omnium colorũ chamæleontes animo synceri, verbis impuri, in Templis Religiosi, in Scholis profani, in ædibus *Epicurei* videri velle debetis. Sed vt *Socrates* eodem semper vultu, & exibat domo, & reuertebatur; vt *Atticus Pomponius* eodem semper victu vtebatur in rebus amplis, & angustis, quod ipsius mentis, quæ format actiones in

in vtroque constantissimè nulla fieret mutatio; ita vos *Fratres*, eodem semper sensu, quæ sunt recta cogitate, eâdem semper voce, quæ cogitatis, dicite, eâdem semper vitâ, quæ dicitis, exprimite, vt omnia vestra facta, dicta, cogitata *Christianam* pietatem spirare videantur.

ORATIO POST *Festum Nat. Christi,* 1575.

Quibus de rebus disputandum.

CICERO cum ab *Attico* suo rogaretur, vt historiam Romanam scriberet, negauit se facturum, quòd ea nec institui nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolui posset: & ego, inquit, animi pendere soleo, cum semel quid orsus traducor aliò, neque tam facilè interrupta contexo, quàm absoluo instituta. Verùm quod *Ciceroni* non permisit judicium vt faceret voluntariò, id ipsum mihi non remittit officium quin persequar necessariò: vt cùm susceperim verba facienda de ratione disputandi, quod semel institutum non poteram absoluere, id saltem interruptum aggrediar pertexere. Quamobrem vt Lupus reliquias prædæ suæ fertur in terram fodere; donec iterum esuriat,

riat, fame verò pressus ad reliquias reuerti quas in terram defoderat; ita mihi visum est susceptæ causæ reliquias quasi ad tempus sepone-re, donec iterum præfarer, vt ad eas digustandas post diuturnam famem auidius reuerterer. Ac tradiderunt quidem literis qui describserunt terrarum situs, permultos fluvios subire terras, rursusque reddi; *Lycum* in *Ionia*, *Erasinum* in *Argolica*, *Alphæum* in *Elide*, in *Italia Timauum*, in *Mesopotamia Tygrim*; cum igitur Oratio dicatur à Rhetoribus fluere tanquam amnis, aliquando puriùs, aliquando turbidiùs, aliquando tenuiùs, copiosiùs aliquando, sed tamen fluere tanquam amnis, quid tandem impedit quin etsi latuerit Orationis cursus absorptus tempore, quasi terrâ, tamen iterùm reddatur; & quemadmodum quod *Athenis* in *Æsculapij* fonte mergitur emergit in *Phalerico*, ita quæ temporis angustijs effectum est, vt differrentur priùs, in præsentia referantur. Meministis,

ſtis, ſpero, totam rei propoſitæ tractationem, in tria membra fuiſſe diſtributam, quorum vno, quem in finem, altero, quibus de rebus, tertio, quem in modum diſſerendum eſſet, complecti volui. Ac primum illud membrum iſtorum trium, diſputandi finem eſſe veritatem, ſi tam expeditum eſſet perſuaſu, quàm eſt obſeruatu ſingulis neceſſarium; minùs è ſtudijs noſtris Academia, minùs ex ineptijs noſtra ſtudia laborarent. Verùm, nimis verum eſt illud *Platonis*, veritas quidem eſt optima, ſed non eſt facilis perſuaſu. Vocârit eam *Pindarus* filiam *Iouis*, vocârit *Socrates* incolam cœli; tribuerit eius ſtudium *Cicero* prudentiæ; *Seneca* diſputando nihil aliud veſtigârit; affirmârit *Ariſtoteles* mentem hominis ab ea perfici, nihil turpius errore, veritate nihil clarius; cuncti Philoſophi, quicquid facultatis, quicquid temporis habebant, ad eam ex inſcitiæ latebris eruendam, ingenio, memoriâ, diligentiâ con-

tulerint : emergent nihilominùs plebeij Philosophi, (si tamen Philosophi, qui student sectis non sapientiæ, sunt appellandi) qui longè pluris æstimant plumbeam consuetudinem, quam auream veritatem; vt in nobis illa prisca *Lactantij* querela renouari possit, viros summo ingenio veritatem propemodùm tenuisse, nisi consuetudo sucata prauis opinionibus eos retrorsum rapuisset. *Quàm metui ne quid Libya tibi Regna nocerent.* An potest quicquam esse Libyæ similius quàm praua consuetudo; quæ multo pestilentius, quàm Africana Libya semper aliquid parit Monstri? quòd nisi *Iouis* jussu, *Mercurij* monitu, id est, ex præscripto cum diuinæ vocis, tum rectæ rationis eam reliquerimus, non sine causa dicat sapiens *Anchises* etiam *Ænea*, *Quàm metui ne quid Libya tibi Regna nocerent.* Nisi fortè judicabimus *Didonis* blanditias *Ænea* noxias, quem auocant ab Italia, Carthagine demorantur, errorum ille-

illecebras nobis innoxias, quos à virtute retrahunt, impellunt ad nequitiam. Sunt enim Philoſophi meo quidem judicio, ſine ſtudio veritatis, ſanè quàm ſimillimi Syrorum venalium apud *Ciceronem*, quanto doctiores, tanto nequiores. *Nihil ſentire vita iucundiſſima*; ſic *Aiax Sophocleus*, ſed inſanus. Profectò melius eſt nihil ſentire quam prauè ſentire; ſic *M. Tullius*, & prudenter. Nimirum obſeruauerat apud *Platonem* ſuum, quem Deum Philoſophorum nuncupare ſolebat, nihil magis in homine ſapientię ſtudioſo vel requiri vel prędicari, quàm ſtudium veritatis; nihil vehementiùs aut improbari aut perſtringi, quàm errores opinionum. Nam *Socrates*, *Lib.* 5. & 6. *de Repub.* (quos ipſi legite, quæſo, cum erit otium, vt quis ſit reipſe Philoſophus intelligatis, ne vulgi peruerſo fluctuetis judicio, quod nugatores peritos pro Philoſophis admiratur) ſed *Platonis Socrates* cùm informat Philoſophum, negat

esse Philosophũ, qui non sit amantissimus & virtutis & veritatis; dici Philosophum amãtem sapientiæ; amantẽ sapiẽtię flagrare studio veritatis; veritate præeunte malorũ comitatũ penitùs excludi, mendacium profligari, declinari flagitium. Quicunq; demùm opiniones hominum non veritatem persequantur, non esse φιλοσόφους sed φιλοδόξους. Quasi diuinaret futuros aliquando, qui præstantium virorum sententijs addicti, majorem opinionis, *Aristotelis* verbi gratiâ, quàm ipsius veritatis, id est, sapientiæ rationem habendam essent asserturi. Hic mihi fortasse quispiam laudabit Philosophiam; quasi verò non ego & possim id facere & perlibenter faciam. Ita *Q. Calenus* laudabat pacem, cum *Cicero* bellum suaderet in *Antonium*. Quid tu, *Calene*, inquit *Cicero*, seruitutem pacem vocas? Mihi quoque perinde liceat sciscitari; errores, Philosophiam appellas? At adijcit *Calenus* eum se esse, qui semper omnes ciues saluos esse vo-

voluerit. *Honesta oratio*, inquit *Cicero, sed ita si bonos & vtiles Reipub. ciues: Sin eos qui naturâ ciues, voluntate hostes sunt, saluos esse velis, quid tandem intersit inter te & illos?* Date veniam vt similiter *Calenis* nostris respondeam, qui cunctas *Aristotelis* summi Philosophi sententias defendi volunt. Præclara Oratio, sed ita si rectas & veritati consonantes sententias; sin eas quę verbo præferant veritatem, reipsa proferant errorem, vt errores sic etiam errantium judicium auersamur. Nam cum omnis disputatio sit aut militaris, vt ita dicam, aut vmbratilis; militaris, quæ seriò de quæstione, quæ vocatur in controuersiam digladiatur; vmbratilis, quæ solet in Scholis adhiberi, quo magis excolatur & ratio & oratio. Quæ seriò disceptat, collisu rationum vult, aut velle debet, elicere veritatem causæ controuersæ: quæ contendit in ludo, partìm instituitur vt ad veram pugnam armet, quò semper in acie pro veritate

ste-

ſtemus, partìm vt auditoribus magis inhæreant artium præcepta; præcepta credo vera,non falſa,non inepta ſed vtilia. Itaq; ex his duobus diſputandi generibus,neutrum errorem, vtrumque ſcientiam,neutrum victoriam , vtrumque veritatem aucupari debet : vt eam vel ignotam eruant è caligine,vel animis audientium cognitam infigant. Quòd ſi veritas eſt docenda,& diſputamus, vt doceamur, quis negat diſputandum,vt veritas illuſtretur? Atqui & veritatem eſſe docendam monent ſapientes , & niſi diſputemus vt diſcamus inſanimus : ergò veritatem diſputationibus & inquirendam & defendendam non videre, eſt ignorantiæ, non fateri, eſt impudentiæ. Cum porrò ſit clariſſimum , effectum eſſe labe mortalitatis humanæ , vt rationis lumen tenebris, robur morbo, vires vulnere, ſanitas ægritudine grauiter eneruetur : ſi quis dubitet , an vera doceri diſcíque debeant,idem dubitet an duces ſunt adhibendi
cæcis

cæcis, ægrotis medicamina, morbosis remedia, famelicis alimenta, Pharmaca sauciatis. Sed actum quorsum agam? cùm ea quæ superiùs de fine disserui probârint vobis, spero, disputationis esse finem, veritatem: quod euincunt necessariò & nominis notatio, & rei institutio, & ratio Philosophiæ, & euentuum obseruatio, & optimorum consuetudo, & testimonium virorum, si spectes ingenium, acutissimorum, si doctrinam, scientissimorum, si vetustatem, antiquissimorum, grauissimorum, si autoritatem, si cognitionem, prudentissimorum: vt, quod *Aristoteles* de Reipublicæ gubernatione, id ego paulò secus de disputatione dici posse putem; In disputando sequi, tueri, venerari qui jubet homuncionem, jubet feram, qui jubet veritatem, jubet Deam. Benè habet; jacta sunt fundamenta disputationis. Nam vtcunque de materia & forma sentiatur, de quibus rebus, quóque modo videatur disputandum;

dum; conſtat ad veritatem tanquam ad ſcopum omnia referenda. Quo conſtituto, faciliùs vitia, ſiqua inſidebunt, vel in rebus tractandis, vel in modo tractandi, poterunt aboleri. Sed aliàs de forma, hodiè de materia conſequens eſt vt dicamus. Ac primùm, vt illis Orationem meam cancellis quaſi comprimam, quibus contineantur quæ veſtram inprimis vtilitatem ſpectant, quanqam vt omnia tractari facultate differendi poſſunt, ita peti poteſt ex omnibus artibus materia diſputandi; tamen verſabor in illis tantummodò quę vulgò diſputando ſolent agitari; vt eandem quæſtionum, quam facit *Ariſtoteles*, diuiſionem perſequar, cùm eas tripartitò partim ad diſciplinam moralem, partim ad naturæ obſcuritatem, partim ad differendi rationem pertinere ſtatuit. Quid ſentiam de cæteris, ex iſtis elucebit. *Leonem ex vnguibus. Ab vno diſce omnes.* Cum autem duplex, vti dixi, videatur eſſe diſputatio, *altera* militaris, &

planè

planè *ſeria*, cujus vſus in commercijs vitæ conſpicitur; *altera* vmbratilis, & quaſi *ludicra*, cujus in ſcholis habetur exercitatio; dicantur quædam neceſſe eſt, quæ pertineant ad vtramque, ſed ad iſtam ſcholaſticam potiſſimùm me conuertam, quod etiam *Ariſtotelem* in *Topicis* feciſſe video. Quamobrem eius inſiſtam veſtigijs, cuius in hac parte judicium valdè probo, vt & in priore maximam quidem partem, ſummam illius ſententiæ quam ſequor, è verbis ARISTOTELIS expreſſis mutuabor. Is igitur poſt explicatam quęſtionem Dialecticam, (nôſtis locum in *Topicis*) *Neque verò*, inquit, *omne propoſitum, aut omnem quæſtionem, nobis ad diſputandum proponere debemus, ſed de qua dubitet aliquis eorum qui rationem deſiderent, non pœnam mereantur, aut ſenſu careant.* Obſeruate mihi quęſo, diligenter hanc ſententiam: eſt enim maximum in ea momentum ad id probandum, quod inſtituo. Cùm dixiſſet *Ariſtoteles*,

teles, non omnem quæſtionem eſſe nobis proponendam, adjungit exempli gratiâ; nam & qui quærunt ſintnè dij colendi, & parentes amandi, merentur pœnam, & qui vocant in controuerſiam, an nix ſit alba, deſtituuntur ſenſu. Quo in loco explicando lapſus eſt leuiter, vir alioqui doctus, *Alexander Aphrodiſæus*. Non enim negat *Ariſtoteles*, quod tamen illi videtur, iſtas quæſtiones eſſe Dialecticas de quibus agitur, cum etiam permittantur paradoxa diſputanda: ſed docet *Ariſtoteles* quaſdam ſententias, etiamſi cadunt ſub naturam quæſtionum; non eſſe proponendas tamen ad diſputandum. Quod è ſequentibus verbis elucet, quibus adjungitur ne de eis quidem propoſitis diſputandum quorum aut perfacilis, aut perdifficils eſt explicatio; quòd illa nullam afferant dubitationem, hæc majorem quam ferat exercendi conſuetudo. Eſt igitur vtiliter ab *Ariſtotele* præceptum habendum eſſe magnum dele-

ctum

ctum quæstionum. Non sunt artes hominum ludibrijs exponendæ, quæstionibus aut friuolis, aut absurdis, aut impijs; quibus vtinam aliquando Scholę non personarent. Tractari disputando si, quæ possint, quæris? Omnia. Si quæ debeant? Vtilia. Grauiter *Chrysippus* de sermonis vsu, *Sermonis*, inquit, *facultate non oportet vti ad ea quæ non conducunt, vt ne armis quidem. Ad veritatis inuentionem & eorum quæ veritati sunt cognatæ, differendum est: ad alia qui sermonibus vtuntur, abutuntur.* Hoc *Chrysippi* judicium, sicut *Aristotelis* præceptum, si prudenter accommodetur ad quæstiones artium de quibus disseritur; quid in singulis disciplinis vel à nobis fiat perperàm, vel studiosis sit faciendum, erit facile judicatu. Vultis à Dialectica primùm auspicemur? Est illa quidem instrumentum aliarum artium, quarum disquisitioni quasi præparat ingenium. Veruntamen si meminerimus quorsùm instituta sit dis-

diſputatio, vt præceptiones, ſi quæ ſint dubiæ, cognoſcantur certiùs quæ ſunt confirmatæ fideliùs infigantur; erunt quædam in natura & officio, & materia, & partibus Dialecticæ, quæ vt traduntur explicando, ſic diſputando diſceptentur. Quanquam cum duabus conſtet è partibus, *inuentione*, & *iudicio*; locorum *inuentio* magis deſiderat, vt crebrò repetantur, exemplis illuſtrentur, examinetur eorum vſus in præſtantium virorum ſcriptis, rebus propoſitis argumenta ſimiliter è locis inueſtigentur, quàm vt agitentur conflictu quæſtionum. In *iudicio* liberior erit exercitatio, partim in tractandis enũtiatis, partim in formis ratiocinãdi. Sed cùm vehementer illud ſit cauendum, ne, cùm ars ipſa videtur litigioſior, rixis addantur rixæ, tanquam oleum incendio, præſertim in animis adoleſcentulorũ, è quibus inſita ſemel vitia difficiliùs eluũtur; videtur mihi *Viues* noſter monuiſſe magno judicio fore cõſultius, vt in Dialecticis

cis conferantur ſtudia per interrogationes, quàm vehementiores argumentorum pugnas. Etenim ſi *Pythagoras* ſilentium auditoribus quinquennio præcepit, ne leuibus quæſtiunculis ſe jactare conſueſcerent, in noſtris arbitrabimur nihil metuendum eſſe periculi, ne litigando rixis inanibus intumeſcant? Optari id ſatis poteſt magis quàm ſperari; cùm præſertim doceat at experientia, verum vſum Dialecticæ nullo modo magis fuiſſe profligatum, quàm iſtâ peruerſâ rixandi libidine, primùm à Sophiſtis apud veteres, poſtmodum â Scotiſtis apud noſtros importata. Verùm inſania veterum fuit leuior; quis enim moueatur niſi vaniſſimus, illis nugis *Euthydemi* & *Dionyſidori* apud *Platonem*, qui diſputantes neſcientem ſcire, & tacentem loqui, & canem *Cteſippi* eſſe patrem *Cteſippi*, inſulſis hujuſmodi cauillatiunculis non alios illaqueant, ſed ſibi ipſis illudunt. Nobis iſta mouent riſum, *Platoni* ſtomachum,

Grauis

Græcis senibus fastidium, adolescentibus applausum: in quibus hæc væsania tantoperè grassata est, vt opus haberet *Platone* qui perstringeret, *Aristotele* qui refutaret, *Diogene* qui derideret. Cui cùm *Sophista* quidam dixisset, *quod non amisisti habes, cornua non amisisti, habes igitur cornua*; *Diogenes* fronti manum admouens, *At ego*, inquit, *profectò non sentio*. Contempsit *Cynicus*: at verò *Seneca* postquam attulisset similem captiunculam, *Mus est syllaba, Mus autem rodit caseum, ergo, syllaba rodit caseum. O pueriles*, inquit, *ineptias! hoc si soluere non possim, sine dubio verendum est, ne in muscipulâ syllabas capiam*. Indignum videbatur homini prudenti, generosas indoles talibus argutijs debilitari & infringi. Quos eum clamores putamus editurum, si cum nostris *Sophistis* viuere contigisset, qui non contenti priscis illis deliramentis, pueros post elementa statim Grammatica demergunt in alueum *Prædi-*

dicamentorum & sex principiorum transfusum è *Metaphysicis*; sicut olim *Germani* pueros modò natos in gelidissimum flumen immergebant; vel vt *Metabus* potiùs apud *Virgilium*,

Infantem in dumis interq́ horrentia lustra
Armentalis equæ mammis & lactè ferino
Nutribat.

Tantúmne? imò tolerabiliùs nobiscum actum esset, si tantùm *Prædicamenta* teneris objecissent. Quãquam cùm sint ex intimis arcanis primæ Philosophiæ, vt *Aristoteles* demonstrat, majus postulant judicium, majorem scientiam, magis variam lectionem, quàm vt à teneris possint percipi. Sed quia videbantur opinor intellectu nimis facilia, limatis *quæstionibus* & *subtilitatibus* tenuissimis, perinde discerpserunt, tanquam ea, ne à *Lynceis* quidem oculis videri voluisse videantur. Erant enim subtilitates quas *subtiliauerant*, vt ipsi loquebantur,

non

non minùs ſubtiles quàm opera *Myrmecidis*, cujus quadrigam & aurigam Muſca texit alis; aut Formicæ *Callicratis*, quarum pedes & membra peruideri non poterant; aut *Apellis* tabula quæ continebat lineas viſum effugientes; aut Catenæ *Vulcani*, quæ ſub intuentium aciem non cadebant. Nihil dico! *Vulcanus* finxit laqueos, qui videri non poterant; iſti *Vulcani* finxerunt, quæ nuſquam erant. Quid artis iſtæ nugæ; quam vtilitatem ferunt? *Benè facis, mi Lucili, quòd omnia redigis ad profectum*, inquit Seneca, *ac tum offenderis, vbi ſummâ ſubtilitate nihil agitur.*

ORA-

ORATIO POST *Festum Paschatis,* 1576.

COnsideranti mihi sæpenumerò quam varijs ærumnis calamitosus humanæ vitæ status agitetur, subijt in mentem peracerba cogitatio, mortales cæcos tam pauca ratione, tam omnia libidine suâ metiri, vt ipsorum præposteris & factis & judicijs, officia peruertantur, improbi colantur, affligantur boni, virtutes jaceant, luxuria dominetur, doctrina contemnatur, insolescat nequitia, studijs præstantissimis merces iniquissima rependatur. Nam vt ab Heroicis vsque temporibus annalium memoriam animo replicemus, nullam gentem inueniemus, non dico barbaram, ne mansuetam quidem, non ineruditam, ne literatam quidem, in qua non vt plurimùm virtutem comitata sit inuidia, industriam insequuta sit calum-

lumnia; qui Rempub. ornârint, auxerint, defenderint, jacuerint sordidati; qui diuina & humana omnia peruerterint, in purpura volitârint; bonis periculum malis securitas, laboriosis liuor, fauor desidiosis profanâ sed pervulgatâ consuetudine crearentur. Indignum visum est, & quidem meritò; sed ferendum tamen & optandum nobis, quod in *Aiace* suo Poeta lamentatur, *Fortisque viri tulit arma disertus*. Quanto magis indignum est, seu veriùs intolerandum, quod tamen vulgare est, & sæpiùs experimur, *Bonique viri tulit arma scelestus*. Non attingo quæ dici possint de Iudæis & Christianis: quorum alteros in istam contagionem scelerum pestilenter esse lapsos Sacris literis est consignatum; in alteris pietati quæ præmia proponantur, immò quæ miseriæ non proponantur, vtinam indies non sentiremus. De Romanis potiùs & Atheniensibus loquor, quibus quę tandem vnquam fuit natio vel hu-

manitate cultior, vel authoritate grauior, vel disciplinis politior? Atqui vt Romæ tamen, sic *Athenis*, cum tantis ornamentis maximè florerent; *Catonem* vexatum, quod Rempub. à flagitijs, *Scipionem* occisum, quòd populum ab injurijs, *Ciceronem* ejectum, quòd vrbem à conjuratis vendicaret, scitis; Amor æquitatis exilium *Aristidi*, studium sapientiæ venenum *Socrati*, *Demosthenis* perniciem integritas, constantia, cura patriæ comparauit. Denique si cunctas variarum gentium Respub. percurramus, idem esse juris *Accio*, quod *Titio*, vt aiunt, cognoscemus, id est, eodem modo in plerisq;, vereor in omnibus, *Clodios Hyperbolos*, nocentissimos florentissimos, *Rutilos Phociones*, integerrimos afflictissimos esse dilucescet. In quo cùm multa mihi conquerenda grauiter videntur, tùm nihil magis est dolendum, quàm quod ista corruptorum morum deprauatio, funestissimam doctrinæ, studijs, & innocentiæ machinatur

ruinam. Etenim cum honos & alat artes, & virtutes foueat, nec ferè quisquam ſequatur ſtudia quæ contemnuntur, floreantq; ea ſemper quæ apud quoſq; probantur; an mirandum eſt multos eſſe qui potiùs aut nihil agant, aut malè agant, cùm induſtriæ contemptum, probitati periculum videant denuntiari? *Ipſa quidem virtus pretium ſibi*; præclarè canitur. *Virtutis ita ſumus naturâ ſtudioſi, vt ad eam potiendam cuncta perpeti parati ſimus*; glorioſa Oratio. *Virtutem & per ſe, & propter ſe expectandam eſſe conſtat*, dicunt Philoſophi. Sed non omnes qui cytharam habent ſunt cytharœdi, dicunt permulti, ſentiunt perpauci, faciunt vix vlli. *Quis enim virtutem amplectitur ipſam, præmia ſi tollas?* Quis autem illam ſuo merito ſine præmijs non amplectendam fatetur? verbis aſſentimus, factis refutamus: Ephorum imitamur, ſocordiâ torpeſcimus, calcaribus indigemus. Non erunt Marones, niſi fuerint Mecæna-

nates. Dicitur vulgò, quanquam falſò tamen plauſibiliter, *eſſe præſtantius otiari gratis, quàm laborare gratis.* Mentionem facit *Seneca Seruilij* cujuſdam *Vaciæ* hominis re nulla noti, niſi otio, qui quoniam offenſus opinor, moleſtiâ Reipub. gerendæ, ſe in villam abdiderat, ob id ipſum vulgo fœlix habebatur: eaq; propter homines cum turbarentur, exclamabant, *O Vacia! ſolus ſcis viuere.* Solus viuere videbatur imperitis, qui ſolus ſapientibus interîſſe videbatur. Nam ſcitè SENECA *ſciebat*, inquit, *latere non viuere. Nunquam aliter eam villam viuo Vacia præteribam, quam vt dicerem, Hîc ſitus eſt Vacia.* Quo viri grauiſſimi judicio monemur, non viuere ſed mori vel potiùs viuos ſepeliri, qui in otio cum voluptatibus, quàm in negotio cum laboribus eſſe malunt, qui non alijs ſed ſibi, non Reipub. ſed abdomini ſe natos arbitrantur. Peccârunt leuiùs; ſed peccârunt tamen principes Philoſophorum,

qui nimiâ contemplandi dulcedine deliniti gerendæ Reipub. curam abjecerunt. Nam etſi veritatis inueſtigandæ, vt docet *Plato*, non ingurgitandæ voluptatis, vt fecit *Vacia*, ſtudio commoti, literarum ſequuntur otium, injuſtè tamen facere videntur *Ciceroni*, qui vel laboris declinandi, vel doctrinæ conſequendæ curâ impediti, ſocietatem vitæ deſerunt. Diſſentit, fateor, *Ariſtoteles*, & contemplationi *primas*, *ſecundas* tribuit actioni, Sed quod homo doctiſſimus in *Platone* reprehendit Magiſtro, id ignoſcatur mihi in *Ariſtotele* ſi non probem diſcipulo. Quanquam iſtorum ferenda cupiditas, laudanda, moderanda, qui ſuo ſtudio delectati non contempſerunt alterum; Epicuri verò libidinem an inſolentiam dicam, quis ferat? Qui tanquam ſaginatus ex Porcorum haris, non è Philoſophorum ſcholis inſtitutus in medium prodijſſet, delicatus nepos *Veneris*, nihil tetrius labore, nihil ſauius ceſſatione eſſe

esse arbitratus; negauit omninò sapienti capessendam esse Rempub. Quamobrem, quæso? quia voluptas curis impeditur: quid tum tandem? ita summum bonum minueretur sapienti. O stolidum sapientem! siquidem vt pecus Circes malorum escam, non modò bonum, sed summum judicat. Quin audiuisset potiùs *Herculem Xenophontis*, qui cum molestias à virtute, delitias à voluptate videret exhiberi; laborem asperum, sed honestum, lautitijs suauibus, sed venenatis anteferre non est veritus. Quid enim præclarum non idem laboriosum? Audeamus igitur (ornatissimi Iuuenes) ærumnas despicere, vt consulamus Reipub. suscipere labores vt pareamus virtuti, detrectare illecebras vt pietati consecremur. Meminerimus nos esse natos non nobis ipsis, sed Deo, sed hominibus, sed patriæ. Spernamus somniculosam contemplationem non Epicureorum modò, sed etiam Philosophorum. Ne *Didymum*

quidem Monachum eorum imitatorem, putemus imitandum, qui bellus contemplator nonaginta vixit annos, nec ad extremum vsq; spiritum vllius hominis, vt scribit *Socrates*, societate vsus est. Id inuitus si fecisset, putarem miserandum; sponte qui fecerit inhumanum. *Timonem*, hominem ex homine exuisse judico. Non erat istud æmulari Christum sed *Chrysippum*, qui rogatus aliquando cur ad juuandam Remp. Magistratum non gereret, Quoniam, inquit, si benè gessero, offendam homines, si malè Deos. Argutè! Cur igitur *Chrysippe* viuis? si benè, offendis homines, si malè Deos. Cur igitur *Chrysippe* loqueris? si recta offendis homines, si praua Deum. An ista nobis ratio probanda est? Non inuertam, vt *Aristoteles*, dictum Sacerdotis, habendas ad populum esse conciones, quoniam, si justa dixeris, Deo placebis, si injusta hominibus; sed actiones vitę cunctis obeundas ex virtute, censeo, veruntamen vt

pla-

placeant, ſed vt placeant bonis. Nam qui placebit Deo, placebit bonis, & qui placebit bonis, contemnet malos. At opum auocant illecebræ. *Aude hoſpes contemnere opes, & te quoq; dignum, finge Deo.* At mala præcludunt aditum; *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.* At ab hominibus inuidebimur; *Inuidiã placare paras virtute relictâ?* *Iouis* ille filius apud *Accium* cum præcepta ſuis liberis dat ad virtutem, non ait eſſe mollem, acquiri per ludum, illabi per otium; vigilandum eſt ſemper, non ſtertendum, multæ non delitiæ, ſed inſidiæ ſunt bonis, periculoſum negotium. Vtinam eſſet facilior virtutis diſciplina! Immò verò, inquit, te id quod multi inuideant, multique expetant, ſtultitia ſit poſtulare; ſi tu laborem ſumma cum cura efferas nullum: omnes ſine dubio virtutis viam ingrederentur, ſi per voluptates, per mollitiam, per ludos eò perueniretur; Qui periculis propoſitis, objectis doloribus,

imminentibus ærumnis, à recta conscientia transuersum vnguem non discedit, cum spectatu dignum arbitramur. Quamobrem vt videmus herbam Anthemidem, quò magis deprimitur, eò latiùs diffundi, vt accepimus arborem Palmam quò grauiùs oneratur, eò fortiùs reniti; vt ager Narniensis authore *M. Tullio* siccitate fit humidior; vt ignis in Nymphæo, quemadmodum tradit *Plinius*, imbribus fit ardentior; vt Leo si vulneretur instat ferociùs; *Antæus* postquam deijcitur, pugnat violentiùs; vnguentum cum agitatur olet fragrantiùs; aromata cum atteruntur, spirant odoratius: ita nobis (*Adolescentes Charissimi*) faciendum est, vt in virtutis cursu quo magis retardamur, eo magis incitemur. In tempestatibus luctemur contra fluctus; resurgamus cum deijcimur; renitamur, cum repellimur; non terroribus non miserijs ab officio dimoueamur; virtutem virescere vulnere doceamus.

virtus quo magis retardatur, eo magis crescit et virescit vulnere

Si

Si fractus illabitur orbis, impavidos feriant ruinæ. Quod nisi tam constantem animi affectionem ad excipiendos omnes impetus induerimus, caueri non poterit, quin ad minimam quamque auram quasi quidam Protei, continuò commutemur. Nam si quàm maximè possumus sincerè fungamur officio, tamen vt optima rodit liuor, maledicorum linguas nunquam comprimemus, quarum aculeis, tanquam *Hydræ* sibilis si frangamur animo, næ nos inertes, non milites sed fugitiui, non *Hercules* sed *Thrasones*, è virtutis castris exauthorati dimittemur! Nec injuriâ, nam qui damnabimur perfidiæ, si ferro sauciati non locum constanter in acie tenuerimus; si verbo perstricti deseramus ordinem, non indigni militia meritò judicabimur? Equidem etsi non eram nescius cùm ingrederer disserere de ratione disputandi, futurum vt incurrerem in varias reprehensiones, (quod semper in omnibus expectabo quæ fecero)

tamen nec eam mihi propterea tractationem non suscipiendam initio putabam, nec semel susceptam relinquendam arbitror. Immunes enim esse à reprehensionibus planè non possumus, nisi nihil agamus, atq; adeò ne si nihil agamus quidem. Nam si agamus nihil, jacemus ignaui, si corrigamus vitia, dicimur morosi, si officij moneamus, curiosi putamur, si improbanda probemus, sumus scelerati. Iam quanto est satius haberi curiosum, quàm esse sceleratum, tantò est præstantius profiteri, quæ non probes, *quàm tacere quæ non debeas.* Quòd si calumnias effugere te posse speras, ineptè speras: non *Agamemnoni* defuit *Thersites*, non *Homero Zoilus*. *Momus* vt est in fabulis si nihil aliud *Veneris*, at sandalium certè carpet. Ne nos homunciones communi sorte sigillatim eximi, vel posse somniemus, vel frustrà cupiamus. Quamobrem vt instituta tandem pertexam, cum tripartita fuerit totius rei distributio, quem

quem in finem, quibus de rebus, quem in modum disputādum esset, duabus superioribus partibus explicatis, sequitur deinceps vt ad extremam veniam. Quam explanare dum conor breuiter, quæso, diligenter vt soletis attendatis. Quod eò magis postulo, quia complecti multa paucis, vt absoluam hodiè, necessum habeo, vt omnia mihi potiùs attingenda strictè, quàm exponenda fusè, non ad rudes docendos, sed ad memores monendos esse videantur. Profectò nihil dicam quod non consonum rationi, quod non ex *Aristotelis*, *Platonis*, *Ciceronis*, vel præceptis vel exemplis & obseruârim & sim comprobaturus. Neque verò quisquam vitio mihi vertat, si quæ imperitis absona videbuntur, rationibus & testimonijs doctissimorum confirmo. Prorsus, vt quæ facio, judicio bonorum, ita quæ sentio, judicio doctorum probare studio. Itaq; vt vela faciā, si quæritis quo modo differendum esse putem, tribus verbis accipito-
te,

te, peritè, modestè, syncerè. Peritè cum artificio differendi, non garriendi; modestè, cum ornamentis lenitatis non arrogantiæ; syncerè, cum studio non victoriæ sed doctrinæ, non sectæ, sed scientiæ. Atque de peritia primùm acturus à quo potiùs sumam exordiũ, quàm ab ARISTOTELE? cujus è Topicis, liber extremus in hoc ipso consumitur, de quo sermonem habeo. Sed ille dicturus de ratione disputandi tria proponit, interroganti facienda; *primum*, vt argumenta quibus probet, inueniat; *tum*, vt inuenta, secum ipse disponat: *postremò* vt disposita, apud alios eloquatur. Ego vt ad vtrumq; & interrogantem & respondentem, mea, quoad potest, referatur Oratio, in cujusq; quæstionis disceptatione duo spectari velim, *inuentionem* & *tractationem*. Nec enim Epicureos imitari debemus, qui perinde disputabant ac si nullam putarent artem, nec dicendi nec differendi, sed Peripateticorum

si-

ſimiles eſſe volumus, quos omnia quæ pertractabāt cum eruditè tum ornatè perſequutos accepim⁹. Cui muneri ſuſtinendo neceſſarium inprimis eſſe vt ars *inueniendi* diligenter è dialecticæ fontibus hauriatur, ne monerem quidem, niſi *Ciceronem* erudito juueni præcepiſſe viderem, è locis inuentionis, argumenta petenda, vt ſemper eſſe poſſit in diſputando ſuus. Quocirca vt euitemus eorum jejunitatem, qui tantùm autorum loca quaſi dictata citant, è quorum teſtimonijs rationes extruant non definiunt, non diuidunt, non exemplis non ſimilibus,non cuiuſq; modi probationibus orationem diſtinguunt; propterea diſciplinam inueniendi confuſiùs ab *Ariſtotele* congeſtam, concinniùs à *Cicerone* diſtributam, vberiùs à recentioribus explicatā, comprehenſam animo opus eſt teneamus. Cæterùm *Dialectica* tantùm inſtrumentum eſt, materia cōportanda eſt ad quam adhibeatur. Eſt agricolæ ſecuris, ſed habeat oportet

portet ligna quæ cædat. Eſt architecti regula, ſed materiam requirit, cui ſeruiat aptandæ : ob eamque cauſam argumentorum ſedes dicuntur loci, capaces quidem corporum, ſed eos niſi variâ cognitione compleas, è Philoſophis, Poetis, Oratoribus, Hiſtoricis, inanes erunt. Quod qui non attenderunt & audiêrunt Dialectico de re quaque diſputandum, putârunt non rationem modò tractandi, ſed etiam materiam ab eo poſtulari. Ita Categorias, quibus omnia ſummatim videbant comprehendi, deſcriptas ab *Ariſtotele*, ſed decerptas è Metaphyſicis, Dialecticæ fecerunt partem. Verùm ratio tractãdi propria Dialecticæ eſt, materia quæ tractatur, artium aliarum eſt. Quod igitur affirmatur apud *Ciceronem*, omnes percipere diſciplinas eis neceſſe eſſe, quibus propoſitum eſt eruendi veri cauſa pro omnibus Philoſophis, & contra omnes dicere ; id nobis eatenùs eſt admittendum, vt propter commune diſciplinarum

plinarum vinculum, quo inter se colligantur, fateamur artium scientiam plurimarum sępè necessariam, semper esse commodam. Sed ne videamur optare, non docere, vt cætera remittamus hominũ ignauiæ, necesse est eam habere cognitam disciplinam ad quam pertinet id de quo agitur. Quid enim dicet quispiam de re quam ignorat? An diceret Dialecticus, *Princepsnè solnatur legibus?* nisi prudentiâ juris sit excultus? *An commodius sit singulis mandari singulos Magistratus?* nisi ciuilem facultatẽ teneat? Quid in *Geometria?* Quid in *Philosophia?* De *lineis*, *figuris*, de *summo Bono*, de *rerum Naturis* quid sit sentiendum, num è *prædicamentis*, quæ vocant, instruetur? In *Astronomia*, cur *Luna deficiat*; in *Cosmographia*, sintnè *Antipodes*, quid poterit afferre, qui res ipsas non didicerit? vt ergo *peritè* de re proposita disseratur, ars ea qua de quæritur, penitùs cognoscenda est. In quo vt in reliquis præclarè *Cicero*, quos de re quaq; disse-

differentes introducit, ita ſcienter facit cuncta perſequentes, vt ea profiteatur, ne ab ipſis quidem authoribus diſciplinarum accuratiùs explicari. Quantâ diligentiâ *Torquatus Epicureorum*, *Cato Stoicorum*, *Academicorum Piſo* ſententiam de bonorum finibus exponit? Quam porrò luculenter *Zenonem* & *Epicurum* refutat *Cicero*? Quam eruditè *Balbus* propugnat *Dei prouidentiam*? *Cotta* cùm *Epicuri*, tùm *Gentilium* euertit *deos*? Nam diuinatio ſic aſtruitur à Q. Fratre ſic euertitur ab ipſo, vt omnium hiſtoricorum, augurum, aruſpicum, Poetarum, Philoſophorum monumenta ſummo ſtudio peruolutaſſe videatur. Non adijciam quàm ſubtiliter diſceptatur inter *veterem* & *nouam Academiam*; Quam literatè, variè, copioſè, mortem, dolorem, virtutem, vel à terrore vulgi, vel ab errore tueatur. Verbo concludam, quacunq; de re agatur, quod ſcriptor politiſſimus faciendum ſibi cenſuit, id nobis elaborandũ eſt,

vt artem teneamus, & dialecticam inueniendi, per quam eruamus, & eam, cuius quæstio est, ex qua eruamus, quę ad disceptandum idonea videbuntur. Hæc ergo sit *inuentio.* Sequebatur *tractatio*: sed cum *Ciceronis* disputationum mentionem fecerim; vtramq; mihi simul nescio quo modo absoluisse videor. Quid enim? an illustrius exemplar desiderare possumus, vel inuentionis eruditæ, vel tractationis accuratæ? veruntamen quoniam apud illum qui disserunt perpetuâ ferè solent oratione persequi, quæ nos concisis conclusionibus astringimus; inuestiganda est istius varietatis occasio. Principio manifestum est ad peritam tractationem opus esse, vt teneatur è Dialecticis ars *iudicandi*, è Rhetoricis *eloquendi*. Quarum alteram quia *Polus* sophista non callebat, recusat cum eo disputare *Socrates*, vt qui peritior esset *dicendi*, quàm artis *disputandi*: alteram qui nesciunt, vt *Epicureus Amafanius*, & minùs

nùs ſtudioſè plerunque audiuntur, nec explicatè ſatis poſſunt, quæ ſentiunt, & inopiâ verborum efficacium rationum ſæpè vires eneruant. Non loquor de curioſa pompa figurarum quam ſolam imperiti putant Rhetoricam, ſed de apta & dilucida rerum explicatione, quam *Cicero* putat docti & intelligentis viri. Cùm autem argumenta conformanda ſcienter, appoſitè exponenda eſſe ſatis pateat, continuâ an interciſâ oratione, dubitetur; quòd veteres continuam, interciſam noſtri ferè ſolam approbent; ſequendum eſſe arbitror *Platonis* exemplum, *Ariſtotelis* præceptum, qui neutrum ſemper adhibendum, aliquando copioſiùs, aliquando ſtrictiùs diſputandum eſſe docent. Nam cum interrogando veritas & reſpondendo debeat euolui: nec perpetuâ dictione ſatis examinari, nec conciſis ratiunculis ſatis explanari poteſt quod quæritur; vt vtrumq; genus pro judicio diſſerentium ſuis quodque locis adhiberi con-

conueniat. Ita *M. Tullius*, etſi continuam orationem magis probet, quâ veteres Philoſophos vſos eſſe tradit, tamen agens cum *Torquato*, affirmat commodiùs in rebus ſingulis cum inſiſtas, & intelligas quid quiſq; concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis concludi quid velis, & ad exitum perueniri. Quanquam vt hic continuam in *Epicureis*, qui comminus timebant congredi, ita nimis conciſam perſtringit in Stoicis, quos ait pungere quaſi aculeis interrogatiunculis anguſtis, res graues non ita tractare vt debeant, ſed aliquanto minutiùs. Tenenda eſt igitur aurea mediocritas, vt neque nimis fuſi, neq; nimis preſſi velimus eſſe: ſed Orationem quaſi veſtem aptemus rei, ne vel cothurnos Herculis induamus infanti, vel ornatum Omphales induamus Herculi. Omninò ſunt quædam quæ pauciſſimis dici poſſunt, quædam quæ multis intelligi vix poſſunt: in illis eſſe multum ſit loquacitatis, in iſtis breuem imperitiæ,

mediocritas in oratione tenenda. oratio est quasi vestis!

peritiæ,

peritiæ. *Socrates* apud *Platonem* cum *Gorgia* manum conferens, petens vt breuiter ad quæsita respondeat, reprehendit nimiam in *Polo* loquacitatem. Quid ita? Quoniam aliena dixerat verbosè. Nam ipse paulò posteà longiorem sermonem habens quàm *Polus* habuerat, se non vult reprehendi. Quid ita? Quoniam apposita dicit dilucidè. *Fortassis*, inquit, *absurdè facio, qui, cùm te paucis vti voluerim, ipse copiosam orationem habeo. Sed ignoscendum est. Nam si pauca dixissem, non intellexisses*. Quamobrem vt *Cicero* reprehendit Rhetores, qui narrationem breuem esse jubēt, quòd ea nōnunquam sit pertexenda longiùs, etsi plerunq; breuem esse deceat, ita mihi videntur incommodè sentire, qui semper agi volunt argumentatiunculis, etsi plerunq; pressè sit differendum, sed aliquando copia requiritur necessariò. Itaque *Viues* noster peruersam sui temporis *Dunsorum* in disputando consuetudinem exagitans, *quo magis*,

gis, inquit, *pugnam referant, dimicatione quadam vtuntur agili & veloci, & quasi punctim feriunt, quo citiùs hostem suum conficiant; nec perpetuâ oratione aggrediuntur aduersarium, nec longiorem eius sermonem possunt pati. Si quid paulò pluribus verbis dicat explicandi sui gratiâ, clamant illicò, Ad Rem, Ad Rem; Categoricè respondeto.* Ipsa vobis verba *Viuis* expressi, vt hominum rudium implicatam barbariâ morositatem cerneretis. Quæ cum antiquitati toti refragetur, vndè primùm extiterit, augurari non possum. Nisi fortè, vt *Pollio*, cùm ipse jejunior esset in dicendo, *Ciceronis* copiam non probabat: & vt *Epicurus*, cum ipse nesciret artem disserendi, insectabatur *Dialecticam*; & denique, vt nonnulli, quod *Isocrates* queritur, laudare nihil solent, nisi quod assequi se posse confidunt. Similiter *barbari*, quòd ipsi in dicendo essent infantissimi, non ferebāt orationis vbertatem, quòd omnia lutulentis argutijs inquinabant,

bant, perſpicuitatem in diſſerendo fugiebant. Illud ex reliquijs antiquæ diſciplinæ, mirum ní caſu, commodè retinebant, quòd permittebant reſpondenti, priuſquam diſceptarent, oratione perpetuâ ſuas partes tueri. Sed *Ariſtoteles*, quem in omnibus ſequi præ ſe ferebant, non reſpondenti ſolùm, ſed etiam interroganti, nec ante modò, ſed & inter diſputandum, permittit, imò præcipit, vt copioſiorem, non ſolùm ad probandum, ſed etiam ad ornandum, ad explanandum orationem habeat. Res eſt & vtilis, nec dubia, ſed ignota multis. Ne ſit moleſtum, quæſo, ſi paucis aperiam. *Ariſtoteles* igitur *propoſitiones*, quas adhiberi vult in diſputãdo, bifariàm diſpertitur, quarum alteras *neceſſarias*, alteras vocat *non neceſſarias*. *Neceſſarias* appellat eas quibus concluditur ratiocinatio, *propoſitionem & aſſumptionem*, quibus ſolis in diſſerendo plurimùm vti ſolent. *Non neceſſariarum*, quæ præter *neceſſarias* iſtas aſſu-

assumuntur, *genera* facit *quatuor*, vel vt *rei confirmandæ*, vel *orationis augendæ*, vel *celandæ complexionis*, vel *argumentationis illustrandæ* gratiâ sumantur. *Celandæ complexionis* vsus nobis nullus, *Aristoteli* videtur magnus: & in vsu quidem vitæ potest esse non minimus, si quando cum præfracto aduersario res agatur. *Rei confirmandæ* inductiones adsciscimus, sed enuntiatis, quæ comprobant, non attextas. Reliquarum duarum partium, quæ partim seruiunt *ornatui*, partim *perspicuitati*, si dicerem vsum in disputationibus nostris adhibendum, fortassis irriderer, & *Rhetoricè disputari*, non *Dialecticè* viderer velle. Sed *Aristotelis* est, non meum. Is enim cum ad ornandam disputationem, inductiones, diuisiones vult intertexi, quæ solùm amplificent, non concludant quod quæritur; tum ad afferendum lumen argumento similitudines, exempla, non *Chærili*, sed *Homeri*, vt illustretur quod agitur, adjungi jubet. In

quibus

quibus omnibus *Aristotelem* exprimere *Platonis* morem, exprimendumq; suis tradere, docerem varijs exemplis, si non idem in Gorgiæ præfatione fecisset *Sturmius*, apud quem inuenient, si qui volent. Nam *Cicero* diligentissimus vtriusque imitator, quàm id faciat eleganter quis ignorat? cùm præsertim & delectari se cõmemoret, quòd Q. frater multis exemplis, ijsque illustribus & claris vsus esset, & historijs, carminib⁹, apophthegmatis, allusionibus venustissimè quasi gemmis, disputationem distingueret. Itaq; cum eodem exclamare licet, ô morem pręclarum, si quidem teneremus! sed nescio quomodo jam de manibus elapsus est. Quid? quòd vt copiosiùs nonnunquam veteres agebant, quàm nostri solent, ita nonnunquam etiã voluerunt agi pressiùs quàm nostri volunt. Nam quæ nos eadem inculcanda crambe per multos circuitus argumentationum sæpenumero vix extorquemus; apud illos vnicâ

vnica interrogatione & responsione solet expediri. In Scholis verò nostris nō ita pridem, credo adhuc etiam, si quis aliquid interrogaret, statim audiebat, *Socraticè mecum agis; disputa si velis; quæstionibus non respondeo.* Quàm cauent ne sint *Socratici*, ne *Platonis* similes videantur! nihil est quod metuant; nunquam illius vmbram assequentur, nisi melioribus se disciplinis excolant. Cæterùm & *Aristoteles* præcepta dat interrogandi; quæ quorsum traderentur si percontari non liceret? atque adeò quem nuncupare consueuimus opponentem, ille vocat interrogantem, ac alterum respondentem. Sinant igitur interrogare, & respōdeant; Etiámne *Aristotelem* mentiri facient? sed nudo *Aristotelis* nomine glorientur; reuerâ sequuntur discipulos *Epicuri*, qui non imbuti Dialecticis, timentes, ne cogerentur errorem agnoscere, non libenter ad quæsita respondebant. Itaq; *Torquatus* apud *Ciceronem*, qui se per-

petuâ malle dicit oratione vti, quã interrogare & interrogari, cum varijs rationibus vrgeretur à *Cicerone*, finem, inquit, facito interrogandi, si videtur, quod quidem ego ab initio me malle dixeram, hoc ipso prouidens Dialecticas captiones. Nec tamen respuit *Torquatus* quia *Socraticum*, sed quia *Dialecticum*, & vt ait, *captiosum*. Sed nostri prudentiùs quidẽ multò, quàm *Torquatus*; nam ille vult fieri finem interrogandi; nostri initium fieri non sinunt, hoc est mederi principijs, ne cum *Torquato* capiantur. Cæterùm si velimus non ineptos Philosophrastos, sed præstantissimos Magistros artium imitari, adhibendam aliquando & interrogandi rationem ad disputandum adstrictiùs, & amplitudinem orationis ad exornandum illustriùs, ne dicam ad fastidium similitudinis vitandum, & aptiorem differendi morem ad vsum vitæ judicemus necesse est. Quo verò loco vel copia vel breuitas videatur aptior, præ-

præfinire non eſt meum. Ex rei natura capiendum eſt conſilium. Siquidem eſſe poſſumus in ſumma longitudine nimis breues, ſi obſcuri; in ſumma breuitate nimis longi, ſi inſulſi. Habetis quæ mihi peritiam diſſerendi complecti videbantur: quæ verſatis in *Cicerone*, *Platone*, *Xenophonte*, politiorum artium verè ſtudioſis probabuntur certò ſcio. Ijs verò qui vel nimiùm publicæ, licet prauæ, conſuetudini ſunt addicti, vel oportunis artium deficiuntur præſidijs, quamuis ex *Ariſtotele* deprompta, non placebunt. Quos mihi liceat eiſdem verbis compellare, quibus olim *Cicero* affatus eſt *Calenum*: Excogitare quæ ſit tua ratio, *Calene*, non poſſum. Antea deterrere te, ne popularis eſſes, non poteramus, exorare nunc vt popularis ſis, non poſſumus. Quid enim? An poteſt quicquam *Caleni* moribus eſſe ſimilius? In malis opinionibus homines deterrere, ne ſequerentur *Ariſtotelem* non poteramus.

In laudabilibus institutis exorare, vt *Aristotelem* sequantur, nõ possumus. Nam expendite mihi, quæso, quàm vehementer ab *Aristotelis* vestigijs recedant, qui tam morosè alios *Aristotelis* errata declinantis exagitant. *Aristoteles* enuntiata nõ necessaria probationi, varijs de causis, vt audístis, assumi jubet: Nostri necessaria sola non solùm assumunt ipsi, (quod leuius,) sed plura nec ab alijs assumi patiuntur. *Aristoteles* ornatũ & amplificationem orationis in exercitatione disputandi requirit: Nostri summa jejunitate præscriptis quibusdã formulis, ita seipsos alligant, quasi juberẽtur à jurisconsultis *inire viam, redire viam*; aut more prætorum tria tantùm verba profari possent. *Aristoteles* ad rationes perspicuitatis splendore collustrandas, aliquanto liberiùs euagari præcipit: Nostri contortulas tanta siccitate torquent cõclusiunculas, tanquam à Samnitibus cogerentur in angustias ad furcas Caudinas, vt ne pedem

dem quidem quóquam commoue-re liceat. *Aristoteles* vult exempla apta & illustria, cujusmodi sunt exempla non *Chærili* sed *Homeri*. Nostri si quid afferas è *Virgilio*, è *M. Tullio*, qui apud nos eum ob-tinent locum quem *Homerus* apud *Aristotelem*, declamari statim non disputari putent. Illa placent ex-empla quæ *risibile* & *hinnibile*, & *rationale* semper ingerunt. *Ari-stotelis* exemplis, si qua desumit è Poetis, Oratoribus, Philosophis, non est credendum. In nostris sa-tietas è tœdio similitudinis audi-entibus obrepit. In *Aristotele* va-rietas, interrogando, dilatando, astringendo, concludendo mirabi-liter delectat. Denique nostrorum Disputationes ad dimicationem quandam Scholasticam tantùm ac-commodantur. *Aristotelis* institu-tum ad vsum vitæ communis audi-tores suos instruit, vt in sermoni-bus serendis, confirmare, refelle-re, verum à falso, consequens à re-pugnãte distinguere peritè sciant.

Quam vtilitatem quoniam in ſtudijs minùs reſpicimus quàm deceat, ob eam cauſam in ijs quæ meditamur, minùs proficimus quàm liceat: ex quo efficitur, vt quemadmodum *Plato* de gladiatoribus ſcriptum reliquit, peritiſſimos laniſtas in ludo, eſſe ineptiſſimos milites in bello; ita ſtudioſis nonnunquam vſu veniat, vt qui multum in argutijs vulgarium quæſtionum, & ſubtilitate diſtinctionum, & rationum acumine putantur alijs anteſtare, in congreſſibus, in colloquijs, in vſu vitæ, cæteris in artium ſtudio verſatis quanquam in ſchola minus exercitis non admodùm antecellunt. Quod ſecùs eueniret, ſi recta diſputandi floreret exercitatio; qualem inſtituendam non ex meis ſomnijs (nihil enim noui aſſero) ſed ex nobiliſſimorum ſcriptorum judicijs, tribus orationibus jam, vt potui, probaui; eo fine propoſito vt veritas conflictu rationum eliciatur; eâ materiâ vt quæſtiones vtiles cognitu diſceptetur;

eâ demum formâ, vt peritè pertractentur de quibus disceptabitur; sed ita vt peritiam comitetur modestia, modestiam synceritas, de quibus aliàs, fauente Deo, suo tempore dicetur. Ac illud quidem forsitan estis admonendi, me superiorem *Aristotelis* & nostrorum cõparationem nõ eò fecisse, quasi cupiam in vsum omnia reuocare quæ secùs atq; nobis illi videntur: verbi gratiâ, vt interrogãdo semper efferamus, quæ nõnunquam enuntiando commodiùs concludimus. Sed hoc nõ concedo vt quod in seipsis probant *Tuberones*, id in *Ligarijs* reprehendant: immò vt sibi tanquam *Manij* condonent vitia, in alijs verò virtutes improbent. Nam si nos ab *Aristotele* leuiter declinemus, vt veritatem tueamur, quas commouent tragœdias? ipsi licenter *Aristotelis* instituta cum libet violent. Prorsus vt Papistæ (nam profana profanis comparo) ipsi sæpenumerò à priscis doctoribus pro sua libidine in rebus opti-

mis dissentiunt; nos si quando Deo quàm hominibus malimus credere, quos tumultus edunt? Sed ipsi viderint quid *Aristotele* faciunt, qui sequendas illius leges in omnibus profitentur. Nobis est liberum quemadmodum in corporibus animantium, quibus vescimur, resectis & reiectis quæ sunt inutilia, salutaribus ad cibum vti: itidem in monumentis scriptorum facere, quibus animus nutritur, vt amputemus, quæ minùs commoda, capiamus quæ sunt salubria; cum ipsi cõtrà perinde faciant, ac si membra cum carnibus reijcerent, intestina cum sordibus reseruarent: quod à vobis ne cõmittatur, charissimi mihi juuenes, sedulò prouidete; probate omnia, tenete optima, exercemini legendo, duce prudentiâ, exercete tractando duce vigilantiâ. Libros euoluite, rosas decerpite, spinas declinate, studijs, quibus indies vacatis, (debetis quidem) in hoc artium gymnasio, scitote vos ad operam Ec-

clesiæ

clesiæ Christi nauandam præparari. Ratione declamandi, ad homines oratione continuâ compellandos; ratione disputandi ad sermones de varijs occasionibus conferendos institui vos cogitate. In quo vehementer etiam atq; etiam mihi sunt rogandi, quos in istis literarum exercitationibus, moderatores officium esse cogit, vt ad diligentiam cùm præcepto tùm exemplo suos incitent auditores. Meminerint se non solum hominum suffragijs, sed religione sacramenti, sed jurisiurandi vinculo, nec infantibus, nec indoctis, nec barbaris, sed adolescentibus, & studiosis, & Christianis erudiendis præfici. Vos autem, adolescentes, non tam cohortandos quàm collaudandos censeo, quòd cum intelligatis ad vsum Reipub. peropportunam esse doctrinam dicendi, dicendi Magistrum optimum esse stylum, stylum re nullâ magis quàm exercendo limari, præfationes quibus quæstiones, quæ proponuntur disceptādæ,

recepto more ſolent explicari, quo fiant diligentiùs, de ſcripto recitetis. Magnũ eſt, inquit *Cicero*, ſilentibus omnibus vnum in hominum conuentu verba facere; vt mihi videantur qui nõ accedant eò ſaltem ſedulò præmeditati, niſi fortè negotijs diſtringantur ne ſcribant, conuentum contemnere quem debebant reuereri. Ac licet quæſtiones ſint nonnullæ ſteriliores, quas fœcundiores aliquando delectũ iri non eſt deſperandum; tamen ab eodem *Cicerone* didiciſtis, nec vllum eſſe tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret; & nihil eſſe poſſe tam horridũ, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione & tanquã excolatur. Quòd ſi Romani crebro Senatores, ſententias domi ſcriptas, meditatas, cogitatas, in Curiam afferebant; Si *Cæſar Auguſtus* nunquam vel in Senatu, vel apud milites, vel ad populum niſi compoſitâ oratione loquutus eſt; Si *Pericles*, ſi *Demoſthenes Athenis* dicere recuſarunt, etſi
populo

populo jubente, quod non essent commentati; Si *M.* ipse *Tullius* princeps eloquentiæ, putauit sibi quasdam orationes in Senatu dicẽdas de scripto, nos infinitis partibus inferiores facultate dicendi, in lingua non patria sed peregrina, apud eos qui tanti nobis esse debent, quanti vel Senatus illis vel populus, ita despicatui ducemus auditores, vt quicquid in buccam, negligenter effundamus. An putamus disciplinas nobis oscitantibus in ora delapsuras? venturas in sinu dormientibus? vitanda est improba Siren desidia. Quod agis age, Margaritas eruunt ex imo fundo maris; Aurum è terræ visceribus fodiendum est. Dixi principio nõ futuros *Marones* nisi fuerint Mecœnates; vicissim dico vobis, habetis Mecœnates, vtinam sitis Marones. Quis melior Mecœnas præpotenti Deo? Quæ munera maiora rebus necessarijs? Ingenio satis acri, memoriâ satis firmâ, valetudine satis bonâ, loco non incõmodo, non contemnendis

nendis facultatibus, si suâ quisque sorte potestis acquiescere, estis à Deo præditi. Quæ tot ac tanta cōmoda sinetis per socordiā vel barbariā corrumpi, vel impietate pollui? *Impius hæc tam culta noualia miles habebit? barbarus has segetes?* Habetis adolescētiam florentissimum ver ætatis, in qua sic estis cōstituti, vt neq; corpus ad tolerandos labores firmius, nec ingenium ad imbibendas artes vnquam docilius esse possit. Habetis qui doceāt, qui gubernent, qui nutriant, sine cura, sine sumptu, sine molestia, piorum hominum munificentiâ vobis attributos. Quid ad ista subsidia deesse potest nisi animus, qui illis vti sciat, bonus? nam voluntates in quibusdam, quod cum dolore dico, fortasse minus promptæ; sed plantæ sunt flexibiles, & optima speramus. Veruntamen in tantis studiorum adjumētis, *Impius hæc tam culta noualia miles habebit? barbarus has segetes?* Deus Opt. Max. qui commodis nos instruxit tam multis numero, tam amplis

amplis pondere, vt habeamus facultatem quâ possimus, ita spiritus sui gratiâ cum oculos illustret, tum inflectat animos, vt habeamus voluntatem quâ cupiamus & excoli bonis artibus & virtutibus expoliri, vt & ipsi flagranti animo pietati consecremur, & alios syncero studio pietati consecremus.

ORA-

ORATIO POST *Festum Michaelis.* 1575.

On modò frequentiâ vestri concursus (*Auditores ornatissimi*) præsertim in tanto plurimorum metu, verùm etiam instituto nostræ consuetudinis quâ vobis gratificandum est, in eam partem moueor, vt quemadmodum *Pericles* aditum ad celeberrimam arcem *Athenarum* parùm splendidum putauit sine *Propylæo*, eodem modo mihi ad nobilissimos *Atticos* scriptores accessꝰ sine proœmio parùm commodus judicetur. Sunt enim imitandi nobis, qui stipendia sub *Minerua* facimus, prudentes Imperatores, si quid ego judico; cohortandi milites cùm ad certamen itur, cùm ad periculum, præmonendi, cùm ad laborem, excitandi. Sed nonnè vobis videor in ipso quasi portu statim Orationem

ad

Arx Mineruæ.

ad ſcopulos allidere, qui veſtros animos ardentiſſimis cupiditatum facibus ad diſciplinas inflammare cupiens, ſtudia doctrinarum cum arte militari, literatos cum armatis, Scholas cum caſtris, *Muſas* cum *Marte* comparo? Nam quibus belli nomen horridum, res autem ipſa neq; ſuauis & peſtifera cenſetur, verendum eſt forſitan ne ſola ſuſpicio tractandarum artium tanquam armorum flagrantes animorum impetus, extinguat. Verum enimuerò quamuis non diffitear, quod eſt apud *Ciceronem*, artes conticeſcere cum prælia promulgantur, pace foueri, bello profligari, tamen ne fruſtrà vobis blandiamini, literas à ludibundis per jocum poſſe percipi, nihil eſt omninò quicquam cui noſtra cōparari poſſint aptiùs, quàm militiæ. Neque verò ſine cauſa vel ab *Athenienſibus* eidem *Palladi*, munus & armorum & artium attributū eſt; vel apud *Lacedæmonios* delubro *Martis* *Muſarum* ædes, vicinitati loci vt
of-

officij sociata est. Vetus est, agnosco, quod celebratur Prouerbio, *Quid Marti cum Musis?* At verius est scio quod experientiâ probatur, *Quid Musis sine Marte?* Etenim, vt diligenter vtriusq; muneris rationem expendamus, cùm in armis rei bellicæ, tùm in otio sapientiæ studio vacantium; quid tandem quæso requiri potest ad disciplinam militiæ colendam, quod non idem ad militiam studiorum tolerandam necessariò flagitetur? Illi laborem capiunt vt itinera conficiant, nos vt librorum volumina percurramus. Illi fatigantur contẽtione corporum, nos ingeniorum. Illi salutem suam excubijs tuentur, nos doctrinam vigilijs. Illi vt in acie, nos vt in actionibus seruemus ordinem, exercemur. Nos cum ignorantiâ semper digladiamur, illi cum hoste rarò. Nos horologijs, illi buccinis ad munia conuocantur. Illi per inducias, nos vacationes, laborum vinculis relaxamur. Deniq;, si *Vegetium* præcipientem sequi-

quimur, illi quotidiano ſunt exercitio roborandi, nobis *Nulla dies ſine linea* tranſmittenda eſt. Inter ſuos modeſtiam, aduerſus hoſtes prudentiam, ad pericula fortitudinem conſtat militantibus eſſe neceſſariam: ne noſtra quidem caſtra vel immodeſtos, vel imprudentes, vel ignauos tyrones probant. Quid? quòd milites ejus generis deligendos eſſe traditur, qui paruo ſint contenti, patientes ſolis, delitiarum ignari, fugientes illecebras, victu frugaliſſimi. Poteſt autem dubitari, quin ijs qui ſerio literarum flagrent ſtudio, cupiditas tabem, ingluuies peſtem, voluptas venenum mortiferum importet? Inuictos priùs *Annibalis* milites labor ad *Cannas* fecit, vt vincerent, luxus ad *Capuam* fregit, vt vincerentur. Quod vtinam hac ex parte atq; iterum vtinam claudicaret comparatio! Sed ipſi parietes popinarum (dicendum eſt enim quod cum dolore ſentio) ipſæ ciuitatis plateæ propemodùm emiſſâ
voce

voce personant, esse verbo florescentem, reipsa labefactatam tabificâ non pestis, sed luxus contagione jampridem *Academiam*. Ac nimirum quoniam, & vulgò nugatoribus qui studijs quasi ludicris per otium, vbi vacat, nonnihil tempors impertiunt; & passim imperitis qui nusquam senserunt animi contentio quem laborem ferat, otiosi putantur esse qui studijs occupantur; Adijciam quod vulgari non consonat opinioni, rationi tamen consonat, majus esse multis partibus, quod studiosis, quàm quod militibus, incumbit onus. Nam quantò labor animi quàm corporis angit grauiùs, & cruciatur animus quàm corpus importuniùs, & animi periculosiùs quàm corpora sauciantur; Quantò viris faciliùs quàm vitijs resistitur, & vitia difficiliùs quàm vulnera sanantur, & calumniæ quâm insidiæ perstringunt acriùs, vitantur ægriùs: tantò si reuerâ facimus quod debemus, si disciplinis inuigilamus, quę nes-

nescimus discimus, docemus quæ possumus, si nos perinde bonos ac doctos esse cupimus, si depugnamus contra vitia, si cum improbis dimicamus; si mollitiem, si desidiam, si libidinem reprehendimus; ne nostra conditio grauioribus molestijs, curis, angoribus, quàm hominum militarium semper implicabitur. Atqui vel ista sunt suscipienda, vel deserenda castra sapientiæ. *Quid* ergò *Musis sine Marte?* Vis triumphum? vincendum est. Vis coronam? certandum est. *Q. Cæcilium* jubet cauere *M. Tullius*, ne nimis familiariter inimicitias cum *Verre* videatur exercere. Certè nobis etiam atque etiam curandum est, ne nimis effœminatè studijs optimarum artium incumbamus.

Qui studet optatam cursu contingere metam;

Quid? num florẽ adolescentiæ voluptati tribuit? laborẽ maturiorib' annis reseruauit? Num per otium, num oscitanter se disciplinæ dedit?

dit? Nihil minùs. Quid ergo? *Multa tulit fecitque puer, sudauit, & alsit.* Si spectes ætatem, in pueritia, non iuuentute modò, si laborem, multa ferenda, multa facienda, si vigilantiam, assiduâ pertinaciâ contendendum, cum sæuit æstus, sudandum, cum riget hyems, algendum. Sed pergat *Horatius.* *Abstinuit Venere & Baccho.* Miramur igitur ita paucos disciplinis vacare, quarum cupidi videri volunt, cum videamus ita multos illecebris vacare, quarum studium horrere debent. *Cicero* quidem pro *M. Cœlio*, scribit omnes voluptates, studia, delectationes, ludum, jocum, conuiuia relinquenda, si benè dicere voluerimus; quòd animus libidini deditus, Oratoris munere fungi nequeat. Quid? si benè facere, si benè sapere, non tantùm si benè dicere, studemus, vt profitemur; non multò magis voluptatibus, ludis, jocis, & quod est maximum, conuiuiorum libidini, quam *Cicero* vocat vitium ventris

&

& gutturis, renuntiãdum eſt? Nam quod accepimus à *Carthaginenſibus* lege ſancitum, ne quis in caſtris vinum biberet; Idipſum ad noſtram quoque militiam, ac eorum inprimis qui præſunt alijs, in legibus *Platonis* accommodari ſcitis. Itaq; mittamus vetus Prouerbium, *Quid Marti cum Muſis?* Illud potiùs vſurpemus, vt *Plato*, vt *Cicero*, *Quid Baccho cum Muſis? Quid Veneri cum Muſis? Quid luxui cum Muſis? Quid libidini cum Muſis?* Neque tamen hæc eò dico, quaſi judicio virorum ſapientium liberales delectationes probari non cenſeam; ſed quòd eas tantùm probari cenſeam, quæ ſapiant *Socratem*, non *Epicurum*, relaxent animos, non retardent, non infatuent, ſed exacuant. Milites in bello ſunt exercendi ludis, ſed ejuſmodi modò ludis, quibus & ineſt aliquid militare, & certa capitur vtilitas ad militiam. Cæterum ne literarum qui faciunt tyrocinia, nimis terreantur, cum obuerſatur animo tanta ſimilitudo

Mu-

Musarum & *Martis*; vnum esse fateor in quo dissimillima mihi videtur studiorum alioqui simillimorum ratio. Quod enim canit *Pindarus*, *dulce bellum inexpertis*, expertis acerbissimum; in literis longè secus est, quæ tristes inexpertis, expertis sunt suauissimæ. Nam qualem *Hesiodus* tramitem virtutis, talem experiamini tramitem doctrinæ; primò satis asperum, pòst admodum procliuem, præruptum ingredientibus, ingressis expeditissimum. *Dianæ* faciem è marmore sculptam in *Chio* positam commemorat *Plinius*, cujus vultum intrantes tristem, exeuntes hilarem esse judicabant. Istam *Dianam* doctrinam esse putatote, quę subdifficilis, vt è marmore, non ignobilis vt in *Chio*, sed primum accedenti vultus tristitiam, pòst consideranti profert hilaritatem. Ac idipsum adeò vobis, vti postulo, id est, *Dianam* istam hilarem videri, vestri, quemadmodum mihi persuadeo, cum aspectus hilaritas, tum alacritas con-

concurſus jubent augurari. Nam ſi laborem noſtrum non multò ſuauiorem, faciliorem ſaltem tumultu bellico putaretis; expertos ita crebrò, venturos ita ſedulò, facturos ita citò, quod inuiti ſolent ſerò, non admodùm exiſtimo. Conjecturam è *Macedonum* rebus geſtis facio, quibus orientem ſub ALEXANDRO debellantibus, nec impetus militaris, nec fortis Imperator, nec ſecundiſſimus ſucceſſus defuit. Et tamen poſt tot ac tantos labores exantlatos, populos ſubactos, terras emenſas, victorias reportatas, flumina trajecta, cum ſibi tranſmittendos *Gangem* & *Indum* fluuios inaudirent, exanimati ſubitò, qui priùs animis infracti, nullis verbis, minis, monitis, precibus *Alexandri* Regis ſupplicis, obſecrantis, vt inuicti pergerent, incitari potuerunt. Ictus vtique Piſcator ſapit, expertus Miles bellum metuit. Num idem in ſtudijs vobis vſu venit? ſatis erectis animis *Iſocratem*, & *Demoſthenem*,

nem & *Aristotelem*, quasi *Tygrim* & *Euphratem*, & *Hydaspem* trajecistis. Iam ad *Indum* & *Gangem*, ad *Æschinem* & *Euripidem* est aggrediendum. Tantum abest, vt more *Macedonum*, perculsi laboribus, ignauiâ languentes, animos remisceritis, vt multò quàm priùs studijs alacriores, ad exequenda munia pristinę militi confluxisse videamini. Quò lõgiùs progredimur, libentiùs audimur. Nimirũ, *Adolescentes*, sic est ratio doctrinarum! Vt fama rumorũ, ita Fames studiorum,

—vires acquirit eundo,
Ingrediturq; solo & caput inter nubila condit.

Qui minimum sunt adepti, student minimum nansciści; vos quantò plus habetis, tantò plus expetitis: ô præclaram auiditatem! Quàm velim omnes ita sint auari, talem foueant cupidinem, tales corrogent diuitias, tales cumulent thesauros, laudabiliùs dum parant, commodiùs cùm possident, securiùs ne perdant, nec, v. Dracones,

thesauris incubent, sed alienos ad vsus erogent. Nam id etiam in istis opibus admirandum est, contrà quàm in illis quæ corroduntur vulgo, quòd alijs iuuandis quò profunduntur magis, eò nobis ipsis amplificantur magis; seruando minuuntur, minuendo crescunt, acquiruntur largiendo, congeruntur dissipando, retinentur impertiendo. Si parcas, perdis; si prodigas, parcis, amittis si recondas, si distribuas, custodis; non erunt diu tuæ, si sint solius tuæ; nunquam magis erunt tuæ quam si cunctis communes facias. Qui ditissimus esse volet, profusissimus sit oportet; qui parcissimus esse studet, egentissimus sit necesse est. Verùm, quo præstantior ex istis opibus fructus capitur, si neq; sint adulterinæ, & rectum ad vsum conferantur; eò magis cauendum est, vt rerum species sæpè fallunt, ne præstigijs errorum capti putemus opes, quæ non sunt opes, & falsas pro veris opibus colligamus. Nam vt irridet

det *Socrates* apud *Platonem* hortos *Adonidis*, non tam vſu frugiferos, quàm ornatu floridos, nec florentes tamen diù, ſed marceſcentes ſtatim; ita ſunt ſcriptores *Adonidis* non diſſimiles, qui juuenes incautos ineſcant ſuis opibus, vt illas adepti ſibi diuites videantur; ſed ad tempus modò fulgent, mox aut ſqualent aut euaneſcunt. Neminem nominabo. Putate ſignificari vel laſciuos Poetas, vel barbaros Sophiſtas, vel ineptos Nugatores; quorum ſcripta ſpecioſa videntur multis, ſed nôſtis poma *Tantali*, placent vt fructus, fugiunt vt vmbræ. Imperitis ſelle tincta videntur aurea, quod eleganter *Ariſtoteles*. Quàm multis felle tincta, videntur melle lita? ſed illud alienius. *Ariſtotelem* attendite; Imperitis felle tincta videntur aurea. Multi ludi felle tincti videntur aurei; multæ pomæ felle tinctæ videntur aureæ. Nolite falli; accedo propiùs. Multa ſcripta felle tincta videntur aurea.

Non ſunt aurea, ſunt felle tincta; ſpernamus laruas, paremus opes. Modeſtam, non impuram, eruditam, non inſulſam, prudentem, non verboſam, ſapientiam pro diuitijs maximis veſtigemus; id eſt, ipſam ſapientiam, non ſapientiæ ſimulationem. Sapientię porrò veræ poſſeſſione ſi volumus locupletari, cum ſtudio literarum virtutis ſtudium conjungendum eſt; vt major perpetuò benè viuendi, quàm optimè dicendi ducatur nobis ratio. Meminiſtis, opinor, duplicem fuiſſe pridem à me propoſitam eloquentiam, vitæ, & linguæ; vtramque ſi conjungantur, commodiſſimam; priorem ſi ſeparentur, potiorem; alteram, ſi ſit ſola, peſtilentem. *Athenienſes* quidem lege decreuerunt, vt ab *Æſchine* refertur, ne quiſquam ad tribunal de Repub. ſententiam dicturus, vnquam accederet; qui non antiquiorem vitæ quàm linguæ probitatis, quàm eloquentiæ curam habuiſſet. Quò mihi diligentiùs attendendum videtur,

tur, quod in *politiâ* ſcriptum reliquit *Plato*; Deum preponentem animos aureos illis qui Reip. tractaturi eſſent gubernacula tribuiſſe. Prudenter! Non enim dicit *Plato*, Deum Magiſtratibus futuris tribuiſſe linguas aureas, ſed animos aureos: quos cum eſſent nacti, non dubitauit, & linguas aureas, & manus aureas, ſermones, actiones animorum ſenſis, è quibus profluunt, ſimiles futuras. Equidem non diffido plurimos ex hoc conuentu, partim Eccleſiæ, partim Reipub. loco Magiſtratuum eſſe præfuturos. Sed animos oportet habeatis aureos, Iuuenes politiſſimi; ſi ferreos habeatis, & multis præſitis, ipſi peribitis, & multos perdêtis. Quamobrem cùm mihi, vt è multis vni, pars iſtius muneris fingendi veſtros animos, vt euadant aurei, quod enitimur, incumbat; delegi florem *Græciæ* Oratorum & Poetarum, quorum vterer inſtrumentis: *Euripidem*, cujus *Cicero* ſingulos ſibi verſus ſingula teſtimonia ſcribit videri: &

Æſchinem ac *Demoſthenem*, quos ad audiendos concurſus è totâ *Græciâ* factos accepimus. *Euripidis* autem *Hecubam* tragœdiam deſumpſi, quâ vindicta proponitur auaritiæ *Polymneſtoris*; quò fugiatis illam *ſacram auri famem* labem ingeniorum, pietatis corruptelam, venenum Reipub. *Æſchinis* & *Demoſthenis orationes aduerſarias*, quibus laceſſitur & propugnatur Innocentia *Demoſthenis*. Quò præmeditemini, quid in ſtudio virtutis expectare debeatis, inimicos, ſed qui latrent, non mordeant; calumnias, ſed vt nebulas, quas ſol diſcutiat; ærumnas, ſed quas mitiget tùm conſcientia ſecura, tùm exitus ſalutaris. Si corrumpi vultis auro *Polydori*, cogitate *Polymneſtorem*. Eſt, eſt vindicta, licèt ſera, ſceleri. Vt ſuo non fungatur *Agamemnon* officio;

At ſperate Deum memorem fandi
atque nefandi.

Niſi corrumpi vultis auro *Philippi*, cogitate *Demoſthenem*. Habetis

Æſ-

Æschines, qui corumpuntur, aduersarios, insidijs, calumnijs, contumelijs, conuicijs, famam fortunasq; vestras appetentes. Atqui ferendum est. *Dura tolle, quid virtus erit? Non est ad astra, mollis è terris via.* Sed ista ne persequar, vt volebam longiùs, quod aliàs, vti spero, faciam opportuniùs, promissio, quâ jamdiu vobis sum obstrictus, mihi manum inijcitur, vt quæ e-stant, ad enodandam disputandi rationem breuiter expediam. Nam cum absoluissem ejus tractationis priora duo membra, materiam & finem; tertium, id est, Formam fecissem tripartitam, vt *peritè, modestè, syncerè* disputetur: *peritè* superiùs est expositum; *modestè* pertractabitur in præsentia; *syncerè* suo tempori reseruandum est. Ac primùm, vt *Cyrus* olim suos *Persas* libertatis dulcedinem, ex labore seruitutis docuisse traditur; Ita *modestiæ*, de qua disserimus, pulchritudinem, vnde potiùs quàm ex superbiæ fœditate colligamus?

Quę tantò cęteris vitijs deformior (quanquam omnia sunt turpissima) sed tamen tantò cæteris deformior videri nobis debet, quòd illa modò soleant è malis fruticari, superbia sit etiã è bonis metuenda; quibus tamen vbi nascitur, instar viperę matrem erodit, & è bonis emergens, à bonis descifcit. Taceo de virtute, dico de scientia; de qua præclarũ est illud *Senecæ, Multos ad sapientiam peruenire potuisse, nisi iam se peruenisse putassent*. Quamobrem vt sapientiæ compotes euadamus, ab ea quanto spatio distemus, meminerimus. *Peritiam*, si superbam, odiosam haberi, non magis despicere, quàm esse despicatui; cum omnibus in rebus, tum inprimis in differendo, præsertim de rebus dubijs, opinionem arrogantiæ fugiendam cogitemus. Nam illud ne quis forsitan imperitus rerum, in sua quam somniat scientiâ sibi placeat, est adijciendum; arrogantiam è bonis germinare videri, sed adulterinis potiùs quàm veris,

si-

simulatis, quàm syncceris, fucosis, quàm solidis, bonorum simulachris, quàm germanis bonis. Cum enim superbia radicem habeat inconsiderantem amorem sui; inconsiderantia porrò magis cadat in hebetes & rudes, quàm acutos & eruditos; fit vt stulti sint superbissimi, maximèque sibi placeant, qui minimè placere debeant; prudentes, qui sciunt, quàm multa nesciunt, de se modestè sentiant, & inscientiam agnoscant. Itaque Sophistarum est ista consuetudo, quos irrident Philosophi, vt se, quas profitentur, scientias, habere penitùs perspectas & cognitas affirment, paratos ad omnia respondere, quæ rogentur, quamuis subitò, præ se ferant, neminem multis annis quicquam, ex ipsis noui sciscitatum, quod insolenter *Gorgias*; artem esse nullam, cujus, non ipsi literatè sint periti, quod *Hippias* gloriatur. Contrà verò *Socrates*, in cujus persona prudentiam singulari conditam probita-

te depingit *Plato*, Sophistarum confidentiam implicatam inscitiâ semper exagitat, & ipse mirificam in enuntiando sequitur modestiam. Quod in illa præclara morientis *Apologia*, qua se defendit apud Iudices, ita certo judicio sibi factum testatur; vt ob eam solam causam se putet sapientissimum *Apollinis* Oraculo fuisse declaratum, quòd alij sibi videantur sapientes nec sint tamen, ipse quod nesciat, nescire se putet, & omnem humanam, quatacunq; est sapientiam, nullius esse admodum prætij cognoscat. Ita *Socrates* de seipso, vel de *Socrate* potiùs *Plato*. Verùm *Plutarchus* institutum *Socratis* altiùs explorans duas proponit causas, cur se nihil scire fuerit professus; alteram, juuentutis, quæ corrupta fuerat, corrigendæ studium; alteram, cupiditatem veritatis, quæ latebat è tenebris eruendę. Etenim, & ex animis hominum adolescentium eximere volebat illam inanem scientiæ persuasionem,

quam

quam ex Sophistarum fastu conceperant: & quoniam amantes in eo quod amant sunt plerumq; cæci, suam autem opinionem homines quasi partum ingenij nimis amant, idcircò nullam opinionem vt suam adamabat, quò verum liberiùs inuestigare posset. Itaq; si modestam inscientiæ professionem, vt juuentutis correctricem, inuentricem veritatis *Socrates* amplectebatur; etsi non dicamus idem quod *Socrates*, vti quidam imperiti *Socratem* sequuti, nescire se clamabant quod liquidò sciebant, vt cum *Socrate* nihil scirent: tamen spectemus idem quod *Socrates*, studiosè, moderatè, leniter agendo, vt audax inscitia juuenum corrigatur, syncerum veritatis studium propagetur. Patiamur ineptos venari cognitionis laudem arrogantiâ. Quò quisque doctior, eò modestior. Vasa fluitant inania, plena subsidunt. Dolia magis sonant, quæ minus continent. Nihil potest esse vel confidentius ignorantiâ, vel teme-

meritate fortius. Quis omnium Philoſophorum *Epicuro* ſtolidior? ſolus è Philoſophis ſapientem ſe profeſſus eſt. Quis doctrinâ, quis elegantiâ *Theophraſto* præſtantior? ita fuit moderatus, vt probitatem quandã & ingenuitatem præ ſe ferret Oratio. Nam *Socratis* modeſtia non videtur poſſe prædicari nimis, qui ſe non minùs cupidè redargui ſi fallatur, quàm ſi vera dicat redarguere profitetur. Sed iſtam illius commemorabilem laudem, *Platonis* potiſſimùm Dialogis incluſam, *Platonis* exemplis illuſtrare non poſſum: quoniam à minùs multis legi ſolent, eóq; longiores explicatus poſtulant: mihi verò neceſſariò res ſtrictim attingenda eſt, ſatis, intelligentibus, ignorantibus, parùm. Videamus ergo potiùs, *Platonis* in omnibus inſignis imitator, quemadmodum *Cicero* cum *Socratis* modeſtiam, tum *Sophiſtarum* arrogantiam, ſuarum perſonarum veſtigijs, adumbret. Qui cùm auditorem in *Tuſculanis*

nis introducat facilem flexibilemq; ratione; *Cottam* comiter, *Balbum* grauiter, *Varronem* scienter, *Lucullum* suauiter, omnes modestissimè pro suis partibus pugnantes, seipsum cum *Pisone* peramãter disceptantem, cum *Q. Fratre*, cum *Catone*, judicio quidem dissentientibus, colloquentem tamen potiùs quàm controuersantem; Denique præcipuas Philosophorum sectas, non majore studio, quàm moderatione, quanquam in dissidijs opinionum maximis, maxima lenitate quo de agitur differentes: solos *Epicureos*, quantò minùs peritè, tantò magis superbè, sua tantùm legentes, cuncta reliqua damnantes, irridentes quæ non intelligunt, cõtemnentes quæ non arrident, affirmantes quæ vix per somnium aniculæ dilirarent, arroganter de rebus omnibus tãquam oracula fundentes facit. *Tum Velleius*, inquit Cicero, *fidenter sanè, vt solent isti: isti?* qui tandem isti? *Epicurei*. Quid ergo Velleius? *Fidenter, vt solent*

ſolent iſti, nihil tam verens, quam ne dubitare quidem de aliqua re videre-tur. Ne dubitare videretur? Liceat hîc, quæſo, mihi percontari, quod *Cicero Velleio* maximo vertit vitio, vſq; adeò vt totùm nationem *Epicuream* in eo reprehendat: annon idipſum inter nos vulgò maximæ ducatur laudi, fidenter, vt ſolent iſti, nihil tam vereri, quàm ne dubitare de re aliqua videamur? opinor Scholæ noſtræ, ſimiliter ac vitæ, factæ ſunt *Epicurea.* Sed, qui tam verentur ne dubitare videantur, caueant, ne *Memmium* illum imitentur, quem ita procerum ſibi viſum eſſe tradunt, vt in forum deſcendens, caput ad *Fabianum* immanis altitudinis fornicem demitteret. Non inſcitè ſanè *Menedemus* quidam dicebat, plurimos *Athenas* ſtudiorum gratia nauigare, qui primùm eſſent ſapientes, tum Philoſophi, deinde Rhetores, ad extremum idiôtæ. Melius ominabor noſtris *Athenienſibus*: veruntamen à ſimilibus initijs procedimus, vt

primò

primò simus sapientes, cum in Scholis responsitamus, fidenter vt solent isti, nihil tam verentes quàm ne dubitare de re aliqua videamur. Itaq; possit aliquis ijsdem sæpenumerò verbis nos affari, quibus *Cotta Velleium*: *Quam bellum erat, Velleie, confiteri potiùs nescire quod nescires, quàm ista effutientem nauseare atq; ipsum tibi displicere?* Quanquam non multi sibi forsan ipsis displicent. Sed vsq; adeóne in nostris animis inualuit illud *Horatianum*,

Mihi turpe relinqui est,
Et quod non didici sanè nescire fateri?

Quin imitemur potiùs, si minùs *Ciceronem* vbi notat *Velleium*, at saltem judiciorum *Rom.* consuetudinem, in quibus exercendis moderationem tantam adhiberi solitam est traditum, vt non modò testes quæ nescirent, nescire faterentur, Iudices cum hæsitarent, pronuntiarent, Amplius; verumetiam testes *arbitrari* se dicerent, etiam quæ vidissent, Iudices ea quæ comperis-

sent

ſent iurati, non eſſe facta, ſed *videri* pronuntiarent. Itáne eſt? Quod *Ethnici* faciunt in rebus certis ac cognitis, id in dubijs & obſcuris non facient *Chriſtiani*? An malumus exempla ſequi vel leuium *Græcorum*, vel immanium *Gallorũ*, quorum ab alteris fidem derogandam ſuadet *Cicero* judicibus videre, quo vultu, quâ confidentiâ dicant teſtimonium: in alteris *Induciomarum* aſperè perſtringit, quòd verbum illud conſideratiſſimũ *Romanæ* conſuetudinis, *Arbitror*, è ſuo teſtimonio ſuſtuliſſet. Non dico, quod grauiter in Officijs præceptum eſt, fugiendam nobis omnem pronuntiandi temeritatem, ne incognita pro cognitis habeamus, ijſq; temerè aſſentiamur, quod eſt imprudentiæ. Tantùm dico, quod exemplis, quod inſtitutis, quod judicijs doctiſſimorũ probatum eſt. Si itaque *Romanorum* quàm barbarorum, *Ariſtotelis* quàm *Epicuri*, *Ciceronis* quàm *Velleij*, *Platonis* quàm *Poli*, *Socratis* quàm *Hippiæ*, *Phi-*

Philosophorum, quàm *Sophistarum* similiores velimus esse, confidentem arrogantiam abdicandam, *modestiam* in differendo colendam, vitandam pronuntiandi superbiam, cupiditatem discendi præferendam sentiamus.

ORA-

ORATIO POST *Festum* MICHAEL. 1576.

FRequentia vestrûm (*Adolescentes Ornatissimi*) qui tanquam ad conuiuium hospites edaces, sic ad audiendum auribus auidissimis confluxisse videmini, non tam mihi magnam jucunditatem affert, licèt afferat permagnam, tanquam beneuolentiæ vestræ testimonium; quàm angorem animi tristitiâ cumulatum, quòd tenuitas apparatus, amplitudine conuiuarum minùs esse digna mihi videatur. Nec enim imitari possum *M. Tullium*, qui *Trebatium* Iurisconsultum, hominem vt ait, auidum, quoniam ad epulas discendi receperat, sic accepturum se profitebatur: vt reliquiarum aliquid esset potiùs, quàm eum non satiatum discedere pateretur. Quin opus est mihi magis *Socrate* consolatore, qui cum opulentos inuitas-

ſet hoſpites, & admoneretur parum eſſe ſplendidum factum apparatũ, Moderatis, inquit, ſatis eſt, intemperantibus plus ſatis. Nam à vobis quidem *Trebatium* diſcendi cupiditate ſuperari, perpetuus veſtrorum ſtudiorum curſus facit, vt confidam. Verùm meus apparatus non *Ciceronis* eſt, ſed *Socratis*, hoſpitibus ſtudioſis, vti ſpero, futurus ſatis, moroſis, quibus ego non ſeruio, plus ſatis. Quorum quidem alteros qui ſuperbo faſtidio non probant mediocria, ſublimiora poſtulant ab hoc conuentu prorſùs abeſſe credo libentiùs, quoniam alteros, qui modeſto judicio vulgaria non faſtidiunt, amplectuntur vtiliſſima, veſtræ coronæ ſolos intereſſe, perſuaſum habeo. Quod eò mihi certiùs polliceri poſſe videor, quia ſtudium doctrinæ comitatem habet comitem; neque vera ſcientia cum ſuperbia commiſcetur, & quorum animi diſciplinis, modeſtiâ mores poliuntur, vt liberales artes, artes humanitatis ab hominibus

nibus eruditis meritò ſint appellatæ, quòd illarum ornamentis excoli qui ſtudeant, ornari præ cæteris humanitate ſoleant. Quàm autem flagranter iſtis humanitatis fluminibus illuſtres eſſe ſtudeatis, teſtis eſt mihi concurſus hodiernus, teſtis ſit alijs quotidianus labor: quem ſtudio diſcendi nunquam intermiſſo, tam ardenter à vobis exantlari non dubito, vt veſtra diligentia factis exæquetur; quod fabulis adumbrârunt veteres poetæ, qui *Minerua* & *Apollini*, quos ſtudiorum finxerunt præſides, alteri oliuam arborem conſecrârunt, quę ſemper floret; alteri laurum, quæ viriditatem, niſi cum moritur, non amittit. Nimirùm illæ vobis quaſi faces ad induſtriam ob oculos verſantur crebrò, viros præſtantiſſimos optimis diſciplinis non immorari ſolùm, ſed etiam immori judicaſſe dulciſſimum. *Catonem* ſapientiſſimum *Romanorum* propter inexhauſtam auiditatem legendi, librorum helluonem eſſe nominatum; *Solo-*

nem

nem sapientissimum *Atheniensium* de seipso gloriari solitum, quodammodo se multa quotidiè discentem senem fieri; *Ciceronem* denique principem eloquentiæ, sic inflammatum esse studio cognitionis, vt illorum iniquitatem perstringeret, qui modum in eo desiderarent. *Nam & difficilem quandam temperantiam in eo*, inquit, *postulant, quod semel admissum coerceri non potest; & omnis quærendi defatigatio turpis est, cum id quod quæritur sit pulcherrimum.* Quamobrem (ne *Cicero* dicat testimonium contra *Ciceronem*) quod è *Cicerone* de pecunijs largiendis, ad studiorum rationem nuper accommodaui, nec ita claudendos facultatem nostrarum fontes, vt eos benignitas aperire non possit, nec ita reserandos vt continenter pateant; modus adhibeatur, admonui, quod visum est, è verbis *Ciceronis*, sed quod mihi visum est, non quod *Ciceroni*. Nam ab eo requiritur in pecunijs liberaliter erogandis moderatio, ne

Cic. l. 1. de F. n.

Off. 1. 2.

ne beneficentiæ fons exhauriatur; in laboribus ſapientiæ ſtudio ſuſcipiendis mediocritas non requiritur, immò reprehenditur; tanquam imprudenter rei, quò major ſit, eò meliori modus præſcribatur. Ego verò quod dixi, ſenſi, neq; de ſententia priſtina deſcedo, probandum in omnibus illud, *ne quid nimis*, virtuti ſtudendum ſemper, doctrinæ, pro viribus, curam nobis animi, ſed & corporis commiſſam: nitendum vt benè viuamus, ergò etiam viuamus, habendam rationem acquirendæ ſapientiæ, ſed eadem ſapientia tueri jubet valetudinem, vt quod libenter facimus diu faciamus. Veruntamen ſi fortaſſis in alteram partem ſit declinandum, vt plus minúſve, quàm oporteat, temporis in ſapientiæ ſtudium impendamus, omnino vt *Ariſtoteles* in ſumptibus faciendis, præferendos cenſet profuſos tenacibus, prodigos auaris: ita malim theſauros temporis luxurioſiùs, vt ita dicam, in literas effundi, *Ethic. l. 4.*
quàm

Cic. in Cat. quàm auariùs retineri. Mori videbamus in ſtudio dimetiendi pœnè cœli atq; terræ *Sulpitium Gallum*, inquit *Cato*. Quod à *Gallo* ſi factum eſt, vt Aſtrologiæ diſciplinam, ſyderum curſus, naturas, efficientiã, defectus ſolis, lunæ viciſſitudines, ſtellarum & errantium, & fixarum, rationem cognitam haberet; non ab iſto *Gallo* nos excitabimur, vt induſtriâ ſi minùs majore, ſaltem pari, perueſtigemus artes, numero plures, vberiores vſu, ſplendore clariores, præſertim vt Dei Majeſtatem, bonitatem, miſericordiam, defectum hominis, rerum viciſſitudinem, virtutum & vitiorum, erroris & veritatis rationem indagemus? In quibus perſcrutandis ſi

Plin. l. 10. c. 29. quemadmodum luſcinia canendi contentione vitam finit aliquando, ſpiritu prius deficiente quàm cantu, ita nos diſcendi cupiditate cõſumeremur, vitâ priùs deficiente quàm ſtudio. Quis noſtrûm eſſe poteſt, tam abjectus animo, tam affixus terræ, tam prorſùs nihil cogitans

tans de ſapientiæ dignitate, ſi primoribus tantùm labris eam deguſtauerit, qui non illud in optima cauſa vſurpârit, quod *Virgiliana Dido* in peſſima vſurpauit, *Sic ſic iuuat ire ſub vmbras?* Quanquam paulò ſecùs ſum locutus ac decebat. Quid enim nobis cum *vmbris?* Cum ſimulacris *Erebi?* Quid *Chriſtianis* cum inferis? Veniat *Iris* ſacrum *Proſerpinæ* crinem ablatura,

Didoniſq; caput ſtygio damnauerit Orco.

Conqueratur *Dido* poſtquam *Ænea* dulcibus exuuijs liberandam curis animam commiſerit;

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.

Dicant *Catones*, *Solones*, *Cicerones*, dicat *Ariſtoteles*, dicat *Socrates*, dicat *Plato*, dicat *M. Varro*, qui tam multa legit, vt aliquid ab eo ſcriptum miretur *Auguſtinus*, tam multa ſcripſit, quam multa vix quenquam legere potuiſſe credat; dicant demùm *Ethnici*, qui moriuntur in ſtudio cœli dimetiendi,

cum verſentur in ignorantia dimetiendi ſui, dicant igitur iſti cum totam ætatem in ſtudijs contriuerint, *Sic, ſic iuuat ire ſub vmbras.* Vos (*Auditores optimi*) qui non poteſtis obliuiſci, quod meminiſſe debetis ſemper, in terra diuerſorium quaſi peregrinantibus, in cœlo domicilium nobis eſſe ſempiternum; eóq; memores futurorum, politiores artes, cum Chriſtiana pietate, ſcientiam humanam cum Dei cognitione conjungitis, ſpero; (quid enim potius faciatis?) non habetis cur debeatis cum *Didone*, ac Ethnicis, verbo ſolatium, reipſa cruciatum vobis policeri; ſed vmbras relinquentes illis, qui rerum vmbras in profanis quærunt, non ſolidam ſapientiam, ita mentes inſtituitis, vt canatis potiùs, *Sic, ſic iuuat ire ſub aſtra.*

Nunquam Stygias fertur ad vmbras
Inclyta virtus: viuite ſancti;
Nec Lethæos ſæua per amnes
Vos fata trahent;

Sed

Sed cum ſummas exiget horas
Conſumpta dies,
Iter ad Dominum gratia pandet.

Equidem ſi quid vobis in me ſubſidij poſſet eſſe, quo valeatis expeditiùs iſtam in ſtudijs vitæ, viam conficere, non ad vmbras deflectentem, ſed ad aſtra ſubuolantem; de facultate nihil ſpondeo, quæ tenuior eſt quàm velim, ſed tamen quantulacunq; eſt, veſtris vſibus parata eſt. De voluntate tantum recipio, nullas eam curas, vigilias, labores, juuandi ſtudio, recuſaturam. Aſſentior enim (in quo fortaſſis erro, cæterùm aſſentior) (vt parua magnis conferam) *Veſpaſiano Cæſari*, qui cùm à medicis reprehenderetur, quòd ægritudine tentatus cunctis Imperatoris muneribus fungeretur, *Imperatorem*, inquit, *ſtantem mori decet*. Atq; adeò quia domeſtica magis placet quàm externa, *Veſpaſiani* loco de *Iuello* potiùs noſtro meminerimus, qui non multis ante mortem diebus aliquò proficiſcens ad Dei populũ

instituendum, cum ab amicis moneretur, vt infirmi corporis parceret valetudini, respondisse fertur, *Vbi potius Episcopus quàm in suggestu moriatur?* Præclara verò vox, & viro tanto dignissima, quam vtinam vel euentus in ipso non impleuisset, vel in alijs par voluntas euentu dispari comprobaret. Sed ego, cui dissimilis & facultas est & occasio, studium officij faciendi nõ dissimile videtur esse oportere, quanquam his diebus valetudine subinfirmꝰ corporis quietem quàm animi contentionem suppeditare mihi maluerim, tamen faciendum esse non putaui, vt pristinam orationis habendæ consuetudinem, priusquam vsitatas *prælectiones* aggrederer aut prorsus abrumperem, aut ad præsens intermitterem. Non enim quemadmodum Leones *Syriaci* apud *Aristotelem* primò quinque fœtus pariunt, deinceps quatuor, pòst ad partus singulos vno pauciores, donec ad extremum omninò steriles nullum fœtum pariant,

4 Leones sepe pauciores pariunt

riant, ita nobis licet primùm esse diligentibus, deinde remissioribus, quoad inertiâ demùm torpescētes nullos ingenij fœtus pariamus. Imò potiùs, vt *Assyria* malus apud *Plinium*, quæ venenis medetur, omnibus anni temporib⁹ edit fructus, pomis alijs cadentibus, alijs maturescentibus, alijs subnascentibus, ita decet literarum studiosos propè dixerim, professores sine dubio, qui tanquam malus *Assyria* venenis mederi debent, eâ esse fœcunditate, vt perpetuò germinent, floreant, fructificēt, & eodem tempore cùm maturos fructus edant, tùm nouos habeant succrescentes. Quos ego perlibenter illius generis vobis ederem, cujus erant superiores orationes duæ, in quibus sum conatus venenis pestiferis, exemplis, consilijs, maleficijs improborum facere medicinam: ne, si vitales nobis inficiant spiritus, virtute & sapientiâ, id est, vitâ spoliati, improbitati & stultitiæ, id est, morti mancipemur. Ac istis germana,

quæ pectus prudentiâ, pietate vitã excolant, nescio quomodo mea cupidiùs anhelat oratio. Sed quoniam & leuiora nocent interdùm, & studia, vt dicitur, abeunt in mores, & medici reliquarum quoque corporis partium, non solius capitis curam suscipiunt: antequã pertexam illa grauiora de studio virtutis & sapientiæ persequẽdo, quæ si *Deus* voluerit suo tempore succedeat, commodius, opinor, erit, vt minutiora quædam absoluam, quæ debentur jamdiu vobis, fortassis expectantur. Nam cum abhinc ferè triennium occasio tulisset è quibusdam controuersijs priùs excitatis, vt disputationes, è quibus non minima mihi videbatur necessariorum studiorum existere corruptela, corrigendas monerem: ingressus ad explicandam disputandi rationem, dum singula dilucidiùs enodare studeo, rei tractationem produxi longiùs, quàm putâram. Etenim à primis eius exordijs auspicatus, quoniam opiniones falsæ
&

& prauæ, pestes mortalium, è corrupta nostra natura pullulantes erroribus & vitijs humanam vitã inquinabant; propterea quæsitũ esse morbo remedium; remedium esse, scire & sequi veritatem; ad veritatem eruendam ingenia conuersa, cujus lumen cum eluceat e conflictu rationum, & rationes disputando facillimè dijudicentur, disputandi rationem eruendæ veritatis causâ institutam fuisse patefeci. Quæ cum à Philosophis, id est, omnibus omnino sapientiæ studiosis diligenti rationum collatione vestigaretur, exorti sunt peruersi vel Philosophastri, vel Sophistæ, qui, vt tyranni Rempublicam *Atheniensem*, sic illi disputandi consuetudinem peruerterent; dum aut suis sententijs, aut alienis præjudicijs, aut certis hominibus pertinaciter addicti, partim animi, partim lucri, partim gloriæ feruentes studio, non veritatis eruendæ quam fastidiebant, sed nescio quâ præposterâ concertandi, rixandi, vincendi, glo-

gloriandi libidine diſputarent. Quamobrem, vt iſta labes, quæ Chriſtianas etiam fœdauit *Academias* (nam vtinam noſtras tantùm ſcholas attigiſſet!) ſed vt iſta labes, ſi qua fieri poſſit, ex hominum ſtudioſorũ exercitationibus prorſùs elueretur, diſputandi rationem ad cauſas quaſi fontes reuocatam, quò ſtudijs commodiores eſſent illæ crebræ diſputationes, quas vſurpamus, tria nobis exhiberi conſiderãda monui, primò finem, tùm materiam, poſtremò formam: quorſum, quibus de rebus, quomodo ſit diſputandum. Finem oportere proponi veritatem; materiam, quæſtiones vtiles tractatu; formam, vt peritè, modeſtè, ſyncerè diſceptemus. Peritè, non inſcienter, & artium, quas tractamus, & diſſerendi gnari. Modeſtè, non arroganter, & difficultatis rerum & noſtræ conſcij tarditatis. Syncerè, non pertinaciter, vt auidi veritatis, non victoriæ, ſtudioſi non ſectæ, ſed ſcientiæ. De cæteris omnibus

vt

vt potui exposui, quæ mihi videbantur; sola pars extrema .i. pertinacia restat euellenda; quę potest eò leuius attingi, quoniam ex arrogantia de qua dictum est, fruticatur. Est enim pertinacia filia superbiæ, cujus œstro perciti, qui sibi nimis placent, vt in rebus alijs sic inprimis in disputando, quod sit ipsis gloriosissimum, non quod optimum, aucupantes, cognitioni veritatis, opinionem cognitionis & acuminis anteponunt. Itaque, si qua fortassis in hominum judicijs dissensio suboriatur, ad suum defendendum peruicaciam inuictam adhibent; non luce veritatis, non rationis splendore, non sententijs doctorum, non vtilitate rei, non tacito conscientiæ sensu permouentur, quò minùs tueantur quod semel arripuerint. Vsq; adeò de dignitate sola solliciti, rerũ naturam immutari mallent, & omnia Cimmerijs tenebris perturbari, quàm suum errorem agnoscãt prudenter, aut in aliquo per imprudentiam se

prolapſos fateantur. Non omnes ſic affectos, eſſe *Stoicos* exiſtimo, ne profitentur quidem; & tamen in ſententijs ita ſunt præfracti, tanquam ſententiam mutare ducant nefas. Sectas Philoſophorum, quibus ſunt addicti, non ex omni parte defendere, perfidiam, videri vinci contumeliam, inferiorem haberi, dedecus, doceri meliora, flagitium, diſſentienti cedere, licet dicat veriùs, probabiliùs, commodiùs, immane ſcelus arbitrantur. Iam ex iſta malorum lerna quæ nobis Hydræ procreentur, quæ monſtra vexent Græciam! quæ factiones, odia, conuicia, jurgia, ludibria, contentiones, quæ malitia pro modeſtia, quæ diſcordia pro doctrinâ, quæ deformatio potiùs animorum quàm inſtitutio ſæpenumero prorumpat, ſenſit *M. Cicero*, cum Philoſophos quoſdam perſtringens, maledicta, contumelias, iracundas contentiones, concertationeſque in diſputando pertinaces indignas ſibi Philoſo-

phia

phia videri assereret. Sensit nuper *Ludouicus Vives*, qui deprauatam superiorum temporum disputandi consuetudinem in *Academijs* reprehendens, Ex istis, inquit, disputationibus contentiosiores, & peruicaciores discedunt multi, doctior aut melior ferè nemo. An idem de nostris, quod *Vives* de suis sentire debeamus, malo relinquere vobis cogitandum, quàm peruersitatem hominum lamentari. Nam aliquando, scio, rem inter disceptantes ita geri contigit (quod hodiè, spero, secùs est, & vt sit exopto) quasi contumeliæ sedes & impudentiæ, quas *Athenis* positas actori & reo scribit *Pausanias* ab *Atheniensi* foro ad *Oxonienses* Scholas essent perigrinatæ. Tantò modestiùs *Aiax* & *Hector* apud *Homerum*, inter se de sanguine certaturi colloquuntur, quàm nõnulli de nugis nescio quibus disputaturi; quos si qui sequantur, caueant, ne meritò catulis latrantibus à *Socrate* comparentur. An quia *Lacedæmonij*

cedæmonij pugnam inituri faciebãt ſacra Muſis; idcircò illi ſermonem habituri ſacrificandum putant *Marti? Bacchus* quidem apud *Ariſtophanem*, cum *Æſchylus* contumelioſiùs inueheretur in *Euripidem* (quos *Ariſtophanes* fingit per calumniam de præſtantia rixantes, vter eſſet Poeta melior, quò propinaret eos populo deridendos) monet *Æſchylum* ira furentem, vt ſibi temperet. Tu verò, inquit, *Æſchyle*, non iracundè ſed modeſtè reſellas, refellaris: nam Poetas, vt mulierculas, conuiciari non decet. Quid igitur? num Poetas, vt mulierculas, conuiciari non decet? decet Philoſophos? ſed quid ego vobis *poetam Ariſtophanem*, artificem ſcurrilitatis, vt Magiſtrũ modeſtiæ pro Monitore propono? *Ariſtoteles* Philoſophus omnem occaſionem præcidere cupiens diſputantibus, in iſtas proteruitates impingendi, *extremo libro Top.* vbi diſputandi rationem explicat, cauendum eſſe monet, ne facilè cum qui-

quibusuis, præsertim ambitiosis hominibus & proteruis disputationem ineamus: quoniam ex eo maledicta, cõtumeliæ, sermones improbi nasci solent. Præclarè vidit, prudenter consulit, disputantibus fugienda quæ mores inquinant; ea si non possumus declinare curando, ne cum personis iniquioribus in certamen veniamus, at vt nostra moderatio malorum minuat occasionem, curare possumus & debemus.

ORA-

D. IOHANNES RAINOLDVS GVLIELMO RAINOLDO, *Fratri suo, Salutem in Christo Iesu.*

NEque meus amor tui singularis, *frater Charissime*, tacere patitur, quin tibi manus è flammis liberando, si possim, admoueam; neque tua peritia rerum earum, de quibus verba faciam, vt multa loquar, sinit; cùm *doctum docere*, veteri Prouerbio, quasi superuacuum, vt arbitror vetetur. Tantum igitur, vt *Sulpitius* scribit ad leuandum dolorem *Ciceronis*, ea quæ in mentem ipsi venirent, non quòd ea *Ciceronem* fugere existimet, sed quod dolore forsitan impeditus minùs ea perspiciat; sic ad minuendum errorem tuum, in quem ne viuam nisi te prolapsum mirabiliter doleam, scribam quæ mihi veniunt in mentem, non quod ea te fugere existimem, sed quòd affectu forsitan

Cicer lib.4. Ep. fam.

tan

tan occœcatus minùs ea perſpicias. Et quaſi memorem moniturus, tantùm intendam digitum ad fontes; ſi quod volo conſequar, tuâ ſalute, meæ conſcientiæ, ſi non conſequar, teſtimonio, lætaturus, vti ſpero, ſaltem acquieſcere quoquo modo paratus. Quoniam autem mihi præſens præſenti declaraſti, quid commouerit tuum animum, vt ab Eccleſiæ noſtræ communione te ſejungeres, cujus ante non pars modò, ſed paſtor etiam extitiſti; non quæram vnde tanta tam ſubitò proruperit in re maxima mutatio. Illud dicam, ea, quibus te de fidei dejectum ſtabilitate videris confiteri, non eſſe quæ confringant *arundinem quaſſatam*, eſſe quę commoueant. Itaque confido te ſolùm ad tempus tentationis impetu, quod pijs ſæpè contigit abreptum; breui reſtituendum priſtinæ firmitati; quod Dominus vt concedat, quàm poſſum ardentiſſimis precibus contendo.

2 Equidem *Auguſtinum* de *vnitate*

nitate Ecclesiæ quemadmodum rogasti, perlegi diligenter : qui te quoque si quid ego judico, mouere debet, ne ab Ecclesiæ, quæ corpus est Christi, societate segregeris. Nam, ne laruis moueamur *Donatistarum* Ecclesię nomen prætexentium, doceri scis ab *Augustino*, Ecclesiam esse corpus, cujus caput sit Christus membra Christiani. Sed tu vis eam quęri Romæ; ego *Hierosolymæ*; tu in Romani Pontificis Decretis, ego in Sacrosanctis DEI Scripturis. Vtri tandem igitur assentitur *Augustinus?* quoniam eum autorem à me volebas legi. *In verbis nostris*, inquit *Augustinus*, *eam quæremus, an in verbis capitis sui Domini nostri Iesu Christi? Opinor in illius potius verbis, qui veritas est, & optimè nouit corpus suum.* Idem dices à te fieri, qui in Domini promissio quo subleuauit *Petrum*, cum diceret se orasse *Ne deficeret fides eius*, perpetuā Ecclesię in sede Romana firmitatem statuis. Non potes esse nescius, mi frater, quàm hoc sit

Aug. de vnit. Eccles. c. 2.

Luc. 22.

ſit alienum, qui præſertim & *Antiochiæ* ſcias fidem defeciſſe, cui non minùs præſedit *Petrus*, atq; Romę; & multa priuatim eſſe dicta *Petro* non poſſis inficiari, quæ cæteris non conueniant; & quæ conueniant cæteris, cur magis Epiſcopo Romano conueniant, quàm omnibus Epiſcopis demonſtrare nequeas; & ad extremum non omnes eſſe *Petros*, qui *Petro* ſuccedunt, quorundam Romanæ ſedis fidem defeciſſe ſatis intelligas. Ne *Auguſtinus* quidem illam Eccleſiæ tractans vnitatem, & firmitatem adeò, contra Donatiſtas, vſquam hujus loci mentionem facit, qui cęteróqui futurus erat aptiſſimus. Mihi verò contrarium videtur elucesſere prorſus ex *Auguſtino*, ſi Romanam Eccleſiam, non vt olim fuit, ſed vt nunc eſt, ſpectare velis.
Aug. ibid. c. 4. Nam vt eos, qui de capite conſentiunt, & vnitati Eccleſiæ non communicant, negat eſſe in Eccleſia, quia de Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, ipſius Chriſti teſtificatione,

ne,dissentiunt: sic eos quicunq; de capite, id est, Christo, dissentiunt à Scripturis sanctis, negat esse in Ecclesia, etiāsi in omnibus locis cōueniant, in quibus Ecclesia designata est. Atqui Papistæ de ipso capite à Scripturis Sāctis dissentiunt. Nam, vt copiosè à nostris demōstratū est, cum Deus nobis dederit Christum vt caput, æternum Regem, Prophetam summum, solum Sacerdotem, à quo regnamur, doceamur, sanctificemur in æternum: Papistæ noua forma regiminis, doctrinæ, Sacerdotij, nouis intercessoribus, Sacrificijs, satisfactionibus, Christo suum munus, officium, dignitatem, (ne quid dicam grauius) partem maximam diripiunt. Ex quo sequitur necessariò, judicio *Augustini*, Papistas non esse in Ecclesia, nedum esse Ecclesiam, quēadmodum gloriantur. Certissimum est sine dubio, quæ de justificatione statuunt, de libertate arbitrij, de sanctis inuocandis, adorandis imaginibus, indulgentijs prostitu-

Caluin. Inst. lib. 2. Beza Conf. c. 7.

en-

endis, compluribus ejus generis, quæ partim attigi, partim attingam, manifestis Scripturæ testimonijs refelli; quod & tua conscientia potest testari, & à viris doctissimis millies comprobatum est, & ego, si in eo restiteris, euincam.
Aug.lib.c.15. In Scripturis igitur, vt *Augustini* verbis vtar, quia nullo pacto sibi diuina eloquia contradicunt, nullo modo inuenietur, quod contra hoc tam manifestum recitari possit. Restat ergò vt non ex diuinis libris, sed ex vobis ista dicatis. Proinde dignissimè respondebitur, Anathema sitis. Quod ab illo dictum contra Donatistas, à nobis in Papistas aptissimè torqueri potest. Cùm nostra doceamus clarissimis Scripturæ verbis, ideóq; nihil illis in sacris literis aduersetur; restat ergo vt non ex diuinis libris, sed ex vobis ista dicatis. Proinde dignissimè respondebitur, Anathema sitis. Tenent enim Ecclesiæ Apostolico labore fundatæ, cum quanta sibi cura sit prædictum; *Si quis vobis euan-*

euangelizauerit, praterquam quod accepistis, Anathema sit. Porrò, nullo modo cum eis communicandum, qui nobis annuntiant, preterquam quod accepimus in sacris Scripturis; id est, cum illis, qui anathemati deuouentur, vt idem adijcit *Augustinus*. Cum Papistis igitur non communicandum, quorum non Ecclesia, sed Synagoga, non Sponsa Christi, sed impura meretrix, non colit Deum Hierosolymis, sed Babylone cum gentibus scortatur. Quoniam & Diabolus, inquit *Augustinus*, qui propterea de cœlo cecidit, quia in veritate non stetit, si anathema fuisset homini, quando ei præterquam, quod à Domino Deo acceperat, annuntiauit; primi parentes carnis nostrę, nec in pœnam mortis incidissent, nec de loco fœlicitatis exijssent.

Aug. de vnit. Eccles. c. 19.

Habes itaque, mi frater, cur assentiri non possim, vt communionem cum Ecclesia Romana colendam esse arbitrer: quoniam Ecclesia Romana communionem cum

Christo,

Christo, qui caput est Ecclesiæ, non colit. Non attingo vitia morum, Lupanaria Romana, Lanienam Gallicam, immanitatem, perfidiam, perjurium; quæ publicè Romæ probari, à Deo improbari scio. Sed ista non dico idoneam esse causam, modò fidei vnitas sit integra, cur ab vnitate nos Ecclesiæ separemus, vt fecerunt Donatistę. Dico Religionem, Fidem, Christum ita Papistarum hæresibus violari, vt eos non posse esse Ecclesiam solis luce sit clarius; qui præsertim anathemate feriuntur ab Apostolo; ideóque cum illis non communicandum vel ab *Augustino* discere possimus.

Iam Orationis vela sunt contrahenda, vt breui Epistolâ cuncta, quę te mouent saltem perstringam; quorum si quid fortasse vel obscuriùs dicetur, vel infirmiùs probabitur, dum breuitati studeo, quandocunque voles, si rescribere non grauaberis, & apertiùs tractabitur, & confirmabitur neruosiùs. Interea

rea quoniam non ſinunt, aut temporis, aut literarum anguſtiæ minimam eorum partem, quæ dicenda forent perſequi, vehementer à te quæſo, vt ea ſcripta piorum hominum, ad quæ te remittam, euoluas diligenter cum ſtudio diſcendi, non præjudicio condemnandi; vt ego, quæ rogaſti, in *Auguſtino*, *Gregorio*, *Centurijs* legi, & ſi quid aliud voles, legam. *Eccleſiam eſſe fundatam ſuper doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum*, cujus ſubſtantia Chriſtus eſt, Apoſtolus demonſtrat: Ephe.2. & *oues Chriſti Paſtoris audire vocem, Paſtorem noſſe, Paſtorem ſequi, non ſequi alienum, quia non nouerunt vocem alienorum*, Chriſtus aſſeuerat. Ioh. 10. Vera igitur eſt Eccleſia, quæ Dei Verbo paret; eaque in Dei Verbo demonſtranda eſt: non in Concilijs, etſi Sanctis, ſuis, nedum Tridentino, quo vix vllum impurius, ſed Eccleſia in Dei Verbo demonſtranda eſt. Cur enim non ſit nobis requirendum à Papiſtis, quod à Donatiſtis flagitauit *Aug. c. 16 de vnit. Eccleſ.*

tauit *Augustinus*: *Demõstrent suam Ecclesiam, si possint, non in sermonibus & rumoribus Afrorum, non in Conciliis Episcoporum suorum, non in literis quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati & cauti sumus redditi; sed in præscripto Legis, in Prophetarum prædictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius Pastoris vocibus, in Euangelistarum prædicationibus & laboribus, hoc est, in omnibus Canonicis Sanctorum Librorum autoritatibus.*

7 Commemorabis mihi quædam ex *Esaia, Dauide, Euangelistis*, quæ pertinent quidem ad Ecclesiam, sed an ad Romanam pertinent? Apertum eius rei testimonium requiro. Nam & ibidem *Augustinus* à Donatistis, *Nec ea*, inquit, *colligant, quæ obscurè, vel ambiguè, vel figuratè dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum: talia enim rectè intelligi, exponique non possunt, nisi priùs ea, quæ apertissimè dicta sunt,*

Aug. de unit. Eccles. eod. c.

sunt firmâ fide teneantur. Ne multa, paulò post, quam Ecccleſiam requirat docens, *Ego*, inquit, *ipſam Eccleſiam requiro, vbi ſit, quæ audiendo verba Chriſti & faciendo ædificat ſuper petram; & audiendo & faciendo tolerat eos, qui audiendo & non faciendo ædificant ſuper arenam.*

8 Et hæc eſt Eccleſia, Frater, quam ego ſimiliter requiro, quam Romanam eſſe nego, quæ non audit verba Chriſti; nam, non facere, non vrgeo. Imò verò, inquies, audit Verbum Dei. Obijcio locos in quibus non audit: *Fide iuſtificamur, gratis*, & alios id genus. Reſpondes Verbum Dei non ex ſono, ſed ſenſu Verborum æſtimandum. Concedo. Ad ſenſum autem eliciendum, quoniam alij aliter interpretantur, regulâ quâdam opus eſt. Fateor. Sequendum igitur pro regula judicium & cenſura Romani Pontificis, cujus interpretatio cujuſmodi fuerit, etſi repugnare ſenſui Scripturæ maximè videatur, tamen, vt ait *Hoſius*, ipſiſſimum eſt

Dei Verbum. Plumbeam narras regulam, & ædificio Dei ineptam. Nihil tale vſpiam *Auguſtinus*, quanquam litigaret de ſenſu locorum cum *Donatiſtis* : ſed loca obſcuriora vult clarioribus confirmari, ambigua manifeſtatis ; ſenſum clariorem ſi ſit controuerſus ex antecedentibus, conſequentibus, dictorum cauſis, cæteris circumſtantijs, * Scripturæ phraſi, locis ſimilibus, & analogia fidei, cùm ſolet elicere, tum eliciendum cenſet. Ne in libris quidem de Doctrina Chriſtiana, quamuis ex inſtituto regulas nobis tradat interpretandæ Scripturæ, vſquam commemorat Romani Pontificis cenſuram pro Canone, quo ſenſum Verbi Dei certò metiamur.

Aug. ib. c. 5. & poſt paſſim

* *Aug. de doc. Chriſt. lib. 10.*

9 Quid multa? *Theodorus Beza* in præfatione Noui Teſtamenti, quod à ſe conuerſum inſcripſit *Principi Condenſi*, docet luculenter nec Concilia, nec Patres, nec Eccleſiam, nec Traditionem (addo ego, nec Pontificem) aut ſi quid aliud

liud eſt eius generis, eſſe judicem controuerſiarum, quæ mouentur è Verbo Dei; ſed Deum ipſum in Sacris Scripturis, quas ita Spiritus Sanctus temperauit, teſte *Auguſtino*, vt quod alibi dicitur obſcuriùs, alibi clariùs explicetur.

10 Atq; hic magno eſt adjumento (judicio [a] *Auguſtini*, [b] *Hieronymi*, [c] veterum omnium Conciliorum, Patrum, & [d] recentiorum doctiſſimorum hominum) linguarum beneficium: vt in Nouo Græca, in Veteri Teſtamento Hebræa exemplaria, ſi quid occurrat aut obſcurum, aut ambiguum, conſulamus. Quod cùm etiam Canonico jure confirmetur, id eſt, autoritate Romani Pontificis, mirarer equidem cur aut tu ſentires ſecus, aut Concilium Tridentinum ſolam tranſlationem veterem, id eſt, omnium mendaciſſimam probaret, imò, quòd majus eſt, ſolam permitteret; niſi viderem magnam afferri plagam & propè certam perniciem ſuperſtitionibus & hæ-

a *De doct. Chriſt.*
b *In præf. Bib.*
c *Gratian. in Decret. Iſaac. in Lindanum.*
d *Caluin. in Antid. Trident. Beza in Ep. 1. ad Dudit.*

resibus Pontificijs, luce linguarum, quam accendit Deus, vt veritas Euangelij magis illustraretur, & errores, quos ignorantia seuit, extirparentur.

Comment. in Esai. & interpret. Prophet. Lindan. de Opt. gener. script. interpret.

11 Nam meritum in operibus; Sacramentum in matrimonio: ἀρτολάτρεια in Eucharistia; sacrificium in Cœna Domini; idololatria in sanctis inuocandis, adorandis imaginibus, cadaueribus, metallis; & alij multi pestilentes errores è locis Scripturæ perperam interpretatis nobis emanârunt, qui linguis reflorescentibus, refulgescente veritate, fauente Deo concident.

12 At, inquis, Hebræa sunt à Iudæis corrupta, Latina verus translatio purissima conseruata est. Vtrumque falsum est. Nam & veterem translationem esse corruptam, ex *Hieronymo*, sexcentis locis docebo, si voles; & Hebræa corrupta esse, *Lindani* peruersissimi Papistæ calumnia est. Nimirum vidit ille & Patres Tridentini è Græcis & Hebræis errores suos refu-

futari;eôque ſolam veterem vulgatam tranſlationem retinentes, eam vt in aliquo labi exiſtimemus nefas haberi volunt. Quod mihi, frater, perſuaderi quoad viuam,nunquam poterit.

13 Piam tuam cohortationem, vt de me ipſo modeſtè ſentiam, & amo & amplector; ſed vt neſciam, quæ ſcio, non videam quæ video; verum putem quod eſſe falſum tam cognoſco, quàm me viuere, etſi mille Concilia Tridentina decernerent, & mille mihi mortes eſſent oppetundæ, facere non poſſem. Intelligo nullam nobis cum Papa futuram pacem, niſi nobis effoderit, non vt *Nahas* Ammonites Galaaditis voluit, dextrum oculum, ſed omne prorſus lumen rationis & intelligentiæ, vt cæci cæcis ducibus in foueam incidamus. 1.Sam.11.2.

14 Sed vt *Lindani* potiùs errorem, quàm tuum (quo textum Hæbræum corruptum eſſe ſtatuit, Latinum puriſſimum) errorem peſtiferum eſſe intelligas & meritò de-

testeris, mitto tibi librum *Iohannis Isaaci*, qui *Lindani* Pręceptor olim, religione Papista, quo minùs suspectus tibi esse debet, professor Hebręæ linguæ Coloniæ, refutat errorem illum *Lindani* vt falsum & impium, Hebręamq; veritatem aduersus eius calumnias defendit. Iam verò si Canonem Hebræum cognosceres, & inuiolatum esse judicares; non solùm vt Sacrosanctum eum amplectereris, sed etiam Apocrypha è Canone reijceres.

Defens. verit. Hebrai. Sacr. Scriptur cont. Lindan.

15 Quanquam quoniam à te reprehendimur, qui Apocrypha pro Canonicis non agnoscimus; si tibi non satisfaciat, vt *Hieronymo* satisfecit, *quòd non sunt in Canone Hebraeorum*, apud quos solos Ecclesia Dei fuit ante Christi Passionem: scito in rebus ipsis esse certa argumenta, quibus conuincatur eorum autorem non esse Sanctum Dei Spiritum, cum alicubi in illis probentur reprobanda alicubi falsa confirmentur; alicubi indecora; alicubi repugnantia Sacris Literis di-

dicantur. In [d] *Esdra*, Apocrypho recitantur de *Esdra*, quę Canonico repugnant [e] *Esdra*; in [f] Apocrypho *Daniele*, quæ [g] *Danieli* Canonico partim fidem derogant, partim imputant quod falsum est; in [h] *Iudith* proponitur crudele facinus *Simeonis* & *Leui* tanquam imitandum, quod in [i] *Genesi* reprehenditur. In [k] *Ecclesiastico* dicitur ipsum *Samuelem* à morte vaticinatum; quasi pij possint à Magis excitari, cum in Domino quiescant, & spectrum *Samuelis* tantùm apparuerit. In [l] *Machabæis* venia petitur à lectore, si minus dignè scripserit (quod quàm indignum Majestate Sancti Spiritus, quis non videt?) & [m] laudatur parricida, qui sibi violentas sponte manus attulit.

d Esdr. lib. 3.
e 1. Esdr. 7.
f Cant. trium pueror.
g Dan. 3.
h Iud. 9.
i Gen. 49.
k Eccl. 46.
l Mac. lib. 2. cap. 15.
m Lib. 2. c. 14

16 Cæterùm vt ad finem festinet Oratio, varia tibi ipsi, mi frater, quæris scandala, quò facilius impingas, & qui benè currebas, vt loquitur Apostolus, interpellari videris ne obsequaris veritati. Sed v[illegible]

Galat. 5.

ille *Galatis, Hæc persuasio non est ex eo qui vocat vos:* sic tua, frater, persuasio est ex aliquo Pseudoapostolo, non ex eo qui te vocat. Offendebat *Nathanaelem*, quòd Christus à Nazareth; alios nescio quos, quod esset Fabri filius. Absit vt comparem homines Deo, Christianos Christo, sed nec illi meritò in Christo sunt offensi; nec tu in quibusdam Ministris Christi. Non placet quod *Lutherus* videtur stylo sordidior; dum Papistarum forsitan sordes aperit liberiùs. Ita verum est illud *Æschinis, Sapè minus feruntur, qui patefaciunt peccata, quàm qui committunt.* *Beza* dubitat de quadam Historia, quam *Chrysostomus, Nonnus, Theophylactus*, non agnouerunt, & *Eusebius* à *Papia* scriptam esse scripsit. Si tantum sit facinus, quàm multi Patres damnandi? Cum & Ecclesia non agnouerit aliquando vt Canonicum quod post agnouit, vt liquet ex [a] *Hieronymo* & [b] *Eusebio.* *Iuellus* non omnia vera profert è Patribus, sed

Æschin. de cor. contra Ctesiph.

a *Comment. in Esai. de Epist. ad Hebr.*
b *Euseb. Hist. Eccles. de Iacob. Epist. & Apocal.*

ſed eorum interdum ſententijs abutitur: fortaſſe lapſu memoriæ; fortaſſe vitio aliorum; fortaſſe tibi ſecus ac res eſt videtur. Quod tamen ſi faciat, poſſent eſſe vera quę falſis confirmentur; vt à te ipſo mihi reſponſum eſt de Concilijs Papiſtarum abutentibus Scripturę locis perperam interpretatis ad errores confirmandos. Qui tam æquus es illis peccantibus in Verbo Dei; tam iniquus es *Iuello*, ſi fortè in Patribus labatur?

17 Verùm eſto: peccârint iſti. Ne excuſem aut *Lutherum*, aut *Bezam*, aut *Iuellum*; nec enim eos eſſe Deos arbitramur; ſed præſtantes quidem tamen homines agnoſcimus. Quid ſi cum iſtis conferam partim ineptias, partim impietates non omnium Scholaſticorum, quorum varias inſulſitates ne *Hardingus* quidem excuſat; ſed *Aquinatis* & *Bonauenturæ*, qui in numerũ Deorum (vt de *S. Franciſco* loquitur *P. Bembus*) ſunt ab Eccleſia Romana relati. Num ſatis eſſe in eo pon- In Hiſt. Venet.

deris judicabis, cur Papiſtarum religionem deteſteris? Vtinam quidem faceres! Audires monſtra.

18 Sed dices certorum hominum vitia non aſcribenda Eccleſię. Quin idem igitur de nobis judicas? An cum *Donatiſtis* propter *Cæciliani* vitam Eccleſiam deſerendam arbitraberis?

19 At non eſt noſtra Eccleſia, quoniam è Romana exijt Eccleſia: hæreſis autem exit ex Eccleſia, ſic enim diſputabas. Hæreſis exit ex Eccleſia. Verum eſt. Sed nunquámne, quæſo, tandem exit Eccleſia ex hæreſi? Cur igitur è Babylone pij jubentur egredi? Cur exijt *Elias* ex Eccleſia Baalitarum? Cur *Paulus* è Phariſæorum Synagoga eſt egreſſus? Cur exierunt Chriſtiani è Hieroſolymis? Cur Catholici Conſtantinopoli, tempore *Chryſoſtomi*, aut non multò ſecus, cum hæretici Arriani Baſilicas occuparent, ex illis exierunt? Num quia manifeſtum eſt hæreſin exire ſolitam ex Eccleſia, idcircò ſanctos *Eliam*, *Pau-*

Paulum, Christianos, Catholicos, vel in hæresi, vel in schismate fuisse judicabimus? *Lot* exijt è Sodomis, *Abraham* cum familia ex Vre Chaldæorum, *Isaac*, *Iacob*, eorum posteri, ex Idololatria finitimarum gentium. Non semper hæresis exit ex Ecclesia, aliquando manet hæresis, Ecclesia exire cogitur. Nam quod Hæretici vocamur & Schismatici, non laboramus. Hæretici falsis dogmatibus synceritatem corrumpunt fidei: Schismatici etiam nonnunquam in fidei similitudine societatis dirumpunt vinculum, si neutrum facimus, & falsò dicimur, calumnijs premimur, libenter ferimus. Quoties quidem vnitas Ecclesiastica commendatur, id quæritur vt dum mentes in Christo consentiant, voluntates etiam nostræ mutuâ in Christo beneuolentiâ sint inter se conjunctæ. Nam conjunctio charitatis à fidei pendet vnitate, ideóque *Paulus* ad illam hortans fundamentum ab ista sumit, *Vnus Dominus*, Ephes.4.

minus

minus, vna Fides. Quare cum duobus vinculis contineatur Ecclesiæ communio, doctrinæ sanæ consensu & fraternâ charitate, si coleremus vnitatem cum Papistis, & communicandum eorum Sacris quasi synceris, & judicium quasi priorum, reuerendum nobis esset. Quorum quia neutrum facere nobis licet, si cum Christo capite jungi velimus, in ista sumus *Haresi*,
Act.24. (ita loquor cum Apostolo) vt vnitatem cum Papistis colere nequeamus.

20 Dicebas, vnum caput Ecclesiæ constituendum, Romanum Pontificem, vt vnitatis vinculum facilius teneatur. Agnosco Christum, Romanum Pontificem non agnosco. Atqui *Gregorius* assumpsit sibi curam omnium Ecclesiarum.
Di. ep.lib.1. Ex ejus Epistolis id apparere fateor, quas tuo monitu consului. Sed verissimè dictum est à Iurisconsulto, *Non quid Romæ fiat, sed quid Romæ fieri debeat, esse spectandum. Innocentius* Pôtifex *Arcadiũ Cæsarem*

à

à communione Ecclesiæ reijcit. Quem locum è Nicephoro, Centuria quinta, Capite sexto, decerptum legi. Cæterum vt hoc exemplum legendum mihi proponebas, quo prærogatiua quędam *Innocentij* videtur demonstrari: ita velim vicissim à te considerari quod eadem Centuria, Capite septimo, docetur, quàm iniquis rationib⁹ & ambitiosis idem *Innocẽtius* cum cæteris Romanis ejus seculi Pontificibus, sibi primatum primò vendicârit. Ac vt *Gregorio*, & *Innocentio*, & simul omnibus satisfaciam, quibus ad Romanũ Pontificatũ extruendum tanquam aditu Gigantum ad cœlum, vti potes; quomodo sensim Romanus Pontifex cæteris se prætulerit, & alienas prouincias in se transtulerit, quoad vniuersalis Episcopi non modò munus, sed nomẽ etiam (quod prius explosum erat ab ipso vt profanum) vsurpârit sibi; primis septem Centurijs, septimo cujusque capite, certissimis historijs è scriptis veterum & recen-

Hist. Mag. Cent. 5. c. 6.

recentium dilucidissimè scis doceri. Quod quàm iniquis artibus sint moliti, si nullum argumentum aliud occurreret, vel Epistolæ Decretales illæ conuincerent, quas primis Romanis Episcopis & Martyribus absurdissimè affingunt. Quarum defensionē à nescio quo scriptam, quia me legisse negas, nec audiuisse defensas fateor: narra, quæso, quis defenderit, vt eum comparem ac legam; si docuerit quod promittis, melius sentiam de Papistis, & in maximum errorem me venisse non negabo.

21 Relinquitur explicandum (quod maximè te mouebat) si nec Romanus Pontifex caput Ecclesiæ, nec Ecclesia Papistarum Ecclesia vera conseri debeat, vbi tot seculis igitur Ecclesia, quam ad finem duraturam Christus promisit? Respondeat Augustinus *Eliæ* proferens exemplum, qui putabat se solum ex omnibus Dei seruis in Israel esse reliquum; sed ei dictum est à Domino, *Reliqui mihi septem millia viro-*

Aug. de Vnit. Eccles. cap. 12.

rum qui non curuauerunt genua coram Baal. Reliquit sibi Dominus sua septem millia; & eo ipso tempore, quo tu, Frater, neminem fuisse reliquum putasses.

22 At Ecclesia in monte est posita vt videatur. Idem obijcit *Ibid. c. 10.* Augustinus, & ipse statim subijcit, Ecclesia temporales aliquando etiam in suis frumentis patitur tempestates, vt in quibusdam locis non cognoscantur; sed tamen illic latent. De quo differens vberiùs in *Aug. ep. 48.* Epistola quam scribit ad *Vincentium* Donatistam; Ecclesia est, inquit, quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudine scandalorum; aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Cum Ariani per vniuersum terrarum orbem diffunderentur; Ecclesiam inter eos latuisse non est dubiũ. Pauci quidem firmissimi vel exulabant pro fide, vel domi latitabant, inquit Augustinus. Quo mihi videtur spectasse *Beza*, cum respondet

ad

Beza ep. 1. ad Dudit. ad *Duditium*; *Etsi Papatus non sit Ecclesia, voluisse Deum in Papatu seruare Ecclesiam.* Quam ad Epistolam, quia finis faciendus est, sine te remittam, vt ibi cætera, quæ te offendunt, disceptata videas; de contentionibus & dissidijs in Ecclesia, de consensu Doctorum, de successione Pontificum, de vnitate Spiritus, de præsidijs Papistarũ, & quod est caput, de Scripturæ judicio rebus in omnibus, tanquam Cynosura, nobis respiciendo. Quæ si voles, etiam ipsa copiosiùs (& vt velis, quæso) leges à *Caluino* tractata in opusculo, quod inscripsit de *Scandalis*, quibus hodiè plerique absterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelij doctrina. *Caluin. de Scandal.*

23 Concedat nobis Dominus, vt Spiritum vnitatis in vinculo pacis ita colamus, quemadmodum *Paulus*, qui detestans pseudoapostolos, Spiritum vnitatis in vnitate fidei, cum Christo, Christianis colendum esse docuit; quò præoptemus è Synagogis eijci, (quod suis

euenturũ Christus prædixit) quàm vt illis conjungamur vnitatis vinculo, qui vinculo vnitatis Christo non cõjunguntur. Deus suum Spiritum in te renouet, vt in *Dauide*, &, vt *Petrum*, infirmitate lapsum respiciat, confirmet vacillantem, fluctuantem stabiliat, discutiat caliginem quæ præstrinxit tuos oculos; vt, quod dicit Angelus Ecclesiæ Ephesinæ, *Memor sis vnde excideris, & resipiscas, & priora opera facias.* Apoc.2.

Vale. *Oxoniæ* 4. Non. Septemb.

Tui in Christo frater amantissimus,

Ioh. Rainoldus.

D.

D. IOHANNES RAINOLDVS,

D. GVLIELMO WHITAKERO, Salutem in *Christo Iesu.*

FAcit amor tuus humanissime WHITAKERE, vt ea χαρίσματα, quæ mihi Dominus tribuit, majora quàm sunt, esse arbitreris. Sed quantulacunq; sunt, faxit Deus vt in ipsius gloriam redundent, è cujus gratia manârunt. Laborem eum, quem mihi te libenter impositurum significas, neque tamen nisi volenti; vellem tam commodè possem suscipere, quàm tuâ causâ cupio. Sed magni interest (si quid ego judico) ad ædificationem Ecclesię, & tuam existimationem, vt eum ipse excipias, nec cuiquam deleges alteri. Quod vt facias, eò mihi magis es hortandus, vel orandus etiam; quia, quum essemus vnà Londini, fa-

facturum indicasti; idque ego fretus tuo promisso, si tamen ita vocandum est, sed verbis tuis fretus compluribus narraui. Quare, si possis per occupationes, vehementer velim expectationi, quam fecisti, satisfacias. Nec est, quod te reserues Iesuitico nugatori. Nam & in diem est, quod ille minitatur; & hoc, quod ego potiùs suadeo, jam vrget; & haud scio, an magis instet periculum ab ijs, qui nos vernaculis petunt telis, quàm qui Latinis, quum & plures ferè lectores inueniant, & imperitiores. *Possevinus* quem perstringere voluerit, facile cognitu est ex Anglis Mercatoribus, qui *Londino* Moscouiam: ego te putabam ex operis argumento. Sed etsi quem alium; tamen quia videbam eum opportunè posse profligari, tanquam in transcursu, ignosces si tuum de nouo quoque hoste triumphum desideraui. Cæterùm de eo & cæteris, vt videbitur. Habes, quid ego sentiam: quod, licet dissentias, tamen

men boni consules. Concedat Dominus, vt id agas, quod maximè faciet ad ipsius gloriam, & Ecclesiæ salutem.

Vale, frater charissime.

Oxon. 14 *Kalend. Nouemb.*

Tuus in Christo Iesv,

Ioh. Rainoldus.

S E-

SERENISSIMÆ, Potentissimæq; Principi ELIZABETHÆ, *Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ Reginæ.*

QVod olim *Varius Geminus*, referente *Seneca*, dixit apud *Cæsarem, Cæsar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorāt, qui non audent, humanitatem*; id mihi Majestatem Tuam, Serenissima Regina, affaturo, non tam ex altera parte metum incutit, quàm fiduciam auget experto ex altera. Itaq; exemplar inchoati operis, *De Romana Ecclesiæ Idololatria*, vulgare quidem pignus, sed minimè vulgaris obseruantiæ animi erga Te gratissimi, vt eo, quo tuorum omnia consueuisti, candore excipias, supplicissimè rogo. Nec dubito, quin sis factura, tum argumenti causa, quo Religionis Orthodoxæ puritas aduersus corruptelas, ca-

lum

lumniasq; propugnatur; tûm ejus cui dicatum est, quem in summo pretio meritissimò habes; tûm Autoris, Tibi ob Beneficia multa, singulariáq; longè deuinctissimi. Sed quia mihi videor in ipso Te affari opere, in quo & mentio Tui quandóq; nominatim necessariò facta est, & Tuum nunquam satis laudatum beneficium in reformanda Religione solùm defenditur, Majestatem Tuam haudquaquam hîc morabor præfatione longiori.

Viue *Parens Patriæ*; Tibi *Plebs*, Tibi *Curia* nomen
Hoc dedit, hoc meritò dat Tibi nomen *Eques*.

Iul. vij. M. D. XCVI.

PLV-

PLVTARCHI CHÆRONENSIS:

LIB. II.

I. *De vtilitate ex hostibus capienda.*

II. *De morbis animi & corporis.*

D. IOHANNE RAINOLDO
Intreprete.

LONDINI,
Excudebat Guil. Stansbeius.
1619.

D. ELIZABETHÆ Serenissimæ Angliæ, Franciæ, *Hiberniæ Reginæ, propugnatrici fidei, parenti patriæ,*

IOHAN. RAINOLDVS.

G*Rates persoluere dignas Non opis est nostræ, Dido.* Liceat enim mihi, Nobilissima Regina, tuam Maiestatem ijsdem versibus affari, quibus *Æneas* afflictus dispari calamitate, affectus simili munificentiâ Reginam *Carthaginis* appellauit. Agitur enim annus jam octauus, ex quo cum ego tibi tuam *Oxoniensem* Academiam inuisenti, paucis carminibus omnia secūdissima precatus essem; naufragium mearum fortunarum Regali beneficentiâ subleuasti, non vt *Chærilo Alexander* pro singulis versibus non ineptis, sed pro paucis ineptissimis nummos aureos elargita. Quod amplissimum beneficium, ne in hominem ingratum collocasse videreris, cogitanti mihi

quo modo gratum animum testificari possem; venit in mentem, operæ fore pretium, si monumentum aliquod doctrinæ, græcis è literis deriuatum, in latinas, quibus vtrisque, vt alijs disciplinis, diuinitus es instructa, tuo nomini consecrarem. Nullum autem occurrit, aut breuitate aptius, vt ad *Reginam*, aut vsu commodius, vt ad *Christianam*, aut sententiâ grauius, vt ad doctissimam mittendum; quàm hoc *Plutarchi*, verbis astrictum, rebus ornatum, sensis eximium, *Quomodo capiatur ab inimicis vtilitas*. Nam siue spectes eum à quo scribitur, quis potiùs ad optimam Principem mittendus, quàm *Traiani* Principis Optimi præceptor? siue perpendas rem de qua scribitur, quid tuæ Majestati meditandum accuratiùs, cui virtus creat æmulos, potestas inuidos, Religio inimicos? siue respicias eum cui scribitur, quod *Pulchro Cornelio* fuit jucundissimum, potéstne displicere *Corneliæ Pulchræ*? Ignosce, *Regina*!

gina! injuriam tibi facio, quam ſic appello; quum præſertim quod ſolis *Gracchis Cornelia*, id ipſa nobis ſis vniuerſis; virtute *Cornelia*, charitate *parens patriæ*; & pulchra corpore, pulchrior animo, vtroq; pulcherrima, Romanorum *Pulchris* inuras notam. Nam etſi non libenter ad tuam Majeſtatem de teipſa ſcribo, quæ non vt *Themiſtocles*, audire laudes proprias ſuauiſſimũ putas, cum facere laudanda, quàm audire laudata malis; tamen quoniam, vt inquit *Pindarus*, mutus ſit oportet, qui non laudârit *Herculem*, dabis mihi veniam, *Clementiſſima Princeps*, vt ea perſtringam, pro quibus in dies ſingulos, nobis gaudemus, Reipub. gratulamur, Deo gratiam quantam maximam poſſumus, habemus. Quis Romanorũ Cæſarum *Auguſto* felicior? Quem quidem gloriari ſolitum accepimus, ſe Romanã vrbem accepiſſe lateritiam, reliquiſſe marmoream. Quanto nos ampliùs Tuę Majeſtati deuincti ſumus, quę non Romam, ſed regnum,

non vnam vrbem, ſed vniuerſam Angliam accepiſti plumbeam, auream effeciſti. Cùm Reipub. gubernacula Tibi traderentur, implicabamur bello, pacem attuliſti; premebamur ab exteris; patriam liberaſti; pręſidijs egebamus, Angliam muniuiſti, non omni ſolùm armorum genere, ſed etiam ligneis muris *Themiſtoclis*; quibus ille Græciam olim à Perſis, tu à cunctis hoſtibus Angliã defendis. Nummos æreos in aureos, ſtanneos in argenteos puriſſimos commutaſti: Rempub. ciuibus, exulibus patriam, oppreſſis ſolatium, captiuis libertatem dulciſſimam reddidiſti, & (vt omittam omnia, quæ quidem ſunt maxima, ſed præ hoc vno minima) religionis argentum, quod erat à Papiſtis verſum in ſcoriam (quemadmodum de *Iudæis* queritur *Eſaias*) puritate verbi Dei tanquam igne purgaſti. Diuinum adoleſcentulum, ætate puerum, prudentiâ ſenem, pietate *Edoardum* (quid enim dicam majus?) fratrem tuum imitata,

tata,

tata, Christianam fidem propagasti, Pontificias fæces ejecisti, Ecclesiam à superstitione, Rempub. à barbarie, Academias à vastitate, disciplinas ab interitu, templum à sordibus, sanctos ab ignibus, populum à seruitute Babylonica vindicasti. Sed ista in tuos. Quid dicam de exteris? Ac vt omittam reliquos, quid de *Gallis* solis? Quos Christi causam contra Satanam agentes, auxilio subleuasti pugnantes, hospitio profugos excepisti; quorum alterum ipsorum celebratur historijs; alterum experientiâ quotidiè demonstratur. Videmus enim, cum dolore quidem, veruntamē videmus exules Christianos, & propter Christum calamitosos, è *Gallici Neronis* cædibus elapsos, Romani Cerberi latratu dissipatos, in tuum, *Augustissima Regina*, regnum, quasi portum è fluctu, stationem è tempestate, se recipere. Sensisti, quid sit affligi; sustentas, quos vides premi. *Non ignara mali mi-*

seris succurrere discis. Quis igitur tuas laudes virtute tam insignes, splendore tam illustres, amplitudine tam immensas, satis magnificis præconijs decorabit? Quæ posteritas tam ingrata, de tuis rebus gestis vnquam conticescet? Quis à Musis tam alienus, qui non intelligit, te solam, & fœminam omnia præstitisse, quæ multi, & viri, singula cum attigissent, æternam meritò famam sunt adepti. Magnum profectò fuit *Ezechiæ*, religionem collapsam instaurasse; *Mecœnati* disciplinas afflictas aluisse; *Themistocli* defendisse patriam vastatam; *Augusto* Iani portas ferreas occlusisse. Magnum non inficior: sed cómune cum optimis. Verùm hæc omnia studio complecti, fouere pietatem, fauere literatis, hostes comprimere, ciues tueri vsq; adeò, vt religionem, *Ezechia* puriùs, instaures; doctrinas, *Mecœnate* liberaliùs, exornes; imperium, *Themistocle* tutiùs propugnes, pacem,
Augusto

Augusto tranquillius, conserues: ista tot laudibus amplificata quæ facias, *Elizabethæ* propria, non cum multis communia, non summis viris comparanda, sed optimis Regibus preponenda, & magis mirāda quia regno dignissima, quàm quia Regina, mihi meritò videris. Nam priuatas quidem laudes, in victu continentiam, in vita pudicitiam, in verbis sanctimoniam, magnanimitatem in rebus aduersis, in rebus secundis moderationem; quoniam à majoribus, quorum fructus ad omnes magis manat, quàm teipsam, tanquam astra luce solis obruuntur, idcirco silentio libens inuoluam, ne dicendo, vel potiùs non dicendo diminuam. Tantum, vt concludam, à Deo præpotenti tuæ Majestati comprecabor, non quod Romani suis Cæsaribus optari sunt soliti, vt sis *Traiano* melior, *Augusto* felicior, sed vt esse pergas. Quorum alterum euenturum Tuæ Regiæ virtu-

tes cogunt, vt persuadeat; alterum euenisse immensa Dei bonitas faciat, vt lætemur. Christus Opt. Max. tuam Majestatem Tibi nobis Ecclesiæ, Reipub. sibi ipsi diutissimè incolumem conseruet.

Oxon. è Coll. Corp. Christi.

PLV-

PLVTARCHI LIBELLVS, QVO MODO EX *inimicis percipiatur utilitas*;

Interprete
D. Iohanne Rainoldo.

VIdeo quidem, *Corneli Pulcher*, te, cùm placidissimum institutum vitæ, semotum à negotijs publicis persequaris; in eo tamen maximũ afferre fructum reipub. dum eos summâ morum suauitate, qui tecum agunt, priuatim excipis. Quoniam autẽ Regio, quæ vacet foris animantib⁹ (cuiusmodi *Cretam* esse cõmemorant) reperiri potest; respub. verò quæ nec inuidiam, nec æmulationem, nec contendendi tulerit libidinem, quibus ex affectibus erumpunt inimicitiæ, nusquam adhuc extitit: imò, si nihil aliud, ipsæ saltem amicitiæ inimicitijs nos implicant; (quod *Chilo* sapiens cùm intelligeret, quendam dicentem se non habere inimicum, rogauit

rogauit, an ne amicum quidem haberet;) cùm alia mihi videntur, de inimicis, homini in gubernanda republ. occupato, meditata penitùs esse oportere; tum illud inprimis, quod dixit *Xenophon*, *Esse hominis prudentis etiam ab inimicis vtilitatem capere.* Quare, quæ nuper in mentem mihi venit, ea de re disserere statui; ac totidem verbis ad te conscripta misi; cauens quantum potui, ne attingerem, quæ priùs in ciuilibus præceptis scripsi, quoniam & illa tibi frequenter in manibus esse video.

Satis habebant mortales illi prisci, si à diuersi generis animantibus non læderentur; & hic erat illis finis certaminum contra feras susceptorum. Verùm posteri, cùm illis quemadmodum vti possint, jam didicerint, non modò non læduntur, sed juuantur etiam, dum carnibus nutriuntur, & pilis vestiuntur, & felle ac coagulo à morbis liberantur, & armantur pellibus; vt meritò sit metuendum, ne si feris

homo

homo deficiatur, ferina, & inops, & agreſtis ei vita relinquatur.

Quoniam ergo ſatis eſt alijs nullum ab inimicis accipere damnum; prudentes autem affirmat *Xenophon* etiam ab inimicis percipere fructum; non eſt fides illi deroganda, ſed via potiùs nobis inquirenda, quâ commoditatem iſtam obtineant, qui ſine inimico viuere non poſſunt. Non poteſt Agricola quamuis arborem mitem facere; neq; Venator quamuis beſtiam cicurare; quæſiti ſunt igitur vſus alij, quibus ille ab infrugiferis, hic à feris juuaretur. Aqua Maris ad potum nec opportuna, & ingrata eſt; veruntamen alit piſces, & homines quocunq; commodè tranſmittit, & rebus deportandis vtiliter inſeruit. Cùm *Satyrus* ignem, vbi primùm apparuit, oſculis & amplexibus excepturus eſſet, tum *Prometheus*, *Hirce*, inquit, *niſi caues, dolebit tibi mentum.* Ignis, ſi tangas, vrit. At lucem præbet, & calorem; & omnium artium, ijs, qui ſciunt vti, eſt in-

nocina aligno modo prodesse possit.

instrumentum. Velim itaq; consideres etiam inimicum: an, qui cæteroqui noxius existit & difficilis tractatu, attingi tamen quoquo modo ac aliquem vsum sui præbere possit. Sunt quidem res permultæ ineptæ ad vsum, & infestæ, & aduersariæ illis quibus accidunt. Et tamen vides quosdam morbis corporis ad tranquillitatem fruendam vsos esse; multos objectos laboribus, valitudinem exercitatione firmiorem reddidisse. Nonnulli verò cùm exilium, tùm inopiam fecerunt adminiculum, & otij, & Philosophiæ; vt *Diogenes* & *Crates*. Nam *Zeno* cum nauem suam confractam accepisset, *Benè facis*, inquit, *fortuna, quæ nos ad pallium contritum adigis*. Vt enim animalia quę sunt stomachis firmissimis, & corporibus saluberrimis, serpentes & scorpios edunt & concoquunt, quędam etiam lapidibus, atq; testis nutriũtur, quas propter spirituum vehementiam & calorem in alimentum mutant, quum interim infirmi, &

va-

valetudinarij panem, & vinum accipientes fastidiant; sic insipientes vel amicitias corrumpunt, prudentes & inimicitijs eleganter vti possunt. Ac primum quidem, videtur mihi, quo nihil habent inimicitiæ magis noxium, id, si animum aduerterimus, vtilissimum futurum. Quid illud tandem est? Inimicus semper vigilans, tãquam ex insidijs obseruat quid agas; & ansam quærens perlustrat vndiq; vitam tuam, non modò quercum obtuitu penetrans, aut lapides & testas, quasi *Lynceus*; verùm etiam amicum, & famulum, & quemuis familiarem; vt deprehendat, quoad potest, tua facta, & consilia perfodiat ac perscrutetur. Nam amici sæpenumerò nobis inscijs, dum cunctamur, dum negligimus, & morbo languent, & mortem obeunt; inimicorum autem etiam ipsa propemodùm somnia curiosè perquirimus. Morbi verò, & æs alienum, & dissidia cum vxoribus, ipsos potiùs quos premunt quàm inimicum latuerint;
quan-

quanquam inprimis peccatis imminet, eáq; peruestigat. Et quemadmodum Vultures ad cadauerum odores aduolant, sincera & sana corpora non sentiunt; sic infirmis vitæ partibus & vitiosis, & affectis commouetur inimicus; in eas prosiliunt qui nos oderunt, eas contrectant, atq; adeo conceperunt. Hoc igitur commodum ad te redundat, quòd circumspectè viuendum est, tibiq; ipsi attendendum, & neque faciendum quicquam negligenter, & incautè, nec dicendum; sed conseruandi semper, tanquam in accurata victus ratione, mores incorrupti quos nemo meritò reprehendat. Ejusmodi namq; cautio, quæ comprimit affectus animi, & animum in se colligit, studium & propositum vitam inculpatam ac integram agendi nobis ingenerat. Quemadmodum enim ciuitates, quę castigantur finitimis bellis, & assiduis expeditionibus præclaram legum institutionem & sanam Reipub. gubernationem impensiùs

am-

amplectuntur; sic qui coguntur inimicitijs, vt sobriam in vita colant vigilantiam, socordiam fugiant, negligentiam caueant, opportunè cuncta faciant, sensim nec sentientes consuetudine consequuntur, vt non delinquant & mores componant; si quidem à ratione paululum adjuuentur. Quibus enim illud,

Lætetur certè Priamus, Priamoq́; creati, Hom. Il.

semper in promptu est; eos ab ejusmodi rebus auertit, atq; abducit, quæ lætitiam, & risum inimicis concilient. Et quidem videmus histriones in ludis Bacchanalibus canentes, remissos, & languidos, nec accuratè sæpè, cum soli sunt in theatris certantes; quando verò cum alijs certatur, & contenditur, non seipsos solùm sed etiam instrumēta magis vndequaq; versaant, fidibus deligendis, & aptiùs concinnandis, & dulcius feriendis admodùm intenti. Ita qui nouit se habere inimicum, vitæ & famæ æmulum, sibi magis attendit, & facta circumspicit,

cit,

cit, & vitam componit; Cum præsertim hoc etiam sit proprium improbitatis, vt in ijs quæ peccamus, magis inimicos reuereamur, quàm amicos. Itaq; *Nasica*, cùm quidam existimarent & dicerent, in tuto res Romanas esse collocatas, Carthaginensibus euersis bello, redactis sub jugum Græcis, *Imò verò, nunc*, inquit, *in periculo sumus, cùm nec quos timeamus, nec quos reuereamur, nobis reliquerimus*. Eôdem accedat *Diogenis* sententia, digna Philosopho, & apta Reipub. *Quemadmodum vlciscar inimicum? Si bonus ipse fueris*. Homines vbi vident inimicorum Equos insignes, Canes laudatos, cruciantur; si fundum excultũ aspexerint, florẽtem hortum, ingemiscũt. Quid igitur eos facturos arbitraris, si te ipsum ostenderis virum justum, prudentem, probum, verbis admirandum, factis incorruptum, victu moderatum;

Fructus ab alto mente capientem solo,
Ex quo sacrata consilia progerminant?

Qui

proprium improbitatis

Qui vincuntur, inquit *Pindarus*, silentio vinciuntur, vt loqui non audeant; non simpliciter neq; cuncti; sed qui seipsos victos vident ab inimicis, diligentiâ, probitate, magnanimitate, humanitate, beneficentiâ. Ista linguam auertunt, vt inquit *Demosthenes*, os obturant, hominem suffocant, silentium inducunt.

Ergo antecelle tu malis; si quidem potes.

Inimicum si vis angere, ne appella per contumeliam, impudicum aut mollem, aut intemperantem, aut scurram, aut sordidum; sed teipsum virum præbe, temperantiam cole, veritatem amplectere, comitatem, & æquitatem in eos qui tecum habent consuetudinem, exerce. Quòd si conuitijs insequi cogaris, cura vt ipse quàm maximè sis remotus ab ijs quæ illi obijcis. In tuum ipsius animum descende; considera si qua sint illic ruinosa; ne quis alicunde, contra te, maledicus, secum immurmuret illud Tragici, *Alijs medetur ipsus vlceribus scatens.* Si te di-

dixerit ineruditum, intende ſtudij neruos & induſtriæ; ſi timidum, excita confidentiam magis & fortitudinem, ſi petulantem & incontinentem, dele ex animo ſi quod libidinis latet veſtigium. Nihil enim turpius, nihil acerbius maledicto quod recidit in autorem. Verùm videtur & luminis repercuſſus infirmos oculos offendere grauiùs, & reprehenſiones, quas veritas retorquet in ipſos qui reprehenderint. Nam vt *Cæcias* ventus, nubes, ſic improba vita trahit ad ſe conuitia. Itaq; *Plato*, ſi quando incidiſſet in homines parùm decorè ſe gerentes, abiens apud ſe dicere ſolebat; *Num ego talis vſpiam?* Qui porrò maledictis alterius vitam vexat, ſi ſuam è veſtigio conſideret, & componat, vt eam in contrarium conformet, & corrigat: è conuitijs jaciendis, quod ipſum alioqui & inutile & inane cùm eſt, tùm videtur, percipiet aliquam vtilitatem. Ridetur quidem vulgo, ſi quis exiſtens ipſe caluus aut curuus, in alijs

alijs ista petulanter irrideat. Quin imò prorsus est ridiculum in alium dicta & conuitia ab eo dici, qui quocunque conuitio vicissim possit excipi. Vt *Leo Byzantinus*, quum infirmitas oculorum ei objiceretur ab homine gibboso; *Humanum* inquit, *infortunium exprobras, cùm ipse diuinæ vltionis notam in tergo geras.* Quamobrem nec obijcias adulterium, si flagres ipse væsana libidine; nec prodigalitatem, si auaritię sordibus ipse polluaris.--*Mulier tibi cognata jugulauit virum,*— inquit *Alcmæon Adrasto.* Quid tum ille? non alienum, sed suum ipsi probrum proferens, *At tu necasti propriâ matrem manu.* Domitius Crasso, *Nonne tu, inquit, murenâ, quam in viuario nutriebas, mortuâ, lamentis eiulasti?* Cui Crassus, *Num tu cum tres vxores ad funus extulisses, lachrymam fudisti?* Non est opus, acutum esse, qui sit in alios conuitia jacturus, & clamosum, & procacem; sed talem, cui nullum meritò conuitium, & cri-
men

men impingatur. Nec enim cuiquã perinde videtur Deus præcipere, *Nosce te ipsum*; ac ei qui sit alium reprehensurus, ne si dicant quæ velint, audiant quæ nolint. Nam qui talis est, solet, secundum illud *Sophoclis*,

—temerè quando linguam soluerit,
Audire nolens verba, quæ volens habuit.

Atque hanc vtilitatem poterit excerpere, si quis afficiat conuitijs inimicum, cui par est illa quæ potest percipi, si quis afficiatur conuitijs ab inimico. Vndè præclarè dixit *Antisthenes*, ijs qui seruari velint, opus esse vel amicis ingenuis, vel ardentibus inimicis, quod illi monendo, hi conuitiando à peccatis abstrahant. Quoniam autem, vt nunc sunt tempora, amicitiæ lingua balba est in liberè loquẽdo, loquax in assentando, muta in admonendo, veritas ab inimicis audienda est. Vt enim *Telephus* cùm medicum amicum consequi non posset, sub hostilem hastam vulnus subjecit,

cit, ſic qui beneuolum non habent monitorem, ſermonem inimici ſuſtineant, oportet, ſiquidem improbitatem, coarguat & caſtiget. In quo rem ipſam non animum conuiciantis ſpectare debent. Nam quemadmodum, qui *Theſſalum Prometheum* trucidare voluit, percuſſit gladio tuber, itáq; diſſecuit, vt homo dirupto tubere ſeruaretur; ſic vſu venit ſæpenumerò, vt conuitium ex iracundia, vel inimicitia prorumpens, animi morbum aut ignoratum, aut neglectum medicinâ ſanet. Atqui permulti conuitio perſtricti, non expendunt num inſit in ipſis id quod obijcitur; ſed ecquid aliud inſit in eo qui conuitio perſtrinxit, & more luctantium probra quaſi puluerem non abſtergunt ipſi ſibi, ſed aſpergunt alter alteri, deinceps in certamen ſe committentes alter ab altero fœdantur, & oblinuntur. Verùm oportet eum, qui maledictis configitur ab inimico, eximere ſibi ipſi quod inhęret, multo magis quàm maculam inhęrentem

tem vesti, si demonstretur. Quod si quis obijciat, quæ non inhærent, quærenda tamen causa est; è qua conuitium exortum est, tum cauendum atq; metuendũ, ne peccatum aliquod ei vel affine vel simile quod obijcitur per imprudentiam admittamus. Quo modo *Lacydes* Rex Argiuorum, propter comam compositam & incessum delicatũ, tanquã effœminat⁹ malè audiebat. Idem accidit *Pompeio*, quòd vno digito caput scalperet, cùm ab animi mollitia atq; lasciuia quàm longissimè abesset. *Crassus* autem notatus est infamiâ stupri cum quadã virgine *Vestali*, quia cum prædium quoddam eximium ipsius vellet emere, propterea sæpiùs eam conueniebat priuatim, & colebat. Iam verò *Posthumia*, quòd in risum nonnunquã solueretur effusiùs, & verba cum viris faceret liberiùs, eâ inusta est infamiâ, vt incestus accusaretur. Et quanquam immunis à crimine comperta est, tamen *Spurius Minucius* Pontifex Maximus cùm
eam

eam absolueret, admonuit ne verbis minus quàm vitâ verecundiæ studeret. Quid quod *Themistocli* nihil delinquenti suspitio proditionis à *Pausania* contracta est, quòd tanquam amico familiariter vteretur, literasq; ac nuntios continenter ad eum mitteret. Si quando quid igitur in te dicatur falsò, non quia falsum est, idcircò contemnendum est, ac negligendum, sed expendẽdum, quidnam in tuis aut dictis, aut factis, aut consilijs, aut familiaribus, calumnię suspicionem excitârit; idq; diligenter est cauendum, & vitandum. Etenim si alij rebus quę præter voluntatem ipsis accidunt, docentur quid expediat; quomodo loquitur *Merope*,

Fortuna tollens res mihi charissimas
Mercede docuit me graui sapiẽtiam.

Quid vetat ab inimico quasi gratuito quodam præceptore, juuari, quæ nos deficiunt, & discere quæ nos præ ereunt. Nam inimicus multa sentit citiùs amico; quoniam quod amat, in re amata cæcum est,

vt inquit *Plato*. In odio verò non solum curiositas, sed etiam loquacitas inest. Cùm *Hieroni* quidam inimicus grauem odorem oris exprobrasset, domum reuersus ad vxorem, Quid hoc est, inquit? Ne tu quidem id mihi indicasti? At illa mulier, modesta & simplex, *Putabam*, inquit, *eodem modo viris omnibus os olere*. Ita quæ sensui sunt subjecta, quæ insunt corpori, quæ patent omnibus; ab inimicis & maleuolis, quàm amicis, & necessarijs citiùs cognoscas. Preterea cùm virtutis pars sit non minima, linguam continere, vt rationi pareat semper & obtemperet; id nunquam consequêris, nisi pessimos affectus, qualis est iracundia exercitatione, & meditatione, & sedulitate prius debellaueris. Nam vox inuito nonnunquam excidens; & illud

-- dictum tibi fugit ab ore;

& illud, *--verba quædam vltro euolare*; præcipuè contingit animis inexercitatis quasi labentibus ac perfluentibus, ob animi infirmitatem

&

& mentis impotentiam, & petulantem vitæ rationem. Sermoni porrò, leuissimæ rei, grauissima pœna (juxta diuini *Platonis* sententiam) à Deo & hominibus infligi solet. Contrà silentium, ab accusatoribus vbiq; tutum, non modò sitim non infert, vt ait *Hippocrates*, sed etiam in conuitijs, augustum est, *Socraticum*, vel *Herculeum* potiùs. Siquidem & illum,

Non magis ac Muscam conuitia
tetra mouebant.

Nihil est profectò vel illustrius vel præclarius, quàm vt ab inimico conuitijs lacessitus, quietem agas; hominem maledicendi studio elatum, tanquam scopulum fluxibus attritum natando prætervectus. Sed major est exercitatio. Nam si conuitiantem inimicum ferre tacitus assuescas, perfacilè feres iram vxoris maledicentis; & acerbiores vel amici vel fratris voces tranquillo animo sustinebis. Aduersus verò patrem & matrem etiamsi te percutiant, iracundiâ non commo-

ueberis. Nam *Socrates Xantippam* fœminam iracundam ferebat & morosam, tanquam si illam ferre consuesceret, facilè cum alijs versaturus esset. At multo est satius vt inimicorum & exterorum dictis, conuitijs, furoribus, procacitatibus exercitatus, animum ad tolerantiam assuefacias, nec acceptas contumelias ægrè feras. Mansuetudinem igitur atq; patientiam hoc modo in inimicitijs demonstrare poterimus; simplicitatem verò, & magnanimitatem, & probitatem, in amicitijs magis. Nec enim tam est præclarum amicum beneficijs prosequi; quàm turpe non prosequi egentem. Inimicum autem vindictâ non persequi, cum opportunè liceat, humanitatis est. At si quis labenti condolescat inimico, rogãti succurrat, illius liberis rebusque domesticis periculo conflictantibus animo prompto & præsenti faueat, eius beneuolentiam, qui non amplectatur, non prædicet benignitatem,

Habet

Habet cor atrum, liuidum, aut ferreum, aut adamantinum.

M.Cicero Cæsari, cùm *Pompeij* statuas dejectas erigi jussisset, *Statuas*, inquit, *Pompeij statuisti, stabilisti tuas.* Itaque nec laudi parcendum, nec honori, ad ornandum inimicum meritò celebratum. Nam & laudem affert majorem laudantibus, & fides habetur vicissim vituperanti, tanquam improbanti factum, non hominem odio prosequenti; & quod omnium pulcherrimum est ac vtilissimum, abest ab eo quàm longissimè vt inuideat vel amicorum rebus secundis, vel virtutibus familiarium, qui solet inimicos laudibus ornare, nec eorum prosperitate vel angi vel indignari. Iam quæ tandem alia exercitatio vel fructum majorem, vel affectum meliorem animis insculpit; quàm ea quæ peruersam æmulationem, & libidinem inuidendi nobis euellit? Vt enim in Repub. multa necessaria cęteroqui mala, postquam consuetudine viq; legis firmata fuerint

non facilè depelluntur ab ijs quos lædunt; sic inimicitia simul inducens cum odio inuidiam, obtrectationem, maleuolentiam, tenacem injuriarum memoriam in animo relinquit. Quin etiam astus, & fraudes, & insidiæ, quæ contra inimicum non improbæ videntur, si modò innascantur, perdifficulter eximuntur. Quibus post vtuntur aduersus amicos, propter assuetudinem, nisi aduersus inimicos vti caueant. Eáq; propter si rectè *Pythagoras*, assuefaciens in animantibus rationis expertibus à crudelitate ac rapinis abstinere, & aucupes deprecabatur, ne mactarent aues, & jactus emens, pisces dimitti jussit, & cujuscunq; cicuris bestię cædem interdixit; est sine dubio multò magnificentius generoso, & justo, & syncero inimico, in contentionibus ac dissidijs contra homines susceptis, sceleratos & sordidos, & maleficos affectus animi, vt in cómercijs amicorum quiescant penitùs, & à nocendo temperent, compescere.

pescere. Cùm *Scaurus* inimicus *Domitium* accusaret, *Domitij* seruus quidam ante judicium ad eum venit, tanquam aliquod indicaturus ei quod nesciret. Quem ille loqui non est passus, sed comprehensum ad herum remisit. *Catonem*, cum *Muranam* ambitus accusaret, & accusationis argumenta colligeret, sectabantur ex consuetudine, qui quid ageret obseruabant. Frequenter igitur eum interrogabant, ecquid hodiè ad accusationem conquisiturus, aut tractaturus esset. Si negaret, credebant, discedebant. Maximum id quidem argumentum opinionis quam de *Catone* conceperant. Verùm & majus est, & omnium præclarissimum, quòd justitiam aduersus inimicos exercere soliti, fraude & injustitiâ cum amicis & familiaribus nunquam vtemur. Sed quoniam oportet omnes galeritas habere cristam, teste *Simonide*; & hominis cujusuis ingenium parit contentionem, & obtrectationem, & inuidentiam; ab
 ho-

hominibus mente vacuis, vt loquitur *Pindarus*, non mediocrem percipies fructum, si teipsum purges istis affectibus contra inimicos, & quasi cloacas ab amicis ac necessarijs longissimè auertas. Quod animaduertisse mihi videtur vir administrandæ Reipub. peritus *Onomademus*, qui cùm in *Chio* ab illis partibus, ortâ seditione, quæ vicerunt, stetisset, admonuit socios ne omnes aduersarum partium expellerent, sed quosdam relinquerent: *Ne cum amicis*, inquit, *incipiamus dissidere, si prorsus inimicis fuerimus liberati*. Quamobrem & istę affectiones nostrę si consumantur aduersus inimicos, minorem amicis molestiam exhibebunt. Nam non oportet *figulum* inuidere *figulo*, non cantorem cantori (ex *Hesiodi* sententia;) nec æmulus esse debes aut vicini, aut fratris ad opes festinantis, & prosperis rerum successibus vtentis. Sed si non inuenias, quẽadmodum aliter à lite, & inuidia, & contentione liberêris, teipsum assuefa-

facito, vt rebus secundis inimicorū angaris, & in eos iracundiæ quasi cuspidem exacuas, atq; imprimas. Quemadmodum enim periti Agricolæ Rosas ac Violas meliores putant effici, si Cæpas & Allium in propinquo serant; (nam ab istis attrahitur quicquid inest alimento vel amari saporis, vel odoris ingrati;) similiter inimicus in se recipiens, si quid morositatis inest ac inuidiæ, amico prosperis fortunæ flatibus vtenti & magis beneuolum, & minùs molestum te præbebit. Itaq; cum illis sic exercenda sunt certamina, de gloria, de Imperio, de justis rationibus quæstus faciendi, vt non angamur solùm si nobis ipsi præstent, sed obseruemus omnia, quâ viâ nobis præstent; & conemur antecellere diligentiâ, industriâ, sobrietate, curâ nostri, vt *Themistocles* dicebat se somnum non posse capere propter *Miltiadis* in *Marathone* victoriam. Nam qui, quòd inimicum se putet feliciorem, aut Magistratibus, aut pa-

trocinijs, aut apud amicos gratiâ, principes autoritate, propterea dedignetur & frangatur animo, cùm aliquid moliri debeat ac æmulari, inerti prorsus & desidiosa inuidia contabescit. Qui verò non est cæcus in eo, quod odit, dijudicando, sed æquus est spectator & vitæ, & morum, & sermonum, & operum, perspiciet ea quib⁹ inuidet, partem maximā diligentia, & cura, & rectè factis, ijs qui habent, contigisse: ad quæ deinceps exercenda honoris & honestatis studio contendens, segnitiem, & socordiam excindet. Quod si quibusdam videbantur inimici turpem & inhonestam adepti potentiam, aut in aulis principum, aut in rebus publicis, vel assentando, vel imponendo, vel judicando, vel mercede capienda, non molestia sed lætitia potiùs nos perfundent, dum nostram libertatem, & sanctimoniam, & innocentiam ex aduerso conferimus. Nam omne supra terrā, & subter terram aurum non est ex vlla parte cum virtute com-

comparandum, vt ait *Plato*. Ac illud *Solonis* semper in promptu nobis est habendum,

At virtutis opus nos illis non tribuemus
Propter opes.

Nec clamores Theatrorum postquam epulis excipiuntur; nec honores sectabimur, aut locum principem apud Eunuchos & concubinas Regum. Nihil enim expetendum, nihil præclarum quod nascitur ex turpitudine. Sed amans cæcus est in eo quod amat, vt inquit *Plato*: & si quid indecorè faciant inimici, magis persentiscimus. Oportet verò neq; lætitiam ex eorũ peccatis, neq; mœstitiam ex rectè factis esse otiosam; sed prudenter de vtrisq; cogitandum, vt & illa fugiendo, meliores, & ista imitando non peiores ipsis simus.

PLVTARCHI CHÆRONENSIS,

VTRVM ANIMI an Corporis morbi sint *grauiores*;

D. Iohanne Rainoldo *Interprete.*

OMERVS quidem cum mortalium animantium genera considerasset, eorumq; victus ac vitę conditiones inter sese contulisset; exclamauit

——Hominem miserandâ vincere sorte,
Omnia quæ latis viuunt animantia terris:

prærogatiuam parum felicem ipsi tribuens, vt malorum exuperantiâ cunctis antecellat. Nos autem hominem vt infelicitate iam excellentem & alijs miseriorem animantibus pronunciatum, ipsum cum seipso per comparationem tanquam in

in certamen de malis proprijs committimus: animum distinguentes non inaniter, sed perutiliter, vt sciamus, vtrum propter animum, an propter nos ipsos miseriùs viuam⁹. Nam morbus in corpore natura gignitur, vitiositas autem & improbitas in animo primum ipsius opus est, postmodùm ipsius morbus est. Conferret verò non vulgariter ad animi trãquillitatem si vel esset sanabile, quod esset deterius, vel effici posset leuius, quod tolli penitùs non potest. Æsopi quidem *Vulpes* de varietate cum *Panthera* certans, cum illa corpus summâ cute speciosum distinctumque varijs maculis ostentaret, ipsi verò color rufus & squalidus, & ingratus aspectu penitus appareret; atqui si quod intus, inquit, est mihi, contempleris, O judex me magis esse variã quàm *Pantheram* perspicies; significans astutam ingenij versutiam in vsus varios se commodè flectentem. Ita nos ipsos affari possumus. Permultos tibi quidem corpus,

pus, Homo, tuum & morbos & ægritudines, partim à ſeipſo naturaliter emittit, partim extrinſecùs incidentes ſuſcipit. Quòd ſi teipſum intùs aperueris, varium ac multis affectibus agitatum quaſi penum malorum inuenies & theſaurum, vt inquit *Democritus*, non extrinſecùs influentium, ſed habentium innatos in ipſo ſolo quaſi fontes & tanquam indigenas, quos emittit quidem prauitas, è quâ largiter & affluenter vitia ſcaturiunt. Quòd ſi morbi corporis arteriarum pulſibus & rubore coloris deprehendi ſolent, eoſque feruor arguit & facilis laſſitudo; animi verò morbi ſic pleroſque fallant, vt non mala quidem eſſe arbitrentur: ob eam cauſam ſunt deteriores, quòd etiam ſui ſenſum adimant ęgrotāti. Corporis enim morbos ratio ſana percipit, morbos autē animi quibus laborat, ipſe ſimul ægrotans iudicare non poteſt. Siquidem idipſum laborat quo judicat. Itaque morborum animi primum & grauiſſimum

mum cenſere par eſt ſtultitiam; per quam efficitur vt inſanabilis cum multis improbitas vnà verſetur, & vnà viuat, & vnà moriatur. Nam initium ſanitatis eſt ſenſus ægritudinis, qui commouet ægrotum vt quærat remedium: qui verò ſanum ſe autumans neſcit quibus egeat, is etſi ſuppetat morbi remedium, tamen repudiat. Et è morbis quidem corporis ij ſunt grauiores qui ſunt ſine ſenſu; quales ſunt lethargi, dolores capitum, comitiales morbi, ſtupores furioſi, ac ipſæ quoq; febres, quarum vehemens inflammatio delirium parit mentis, & tanquam in Muſico quodam inſtrumento ſenſum perturbans, *Non commouendas commouet mentis fides.* Idcirco Medici, primùm optant homini, vt ne laboret morbo; proximum, ſi laboret, vt laborare ſe cognoſcat. Quod idem cunctis animi morbis vſu venit. Nam nec amentiâ delirantes, nec petulantiâ labentes, nec inferentes injuriam, peccare ſibi vidētur: quidam etiam

rectè

rectè facere seipsos arbitrantur. Quis enim vnquam febri nomen tribuit sanitatis, aut tabi valetudinis, aut prodagræ velocitatis, aut pallori ruboris? Atqui multis ira fortitudinis, & amor amicitiæ, & inuidia æmulationis, & timiditas cautionis nomine nũcupatur. Porrò quorum malè sunt affecta corpora medicos accersunt, nimirùm sentiunt quibus ad morbum sanandum egeant. Quorum autem animi morbo sunt oppressi, Philosophos fugiunt: nam ea rectè facere se putant in quibus peccant. Hâc igitur ratione mouemur vt dicamus lippitudinem insaniâ, pedum dolorem, mentis delirio leuiorem esse. Nam ille morbum sentiens, exclamat vocans medicum, cui cum accesserit oculos vngendos, venam secandam, caput curandum adhibet. At insanientem audis Agauem charissima præ furore non agnoscentem. *Tenerum ad ædes ecce capreolum, Ferimus celso vertice montium. Modò discerptum, felix spolium.*

Etenim

Etenim qui morbo corporis laborat, ſtatim concedens, & in lectulum ſe conijciens, dum curatur cõquieſcit. Quòd ſi paululum ſe commôrit, & exiluerit corpus inflammatum æſtu, aliquis aſſidentium blandè compellans, *Miſerande, lecto te quietum contine*, hominem cohibuerit & compreſſerit. Contrà, qui morbis animi premuntur, tum maximê ſatagunt, ac minimè quieſcunt. Nam animi commotiones ſunt actionum principia: morbi verò ſunt vehementes animi cõmotiones; Eaque propter animum quietem capere non ſinunt. Imò cum homini, patientiâ & ſilentio, & ſubmiſſione mentis inprimis opus eſt, tum inprimis illum ſubdiũ ita protrahunt, vt iræ, contentiones, amores, moleſtiæ, quaſi conſpiciendum omnibus proponant, dum multa cogitur & facere quæ non congruunt æquitati, & dicere quæ temporibus non conueniant. Quemadmodum ergo periculoſior eſt tempeſtas quæ nauem vetat ad portum

portum appellere, quàm quæ non ſinit è portu nauigare: ita grauiores ſunt animi tempeſtates quæ nõ permittunt, vt homo ſe cohibeat, & perturbatam tranquillet rationem: ideoq; & rectore carens, & pondere, per tumultum ac errorem perniciosis & incertis curſibus abreptus in aliquod horrendum incidit naufragium, & vitam ſcopulis illidit. Itaq; vel eam etiam ob cauſam grauius eſt animis ægrotare quàm corporibus: quòd malè tantùm afficiantur corpora, animi non ſolùm afficiantur ſed etiam afficiant. Ac multos quidem morbos commemorare quid opus eſt? Ipſa temporis occaſio ad nos mouendos ſatis eſt. Videtis hanc ingentem & promiſcuam multitudinem hominum ex omni genere cõfluentium, collidentium ſeſe mutuò, & conturbantium circa tribunal, circa forum? Iſti conuenerunt non vt Dijs patrijs rem diuinã faciant, non vt gentilium ſacrorum ſint participes, non vt Aſcræo Ioui Lydorum fru-

fructuum ferant primitias, non vt Baccho per ſacras noctes communibus epulis Orgia celebrantes furioſum gerant thyrſum: ſed tanquā anniuerſarijs vicibus vis morbi exagitans Aſiam, huc eos coegit, vt ſuas controuerſias & forenſes lites, quibus decidendis dies certus præſcribitur, hîc in certamen ac judicium committant. Hùc actionem turba quaſi fluminum frequentium in vnum forum incidit, & æſtuat & erumpit in atroces contentiones perdentium & pereuntium. Quæ febres talia patrant facinora? qui corporis horrores? qui impulſus, aut illapſus, aut intemperies caloris? quæ humoris redundantia? Si forenſem quamuis litem velut homines examines, vnde ſit exorta, quem fontem habuerit; aliam moroſa iracundia, aliam inſana contentio, aliam iniqua cupiditas procreauit.

MAXI-

MAXIMI TYRII PHILOSOPHI *Platonici*

Disputationes Tres.

1. *Vitam actiuam contemplatiuâ.*
2. *Contemplatiuam actiuâ meliorem esse.*
3. *Qui morbi grauiores, animi, an corporis.*

D. IOHANNE RAINOLDO *Interprete.*

LONDINI,
Excudebat Guil. Stansbeius.
1619.

ORNATISSIMO Viro D. THOMÆ WILSONO Regiæ Mti. à libellis *supplicibus* IOH. RAINOLDVS *salutem in Domino sempiternam.*

I non officij magis ratio, Vir Ornatissime, stimulasset, quàm meum me judicium ad subeundum onus scribendi commouisset; non tantùm bonitatis tuæ fiducia, quã-quam eximiæ, languenti calcar addidisset, quanto voluntatis meæ socordia, ne noctuam Athenas, fręno retardasset. Nam etsi *M. Cicero*, nullius lectoris judicium reformidans, *Scipionibus* sua scribit, *Rutilijs*, *Persijs*, non *Tarentinis* solùm & *Siculis*, vt *Lucilius*: tamen ego magis vt ingenio, sic judicio, sequor *Lucilij* mediocritatem, qui se nolebat legi à *Persio* doctissimo, à *Lælio* Decimo volebat. Itaque probaui mirificè semper oratorem *Crassum*,

Crassum, qui coram *Scæuola* vno ex omnibus ineptus esse noller. Quem vtinam tam imitari, quam approbare liceret! Ne coram *Scæuola* mihi non inepto esse libuisset. Verùm ita premor, vt fatear quod sentio, cum officij pondere propter beneuolentiam, quâ complexus es ignotum, tum inopiâ testificandæ nisi verbis tantummodo, quâ te prosequor, obseruantiæ: vt aut ineptus coram *Scæuola*, aut ingratus erga *Scæuolam* sim oporteat necessariò; si scribam ineptus, ingratus si taceam. Quibus è duobus vides vtrum malim, quod ipsum non dubito quin malle debuerim: vt sermone minùs apto quàm silentio minùs grato, parum prudens, quàm parùm memor beneficij viderer. Quamobrem vt idem *Crassus*, etsi præsente *Scæuola*, de facultate dicendi facere verba noluit, tamen autoritate rogantis *Scæuolæ* commotus facere verba cœpit: perinde mihi contigit, vt qui tui iudicij tanquam censuræ meas nugas nolim subijci;

ſubijci; idem humanitate tuâ prouocatus ſubeam ſubinuitus. Nam ſi princeps eloquentiæ timebat miniatulas *Attici* ſui cerulas, quibus ille ſi quid minùs in illis quæ legeret placeret, annotare ſolebat; quid mihi faciundum qui tanto magis abſum à *M.Tullio* perfectione ſcribendi, quanto tu propius accedis ad *Atticum* ſeueritate judicandi? Itaque dolenter equidem audiebam oratiunculam quandam meam raptim edolatā potiùs quàm expolitam inter priuatos habitam parietes pro ratione temporis & auditorum ſcriptam, *Non hos formatum munus in vſus*, vt ille queritur apud Poetam, in tuas manus perueniſſe. Quam etſi dicatam tibi me nec conſcio & inuito partem in optimam es interpretatus; tamen quod dicata eſt, infelicitati meæ, quod probata eſt humanitati tuæ acceptum refero. Eſt enim mihi ſignificatum, & pridem ab alijs, & nuper à noſtro Præſide, quàm non probaretur à te quod ſcripſeram

tantùm, verùm etiam diligeretur à te qui ſcripſerat. Quod vt quàm gratum habeam agnoſcam, quoniam tibi placet pro iudicij candore quo præcellis, *Noſtras eſſe aliquid putare nugas*, iſta, ſi voles, nugas tamen *Maximi* Philoſophi pro *Græcis bonis*, *Latinas non bonas* meo labore factas æqui boni quæſo cõſulas. Nam ipſe libris, id eſt, liberis, vt *Platonis* vtar ſimilitudine, gignendis infœcundus, alterius fœtum ad quem erudiendum, vt latinè loqueretur operam meam cõtuli, mihi adoptaui. Qui ſi græcè politiùs quàm latinè loquitur, ignoſces ſpero: cum præſertim, quod agnoſcis in tuo *Demoſthene*, nullum vnquam interpretem perfectũ illi contigiſſe, id neſcio quomodò cadat in omnes: vt aptiſſimè dici poſſit, *Dulcius ex ipſo fonte bibuntur aquæ.* Veruntamen opus ſuſcepi leuiculum, obſcuri Philoſophi, non Oratoris præſtantiſſimi: vt in cymbâ potiùs duorum Scalmorum, quàm in Argo-nautarum naui

ui jacturam facerem. Id in eo satis habiturum me putaui, si *Florentinum* quendam, à quo satis negligenter priùs sunt conuersa, diligentiâ superarem. Materiam Philosophorum omnium ore celebratam hanc ipsam herclè, quæsitu nõ inutilem, tractatu non insuauem, non difficilem disceptatu, non injucundam tibi si per otium vacaret legere, fore judicaui. Cùm autem contentio sit inter *actionem*, & *contemplationem*, vtri *pomum* detur, vt est in fabulis, *tanquam pulchriori:* tu in vtráq; optimè versatus, optimus eris vtriusq; judex, vt vtra præstet alteri suffragio declares. Quanquam subuereor ne cum ad Rempublicam ab Academiâ migrâris, vt quod in otio singulariter excolueras, id in negotio laudabiliter exerceres, magis *Scipioni* faueas quàm *Panætio*, id est, in eam potiùs inclines partem quæ studet exercendam multis justitiam, quàm quæ vacat acquirendæ sibi sapientiæ. Quòd si Philosopho secùs vi-

deatur non est mirandum, præsertim *Platonico*; cùm ipse *Plato* quasi nimis fauens Philosophorum otio à *Cicerone* perstringatur. Sed ego *Tyrium* tibi committo, vt tuo vel cadat, vel stet arbitrio. Deus Optimus Maximus Te nobis incolumem diutissimè conseruet.

DIS.

DISPVTATIO Prior, Eorvm Vitam esse meliorem qui se conferunt ad agendum, *quàm qui vacant cognitioni.*

Intreprete

D. Iohanne Rainoldo.

DIfficile est inuenire perfectam vitam, vt & virum perfectum: sed admiscetur rebus omnibus quidam defectus, quo minùs ad perfectam excellentiam perueniant. Est autem alius alio perfectior. Vt quemq; deficiunt pauciora. Ac videas quidem agricolam beatos ciues prædicantem, quasi qui jucundam & splendidam traducant vitam: eos autem qui versantur in concionibus & judicijs, ac in illis magnam auctoritatem obtinent deplorantes suam sortem; ligonem & agellum exiguum optantes, vbi reliquum æta-

tis agant. Audias hominem qui colit militiam laudantem fortunas ejus qui pace fruatur: eum vicissim qui in pace viuat statum militaris hominis admirantem. Quòd si quis Deus suâ quemq; vitâ & personâ exuens, vt actores in fabulis, singulos aliorum conditione vestiret; rursùs ijdem ipsi priora desiderarent, præsentia lamentarentur. Ita valdè morosum est hominis ingenium, & quæribundum & fastidiosum, nec vnquam sua sorte contentum. Ac vulgi quidem appetitiones & fastidia considerare quid attinet? Prorsus non magis quàm pecudum. Philosophos autem & verè vehementer aut reprehendat quispiam, aut commiseratur, qui propter prudentiam & vitæ solertiam, & peritiam rationis animo sublati, nullum finem faciunt dissidendi & litigandi secum ipsis & cum alijs, dum controuersijs conflictâtes ambigunt cui potissimum instituto vitæ se committant. Videntur omninò simillimi guberna-
toribus

toribus paratis ad nauigandum, nauigio magnitudine ſatis commodo, & paratu firmo, & inſtrumentorum copiâ & firmitudine, & nautarum præſtantiâ, & artis cautionibus & ponderis, ſed cum vſus poſtulat vt nauigetur, fluctuantibus & hærentibus quò ſe vertant dum cōſpiciunt multos portus ſed omnibus diffidunt. Verùm alios cum ſuis viuendi rationibus valere jubeamus, hunc voluptate colliqueſcētem, illum in terra laborantem, alium mari jactatum errorib⁹, alium in armis mercede militantem, alium vociferantem in cōcionibus, alium in judicijs circumcurſantem. Quemadmodum autem in corporum certaminibus, qui ſunt imbecilli fidentiùs quàm prudentiùs certātes ſpe vincendi, citò ſuccumbunt; virtute verò pares labori ſuſtinendo perſeuerant & tolerant & decertant de victoria, ſic in contētione de vitæ rationib⁹ aliæ quaſi voce præconij exturbatæ quaſi fractæ faceſſant. Qui vero vitā agit

in contemplando, & qui in actione rerum occupatur, quandoquidem & dubio nec impari certamine de victoria contendunt, prodeant in medium rationibus certaturi. Vter igitur priori loco nobis judicibus suam causam aget? Is qui versatur in actione rerum, meo quidem judicio. Est enim animo fidentior & ad loquendum audacior, & assuetus cum multis congredi. Sic autem verba facturus videatur. Si nos quispiam ad vitam accedentes quasi princeps vrbis aut conditor ciuitatis non pateretur priùs intra portas ingredi, quàm cujusque sciscitando sciret artificium, quam vtilitatem in commune Reipublicæ conferre quisque posset: existimo dicturum esse architectum se lapides ordinatim arte compingentem habitantibus idonea contra frigus & æstum munimēta fabricari. Textorem se filo staminibus intexto vestes conficere quæ scires & tegumenta & ornamenta corporum. Porro Faber lignarius se conferre
dicet

dicet aut aratrum aut lectum, aut aliquid ejusmodi quod ars suppeditet. Faber autem ferrarius quæ vel ferro vel ære formantur opera, non belli solùm sed pacis etiam instrumenta. Quid quod & ea quæ voluptatis gratiâ parantur, vt est verisimile simul admittet? Pictores & statuarios ad oculorum oblectationem; vnguentarios & coquos præclaros saporum & odorum artifices: quicunq; demũ tibijs aut cantu aut fidibus aut choris aures dulciter deliniunt. Et verò non nemo propter suum in ridiculis, alius in præstigijs, alius in orationibus, vsum aduocabitur. *Homero* quidem vel *Nereo* pulchritudo locũ reperit oportunum idque adeò in exercitu. Prorsus nemo quisquam, vt summatim dicam in vitam sine symbola, quod aiunt, progreditur, sed alius vtilitatem aliquam subministrat, alius artem, alius voluptatem; Age porrò. In quo tandem horum Philosophi munus collocabimus? Nam eum non inutilem

tanquam fucum ad nos accedere, quandoquidem est homo legum communibus & vinculis constrictus & deuinctus operibus, cunctis manifestum est. Sed quid est quod in publicam societatem confert, aut quonam loco statuamus hominem? Inter opifices, vt *Tychæum*? Inter coquos vt *Mythæinm*? Inter oblectantes vt *Phrinonem*? Inter scurras vt *Philippum*? Inter plebecolas vt *Cleonem*? An sine tribu & sine sede nobis vagabitur? imò est aliquid ipsius opus: quod autem sit nescimus. Quinetiam inquit ago; & mecum ea quæ sunt considero, & veritate saturor. Næ tu beatus propter summum otium mihi videris, qui cum nauem conscenderis nec gubernator esse velis, nec officio fungaris remigis, nec eos adjunes qui discurrunt & succurrunt saluti nauis ne vector quidem agi vt aut rudenti manum admoueas aut in tranquillo remum attingas: sed quasi quispiam eorum qui temerè jacent & feruntur idipsum

quod

quod dicitur ſis nauis inutile pondus. An exiſtimas ciuitatem minùs deſiderare qui ſubſidium ipſi ferent ad ſalutem conſequendam quàm nauem in mari? multò quidem magis opus eſt ope vt arbitror in terra: ſiquidem quod operam impendit puſillum eſt, onus quod operam requirit magnum eſt. Eſt autem ciuitas coagmentata cunctis è ciuibus communis operis adjutoribus: ſimiliter ac corpus quod multiplici difficultate variarum rerum premitur, conſeruatur curâ partium conferentium cõmunem operam ad totius obſequium. Pedes ſuſtentant, manus laborant, oculi cernunt, aures audiunt, & alia ſuis funguntur muneribus, ne cunctis ſigillatim perſequendis immorer. Quod ſi libuiſſet illi fabularum ſcriptori *Phrygi* fabulam comminiſci, pedem offenſum reliquo corpori, labore tanti ponderis portandi fatigatum cupiuiſſe vacare otio; ſiue dentes molares quia molerent & conficerent

rent cibum tãtæ moli sufficientem, opus publicum detrectantes voluisse curare sua: si fieri pariter ista cõtingeret, quid aliud homo quàm in fabula periret? Eiusdem modi profecto est quod in societate ciuili vsu venit. Etenim si singuli cessantes capesserent Rempublicam pigeret capere laborem, ê ciuili societate in suum otium se cederent: quid prohiberet quin ciuitas vniuersa concideret & periret? An verò ædificia firmissima mutuò cohærentia sibi lapidum complexu vinciuntur & consistunt, & permanent; si quid autem eximas ex aptâ compage, totum labefactes: vitam vniuersam è suarum partium sibi cohęrentium mutuo complexu salutem adipisci non arbitraris? Quanquam si reliqui desciscant ab agendo nõ magni retulerit. Nec enim *Thersites* si deseruisset suã stationem Græcos afflixisset, verũ *Achilles* inflammatus irâ, quiescens in tabernaculo, seq; otio & cythara & cantu deliniens Gręcorũ exercitum multis

multis malis impleuit. Nam cuius præsentia cuicunque commoditati est, eius absentia fit detrimento necesse est. Iam verò qui virtutem & contemplationem, & otium amplectitur, quinam sit ille alius quàm homo prudens & intelligens? Quid igitur? An qui gubernandi est scientissimus de sua sede cedet imperitissimis? An Imperator discedens Imperio, relinquet Imperium ineptissimis ad imperandum? Cujus autem omninò dignitatis esse potest, cognoscere veritatem, habereq; in animo reconditum thesaurum, infœcundum, & ignauum, & infrugiferum, ex quo nec ipse capias, nec alijs afferas vtilitatem. Nisi forsitan auditus, bonum est vt habeamus ac non vt concentum & vocem percipiamus; aut aspectus, bonum, vt habeamus ac non vt solis lumen oculis vsurpemus; aut diuitiæ, bonum, etiamsi quis eas in terram defodiat, thesaurum inutilem. Ac vt paucis complectar; quis est vsus scientiæ, si non conferas ad

vsum,

vſum, ſi ſcias tantummodo quis ſit vſus ſcientiæ? Quis vſus artis Medico, ſi non ex arte ſanet? Quis vſus artis *Phidiæ*, ſi eam in auro & ebore non exerceat? Sapiens erat profectò *Neſtor*; at illius opera video ſapientiæ, ſalutem exercitus, pacem ciuitatis, liberorum obſequium, virtutem populi; ſapiens *Vlyſſes*, ſed opera video partim terrâ partim mari.

Multorum mores hominum cognouit & vrbes,
Ferre volens vitamq; ſuam reditumq; ſuorum.

Ac præter hos etiam ſapiens erat *Hercules*, at non ſibi ſapiens, ſed per omnes maris & terræ terminos ſapientiam extendit. Ille eſt qui feras excidit, ille qui tyrannos compreſſit, qui ſeruis dedit libertatem, libertati leges ſanxit, firmauit juſtitiam, inuenit jura, veritatem verbis coluit, facinora præclara geſſit; quòd ſi voluiſſet *Hercules* ſecedens vitam agere quietam, in otio verſari, ſecuram à negotijs ſe-

qui sapientiam; extitisset nobis pro *Hercule* Sophista, nec dum quisque sustinuisset appellare *Iouis* filium. Nam ne *Ioui* quidem placet ipsi esse otioso. Ita namque cessaret, & cœlum circumferri, & tellus nutrire, & flumina manare & pelagus recipere, & commutari tempora & fata distingui & cantibus vacare Musæ: cessarent hominum virtutes, & salus animantium, & fructuũ procreatio, & orbis vniuersus conuulsus à seipso confunderetur & concideret. Atqui *Iouis* opera quę nullo frangitur labore intermittitur, nec sopitur vnquam, nec fatigatur, nec ab opere discedit, sempiternam rebus suppeditat salutem. Itaq; bonos Reges ac Dei similes per somnia monet *Iupiter*;

Principibus totam noctem dormire nefandum,
Cura quibus populi, quibus ampla negotia curæ.

Ad ista respiciens Philosophus, nec *Iouem* imitetur, nec *Herculem*, ne Reges bonos, nec Principes: Sed

viuat vitam hominis in deserto nati, vitam solitariam, à societate abhorrentem, vitam *Cyclopum* potiùs quàm hominum. Quanquam *Cyclopibus* ferebat quidem terra triticum ac hordeum,

Cum neq; stirpe serant terram, neq; vomere scindant:

at jura tamen reddunt singuli conjugibus & liberis: vt nec eorum vita prorsus à rebus gerendis immunis sit; in summa vacare penitus negotio cujus aliûs præterquam mortui esse posset? Quod si agere negotium virtute esset alienum: virtutem persequentes ab eo meritò abstinere videremur. Sin autem virtus hominis non Oratio sed opus est, & actio in societate, & vsus ciuilis vitæ; persequenda sunt ea quibuscum virtutem adipisci valeamus.

Nam facilè ingentes vitij capiamus acernos,

vt inquit ille *Boetius* Poeta. Cæterum

Virtutem voluere Dei sudore parari.

Præ-

Præclarus ſine dubio nobis decertator qui ſine ſudore cupit coronari. At vero ſequi ſolent eum qui res capeſſit periculum & detrimentum, & inſidiæ, & inuidia & exilia, & interitus & infamiæ. Age igitur. Si gubernator iſta cogitaret, nauigationem parum eſſe tutã, plenam periculis & laboribus & caſibus incertis & procellis & ventis; Si cogitaret item Imperator ancipites euentus belli, parem vtriſquè formidinem, periculum ante pedes, propinquam eſſe mortem, quid tãdem impediret quin mari nauigatio prorſus exularet; multi libertate nec per ſomnium fruerentur, ducum inopia, vita demum vniuerſa nihil à vermibus differret, timida & ignaua, & formidoloſa? *Sardanapali* mihi vitam prædicas, *Epicuri* mihi vitam prædicas; Opponamus illis, *Cyrum Sardanapalo*, *Perſam Aſſyrio*, qui cum liceret illi amplexari otium & quieta vita frui, maluit in libertatem vindicare *Perſas*, per induſtriã & militiã & ſitim,

&

& famem, & laborem assiduum nunquam vel noctu vel interdiu intermissum. Opponas autem *Epicuro* multos, Græco Græcos; ex Academia *Platonem*, è castris *Xenophontem*, è *Ponto Diogenem*. *Plato* igitur vnius amici causâ & exulis & egentis magnæ ac validæ restitit tyrannidi, multum terræ peregrinans & maria traijciens, & incurrens tyranni odium, exilium, periculum, ne Philosophiæ probitatem proderet. At licebat illi contemplari in Academia & veritate saturari. *Xenophontem* verò accersit *Proxenus*, deducit *Apollo*, emittit *Socrates* è multo otio & contemplatione ad militiam & præfecturam & conseruationem decem millium Græcorum. Nam de *Diogene* quid attinet loqui? qui missum faciens suum otium circumibat intuens res aliorum: non iners aut negligens curator, sed instar *Vlyssis* illius,

Si quos conspiceret Reges hominesque potentes,
Continuit placidis illorum pectora dictis.

Si

Si quem clamantem mediâ de plebe videret,
Compressit sceptro.

Ac ne seipso quidem abstinuit sed castigauit & molestiã sibi exhibuit.

Indignis grauiter vexans sua corpora plagis:
Indutus laceras vestes.

Omitto dicere quod vir bonus occupatus in agendo si pedem non referat & improbis concedat, non sibi solùm ipsi salutem esse, sed alios etiam in melius mutare possit. Cõtrà si recedat & terga vertat, audacia & ineptia & cõfidentia replebit improbos ac suas partes prodet.

Quò fugis vt vacors Phrygiæ dans terga cateruæ?

maneto & consistito & sustineto pedem, ictus, nec quicquam expauescas. Hostium exercitus est ignauus, ictus inanes. Inuadentem te nemo feret; fugientem te cuncti ferient, vt *Aiacem Troiani*, vt *Socratem Athenienses* percusserunt: nec prius destiterunt quàm ipsum dejecerunt. Quonam igitur modo viuat

uat aliquis ſecurus inter medios hoſtes? Nihil enim hoſtilius hominis virtuti quàm acris improbitas. Cum ſubduxerim meipſum inquit *Socrates* ſub murum alios intueor tempeſtate & inopiâ conſilij perturbatos. Oſtende *Socrates* murum mihi firmum vbi conſiſtens deſpiciam ictus. Quod ſi talem mihi murum commemoras, ſub quem te ſubduxiſti, intueor ictus, *Anytos* multos, *Melitos* multos, murum expugnabilem.

DIS-

DISPVTATIO Posterior; Eorum vitam *esse meliorem qui contemplando, quàm qui agendis rebus occupantur.*

Interprete

D. Iohanne Rainoldo.

Erùm enimuerò ſi quis in judicio nos reos faceret, iraſceremur judici niſi præberet vtrique poteſtatem ex æquo pro ſe dicendi, qui tyranno ſimilior quàm judici videretur. Quoniam vero calculus & euentus qui ſpectari ſolent in cauſis forenſibus abhorrent à moribus & inſtitutis Philoſophiæ; & accuſat tamen ratio rationem, amicus amicum ad veritatē venandam: quia judico cuidā eſt ſimilis iſta inquiſitio, faciamus hodiè reſpondendi copiam alteri ſentētiæ, ac ei viro qui contemplationis tenetur ſtudio perinde quaſi co-

coram judicibus sisteretur & respōderet accusationi. Sit autem accusatio vel hæc, vel huic simillima; Injuriosè facit *Anaxagoras* quòd in terrâ natus & vrbe *Clazomeniâ* particeps sacrorum & profanorum & legum & aducationis & aliorum quibus cæteri *Clazomenij* fruuntur, secedat tamen à *Clazomonijs* tanquam à feris, quorum ad cœtus nec in concionibus, nec in *Dionysijs*, nec in judicijs, nec alibi conueniat; sed agrum desertum, domũ solitariam esse patiatur, & ipse mirandam assiduè sapientiam sursùm deorsùm vertat & perscrutetur. Sit accusatio quidem eiusmodi. *Anaxagoras* autem ita se defendat. Abesse me quā plurimùm ab eo *Clazomonij*, vt injuriam vobis faciam, præclarè sum mihi conscius. Nec enim vllum crimen in ijs quæ pertinent ad rem pecuniariam erga vos admitto; nec ciuitatem vestram, quantum in me situm, ignobiliorem apud Græcos efficio; & in commercijs priuatis cum vnoquoq; vestrum nec mole-

stum,

ſtum, nec iniquum me cuiquam eſſe puto; nec aut legum quæ ſanciuntur, Reipublicæ quâ decoramur, minorem vllo curam ciuium ſuſcipio. Reſtat igitur ſi cum nullam vobis inferam injuriam, in quotidianis meæ vitæ rationibus atq; inſtitutis opinione fallar, vt abſoluar eo crimine cuius arguor, quod ciuitati publicam faciam injuriam; & habeam ad priuata in quibus erro ſtudia, doctores qui erudiant, non actores qui accuſent. Exponam ergo vobis meam cauſam nihil ſupprimens ſilentio: quanquam non ignoro meum vobis ſtudium cum erit patefactum ridiculum viſum iri. Ego nobis magni eſſe faciendam potentiam in Republica, & vitæ ſocietatem, & claritatem operum & rerũ tractationem cognitum prorſus habeo. At idem probè ſcio iſta, quæ magni ſunt nobis facienda, ſi cum morum probitate & virtute conjungantur valdè vehementer habenti conducere; ſin minùs è contrario debilitare & pro-

prosternere, & ne latendi quidem facultatem ipsa possidentibus improbis concedere. Illustres enim efficit viros potentia, quorum, quanto magis ab honesto deflexerint, tantò magis vitia & aperit & arguit. Quod si quis igitur animo prudenter informato fuerit, is suâ dignitate in tuto constitutâ de potentia fructum capiat. Si quis autem parùm instructus à prudentia res quas ipsa debet gerere capessat, propter insignem & imperitiam facultatis, & inopiam instrumentorum prolabatur necesse esse. Quæ cum animo cogitarem, putabam mihi potiùs curam adhibendam, ne per imprudentiam aggressus negotia publica supra vires, offenderem in illis & impingerem. Neque verò si à vobis ei muneri destinarer vt in choro concinerem, injuriosè facerẽ si misceri choro nollem, priusquam mihi vocis modulatio contigisset. Eaq; propter agrorum meorum vt rectè colerentur, non admodum curam habui. Meipsum au-

autem ad eam vitam contuli, qua cognitio accedens animo quasi lux oculis tutum mihi reliquum iter efficeret. Verùm lux ista non potest comparari ijs qui *Mineruæ* festo celebrantur ludis. Viæ quæ tendunt ad eam non sunt nugæ, non ineptiæ, non agrorum curæ, non fori studia, non vulgi commercia, sed amor veritatis, & rerum contemplatio, & his in rebus studium; ista cum arbitrarer mihi contendendũ, parebam rationibus quę ducebant, & viæ vestigia speculabar. Ac mea sic est ratio: in qua me cum optimum & quàm æquissimum vestris vtilitatibus inire consilium, dum istam viam persequor, nunc declarabo. Res enim publica conseruari solet, non si vestra mœnia sint affabrè constructa, si naualia sint integra, si classis ipsa nauiget, si porticos, & lucos, & gymnasia, & fana, & theatra habeatis; (ista siquidem si nec hostes, nec ignis, nec alia calamitas, at temporis longinquitas absumet.) Sed saluti est ciuitatibus

optima temperatio & disciplina Reipub. si quid ego judico. Ea verò bonis è legibus existunt. Bonas leges seruat virtus vtentium. Virtutem docet ratio, rationem exercitatio, exercitationem veritas, veritatem otium quod in ea collocatur. Non est enim non est aliud instrumentum, quo virtus comparari possit, quàm vera ratio, quâ exacuitur. Ita quæ nesciuit discit, quę didicit seruat, & seruans vtitur, & vtens non aberrat. Hoc est nostrum studium, hæc otiosa requies, meditatio veritatis, & ars rationis, & vitæ robur, & apparatus animi, & exercitatio probitatis. Quòd si nihil ista conferunt ad res præclaras, aut conferunt quidem at discendo vel exercendo non comparantur, sed casu ac temerè accedunt: imprudens negotium & accusatione dignum commemoras. Sin autem nemo tam est demens vt hoc affirmet: profectò veritatem & sanam rationem, & legis ac justitiæ cognitionem non potest quisquam perci-

cipere, nisi ponat in illis operam: non magis quàm artem sutoriam, nisi tempus in ea collocet; aut artem fabrilem, nisi ad fornacem & ignem diem transigat; aut artem regendæ nauis, nisi nauiget, atque maritimas actiones exerceat. Nihil igitur iniuriæ vobis inferimus cum istis agendis operam nauamus: quibus si relictis animum desertum atque infœcundum jacere pateremur, in crimen in judicium vocari meritò possemus. Ego *Clazomonij* quæ nec injusta & vera esse mihi videntur ad objecta coram vobis crimina respondi: de quibus æquum arbitror ne suffragium feratis statim, sed in præsenti sustineatis à judicando, dum ipsi mecum pariter eodem spectaueritis & contemplati fueritis. Ita si quid commodi ex illis oriatur, me liberasse crimine re ipsa docti videbimini: si secùs, vos ea quæ videbuntur vobis statuetis, nos autem nihilominus de illis rectè consulemus. Ista cum *Anaxagoras* in suæ causæ defensio-

nem dixerit, ridebunt vt credibile est *Clazomenij* : minor enim *Anaxagoræ* quàm accusationi fides adjungetur. Atqui vera tamen dixerit; quamuis illi condemnauerint. Quòd si quis vspiam judex extiterit, non vulgi suffragio, sed ipsa scientia (quo solo modo judex debet eligi) designatus : apud eum nec vt injustus nec vt reus causam dicet vel *Anaxagoras Clazomenis*, vel *Heraclitus* Ephesi, vel in *Samo Pythagoras*, vel *Abderis Democritus*, vel *Colophone Xenophanes*, vel *Parmenides Eleæ*, vel *Diogenes Apollonia*, vel alius quispiam illorum excellentium virorum : sed ex æquo tanquam jure persuadens & differens, sapientia cum sapientibus, fide digna cum fidelibus, diuina cum diuinis verba faciet, in hunc modum. Deum quidem hominis animo tribuisse tres facultates & locos, & naturas quasi congregaret ad conuictum & commercium vitę ciuitatem. Cujus partem principem & consultricem in arce constitutam

tam solo fungi munere cogitandi jussit. Partem autem vegetam & ad agendum acrem, & idoneam ad facienda quæ forent consulta, conjunxit & colligauit ad exequenda quę mandarentur parti consultrici. Tertiam porrò partem inertem istam multitudinem, & incontinentem & illiberalem plenam cupiditatibus, plenam amoribus, plenam contumeliâ, plenam varijs voluptatibus tertium locum habere voluit, quasi plebem quandam ignauam & garrulam, & turbulentam, & vęsanam. Animo deinceps ita distributo ad obeunda munia quæ sunt homini descripta, solet interdum oriri seditio, idē ipsum quod accidit ciuitati malum. Rerum verò publicarum, ea quæ beata est imperio Regio gubernatur; Partibus lege diuinâ cedentibus ei, quę pręesse tū vigore potest, tùm naturâ debet. Proxima inferior beatitudine quàm prima, quæ vocatur imperiū potentium virorum loco principis dominantiū, potestate optimatum

deterior ſtatu regio populari ſtatu melior: eſt quidem fortis & acris ad agendum, ſimilis Reipublicæ vel Spartanæ, vel Creticæ, vel Mãtiuicæ, vel Pelleuicæ, vel Theſſalicæ; ſed ambitioſa vehemẽter, contentioſa, & moroſa, & temeraria, & confidens. Tertium autem Reipublicæ genus, quæ nomine ſpecioſo poteſtas dicitur popularis, re quidem verâ dominatus eſt plebeius vim Athenienſium & Syracuſanorum aut Mileſiorum aut alterius alicujus multitudinis refert, & diſſenſione, & procacitate & colluuione multorum efferueſcens. Triplex ergo genus Rerumpublicarum, triplex eſt vitæ genus in hominis animo quod imitetur. Primum quod vacat contemplationi conuertens ei parti quæ conſulit & regit, expers actionis prorſus ac operis. Alterum quod verſatur in actione rerum: cui ſecundus honor & dignitas tribuitur. Popularẽ demum in homine poteſtatem videre non eſt arduum. Hoc enim Reipublicę

licę genus omnem animum mirificè depaſcit. Eaq; propter omittendum eſt, nec vt locum principem ſibi ſumat ferendum. Contemplatio verò cum actione ſi comparetur, vtraq; præclara, contemplatio propter ſcientiam, actio propter virtutem; vtra tamen præferenda eſt? Reſpondet ratio, ſiquidem vtilitas ipſa conſideretur, honorandam actionem: ſin expendatur cauſa rei benè geſtæ, contemplationem præferendam. Quamobrem inter vtrumque fœdus ferientes diſtribuamus viris & animi facultates & conditionem vitæ cuique pro ratione vel naturæ vel ætatis vel fortunæ. Natura enim alius differt ab alio. Hic inualidus ad agendum, expeditus autem animo ad contemplandum, ille piger ad contemplandum, ad agendum induſtrius. Ætas quoq; homines inter ſe diſtinguit. Nam actio juuentutis eſt, vt inquit *Homerus*, & ego perſuadeor, *Omnia conueniunt iuueni.* Nam Philoſophus cum eſt juuenis, agat, dicat, degat, in

Republica, militet, imperet; ſiquidem & *Platonis* curſus in *Siciliam*, & labores, & ſtudium *Dionis* gratia ſuſceptum florentis juuentutis opera fuerunt, cùm eum ſeneſcentem ſuſceperit Academia, & altum otium, & artes optimæ, & præſtans contemplatio, dum in copioſa veritatis abundantia vitæ finem poneret; Ac verò *Xenophontis* juuentutem in operibus cõſumptam amo, ſenectutem in literis occupatam laudo. Poſtremò diſtinguuntur homines ab hominibus etiam fortunâ: quæ poteſtatem alij committit & negotia, quietam alij placidam & otium largitur. E quibus illum laudo virum ſe præbentem, cum poſtulat neceſſitas, hunc etiam felicem prædico, non modò laudandum judico; felicem propter otium, laudandum propter ſtudium. Quanquam eum quoque qui nauiget in Aſiam ex Europa, vt videat terram Ægyptiorum, & Nili fauces, aut altas pyramides, aut aues peregrinas, aut bouem, aut hircum

fœ-

fœlicem dixerim quòd ea ſpectauerit: etiamſi quis ad Iſtrum veniat, ſi Gangem videat, ſi jacentem Babylonem oculis vſurpet, aut fluuios Sardium, aut ſepulchra Troię, aut oram *Helleſponti*. Quin & homines ex *Aſiâ* proficiſcuntur in Græciam, vel ad artes, *Athenis*; vel ad animos Thebis; vel ad locos, Argis, obſeruandos. *Homero* quidem *Vlyſſes* etiam ſapiens videtur propter varios errores,

Qui mores hominum multorum nouit & vrbes.

At *Vlyſſis* ſpectacula vel *Thraces* fuerunt, vel *Cicones* efferati, vel *Cimmerij carentes ſole*; vel mactatores hoſpitum *Cyclopes*, vel mulier venefica, vel quæ vidit in *Tartaro*, vel *Scylla*, vel *Charybdis*, vel hortus *Alcinoi*, vel ſtabulum Eumei; cuncta mortalia, cuncta faugacia, cuncta incredibilia. Verum Philoſophi ſpectacula quæ contemplatur, cui rei comparabo? Somnio profectò, illuſtri & euidenti, & circumquaq. volitanti. Vbi corpore ſe cõ-

mouenti nusquam animus circa terram vniuersam fertur, à terra in cœlum; omne mare transmittens, omnem terram peruadens, peruolans omnem aerem; cum sole simul currens, cum luna simul circumiens, cum cæterorum syderum choro se copulans, cum *Ioue* propemodùm rerum gubernacula tractans & moderans. O beatam profectionem, & spectacula præclara, & somnia veracia!

MAX-

MAXIMI TYRII PHILOSOPHI PLATONICI DISPVTATIO, Vtri sint grauiores, morbi corporis, an animi.

D. IOHANNE RAINOLDO *Interprete*.

CAnitur quoddam jam ab antiquissimis temporibus carmen precationis loco,

O cœlestum princeps, Sanitas,
Vtinam tecum degere possim
Quod mihi tempus superest vitæ.

Libet autem interrogare scriptorem huius carminis, cuiusmodi tandem sit ista Sanitas quam in agenda vita sibi contubernalem precibus exoptat. Nam ego sanè suspicor esse quandam rem diuinam & quæ sit meritò precibus exposcenda. Nec enim temerè ac inconsideratè vel haberi digna carmine potuisset, vel decantata laudem pri-

pristinam conseruasset. Quòd si res est eiusmodi qualem esse suspicor, nobis pro Poeta respondeat ipsa ratio. Nam cum duo sint ex quibus homo coalescat, animus & corpus; si animus naturâ morborum est expers, necesse est hoc carmen optatum esse corporis, quod naturâ solet & in morbos incidere, & curatum conualescere. Sin autem ambo sint à natura pulcherrimè temperatione simili coagmentata, perturbentur verò petulanti quadam peruersitate partium, cum earum aliqua sibi plus quàm par est vendicans, vt in ciuitate Tyrannus aut populus, impediat partes reliquas, & aptam totius temperationem dissipet, quàm vocamus vtrobique cupiditatem impotentem, hanc animi illam corporis; quorum vtrumq; si spectes ipsum, sanitatem ex æquo desiderat, si cum altero comparas, jus æquabile non obseruat: vtrum vtrius tandem eorum quasi temperationem aptam & salutem sanitatem, cœlestum

prin-

principem appellemus. Cęterum vt partis vtriusque morbum ex comparatione morbi contrarij videamus vter homini sit malum grauius: ita rem totam tanquam arbitri examinemus. Homo ex animo & corpore coagmentatur: ita vt præsit animus corpus obtemperet: quemadmodum in ciuitate princeps ac subditus; cum & princeps præsertim sit pars ciuitatis & similiter subditi. Vtra igitur istarum partium si morbo langueat ciuitatem perdit? Laboret morbo populus in populari statu. At *Pericles* sanus, Magistratus bonus, populi morbum releuat. Laboret morbo Regio *Dionysius Syracusanus*. At populus sanus deficitur prorsus viribus ad salutem restituendam. Vis igitur corpus esse quasi populum, animum quasi principem? Considera igitur & hanc imaginem cum ipsa re compara. Populus plus est quàm princeps: & corpus plus est quam animus. Populus est væcors: item & corpus. Populus è multis par-

partibus & multis vocibus, & multis affectibus consistit: corpus è varijs rebus dissimilibus & multiplicibus temperatur. Populus in ardoribus irarum est asper, in cupiditatibus, vehemens, dissolutus in voluptatibus, abjectus in molestijs, truculentus in furoribus; Eadem quoq; corporis sunt vitia. Nam & cupiditatibus, & appetitionibus & libidinibus & ardentibus quasi furijs cum impetu rapi solet. Age porrò principem cum principe conferamus. Princeps in ciuitate ad imperandum est aptissimus, & honoratissimus, & validissimus. Princeps natura est ad res curandas sagacissimus, ad consulendum prudentissimus. Idipsum vsu venit animo. Princeps est sui iuris, & animus. Cum igitur ista ita se habeant, vtrum tandem morbum grauiorem esse dicemus, cum in homine tum in ciuitate? Non pars præstantior correpta morbo totum grauius affligit? Nam populus ægrotus valente principe libertatem retinet: principis

principis autem morbus valēti populo seruitutem importat. Ac vt summatim dicam, animus est corpore pretiosior. Bonum verò quod pretiosi⁹ est majus est. Porrò quod majori bono repugnat, majus est malum. Majus autem bonum est sanitas animi quàm sanitas corporis: Majus ergo malum est sanitas animi quàm sanitas corporis. Sanitas corporis arte restituitur: sanitas animi virtute comparatur. Morbus animi est improbitas; morbus corporis est calamitas. Improbitas voluntariò committitur, calamitas ab inuitis suscipitur. Quæ fiunt ab inuitis, misericordiam alliciunt; quæ fiunt à volentibus, habentur odio. Quæ sunt miserabilia, subleuantur subsidio; quæ sunt exosa, castigantur supplicio. Quæ subleuātur sunt leuiuscula; quæ castigantur, deteriora. Verum sanitas vicissim in vtroq; consideretur. Altera cunctis rebus affluit, altera cunctis deficit. Altera recta ducit ad beatitudinē, altera patefacit aditū ad miseriam.

Altera

Altera immunis eſt à malo: altera procliuis eſt ad vitium. Huic ſanitas perennis, illi perbreuis, huic firma, illi fluxa, huic æterna, illi caduca. Cōſiderentur & morbi. Corporis morbus arte facilè ſanatur, animi morbus ægrè lege corrigitur. Ille crucians ægrotantem facit, vt ſanetur, magis ſanabilem; hic conſumens ægrotantem, facit, ne ſanetur, legum contemptorem. Illi Dij ſuccurrunt: hunc oderunt. Non exardeſcit bellum propter morbum corporis; propter morbum animi bella multa concitantur. Nemo corporis laborans morbo vel calumnias comminiſcitur, vel ſepulchra deprædatur, vel committit latrocinia, vel aliud quoduis flagitium patrat. Morbus corporis moleſtus eſt ægroto: morbus animi moleſtus & proximo. Ac verò cōtemplemur quod dicimus euidentiùs, ſimilitudine quadam à rebus ciuilibus adumbratum. *Athenas* vrbem quæ populi dominatu regebatur ac florebat virorum numero,

&

&c imperij magnitudine, & opum potentia, & imperatorum copia, cum *Pericles* summam autoritatem obtineret, inuasit pestis: quæ primum cœpit ab *Æthiopia*, pòst in *Persiam* peruasit, *Athenas* demum attigit; vbi tanquam stationem adepta constitit & ciuitatem afflixit. Quin auxit etiam vires grassantis morbi bellum ingruens ex *Peloponneso*. Cum autem ager vastaretur, affligerentur homines, absumerentur corpora, conficerentur copiæ, ciuitatis quasi corpus miserijs succumberet: vir vnus tanquam animus ciuitatis ille *Pericles*, intactus à morbo, valetudine fruens integrâ, erexit ciuitatem & excitauit, & accendit, & restitit cùm pesti tum bello. Iam verò videamus & alteram similitudinem. Postquam pestis cessauit & populus cõualuit, & vires sunt restitutæ: tum ea pars ciuitatis quæ præsidebat Reipublicæ, morbo graui correpta est proximoq; insaniæ, qui corripuit quoq; populum & communis, quasi

quaſi morbi contagione polluit. Quid enim? Non hic populus vnà cum *Cleone* furebat, cum Hyperbolo ægrotabat, cum *Alcibiade* ardebat, denique cum principibus Reipub. tabeſcebat, & peccabat, & peribat, dum alius aliò vocaret,

Huc age nympha veni diuinaque
facta videto.

Ac oſtendit quidem *Alcibiades Siciliam*, *Cleon Sphacteriam*, alius aliam terram, aut mare, tanquam febricitanti fontes aut puteos. Iſta ſunt veſtra, ſcelerati, diuina facta, interitus & euerſio, & vis malorum, & morbi inflãmatio. Hoc ipſum autem valet animi morbus, ſiquidẽ cum morbo corporis comparetur. Ægrotat corpus & perturbatur, & affligitur. At ei ſi præfeceris animum valentem, contemnit morbum & deſpicit malum. Vt deſpexit *Pherecydes* in ſepulchro poſitus, cum ipſius carnem tabes exederet, erectus autem animus ab hoc inutili quo amicitur corpore liberari cuperet. Ego verò

rò dicere non dubitârim ne inuito quidem animo interire, de quo secus cogito ac de captiuo, qui videns murum carceris putrescentem ac dilabentem, expectat egressum & liberationem è custodiâ: vt è tenebrosa grauique caligine quâ priùs erat obrutus, suspiciat tandem aërem & luce splendidâ saturetur. An existimas virum cujus corpus sit insigniter exercitatum & assuetum laboribus perturbatum iri, si quando ipsius palliola disrumpantur, ac non ea potius libenter abiecturum & traditurum corpus aëri nudum, nudo, charum, charo, liberum, libero? Quid autem aliud animo putas esse pellem istam, & ossa, & carnes, quàm palliola in diem durantia, quàm panniculos detritos & sordidos, cum ea præsertim & ferrum discindat & ignis consumat, & vlcera depascant? Fortis igitur animus & industrius & exercitatus ista non magni facit & quamprimum nudari cœpit: vt si quis magnanimum virum

virum laborantem corpore conſpiciat, id vſurpare poſſit quod de *Vlyſſe* dictum eſt,

Quale ſenex lacerâ femur eccè è
veſte retexit.

Timidus autem animus in corpore defoſſus, vt pigrum animal in latibulo, amat latibulum, nec vnquam ab eo vult liberari, ne prorepere quidem: ſed eo exuſto pariter exuritur, diſcerpto, diſcerpitur, dolente, dolet, clamante clamat. O mi pes, amittam te, inquit *Philoctetes.* Amitte mi homo & ne clama, nec amiciſſimis conuitium dicito, nec terræ *Lemnia* moleſtus eſto. O mors *Paan*! Si dicis iſta *Philoctetes*, vt malum commutans malo, non probo tuum votum. Sin autem arbitraris re ipſa mortem eſſe *Paanem* ac vindicem malæ & inſatiabilis & morboſæ pecudis, rectè arbitraris. Ora & inuoca *Paanem.* Atque adeò ipſius orationis filum ad manifeſtius exemplum deduxit, quod iampridem vobis demonſtrare aueo.

Erant

Erant olim apud Græcos infinita Corpora, quot frondes quot flores verè creantur; cuncta sanè & valentia, & robusta, & integra, quæ muris hostium circumfusa per integrum decennium nihil profecerunt: non *Achilles* persequens, non *Aiax* manens, non *Diomedes* trucidans, non *Teucer* jaculans, non *Agamemnon* consulens, non *Nestor* dicens, non *Chalcas* vaticinans, non *Vlysses* decipiens. Atque Deus respondet, O præstantes & nobiles alumni Græciæ! frustrà laboratis, frustrà persequimini, ne quicquam jaculamini, ne quicquā consulitis. Nec enim istos mores capere poteritis, priusquā vobis auxilio veniat, animus quidem validus, corpus autem languidum, fœtidum, claudicans, consumptum morbo. Illi verò paruerunt Deo & abduxerunt è *Lemno* socium, animo valentem, corpore ægrotātem. Cęterùm si placet vicissim consideretur animi morbus in corpore sano. Laborat animus morbo voluptatis,

tatis, colliqueſcit & contabeſcit. Quid facies ægrotanti? Quæ vtilitas ad talem animum è corpore redundabit? Sardanapalus ægrotat. Nonnè vides quemadmodum mali contagio etiam ad corpus ipſius peruaſerit? Maceratur miſer & langueſcit, & oculos tabefacit, & morbi impatiens in ignem ſe præcipitat. Ægrotat *Alcibiades*, ignis ipſum ardens & atrox depaſcit, qui perturbans rationem, vt parùm abſit à furore, rapit eum circumquaque, à Lyceo ad concionem, à concione ad mare, à mari in Siciliam, illinc *Lacedæmonem*, deinceps ad Perſas, à Perſis Samum, à Samo *Athenas*, poſt ad *Helleſpontum*, & quò non? Ægrotat *Critias* correptus morbo graui & multiplici, & inſanabili, nec tolerabili cunctæ ciuitati. Quanquàm iſtis erant corpora ſana & integra: elegans *Sardanapalus*, pulcher Alcibiades, robuſtus *Critias*: verùm valetudinem in iſtis odi. Ægrotet ne tyrannidem exerceat *Critias*. *Alcibiades*

cibiades ne *Athenienses* in *Siciliam* ducat. Ægrotet *Sardanapalus*: est enim melius illi propter morbũ concidere quàm propter voluptatem. Imò verò pereat in quemcunq; fluit perennis improbitas. Vt enim ea quæ serpunt vlcera, vbi corpus inuaserunt grassantur lõgiùs, & ex eo quod sanum est semper aliquid absumunt, contraq; medicinam omnem exulcerantur, quoad ars sedem & quasi fundamentũ morbi exciderit: ita cujus anim⁹ sanie & tabe & putredine corroditur, quæ sunt ei proxima depascẽdo semper inficit. Eaq; propter amputandæ sunt illi & auferendæ vires corporum, vt man⁹ latroni vt oculi libidinoso, vt venter helluoni. Nam etsi constitueris aduersus morbum judices, & carceres, & carnifices: tamen malũ præuertit, & manat & inualescit. Incredibilis est enim improbitatis rapiditas, postquã semel animi, moribus illapsa, cõsequuta fuerit materiam improbam & proruptam licentiam & effrænatam audaciam.

FINIS.